

1700 Ft

2023-2
LXI. évfolyam

Életünk

2023-2

SZERZŐINK:

Bálint Zsolt (1962), Budapest ■ Balogh Robert (1972), Pécs ■ Bencsik János (1945), Budapest ■ Brém-Nagy Ferenc (1965), Budapest ■ Csontos Márta (1951), Sándorfalva ■ Debreczeny György (1958), Budapest ■ Fábián László (1940), Zsennye-Budapest ■ Farkas Gábor (1977), Szigetszentmárton ■ Géczy János (1954), Murter-Balatonalmádi ■ Juhász Zsuzsanna (1958), Budapest ■ Kelemen Erzsébet (1964), Debrecen ■ Kelemen Mária, Szombathely-München ■ Kocsis Gábor (1950), Budapest ■ Kulin Borbála (1979), Debrecen ■ Patak Márta (1960), Leányfalu ■ Péntek Imre (1942), Zalaegerszeg ■ Perger Éva (1955), Kecskemét ■ Sajó László (1956), Budapest ■ Sarusi Mihály (1944), Balatonalmádi ■ Száraz Miklós György (1958), Budapest ■ Szauer Ágoston (1963), Szombathely ■ Szauer Dániel (2005), Szombathely ■ Zalán Tibor (1954), Budapest

irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat

Számunk illusztrációi:

A Berzsenyi Dániel Könyvtár A vers világa pályázatának alkotásaiból: 3, 7, 15, 21, 27, 31, 35, 41

Géczy János munkái: 46-49, 51-55, 77, 79, 89

Bencsik János grafikái: 107, 108, 110, 111

ÉLETÜNK

TARTALOM

- DEBRECZENY GYÖRGY ■ a pályaudvaron (vers) / 1
- JUHÁSZ ZSUZSANNA ■ A szomszéd tüze, Végrendelet (kisprózák) / 4
- PATAK MÁRTA ■ Elégtétel, Vasárnap délutáni kép (kisprózák) / 11
- FÁBIÁN LÁSZLÓ ■ A keselyű néma árnyéka (regény, II. rész) / 16
- GÉCZI JÁNOS ■ A dekolázsokról (esszé) / 50
- PÉNTEK IMRE ■ versei / 56
- Portré Kelemen Máriáról (Perger Éva interjúja) / 58
- SZAUER ÁGOSTON ■ versei / 76
- SZAUER DÁNIEL ■ versei / 78
- KELEMEN ERZSÉBET ■ Az irodalom és a nemzeti identitás (előadás) / 80
- SAJÓ LÁSZLÓ ■ versei / 88
- SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY ■ Spielberg rózsája (régiségek, ritkaságok) / 93
- ZALÁN TIBOR ■ Tűnődések Bencsik János képei fölött (kiállításmegnyitó) / 106
- BÁLINT ZSOLT ■ Csontváry az Al-Dunánál (esszé) / 112
- CSONTOS MÁRTA ■ B. Tóth Klára könyve Kisorosziról (méltatás) / 121
- BRÉM-NAGY FERENC ■ Sósméz (két regényfejezet) / 129
- FARKAS GÁBOR ■ verse / 146
- KOCSIS GÁBOR ■ verse / 147
- BALOGH ROBERT ■ Egyes gyerek (regényrészlet) / 148
- SARUSI MIHÁLY ■ „...a versec kálváriáján...” (csángóföldi emlék) / 154
- KULIN BORBÁLA ■ verse / 168

A FOLYÓIRAT KIADÁSÁT TÁMOGATÓ ÉS KEZELŐ SZERV:
MAGYAR KULTÚRÁÉRT ALAPÍTVÁNY

ÉLETÜNK

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat • LXI. évfolyam

Kiadja: Berzsenyi Dániel Könyvtár – Szombathely MJV Önkormányzata • Felelős kiadó:
Dr. Baráthné Molnár Mónika, tel.: 94/513-530, mobil: +36-30/953-2300 • Főszerkesztő: Alexa
Károly, e-mail: karoly.alex@gmail.com, tel.: 06-30/583-0302 • Előfizetésben terjeszti: BDK
9700 Szombathely, Dr. Antall József tér 1., Tel.: 94/513-537; elofizetes@bdk.hu • Előfizetési
díj egy évre: 6800 Ft, egyes számok ára: 1700 Ft. Megjelenik negyedévente, 460 példányban.
• Nyomdai előkészítés, nyomtatás: Papírmanufaktúra Kft. • ISSN–0133–4751

DEBRECZENY GYÖRGY

a pályaudvaron

*a negyedik vágányon mozdony
üzekedik akarom monda
ni közlekedik a vágány mel
lett nagyon tessenek vigyázni
és hétvégén ingyenesen lá
togatható a vasúttörté
neti park ahol a mozdonyfor
dító is grátisz kipróbálha
tó és el is szédülhet ingyen*

*a vakvágányon több szerelvény
áll ezért kérjük alaposan
tájékozzódjon nehogy vélet
lenül az úticéljának meg
felelő vonatra szálljon fél
ezt mondta be a hangosbemon
dó legalábbis így hallottam
és tanácstalan lettem mivel
épp nem akartam utazni én*

*hát mondja azt hogy beszélgettünk
mondta a telefonba egy hölgy
utas ott a vakvágány mellett
és tényleg beszélgetett tele
fonon valakivel vagy lega
lább önmagával jól elbeszél
getett és a telekszomszédunk
jutott eszembe aki játék
telefonjába üvöltözött*

*ebben a korban az ember már
örül ha menni tud mondhatta
volna de nem mondta csak menet
közben mindig meg-megállt és egy
helyben topogott kicsit aztán
szidta tovább a cigányokat
és engem mióta megkértem
hogy halkítsa le a rádiót
azóta mindig felhangosítja*

pár éve olvastam valahol
hogy Csepelen egy idős férfi
eltérítette az autó
buszt és én mindjárt órá gondol
tam kinéztem belőle és a
szókincse alapján megjárhat
ta a börtönök rögös útját
és a kultúra ott ragadt rá
úgy emlegettük hogy a *bolond*

pár éve elvitte az ördög
és eladták a telket az ö
rökösök azóta már mások
szentségelnek ott de legalább
most egymást szidalmaznak egymás
édesanyját szólomatják meg
istent és csak ritkán üvölt a
rádió akárcsak a pálya
udvaron a hangosbemondó

amikor a lépcsőn lemegyek
a pályaudvarról a metró
felé mindig égett szag csapja
meg orrom a török étterem
felől talán pizzát áldoznak
a kimondhatatlan nevűnek
vagy elégetik a pizzát hogy
elűzzék a rontást de ma nem
éreztem ezt az égett szagot

nem tudom hogy mi történhetett
talán szünnapot tartanak ma
és inkább gázt égetnek vala
hol másutt de annak keserű
a füstje és inkább komposztál
ni kellene de szünnapot so
se tartanak mindennap égett
szag fogad mintha valamifé
le fogadóbizottság lenne

de ma ilyen szag nem fogad és
én nem tudom mi történhetett
vagy mi nem a lépcsőforduló
ban vagy másutt bárhol egyebütt
hiányolom a már megszokott
illatot és illatanyagot
lefelé menvén a lépcsőn a
metró felé reklamálok hogy
megfeszottak a bűdösségtől

*Bácsi Alexandra Nikolett – A gyomorgörcs az
Kós Károly Művészeti Szakgimnázium, Technikum és Kollégium, Debrecen
(Fancsali Kinga: A gyomorgörcs az)*

A szomszéd tüze

Azt nem, azt talán nem lehet mondani, hogy akarattal törte össze a fejét. És az is lehet, hogy ha akarta is, nem így, nem ilyen totálkárosra, kómásra. Visszafordíthatatlan agykárosodottra önmagát. Az biztos.

De kíváncsi azért lehetett. Kíváncsi arra, hogy szeretik-e vagy csak a pénze kell, ahogy eddig is. Mert visszajött férfi volt, elkóborolt bárány ráadásul. És lehet, hogy elkóborlása is, másba szerelmesedése is ezért volt. Hogy megtudja, csak a pénz, csak a pénz egyedül. Vagy ő is, egy kicsit ő is számít-e valahol, valamikor.

Csak eljátszott a gondolattal, ahogy több millió európai pár olykor, hogy vajon csak a szükség, a lakás, a lakhatóság árának égbe emelkedése köt-e össze bennünket, vagy van ott még más is. De kómában csak ő van. Ez a férfi. Ez, aki kicsit talán kíváncsiabb és szabadlelkűbb volt nálunknál. És játékosabb. És kész az élet kihívásaira. Arra, hogy mérlegre tegye önmagát. Hogy kérdezzen, megkérdezze feleségét és felnőtt gyerekeit, hogy hogy is van ez? Hogy tudtak-e élni nélküle, mikor ő elbitangolt egy időre? Tudtak hát, hiszen ő végig támogatta anyagilag a gyerekeket. A felesége pedig sportot űzött abból, hogy elartsa magát, mindig vigyázott rá, hogy a gyerektartásból órá egy forint se jusson. És nem is tört meg. Gyorsan tipizálta a férjét, hisz van ilyen, egy fiatal fruska elcsavarta a fejét a középkorú cégvezetőnek. Hát mi van ebben? Mintha a cégtulajok eleve azért tollasodnának, hogy egyszer majd biztosan elcsavarja a fejüket egy fiatal lány. S mintha ki is virult volna az asszony, a feleségnek elnyűtt, mert kipróbálhatta magát. Amúgy is nyitott és kedves volt mindig, de ahogy magára maradt, s egy kézlegyintéssel elintézte a férj szerelembe esését, dőlt hozzá a segítség. A munka, állás és szezonális segítség. Jókedvű, nyílt és kedves volt mindig, igazi keljfeljancsi. Vagyis Juli. És jó sok másodvirágzásra hagyott bimbaja lehetett, mert kivirult egészen. És válogatott a jelentkező munkák és férfiak között. S mivel sokat dolgozott, elkényelmesedett a magánéletében. Takarékra állította magát odahaza. Szépen, pontosan megszervezte a házimunkát, beosztotta a pénzt, és befogadta ágyába is a szomszédot, aki segített begyűjtani a lányoknak, a gyerekeknek, ha az anyjuk távol volt.

És akkor is begyűjtott olykor, mikor már visszatért a házba a férj, a játékos, a kíváncsi, aki, mivel kicsit függetlenebb volt a pénztől, azt hitte, lehet. Lehet bármiben megmerítkezni, anélkül, hogy a lelke elveszítené a szabadságát. Hogy lehet szabadnak maradni, amikor nem lehet. Amikor másnak már régen nem lehet, amikor már ő is csak hiszi magáról, hogy lehet. És tényleg hagyta, hogy átjárjon a szomszéd, ahogy régen. Amikor ő még javában kergette a boldogság madarát egy fiatal nő ágyában. Vagy inkább a bőrében. Hisz megfiatalodott, megélné, meglódult egy időre a szerelemtől. Az élet vizétől újra, ahogy fiatal korában, de várta, valahogy vágyta a kijózanodást is, a nyugodt, munkás hétköznapiakat, amik nem jöttek el soha a lány

mellett. S gyereket meg már amúgy se akart. Hát visszajött a gyerekekhez, a már megcsináltakhoz, és örült, hogy már nem kell felkelni éjszaka egyikhez sem etetni, pelenkázni. Mert nagyok már, mindkettő harminc felé ballag. És minden aláírási jogot átruházott titokban az asszonyra is. Felelőssége teljében. És még talán hálás is volt, a visszatértek hálája ömlött el benne kezdetben, az ismerősség biztonsága és nyugalma. Amit tán nem vett észre senki, tán ő maga sem. És újra csodálta, hogy milyen jól szervez meg mindent az asszony. Ahogy most is, bár egy hete eszméletlen, és a három nő továbbra is dolgozik vagy tanul. A feleség és a két nagylány. Milyen csodásan megszervezik, hogy mindig legyen ott valaki közülük, ha alá kell írni. Alá a beleegyezést a férj, az apa aktuális, életmentő műtétjéhez. Mert a férfi nem adta fel, a férfi teste nem adta fel. Bár agya már alig, egyetlen emberi jellegű gesztusa soha se lesz már, de nem adta fel. Kérdezi még mindig a három nőt, a három, szabad akaratából lett nőt, hogy mivégre?

Miért is jött ő ide vissza? Mert sajnós, csak állítólag kötötte be magát a kocsiban, mert mintha a teljességre törekedett volna az agykérgét illetően. Hol itt, hol ott újra és újra vérzik, és hol itt, hol ott fúrják meg újra a koponyáját, hogy mentse. Hogy legalább az élethez szükséges, kéreg alatti központokat megmentse az életnek.

Mert annyira azért nem volt jóban magával ez, ez a férfi, annyira szabadon azért mégse tudott lenni, létezni, hogy mondja, kimondja, mégse jó ha a szomszéd még mindig be van szervezve az életükbe. Hogy nem jó mégse, ha ő fűt be olykor a lányoknak. Mert neki is befűt és az asszonynak is. És nem jó, ha a szomszéd eltaposott tőken vezet az ő töke útja egy asszonyhoz. Hisz' a szomszéd visszalépett már rég, minek gyújt be mégis? S ha így marad minden, előbb-utóbb ő is le fog konyulni, mi-helyt belép. Mert sose fogja tudni, hogy a szomszéd tüze-e ez éppen, vagy az övé. Mert az ő asszonya rakta, mert várta őt. Őt várta egyedül.

Mert az asszony cicázik csak velük. Cicázik, mintha fiatal lány volna. Csak cicázik, és mintha nem is akarna mást. Mert megszokta, mert nem is tudatosan, de látja, hogy jobb pártában maradni az idők végezetéig egy olyan világban, ahol csak nők vannak, s ezért elkél minden férfisegítség. S a viszonzást halogatni egyre, amíg csak lehet. Ütni a vasat, a férfit, amíg meleg.

És nevetni, felnevetni szabadon, valami apróságon, ami sikamlós mégis. A munkahelyen, hogy ne csak gyorsabban, de könnyebben teljen az idő.

Míg fúrják a férfikoponyát, és szívják le a vérét az agyáról. Hét órán át.

Végrendelet

Ne haragudj, mama, hogy hívlak, hogy zavarlak téged. De egyszer még muszáj lesz átruccannod ide egy pillanatra legalább.

És nézned kell engem, és megértened kell engem, és megbocsátani nekem, ha tudsz.

Mert én, én gondban vagyok. Én megyek, engem visz a sodrás, a történelem sodrása, ennek a válságnak a sodrása, ennek a második világválságnak a sodrása.

És be kell vallanom neked, hogy gondban vagyok magammal, gondban, mert békéltenségben élek a testemmel, megorroltam rá, pedig tudom, nem szabadna.

Mert tőled kaptam, és vigyáztál is rá évekig, évtizedekig, és ettetted és melengtetted és aggódtál érte, és biztattad benne a lelket. Adtad a lelkének az erőt, hogy el ne hagyja sose, míg élsz, de aztán se ezt a testet.

Ami a te testedből lett, s amit én nem szeretek mégse. Mert nem tudom, mama, meddig tart, meddig szolgál engem becsületesen, azaz épen és erősen. Nem mondja, meddig lesz nekem az élet, mert amíg ő lesz, addig lehetek én is. Mert dolgozni kell vele, eltartani magam még sokáig, a nyugdíjig. De ha az kevés lesz, azután is dolgoznom kell még valamit, hogy ne szoruljak senkire. Pláne a gyerekekre, akiket már most megkérnék a legszívesebben, hogy tagadjanak meg, tagadjanak le, ha egyszer valamikor is szülőtartásdíjra köteleznék őket. Mert ehhez most még van eszem, még nem vagyok annyira demens, még tán feledékeny se vagyok, bár nem szedek ginkgo kapszulát. Tudod, annak a fának a gyümölcsét, ami ősszel potyog a parkban, és piszokul bűdös, de úgy látszik, hatékony. És bizonyára nem mérgező. Csak bűdös, és jót tett az ösöregnek is. És meg is ették annakidején, ha egyszer nem kaptak mást.

De sajnos itt gázzsámla van és villanyszámla, és még azért is fizetni kell, hogy elvigyék a szemetünket. Bár én legszívesebben magam vinném, ahova kell, hogy csökkentssem a költségeinket. De tényleg, miért is ne lehetne az öreget hulladékszállításra befogni.

De nem ezért kereslek, ezt te tán már meg se érted, nem, mert olykor én se. Hogy hogyan jutottunk idáig, és miért ilyen gyorsan. Bár azt hiszem, veled kezdődött minden, az életem is, de a hanyatlásom is, vagy mindannyiunk hanyatlása, nem tudom. Hisz hanyatlani a test nem tud, vagyis tud, ájulásba vagy halálba, de ez, ez a testi hanyatlás itt nem lesz olyan. Ez közgazdasági hanyatlás, érték-hanyatlás, aminek a vége szerintem a totális elértéktelenedés. A test árucikk-telenedése, akkor, ha már hasznót nem tud hajtani.

És akkor tényleg, minék is zavarlak? Habár veled kezdődött minden, te még valahogy lelkileg érintetlenül kerültél ki a nagy testi leértékelésből. A testek akciós, már-már mínuszba futó leárazásából. Te még úgy hitted, kézben tartható minden, ami a testi épségedre tör és elvehetné a munkaképességedet. Te még boldogan, teljes lelki békében kenegtetted a térdedet a vietnámi, majd kínai kenőccsel, mert vártad reggelre a gyógyulást. És sziszegve, félve ugyan, de belementél az izületi nedv pótlására

*Bognár Vivien – Önmagam tükre
Vas Megyei SZC Hefele Menyhért Szakképző Iskola, Szombathely
(Szabó Magda: Szilveszter)*

szánt injekciókúrába. És be is vált, és jobb is lett a térded, és el is vitt téged mind a kettő a nyugdíjkorhatárig. De közben se, aztán se néztél úgy rájuk, a térdeidre, mint bűnösre, mint két *rohadt* bűnözőre, akik elveszik a helyedet, el, mert fájdalommal lepnek meg, el, mert esetleg se jární, se dolgozni nem engednek téged.

Hát akkor hogy is jöhetnél ahhoz, hogy megérts engem, és megbocsáss nekem? Hogy is érthetnéd meg te, aki az első válság alatt még csak gyerek voltál, de én, ebben a másodikban felnőtt vagyok, és igencsak be vagyok rezelve, hogy mi lesz, ha

ez itt fellázad egyszer, ha nem csinálja, amit akarok, amit mondok neki? Mi lesz, ha egyszer ellenem szegül, ha egyszer ellenemre lesz, amit te adtál nekem boldogan, keservesen, mikor szültél.

Mi, anya? Ha egyszer engem ez itt munkaképtelenné tesz. Akkor mi lesz? Ha egyszer hirtelen a senki földjére kerül ez a még élő, létező test, de már munkára képtelen lesz. Mi, ha a senki földje lesz az én testem. Föld, ami nem kell már senkinek? Parlagon hagyott, haszon nélkül való föld? Szántatlan, vetetlen és aratatlan? Csak gazt virágoztató, gazt nevelő föld, ami szép ugyan, de földi mértékkel, ezzel a mostani mértékkel mérve haszontalan? Pedig, mama, még a gyomnövények nagy része is hasznos, hasznos lehet, mert gyógyító növény, gyógynedvek keringnek benne.

De én mama, már ha értesz engem, mi végre leszek. Mi végre lesz az én gazdasági-anyagi haszontalanságom?

Mert te még elaggottan, olykor temetőbe zavartan is büszke városépítő nyugdíjas lehettél. Te, ha ránéztek a ráncos, hüllőszerű arcodra, a pihés, fehér hajadra, és azt kérdezték, mit keres még ez itt, ez, ez a temetőszökevény, megsértődhattél. Neked még fájhatott, hogy így bánnak a fiatalok veled, azok, akiknek a várost építetted egykor. És nem kellett arra gondolnod, nem az a baj, hogy a város öregszik, hanem az, hogy a fiatalok elvándorolnak a munkanélküliség elől. A maradási, a szülési kedvetlenség az igazi baj, s az ott maradt fiatalok pánikja, hogy ha jobb elmenni, velünk, a mégis ott maradtakkal mi lesz? Nem, neked akkor még nem kellett átlátnod semmit. Neked akkor még bőven elég volt a tudat, hogy a nyugdíjad bőven fedezi a kiadásaidat, míg ezek a nagyszájú, kegyetlen, embertelen nyikhajok csak unatkoznak vagy bünyöznek a nagy pénzhányukban, vagy főnek a saját mérgük levében. S ráadásul, úgy nyolcvan fölött nem sokkal hirtelen csoda lettél, eü-i csoda, mert az új, fiatal orvos túlgyógyszerezett, de te túlélted azt is. A lelkes, fiatal, friss diplomás istenbarma felírta neked a régi gyógyszereidet, de újakat is írt hozzá. Bizonyára tudat alatt fellázadt már, ahogy a válság előtti években volt már valami a levegőben, a tarthatatlanság érzete itt is, ott is a szoc. világban, de a jóléti kap.-ban is, valami tobzódás, valami végső kiélés tán, végső kiélése mindennek, amit az emberiség létrehozott, mindannak, amit főleg a gazdagok mutattak fel itt is, ott is. Ételben, kocsiban, házban, szeretők számában. S a doki mintha látta volna már előre, hogy ennek a nagy eü-i dínom-dánomnak egyszer vége szakad, hogy nagy lesz a szakadék az egészség ára és aközött, hogy mennyien tudják majd megfizetni. Mert a gyógyszeripar, a gyógyítástechnika szaladt leginkább előre a fejlettségben, miközben millió gyerek halt meg, és hal azóta is az oltások hiánya miatt. Hát a jó doki, a fiatal szíve szerint sajnálta már tőled, az aggtól a csúcstechnikát, de, szintén tudat alatt megszólta magát, tudat alatti lelkiismeretfurdalása volt, s ezt kompenzálta azzal, hogy felírt neked minden jót, minden régit és újat, és te beszédteél mindent rendesen, tisztelet-tudóan. Minden földi jót, ami meggyógyít, fiatallá tesz szívet, eret és agyat. Csakhogy a jó doki nem gondolt rá, hogy a gyógyszerek hatása kumulálódik, úgy összeadódik benned, s ezért tkp. megmérgezett téged. S egy nap tényleg a gyógyszermérgezés diagnózissal toltak át a rendelőből a kórházba, mert csak kontrollra mentél ugyan, de

amikor behívtak, a rendelőben összeestél, pontosan az ajtó előtt. És most tényleg nem hisztiből estél össze, nem ahogy régen, ahogy a gyerekeid házasságkötésének napján lettél rendre rosszul, hogy orvost kellett hívni hozzád. Tudod, mikor a bátyáim megnősültek, s neked egyikük választása se tetszett.

És te aztán elégedetten kirándulgattál rendszeresen a ruhagyári szigetre, mert csalánt írtak fel neked. Hónapokig nem engedtek semmiféle gyógyszert szedni, de javasolták, igyál sok csalánteát, mosd ki magadból az összes maradék gyógyszert, ami itt-ott leülepedett, megrekedhetett tebenned. Szóval csoda voltál. Csoda, hogy megmaradtál, s aztán éltél is még jópár évig.

Hát hogy is érthetnél meg engem, vagyis ezt itt, ezt a testet, amit te szeretted, s ezért nekem is szeretnem kellene, de nem szeretem, mert fenyeget engem, mert mintha rajtam lenne, a hátamon, ennek a testnek a célzókeresztje. És fenyeget, bár nem mindig, és tudok is tőle aludni, de olykor mégis érzem, kegyetlenül érzem, hogy rajtam van, ott van. Itt, a hátamon, és egyszer tényleg lelő engem, elgáncsol, keresztbe tesz nekem, és akkor hogy is lesz?

De te ezt nem értheted, mama, már látom, nem, mert te sose voltál ilyen helyzetben. Nem, mert a tied, a tested még közösségi volt valahogy, közös volt akkor is, mikor hegyeket mozgattál vele, és akkor is, amikor előregedett, amikor, mint munkaeszköz, kiszállt alólad, mint egy bányaló. Mert jó nyugdíjad volt, bár a vége felé kicsit be kellett segítenünk neked anyagilag, és ráadásul bagóért jutottál a legjobb agyértágító gyógyszerekhez, úgy, hogy sose felejtettél el fürödni, és gyógyszert felírni, és pénzt utaltatni velünk a gondozó szolgálatnak az ebédedért, vásárlásért, takarításért.

Szóval aranyéleted volt, mama, életed alkonyán is. És akkor ugyan hogyan is tudnád megérteni és megbocsátani nekem, hogy nem szeretem a testet, amit adtál, mert legalább egy kijelző lenne rajta, mint az autók műszerfalán, hogy mi az, ami fogytán van benne, mit kellene adnom neki, hogy tovább tartson. Bár legszívesebben csak rúgnék bele, rúgnék bele, hogy beszéljen, legalább szóljon hozzám, hogy szavakkal és ne ezzel a folytonos némasággal fenyegetessen.

Igen, mama, mert te, te voltál az egyetlen ember az életemben, akit ismertem, arról ismertem, hogy képes volt több napig hallgatni, ha megharagudott valamiért. S mivel te érzékeny, árván, félárván nőtt gyerek voltál, apátlan, anyátlan élted túl a gyerek- és kamaszkort, hát érzékeny voltál, minden szíre-szóra sértődő alkat. És bizalmatlan is, olyannyira bizalmatlan, hogy vénségedre egyszer, végre! Kibukott belőled, hogy te szereted a magányt. És hogyan szeretted volna, mert mindig a magad ura szeretted volna lenni, mi, a gyerekeid csak a te tévedéseid voltunk, a te szociális tévedéseid, hogy az embernek illik megsokszorozni magát, mielőtt a sírba dől. De tkp. te mindig is érezted, hogy a homo socius egy nagy badarság, hogy alapjában véve az ember társas lény is, meg nem is, de ha teheti, akkor nem az. Ha teheti, akkor csak él, él önnön magának, él annyira magának, amennyire csak teheti, ameddig nem szúr szemet az önzősége. És tkp. tán mi is éreztük, hogy a te tévedéseid vagyunk, valamik, amik egy rossz döntésedből, rossz ideából születtünk ugyan, de egyszer

majd csak elmúlunk fölötted, mint a nyári vihar vagy ilyesmi. Hát így, ezzel a valódi háttérdeával talán mégse volt olyan nagy kunszt napokig hallgatni. Kis időre felszabadulni alólunk, kis időre fellélegezni neked, elfelejtve, hogy vagyunk, és hogy illik aggódnod értünk.

Mert három nap azért túlzás, ilyen sokáig hallgató szülőről én még sose hallottam. Az már felér egy keresztre feszítéssel, amit ugye azért csak Istennek szabad elrendelni. De te bírtad a hallgatást, miközben mi eszméletlenül aggódtuk magunkat, hogy vége, itt a vége a szeretetednek, hogy vissza azt sosem nyerjük. És fogytunk, és kedvetlenek voltunk napokig, míg te hallgattál. Pont úgy, mint ez a kereszt itt a hátamon, ha rá gondolok olykor, és akkor órákra elmegy a kedvem még az élettől is.

És akkor te, a szentségit, te vagy ez a kereszt a hátamon, ez, ez a világ hallgatása arra az esetre, ha már hasznom nem lesz egy szál se.

És akkor tényleg, hogy is érthetnél meg, és mit is kellene, és kinek, megbocsátani? Mert azért szerethetnél volna annyira, hogy ilyen némaságokat, ilyen élhetetlenségeket ne rémülözök a hátamra, anyám! Bárhol is vagy, irgalmas tehozzád legyen egy más valaki. Mondjuk valamelyik testvérem. De ők meg nem is értenék, miféle irgalomra lenne szükséged. Mert ők leléptek az első adandó alkalommal a családból, a te egyszemélyes büvkörödből, őket nem tudtad olyan sokáig ámulatba ejteni, mint engem, de megijeszteni se tudtad őket, hogy addig, olyan sokáig hallgatsz, hogy kiszerepsz belőlük.

Csak én rekedtem meg valahogy, én, az élet és te közötted valahol. Mert nekem nem volt kedvem választani te közötted és az élet között, nekem kellett mindkettő. Én nem, ahogyan a nővérem és a bátyám tudott szó nélkül elmenni melletted olykor, mert egy városban éltetek. De ők megtették tényleg, hogy nem, sose békültek ki veled, s neked így kellett meghalni.

De menj csak, vagyis maradj, ne gyere, maradj csak ott, ahol vagy, és felejtse el azt, amit mondtam. Haragudj, amiért haragudni kell, és bocsásd meg vagy ne, amiért úgy érzed, arra szorul. Legyél már végre szabad minden gyermeki nyafogástól, hisz ezt akarod, nem igaz? Hajadonságot és gyermektelenséget a szíved szerint.

És tényleg, csoda voltál, nagy mázlista, hogy ennyi évet megértél mégis. Mert ahogy a boncolási jegyzőkönyvet olvastam, kiderült, hogy minden szerveid olyan tropa volt már, hogy csoda volt, hogy éltél. A jegyzőkönyv szerint a szíved, agyad, érrendszered elméletileg már kb. 3-4 éve halott volt. De te mégis éltél. Ugyan mi tarthatott életben, ha nem a hallgatás, a te hallgatásod, és a tesók viszonthallgatása? De ugyan mire vártál? Hogy csoportosan eléd járuljunk, térdre rogyjunk, és egyetértően, egyetemlegesen megkövetünk téged, a bocsánatodat kérjük? És miért? Hogy megszülettünk, bár szíved szerint egyikünket se akartad?

Lehet. Ahogy most rád gondolok, elképzelhetőnek tartom ezt is. Ezt. Hogy elvárod az elnézés-kérést azért, amit te tettél velünk. Hogy mondjuk megszültél bennünket kénytelen-kelletlen, kényszeredetten. És akkor tényleg rossz ajtón kopogtatok.

Nem szólaltak meg. Pedig szerettek volna mondani valamit egymásnak, kérdésforma is motoszkált a fejükben, de ahogy lopva egymásra sandítottak, a másik tekintete láttán inkább magukban tartották. Mindent úgy csináltak, ahogy megbeszélték, és minden úgy is alakult, ahogy eltervezték.

Jól kiszámított mozdulatokkal összekapkodták a holmijukat a parton, a fűzfa tövében egy helyre rámolták, aztán fogták a szerszámokat, a vésőt, a kalapácsot, amivel az első ütést mérték, és elindultak. A patakparton egymás mellé guggoltak, mutató- és középső ujjukkal sikálni kezdték a vízben a szerszámokat, alaposan körbedörzsölték, utána körbe is forgatták, átnézték, elég tiszták-e, nem maradt-e rajtuk esetleg vérnyom. De nem maradhatott, a friss vér könnyen lejött a kalapács fejről, a véső hegyéről.

Most nem gondolkodtak, mozdulataikból hiányzott az a lázas sietség, amivel a helyszínről menekülni kényszerülő szeretne mielőbb túllenni az utolsó, befejező mozzanaton, hogy összetakarít, eltünteti maga után a nyomokat, lehetőségéhez mértén igyekszik azt a látszatot kelteni, mintha a természeti környezetben minden háborítatlan volna, ugyanúgy maradna, ahogyan ott járta előtt volt. Nem kapkodtak.

Nem beszéltek, az utolsó pillanatokban sem könnyítették meg egymás dolgát azzal, hogy akár egyetlen apró, jelentéktelennek tűnő megjegyzéssel is, de éreztetik a másikkal, hogy mostantól még jobban összetartoznak, egymásra vannak utalva, csakis egymásban bízhatnak. Most, itt a legeslegvégén, miközben sikálták a szerszámokat, pedig jószerivel már nem is volt miért, olyan tiszta lett véső és kalapács, egymásra néztek, szó nélkül kicserélték, a biztonság kedvéért egymásét is átnézték, hogy meggyőződjenek róla, egyikén sincs szabad szemmel látható vérnyom, bőrdarab, haj- vagy szőrszál, ugyanúgy fénylik szinte, mint új korában. Megint egymásra néztek, az alacsonyabbik fiú ekkor mintha a bizonytalanság szikráját látta volna felvillanni a másik szemében, és ettől egy pillanatra visszahőkölt. Most még jobban lelassultak, egyszerre, mintha egymást utánoznák, és mintha minden apró mozdulat nehezükre esne, ólomsúllyal mozdult a kezük, aztán a lábuk is, miközben ujjuk le-föl járt a szerszámok fémes felszínén. Nem gondoltak semmire. Agyuk még nem működött, már a legelején kikapcsolt, csupán az ütések erejére, jól kiszámított helyére koncentráltak, attól a pillanattól fogva, hogy áldozatuk a földre rogyott az elsőtől, amit a kalapács élével a bal halántékára kapott. Onnantól kezdve aztán már nem is féltek. Egyik mozdulat követte a másikat, kezükben egyre magabiztosabban járt a véső, lendült a kalapács.

Ha most gondoltak volna valamire, talán akkor is csak arra, hogy minél tovább tartson ez a végső szakasz. De még nem gondolkodtak, meg sem szólaltak, még akkor sem, amikor pedig már föllélegezve elejthettek volna egy-egy apró megjegyzést,

hogy éreztessék a másikkal, ott vannak egymásnak, túlvannak rajta, nem ment se könnyebben, se nehezebben, mint ahogy gondolták, meg ahogy eltervezték.

A magasabbik félszeggel a társára sandított. Máskor, más helyzetben talán rászólt volna, Hagyd már abba, nem látod, hogy a festéket mosod róla!, de nem jött ki hang a torkán, mintha valami láthatatlan erő bénítaná a hangszálait, vagy mintha tűzforró teába kortyolt volna hirtelen, és a torkán akadálytalanul végigcsordulól italt rojtosra égette volna a nyelvcsövét. Társa fokozatosan lassuló mozdulatai láttán kivette kezéből a piros nyelvű kalapácsot, de nem mordult rá, csupán egy fejbiccentéssel jelezte, hogy elég, most már indulhatunk. Az meg mintha tőle várná az első lépést, még mindig nem mozdult. Erre beletörölte kezét a nadrágjába, fölegyenesedett, és közben nem vette le a szemét a másikról, mintha abban reménykedne, pillantása erejével rá tudja venni, hogy fölálljon, és végre elinduljanak. Vagy épp ellenkezőleg. Talán abban reménykedett inkább, hogy a társa mond majd valamit, ami egy darabig itt tartja még őket a helyszínen. Elpakolják a szerszámokat, és még maradnak. Mintha éppen csak erre jártak volna.

Sötét ruhájukon nem látszott annak a néhány vércseppnek a nyoma, ami menet közben rájuk fröccsent, hátizsákjuk elnyelte a vésőt, a kalapácsot, a szögekkel, csavarokkal kivert láncos derékszíjat, amellyel a végén áldozatuk fejét csapkodták, pedig talán már nem is élt. Szemük előtt még nem villantak fel kimerevített képek, még nem jelent meg előttük az idős férfi borostás, eltorzuló arca, amint könyörgőre fogja, mihelyt hirtelen kijózanodva rádöbben, ez a két fiú nem tréfál, tényleg eltökélték, hogy most végeznek vele. Még nem látták a sokadszorra ismétlődő mozdulatsort, ahogy arccal a patakba fordulva rándul a hajléktalan férfi karja, a lába, mintha rúgni akarna egyet, mintha szabadulna a vastag kötél szorításából meg a kő súlyától, amit rákötöztek, hogy később se tudjon felállni, ha esetleg magához térne.

Nehézkesen föltápászkodtak, ráérős mozdulattal vállukra lendítették a hátizsákjukat, és kimért léptekkel elindultak. Látszólag közönyös arccal baktattak a város felé. Gyanútlan szemlélő mindössze annyit látott volna, ha egyáltalán valamilyen okból megakad rajtuk a tekintete, hogy két, fekete kapucnis, bőrdzsekis kamasz fiú tart egykedvűen a város felé az erdő irányából. De nem látta őket senki, egy teremtet lélek sem járt éppen a környéken.

Ahogy fokozatosan erősödött a forgalomzaj, egyszeriben étellel telt meg körülöttük a levegő, és hirtelen mintha ők is kiléptek volna abból a légüres térből, amelyben addig mozogtak, minden felgyorsult, a szívük is gyorsabban kezdett dobogni, mintha már szaladnának is a busz után. Néhány perccel később, maguk is láthatták volna magukat, amint futva igyekeznek elérni, amíg szállnak fel a megállóban várakozó utasok. De még nem futottak, és ha gondolkodni tudtak volna, akkor az lett volna a legnagyobb kívánságuk, hogy egy örökkévalóságig tartson, amíg odaérnek.

Vasárnap délutáni kép az ajtón túlról, léggyel

Ha bejössz, tedd be az ajtót magad után! Hányszor kell még elmondanom? Az összes legyet be akarod engedni? Ez a három mondat dobolt a fiú agyában, mikor a beszélőről visszajövet leült a priccse szélére. Anyja járt nála látogatóban. Ha ide, a cellába is utána jöhet, gondolta, ő biztos rászólt volna a smaszerra, hogy ne engedje be azt a legyet. De az anyja nem jöhetett, a légy meg bejött, úgy látszik, a folyosón kevés a vonzó kipárolgás neki, cellameleget igényel a szemtelen őszi legye!

Milyen egyforma mindig az anyám, állapította meg magában, miután végigheveredett a priccsen. A három cellatársa ügyet sem vetett rá, el voltak foglalva a maguk dolgával, vasárnap délután nem ment a szokásos szöveg, ki-ki a maga gondolataiba vagy gondolathiányába temetkezve múltatta az időt. A fiú feje alá tette a fél karját, a másikkal a pléd szélén babrált, miközben figyelte a legyet, amit a fegyőr beengedett. Rá is akart szólni, hogy igyekezzen, csukja be végre azt az ajtót, beengedi azt a kurva legyet, de úgy elbizonytalanodott, hogy nem jött ki hang a torkán. Majd levadászom, vele együtt agyonütöm a vasárnap délutánt is!, szaladt végig arcán a vigyor. Ha elkapom, nem is ütöm agyon mindjárt, lassan kell kimúlnia, mint a vasárnap délutánnak, gondolta. A légyre fogok koncentrálni, hogy végre ne anyám gyászos ábrázatát kelljen látnom. Szétaggódja magát miattam, pedig nincs mitől félnie, idebent legföljebb ezt a legyet tudom kinyírni. Ha legközelebb jön, megint itt talál. Lesz rá tizenegy éve és még öt hónapja, hogy megszokja. Azt hiszem, ezt így soha többé nem fogom kimondani, még magamban sem. Állítólag az utolsó öt hónap telik a legnehezebben. Ahhoz képest a többi szinte elrepül.

Fél szemmel a másik emeletes ágyon alul fekvő cellatársára sandított, de mivel az nem mozdult, a többiek is egyenletesen lélegeztek, még nem kezdtek el fújtatni a délutáni sziesztájukon, ő is szöhetne tovább a gondolatait. Így fekvé nemigen kapom el azt a legyet. Hacsak rám nem száll. Miért is ne szállhatna rám? Talán nem vagyok elég vonzó illatforrás neki? A vérszag jobban izgatná? Kipróbálhatjuk, egy egész apró kis seb is elég lesz hozzá. Egyetlen karcolás, egy icipici horzsolás, egy köröméllel vájt mélyedés, amelyből kiserked a vér, aztán szépen odaszárad a barázda szélére. Nem, fölösleges addig várni. A légy idejön, és szívójával körbenyalogatja a friss vért. Undorító.

A fiú befordult a fal felé. Tedd be az ajtót! Hülye egy kifejezés. Tedd be az ajtót! Semmi értelme. Ha sokáig ismétlem magamban, minden értelmét veszti. Úgy látszik, mindennek csak egyszer van értelme, amikor kimondják, utána kikopik belőle a jelentés. Megkérdezhetném ezt a három tapírt is, mi a véleményük róla. A széttetovált nehézfiú biztos rögtön bemosna egyet, ő csak ütni képes. Értelmi szintje a zérustól a negatív tartományba tendál, erősen a mínusz tíz alatt oscillál. Hű, de gyors vagyok!

Alacsonyabb fokozatra kell kapcsolnom, relax van, vasárnap délután, hová pörgök! Elég lesz a rohadt légyre koncentrálnom. Elkapom, és kitepem a szárnyát. Csak az egyiket. Akkor nem tud elrepülni. Hiába próbálkozik, fél szárnyal nem fog nekimenni az ablaknak. Hé-kás, nem kéne ennyire virgonckodnod, perceid meg vannak számlálva!

A fal felől horkanást hallatszott, a fölötte alvó cellatárs észre is vehette, önkéntelenül köhintett egyet. A fiú viszont nem hallotta, gondolatban épp a szüleinél járt. Hogy az én anyám mekkora egy fark! Még nagyobb, mint az apám! Szerencse, hogy apám legalább leszokott a látogatásról. Anyám is minék jön! Olyan életszerűtlen ezzel az aggódásával. Sose szólított fiamnak. Mi van velem? Megedzett ez a másfél hónap? Na ja, anyám, a cellatársaim tesznek róla. Fiam így, fiam úgy! Nahát! Tessék! Semmi Jóskapista, fiam. Remek. Sittre kellett kerülnöm emberölésért, hogy fiamnak nevezzen az anyám. Apámnak még ez sem volt elég, ő többet akart, többet bizony, mentem volna orvosira, akkor talán emberszámba vesz. Vagy bankárképzőbe. Na, mindegy. Légy van, apa, anya felejtős.

Ilyenkor, vasárnap délután a jó családok cukrászdába mennek. Kiülnek a teraszra, fürdöznek a bágyadt őszi fényben a kisváros egyetlen sétálóutcáján. A korzón. Kikálnalazzák a maradék fagylatot a fémkehelyből, aztán elégedetten fölállnak, tovább-sétálnak. Rákanyarodnak a park felé vezető utcára, és hideglelős pillantást vetnek a bíróság épülete mögött sorakozó rácsos ablakokra. A nagyobbik lány arra gondol, vajon hány veszélyes gyilkos ülhet a rácsokon túl odabent. Á! Hülyeség, egy fenét gondolnak ilyesmire, nem gondolnak semmire, mennek tovább a park felé, észre sem veszik a rácsokat, a szögesdrótot, meg amúgy is, ki az a hülye, aki kiül fagylatot enni ilyenkor? Kint ragadtam a nyárban. Ugorjunk, lássuk inkább azt a legyet.

Ha bejössz, tedd be az ajtót magad után! Hányszor kell még elmondanom? Az összes legyet be akarod engedni? Milyen fura, mára szinte súlytalan lett ez a három mondat, pedig akkor régen mennyire szigorúan hangzott!, gondolja.

Egy életre benne maradt a fiú fülében az anyai intelem, és ilyenkor ősszel ha egy félmozdulattal is, de önkéntelenül gyorsabban csukta be maga mögött az ajtót, mint általában, nehogy bemenjenek utána a legyek a lakásba, mert ha egyszer betévednek, nincs az a léghuzat, ami kivinné onnan őket. Odabent legfeljebb a légycsapó segít. Jaj, ne, ne bántsd!, hallotta anyja elvékonyodó hangját hirtelen. Nagypapa halála után már a legyet is sajnálta, nem engedte agyonütöni. Szegény! Megesik rajtuk a szívem, olyan szánni valóak ezek az őszi legyek, mondta, és könny futotta el a szemét. A fiú emlékezett rá, hogy akkor ő leengedte a légycsapót, értetlenül nézett anyjára, majd vállat vont, kísértalt a konyhából, de szándékosan lassan csukta be maga mögött az ajtót, mint aki tudva tudja, hogy a konyha párás, szagokkal teli levegője csak úgy vonzza az őszi legyeket.

Felült a priccsen. Na, nézzük, kell-e a vérem? Mi a fenével tudnék vért serkenteni magamból? Most nincs kedvem fölállni, amint megmozdulok, rögtön nekem esik ez a három tahó. Mit csináljak? Fejjel mégsem mehetek a falnak, hogy eleredjen az orrom vére. Legegyszerűbb a harapás. Hah! Ha ragadozó fogazatom lenne, egy-

szerűbben menne, mint így, ezzel a gumós zápfogazattal, még egy normális szemfogam sincsen, amivel legalább egy tisztességes lyukat mélyeszthetnék a hüvelykujjam meg a mutatóujjam közé. A nyál is megteszi talán. Az is elég csábító. Gyere, te szemét, hadd nyírlak ki. Lassan fogsz megdögleni, azt előre megígérem. Na, mi van, nem mersz előbújni, te rohadék? Jobban is teszed, hallod! De egyet mondok, ha elalszom, és rám repülsz, nem úszod meg szárazon! Ne feledd: gyilkos vagyok. Úgy vigyázz! Veled sem leszek kíméletes. Kínok kínja vár terád is, ebben elismerten jó vagyok. A bíróságon is dicséretet kaptam a módszeremért. Na? Mit mondasz, öreg, jó lesz a nyálam is? Egy lassú halálhoz mit szólnál?

A fiú elégedetten elnyúlt a priccsen, fél karját a feje alá tette, alaposan körbenyálazta a szája szélét, és várt.

*Csordás Péter – Leomlott reggelre
Szegedi Tömörkény István Gimnázium, Művészeti Szakgimnázium és Technikum
(Veszprémi Szilveszter: Leomlott reggelre)*

FÁBIÁN LÁSZLÓ

A keselyű néma árnyéka

KÍSÉRTÉSEK KORA

II. RÉSZ

avagy olyanok – fölöttébb gyakori jelenség –, akik önös érdekből közeledtek volna hozzá, alkalmas eszköznek találva egynémely terveik megvalósításához, persze eszközként használva vagyontetésre, politikai pozíció foglalására és megerősítésére ezt a kora előtt járó condottierét – zsold helyett – természetesen azt – főhatalmat tukmálva rá, hátha kézben tartható marad, lojális örökre fölemelőjéhez;

örhelyéről Jiftah három alakot pillantott meg a hegyoldali ösvényen közeledni; nem lehettek túlságosan fiatalok, szemmel láthatóan gondot okozott nekik az emelkedő, lassan haladtak, meg-megállva fölfelé, a levegő is gyorsan melegegett, jócskán próbára tette erejüket, Jiftah hallani vélte lihegésüket, ami képtelenség, hiszen igencsak messze voltak még, ám körülményes mozgásuk megindította fantáziáját, és egy gúnyos árnyék valahogy – akarva/akaratlan – helyet talált magának arckifejezésében, titokzatosabbá vált, parányit oldódott markáns feszültsége, a legcsekélyebb parancsoló tónust is kerülve odaszólt a körötte lebzselőknek: – húzódjatok vissza a barlangba, azok az emberek hozzám jönnek, ha lassan is, és elnevette magát;

társai tudták, hogy ez tónusa ellenére utasítás, azaz ezúttal nincs itt rájuk szükség, ellenkezés nélkül visszavonultak, Jiftah pedig folytatta szemlélését a közeledők fölött (értsd: szó szerint), ismét csaknem elnevette magát, meglátott egy fakókeselyűt körözni fölöttük, olyan volt, mintha a madár zsákmányban reménykedne, amire időben föl kell készülnie, átfutott fején, netán ő is efféle prédának látszik a fölfelé igyekvők szemében, nem mintha valamicskét tartott volna az elkövetkező tárgyalásról, szemvillanásnyire földerült előtte a helyzet politikai fonáksága; idejön ez a ravasz róka, ez a *sual*, bizonyára megpróbál majd összezavarni, *bele manőverezni* valami érzelmi, esetleg hiúsági csapdába, miként az hasonló alkalmakkor lenni szokott, ugyanakkor Jiftah biztos volt magában, a veszélyeket rejtő csábítások eddig sem hatottak rá, biztosra vette, képes megvédeni a saját érdekeit; ebben a tudatban állt föl, amikor már hallotta a közelgők lépteit és beszélgetését, részint, hogy lássák őt, hol várakozik rájuk, részint pedig udvariasságból, semmiképpen nem akart pökhendinek, tiszteletlennek mutatkozni, kétségkívül idősebbekkel van dolga;

– az Úr legyen veled, Jiftah! – fogta meg a rablóvezér szakállát a közösség szószólója, és Jiftah hasonlóan az érkező szakállát: áldjon meg téged az Úr! vizsgálódva mélyedt el a két tekintet egymás arcában, mintha azonnal az első pillanatban próbálnák kiismerni, mit várhatnak a másiktól, a két kísérő felé fejbólintás volt a köszöntés; a *berék* után, Jiftah udvarias kézmozdulattal, enyhe, az illendőség minimumánál semmivel sem több udvariassággal kínálta föl iménti ülőhelyét a sziklán,

amelyen egy összehajtogatott szőnyeg nyújtott némi kényelmet, maga pedig a másik kettővel egyetemben mintegy a lábához ült az idősebb embernek; vendége a szakállát turkálta, azzal jelezte, előbb-utóbb szólni fog, a vendéglátó pedig hangsúlyozott udvariassággal várta megtörténtét, amit a vének küldöttje a lehetőségek szerint igyekezett elnyújtani – bizonyítva két kísérőjének: az ő tekintélye itt is méltányolva van –

bizonyítandó, hogy ez a tekintély egyáltalán nem alaptalan, azonnal komolyra fogta a szót, mellőzte a játszadozó formákat (a ha te, ha én meg ha mi stb.), arra építve, hogy az események aligha kerültek el partnere figyelmét, főbb vonalakban, inkább a nép nyomorúságának hangsúlyozásával vázolta a helyzetet, hangoztatva – természetesen – JHWH jogos nehezítését a szerződést szegő izraeli népre, a gyalázatos állhatatlanságra, a Baálok fölmagasztalásának következményére, ami az ősi ellenség pusztításait eredményezte, nem lévén megfelelő erő, de akarat sem a szembezállásra, ami meg volt, az elpazaroltatott (*safah*), mert nem akadt, aki kézben tartotta volna, erős kézben, megjelenítve Gileád egységét; tudod jól, Jiftah, neked aztán igazán tudnod kell, itt mindenki a maga kecskéje után kajtat, hogy összeszedhesse trágyáját, amit elpotyogtat, megmentse tüzelőnek, ezenközben hevenyészett sátrát elfújja szél, feleséget, lányait elrabolják a nomádok vagy az országpusztító ellenség örökkön örökké pinaéhes fegyveresei, szegény nemzetünk, Izrael gyermekei pedig senyvednek az ismétlődő dúlásokban, a sarcokban, vagy éppen elűzetnek otthonaikból, kiforgatnak javaikból, ojvé, soroljam-e?

– ahogy kívánod, *rabbani* –

– mit számít ebben az esetben, hogy én mit kívánok; hogyan kívánhatnék bármit az előszámláltakból, hogyan abból, amit még sorolhatnék? ám amit igazán kívánok, az a béke, az ellenségnek, Izrael bitangjainak mielőbbi kiverése, egyszer s mindenkorra garantálni Gileád földjének sérthetlenségét, ami – természetesen – nem akármilyen kívánság, viszont igencsak nagy örömmel töltene el, ha ezt még láthatnám, ha ennek tudatában térhetnék meg Ábrahám kebelére, ami egyúttal Jahve kiengesztelődését is jeleznék Izrael fiainak –

– tiszteletre és teljesítésre méltó kívánságok, nagyuram –

– azt hiszem, nem megy nélküled, Jiftah fiam –

– mit tehetnék én, akinek sorsa a kivert kutyáé, bár sokan különkülön bánnak ebeikkel, mint velem bántak?

– neked kéne megszervezned Izrael harcosait, a szent háborúban pedig irányítanod a hadakat; nem kisebb föladat vár rád, Jiftah, mint egész Izrael fölszabadítása, Gileád ellenségeinek megsemmisítése, és erre a munkára – hitem szerint – kizárólag te vagy a megfelelő ember –

– én, az üldözött? – nevetett föl keserűen a barlangbeliek vezére, itt vagyunk elkülönítve – biccentett a grotta szája felé –

– a vének tanácsa bízott meg, hogy elhívjalak a vezérségre, légy Izrael bírása és Gileád tábornoka, tedd félre sérelmeidet, amit egyébként sem a nép, hanem kapzsi családod okozott!

Jiftah – természetesen – tudta, ezek komoly szavak, pillanatig sem tekintette kelepécének, ha ez fölmerült volna benne az előkészítés idején, nem engedte volna idáig a követséget (*halah*), ellenben fontosnak tartotta megmutatni tartását, nevezetesen, hogy nem hízeleg neki a tisztseg, még ha egyébként megtiszteltetésnek (sokkal inkább az erők reális fölmérésének) tekinthető is, annyi bizonyos, átérezve egész Izrael nehéz sorsát akár, nem ő szorul rá ebben a pillanatban a vénék megbocsátására, azok kényszerülnek hozzá folyamodni, ugyanakkor nem kívánta sértődöttségét, esetleges bosszúvágyát, ha maradt annyi év után érvényesíteni, semmitől nem irtózott jobban, mint kiadni magát, világ elé tárni érzelmeit, sosem volt ínyére semmiféle kitárulkozás, a hegyi évek még keményítettek csak álláspontján; eszébe jutottak a hosszú éjszakák, amiket a hideg ellenére a szabadban töltött, és nem föltétlenül a barlang miazmája taszította, a zavartalan töprengés készítette a kinn maradásra, a *gondolkodás higiénijája* mellett meg akarta teremteni az éjszakai higiéniját, jelesül: elhárítani minden eltérítő mozzanatot a koncentrációtól, a föl-föllobbanó erotikus vágyakozást csakúgy, mint a lehetséges kényelem csábítását, alkalmi éjjeli kirándulásai leginkább ezt célozták, házat tartott fönn a város azon részében, amelyik kevésbé volt szem előtt, családjának: feleségének és lányának, szerény létszámú, de megbízható háza népének, azok a látogatások nagyban hozzájárultak lelki egyensúlya megőrzéséhez; hitte is, meg nem is, hogy a városból senki nem sejt semmit látogatásairól, valójában nem igazán izgatta, megőrizheti-e kényelmesnek tetsző inkognitóját, abban pedig biztos volt, nem hoz veszélyt szeretteire, ékes bizonyítéka ennek a jelenlegi találkozó, amelynek szervezői valószínűleg valamilyen városi kapcsolaton keresztül jutottak el hozzá;

Jiftah pontosan tudta, feleletet várnak tőle, ez a tudat azonban arra intette, ne hamarkodja el a nyilatkozatot, mérjék csak föl, mennyire vívódik az ajánlaton, mennyire felelősen szeretne dönteni –

– te következel, halljuk a véleményedet – sürgetésnek hangzott, de mindössze a rítusnak megfelelő: marad a kőved itt és ott; valamirevaló egyezés enélkül nem látszik igazán jelentősnek –

végtére is nem egy kotéria, nem egy klikk érdekei mentén folynak a tárgyalások, az érdekszövetség kialakítása egész Izrael sorsát érinti, ezzel mindkét fél tisztában volt, egyben közös aggodalom munkált bennük a katonai helyzet komolysága miatt, átérezték saját döntésük súlyát csakúgy; Jiftahnak jól esett a tárgyalófél személyes rokonszenve iránta, amit az még taktikai okokból sem titkolt, igyekezett a pozitív gesztusra pozitívan reagálni:

– mi a következő lépés?

– lejössz velünk a *kenistába*, lássa meg egész Gileád, hogy megegyeztünk, és beiktatunk tisztsegedbe –

– azt ebben a pillanatban nem tehetem, egyeztetnem kell embereimmel, mindenestre, számukra is fölmentést kérek, azt hiszem, a továbbiakban szükségem lesz rájuk, ismerem hűségüket, méltánylom hosszú ragaszkodásukat, *rabboni* –

– úgy lesz, miként óhajtod –

Jiftah elégedettnek látszott:

– reggel napkelte után indulok le a városba, várjatok rám a gyülekezeti házban!
az öreg nehézkesen tápáskodik föl ültéből, a többiek szintén cihelődnek, ő a búcsúzásra kész Jiftához lép, előbb megfogja szakállát, majd váratlanul átöleli, közben mintha *salomot* motyogna, kibontakozva meglepő gesztusából lassan megfordul, int két némán maradt társának, indulnak lefelé Hor-Gileádról –
inkább csak magának mormolja: gyarapodjatok békességben...

talán először érezte meg az éjszaka súlyát, először a nehéz sötétség gravitációját, amit – persze – nem mondhatunk biztosan, ám a helyzet, helyzete elemzése némiképpen valószínűsít; mivel a küldöttség távozása után be kellett számolnia társainak a várható változásról, lényegében egész napja ráment, amíg elmagyarázta nekik, miért fogadta el az ajánlatot, hivatkozott a bujdosó élet föladásának előnyeire, hívta, kérte, álljanak mellé az ellenség elleni küzdelemben, nem fogják megbánni, gazdag zsákmány vár rájuk, biztos győzelem, hangoztatta, bízik bennük, köszöni eddigi hűségüket, továbbra is számít rá, a fanyalgóknak pedig az együtt töltött évek sikereit sorolta; mindenestre nem volt könnyű a meggyőzés megfelelő hangját, érveit fölvonultatni, maga sem várta, hogy minden simán megy, finom demagógiával biztosította a maradókat, megérti, ha így döntenek, jóllehet, megrendüléssel venné tudomásul, ha a későbbiekben ellenkező oldalra kerülnének: neki, Izrael bírójának hivatali kötelessége a rend biztosítása, és bizony látnia kellett, hogy az elvadult fejekbe milyen nehezen férkőzik be a realitás, nem félt, de megfordult fejében, az értetlenkedők akár meg is gyilkolhatják keserűségükben, hogy elejét vegyék a gyökeres változásoknak, az önföladásnak, vélelmezett szabadságuk elvesztésének; az éles beszólásokkal és hosszú csöndekkel tarkított eszmecsere jócskán elhúzódott, mindenki el akarta mondani a magáét, Jiftah pedig hagyta, hadd tegyék, ne fojtsák magukba indulataikat, és ez kifizetődött: a legtöbben ezzel beérték, kifejtették fönntartásaikat, ő pedig meghallgatta őket; késő délután, amikor már a hőség alábbhagyott, ketten nekiláttak tüzet csiholni, kibontottak bőréből egy kövérkés jerkét, szakszerűen kizsigerelték, vasnyársra tűzték, a lassú tűz fölött lassú forgatással hozzáláttak a sütéshez, külön gonddal kezelték zsíros farkát, vezetőjük kedvenc csemegéjét, ők ezzel szavaztak mellette; a csillagos, holdvilágos ég alatt költötték el a – summázhatjuk így – béke, egyetértés bárányvacsoráját, kihozták a barlangból a boros tömlőt, ittak a sültre, aztán elálmosodva visszabotorkáltak a barlangba, nemigen küzdöttek álmatlansággal, a jól ismert hangok jelezték, hogy az álom a maga észér hevességével befogadta őket –

Jiftah elgondolkodva, alkalmasint egynémely kételyét, de inkább apró aggályát nyeldesve türelmesen szemlélte az emlékekkel alaposan átszínezett eseményeket, magára maradva mélyen beszívta a parazsakból még mindig áradó égett birka-faggyú illatát, belebámult a sötétségbe, mintha annak mélyén kutatna válaszok után szorongásaira, mert csak a krónikások hősei mentesek minden aggodalomtól, hezitációtól, a valóságosság jegyében hihetőbbnek tetszik a csendes, mindössze pillanatokra elhatalmasodó bizonytalanság, amit jócskán enyhített annak tudata, hogy voltaképpen

esztendők óta várt valami csodát, minőségi változást életében, noha sosem képlett meg előtte a változás esedékes formája; tulajdonképpen meg volt győződve róla, hogy a fölkínált fordulat sokkal jelentősebb annál, mint amilyen képzelgéseiben időnként fölködlött, amely – mondjuk így az egyszerűség kedvéért – kizárólag egyéni sorsának a megoldását sugallta, eddig nem fogalmazódott meg benne, hogy visszatérése, boldogulása Gileádba összefügghet Izrael fiainak sorsával, azt pedig aligha gondolhatta, hogy annak alakításában ekkora szerephez jut, ám az őszinte önvizsgálatban is arra az eredményre jutott (félre a céltalan szerénykedéssel!), képességei: ereje, akarata, gondolkodása alkalmassá teszi a földadat ellátására, hite mások meggyőzésére és maga mellé állítására, az ősatyák földjének védelmére, Jahve (eddig ritkán jutott eszébe az Úr) ajándékának megóvására, Ábrahám és Jákob örökségére (*nahalab*); Kánaán Jahve tulajdona volt, amelyet – a frigy értelmében – odaigért választott népének, lemondani róla nemzethalál, ahogy majd évezredek múlva megfogalmazzák az ilyesféle jelenségeket; a bosszúálló Isten (*'él qanná'*) ezt akkor sem tűrhetné, ha kevésbé lenne megtorló –

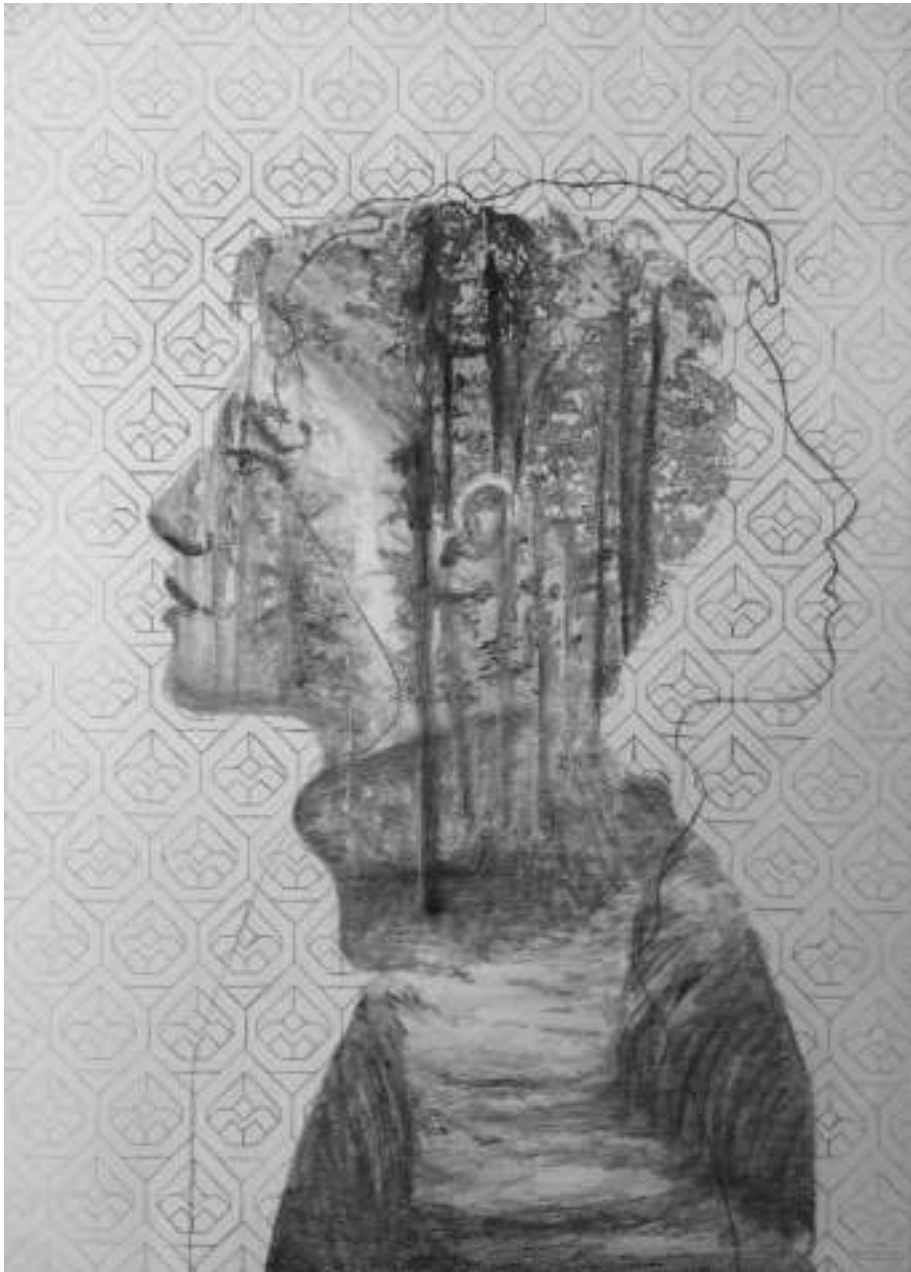
a szent föld herdálása, pláne földadása – halálos véték!

ez annyira magától értetődő, hogy az Úr nem is rendelkezett róla parancsolataiban, a szövetség táblái (*lufot ha-berit*) nem tartalmazták; az eszmény önmagát emeli parancsolattá! ugyanakkor egyesek hallani vélték JHWH-t, amint azt mondja: *Ha így hagyom Izrael fiait, a népek könnyen elnyelik őket; nagy nevemet fogom velük egybekapcsolni, hogy fennmaradjanak*, miáltal szükségképpen fennmarad a kimondhatatlan név is: az Úr, miközben gondoskodik népéről, gondoskodik önmagáról mint örökkévalóról; Kánaán tehát örökbe került Izrael fiaihoz –

Jiftah ismerte a szabályt, amely szerint tiltott tisztátalan helyen gondolkodni, ne szennyezze a *gondolkodás higiéniáját*, ám amikor idáig jutott éjszakai okfejtéseiben, önkéntelenül hangosan fölnevetett: de hiszen az emberek túlnyomó többsége úgyszólván csupán az ürüléke fölött guggolva szokott elmélkedni, elméjüket rendre megfertőzi az alantas forrás, az így született gondolatok nagyjából annyit érnek, mint a kő, amivel a pusztában megtisztogatták magukat dolguk végeztével, és jóízűen belekacagott a borókabokorról hullámozó sötétségbe; botránkoztató következtetés volt ez tagadhatatlanul, mentsége annyi lehet, hogy nem került nyilvánosságra, nem szükséges mentegetőznie, jöllehet, az Úr kimondatlan gondolatainkat is ismeri, és megveti a blaszfémia minden, tehát néma formáját szintén, ugyanis a világ Egyetlenének nyelvén (értsd: héberül) ez mind egy és ugyanazt jelenti, miként is érinthette volna az Örökkévalót a bábeli nyelvzavar?

még a tagadása is szentségtörő!

észre kellett vennie, Jiftah észre is vette szelleme szertelenségben kalandozik, világosná vált előtte, a gondolkodás bizonyos értelemben a hűség próbája, vagyis hűek tudunk-e maradni önmagunkhoz, belül bírjuk-e tartani magunkat lelki/szellemi rendszerünkön, amelyből – emberi természetünknek megfelelően – gyakorta kikíváncozunk, idegen ismeretek iránt ácsingózunk, hisszük: gazdagodunk általuk, az viszont mindössze annyi, mint a bogáncs, amely pusztát járva köntösünkbe akad, talán

*Egyed Anikó – Dermedt cseppek
Vás Megyei SZC Héfele Menyhért Szakképző Iskola, Szombathely
(Szenderák Bence: kiterjedés)*

nehezebb lesz tőle, használhatóbb semmiképpen; hány meg hány formát agyaltunk ki idegen istenek imádatára elnyúló történetünk során, csakhogy kijátsszuk a törvényeket (*devárim*)! lankadatlanul settenkedik körülöttünk Belial, elvetemült trükkjeivel újra meg újra megrontásunkon munkál, mindegyre bizonygatja nekünk, a világ kétpólusú, a két pólus egymás föltétele, nincs Jó Rossz híján és fordítva, választva akármelyiket, a másikat is magunkra szabadítjuk, Istennel az istentelenséget, a Sátánnal a tisztaságot, az ártalmatlant;

(nem akarom, hogy akarhatnánk finom intellektusnak beállítani hősünket, hajdan korok mesei nagyságát, az ellenkezője azonban éppolyan egysíkú sablonfigurát eredményezne, akit öntudatlanságában sodornak az események, megszabják válaszait, viselkedését, egyszóval naiv nagyság, nem pedig szellemóriás, de éppen ezt a végletességet szeretnénk kerülni, megengedni annak lehetőségét, hogy akár a gáncsnélküli lovag is lehet töprenkedő lény szabad perceiben, nem hősködik szakmányban – primitív sztereotípiák élő igazolásaképpen, mi több, olykor esendő, ahogyan – nehéz bevallani – valahányan azok vagyunk, ha sarkigazságok felé torzítjuk véleményünket, miként előszeretettel szoktuk, talán elfogadhatjuk bölcs mesterek nézetét a hősről: *olyan ember, aki a szenvedélyeit meg tudja fékezni*)

mélázásaiban Jiftah kissé talán önmaga szemében is szétszórtnak tetszett, és az volt a legkülönösebb, hogy akarva-akaratlan eltérültek egy idő után gondolatai a főiránytól, csapongtak időben, térben, mintha öntudatlanul ugyan, de hártítani próbálnák döntésének, vállalásának igazolását saját normái szerint, ez a tartózkodás pedig ha bizonytalanságot nem, némi szeszélyt alighanem rejtegetett, annak folyamatos érzését, hogy másként is dönthetett volna, hogy az ajánlattevők ki voltak szolgáltatva neki, ami – úgy látszik – mégiscsak hízelgett a hiúságának, akármennyire szerette volna kivetni magából ezt a lopakodó pökhendiséget, hiszen ő tudta a legjobban, mennyire méltatlan hozzá, nem föltétlenül a leendő hőshöz, legalább annyira a józan egyéniséghez, aki – megítélése szerint (naná, elfogult, mivel saját magára vonatkozik!) – a lehető legerőszakosabban kezelte kitaszíttóságát, ha ez egyáltalán elmondható egy rablóvezérről, végeredményben ugyanis kétségtelenül az volt; a rablásokból szerzett javak, mindenkor szembesítik ezzel: gyarapítják családjá vagyónát; mennyit fognak még derék tanítók (*tannim*) vitatkozni azon, milyen vezetők milyen nyomokat hagynak korukon, netán nem a kor határozza-e meg a neki leginkább megfelelő vezetőt, jóllehet, ez a vita sosem dőlhet el, aligha lehet eredményt várni az efféle receptúráktól;

ahogy mondani szokás (Szent Ég, mekkora hadova!), az ember mindennek ellen tud állni, csak a kísértésnek nem, és kisebb-nagyobb igazság lapulhat a hétköznapi paradoxonok mélyén, különben hogyan követelhetnének maguknak általános érvényt (éppen úgy, mint az *igazság tanítója* esetében); Jiftah érezhette úgy, hogy az ajánlat voltaképpen kísértés, mint ahogyan részben az volt, ám biztos volt benne, több annál, nincs oka kárhozatnia magát, tudható egyébként, hogy tíz kísértéssel kísértették meg Istent Izrael gyermekei a pusztában (amiket egyébiránt Jahve számontart), aki ellenben csupán a tiszta dolgokat (*tohorot*) kedveli; Jiftah joggal tekinthette

ugyancsak tisztának (tehát Istennek tetszőnek) kockázatos vállalását, amelynek rizikói még csak ki sem számíthatók, hogyan tudná jelen helyzetében megítélni, milyen a harc készsége honfitársainak, egyáltalán, mekkora erőt képviselnek, nem különben arra sincs garancia, hogy ő valóban kezelni tudja majd a majdnem két évtizedes nyűglődések állapotát, elszántságában azonban rendíthetetlennek érezte magát, esze ágában sem állott a vele szemben gomolygó sötétség fenyegetését magára öltetni, komolyan venni, jól tudta, mi az, amit bensőjéből, önnön lelkületéből kölcsönöz, lát, magyaráz bele, és amit egykor majd a lélekidomárok projekcióként azonosítanak;

önfegyelme kapcsán óhatatlanul fölvetődött a leendő hadak regulájának, fegyelmének kérdése, vajon az a tekintély, amely itt, a bandában átsegítette akár kényesebb eseteken, elegendő-e a táborba szállók irányításához, parancsnoklásához? mert miként nyelik le a rangkülönbséget, hiszen mindig azt tanulták, előbbre való az *izraelita a fattyúnál*, márpedig ez az elv érvényesült, amikor mostohája és féltestvérei kismimmizték őt, sőt, életére törtek, nehogy valamilyen módon fölléphessen ellenük, hát akkor most hogyan okoskodik majd a sok mesüge (*ba'ur*): és már a kérdés megvidámította: lehet, hogy egyszer sort kell keríteni az elszámoltatásra?

Jahvénál a bosszú – legyintett bele a fekete semmibe –

az újévi imádság járt fejében: *ez a nap a teremtés kezdete, emlékeztetés az első napra (a világteremtésre). Ezen a napon méretik ki az országok felett, hogy melyikük hull a kard hatalmába és melyikük fog békének örvendezni, melyikük fog éhínségtől szenvedni és melyikük fog bőségnek örvendezni. és ezen a napon döntenek el a halandókról, hogy az életre vagy a halálra adatnak-e*; gondolnia kellett volna rá, befejeződött az aratás, Tisri van, Gileád vénei szerint: ideje a fordulatnak –

talán *van még balzsam Gileádban...*

nagyjából ugyanazok az emberek gyűltek össze a közösség házában, a *kenistába*, akik korábban ott voltak a határozat kimondásánál, most pedig várták, hogy Jiftah megérkezzék az általa – kissé lazán – megjelölt időpontban, bemutatkozzék, hiszen néhányan csupán hírből ismerték, ez a hír pedig nem sok bizalmat ébresztett, alaposabb ismeretek híján nemigen ébreszthetett, a tanács vezetőjének – mutatja az eredmény – tekintélyét ritkán kérdőjelezték meg, elvértve vonták kétségbe javaslatait, nem fedték heves és eltökélt érvelését Jiftah mellett, amit azzal még nyomatékosított, hogy hajlott kora ellenére vállalta a küldöttség vezetését a hegyre, ráadásul sikerrel járt, bemutatathja választottját az előljárók előtt, a javaslat ellenzői is szembesülhetnek konkrétan a helyzettel; talán nem meglepő, az ellenzők között legélesebben a jelölt legidősebb fivére ágált, aki ugyan esztendőök óta nem látta féltestvérét, de cipelte magában a család félelmét az általuk joggal várt bosszútól, meg sem fordult fejében, hogy öccse réges-régen sort keríthetett volna rá, ki tudja, miért mégsem tette, ha viszont most hatalomhoz jut, akár megteheti, semmi oka, hogy elálljon tőle –

a várakozás nyüzsgése mégsem indulatokat jelzett, az aratás, a betakarítás gondjai foglalkoztatták a gazdákat, a hetedik hónap mindent megelőző munkálatai, amelyek ezekben a háborús időkben igencsak sok nehézségbe ütköztek, arról nem szólva,

hogy az amoniták néha fölgyújtották az érett gabonát, mielőtt tulajdonosa learathatta volna, ha már elrabolni nem tudták, esetenként szétzavarták vagy megölték a mezőkön dolgozókat, vagyis együtt aratták a rettegést a terménnyel, együtt csépelelték az iszonyatot a gabonaszemekkel, sosem lehetett pontosan tudni, merre fújja a szél a rostából a pelyvát, hová hullik a megtisztított mag; Izrael fiai (egész népe) csüggedten vette tudomásul, nem enyhül JHWH haragja, amit oktondi módon fejükre vontak, és az új esztendő kilátásai talán még reménytelenebbeknek ígérkeztek, a keserves tizennyolc év nyomasztó emléke sűrűsödött össze az újabb év távlatlanságában; szomorúan sorolták egymásnak bajaikat, amelyek – persze – többnyire azonosak voltak, nem is lehetett másképp, de az ugyanaz másként fáj mindegyiküknek, ha nem a tények változtak, a hangsúlyok csúsztak arrébb, következésképpen a megpróbáltatások megítélése, önjelölt próféták rótták a városokat, falvakat gondoskodva róla, nehogy megfélemlenek Búneikről, Jahve megsértéséről, elfordulásuktól tőle, aki szigorúan meghagyta, *ne legyenek előttem (al pánaj) más isteneitek*), és bizony fenyegetések közé sokszor keveredtek hamis ígék, téveszmék, eszelős davenolások/imajajgatások, ezeknek az eretnekeknek (*minim*) a zaklatásai ugyancsak hozzájárultak a nép általános lehangoltságához, bizalomvesztéséhez a vezetőkben, a törvényes rendben, már-már valami *ex lex*-állapot uralkodott el egész Izraelben, hiába igyekeztek a városok előkelői, a vének tanácsa rendet tartani –

mindezek a keserűségek, balsejtelmek miatt jöttek elő most ilyen élesen, fogalmazódtak meg egyértelműbben a szokásosnál, mivel látóközelbe került valami megoldás esélye (remélhetőleg, nem pusztán illúziója), ahogy lenni szokott: a közelítő megváltás víziójában fölszakadnak a beletörődések gátjai, kiömlik mindaz, ami eddig visszaszorult, esetleg csak *furcsa görcs a torokban*, amint éppen oldódni szeretne, a megkönnyebbülés korai (talán nem elhamarkodott) mélylélegzete; mondjuk ki – igazán nem vállalunk nagy kockázatot – ebben hiánytalan egységet mutatott Gileád népe, ahogyan az ősi gyűlésben a filiszteusokkal szemben, vagy Ammon fiainak agressziójával szemben, ami még ebből a messzeségből is, amelyből mi szemléljük, jogosnak és valóságosnak látszik – gazdasági, politikai, lélektani vetületeiben egyaránt, Jiftahnak ezeket a fölháborodásokat, a fölerősödő tiltakozásokat, az egybefogódzás kínálkozását kell pontosan érzékelnie és értékelnie, majd harci szellemé szerveznie, ami – magától értetődik – még ebben az általános hangulatban sem egyszerű munka lesz;

a *kenistában* egyszerre mindenki a bejárat felé fordul, amelyben egy szemükben igen magas férfi áll (első pillantásra egyenesen filiszteusnak hatott) nyers színű köntösben, övéről tokba bujtatott kard lóg, sűrű, sötét haja, szakálla rendezett, valóságos jelenség, semmi esetre sem ilyenre készültek, másféle képet rajzoltak maguk elé képzeletben egy rablóvezérről, a megszokott sztereotípiákat: durvaságot, szennyet, vérszagot, mindenhogyan visszataszítóbbat, még inkább meglepte őket csöndes hangja, amivel köszöntötte őket: „az Úr békéje legyen veletek!”, ami szinte úgy hangzott, akárha megvalósult volna jelenlétével, már-már mitikus magasságba emelte hordozóját;

(hűen önmagunkhoz, ezúttal is óvakodnánk teljes mértékben lemásolni a mesei hőst, mindössze annyit állítunk, ilyenek pillanthatta meg *nagy ínségében* az összegyűltek túlnyomó többsége a belépőt, akire nyomban ráaggatták a titokban mindig jelenlévő messiás ideális vonásait, határozott véleményünk szerint ellenben Jiftah ezúttal is olyan volt, mint mindig, föltűnt magunknak is korábban egyszerű összetettsége, ápoltsága)

– lépj beljebb, barátom – sietett elébe köszöntésére a tanács vezetője, kezénél fogva vezette a csodálkozók sorfala közt a pulpitushoz, Jiftah pedig rezzentelen arccal fogadta a kóvedot (bizonyára jókora erőfeszítésébe kerülhetett, hogy ne árulja el a lelkében játszódó érzéseket) –

– köszönöm, nagyuram –

örömmel vette tudomásul, hogy a dolgok természetesebben mennek, mint elgondolta, biztos volt az öreg tekintélyének jelentőségében, bizonyára megdolgozta az ellenkedőket, jóllehet megtapasztalhatta, hogy megjelenése másutt, más közegekben szintén hasonló fogadtatást eredményezett, ő azonban nagy ritkán élt vissza vele, ámbár néha szüksége volt rá; itt, ebben a helyzetben nem érezte helyénvalónak a színészkedés semmilyen formáját, gesztusai őszinték voltak, természetességük meggyőzően hatott azokra is, akik nem lelkesedtek – a róla keringő, korántsem mindig hiteles hírek nyomán – személyéért még a tanács vezetőjének ajánlására sem, valahogy azonban kezdett oszlani ez a feszültség, mind többen értették meg, hogy Jiftah választása nemcsak azt jelenti, hogy egy kitalált ilyen módon kíván visszatérni a társadalomba, jelentheti/jelenti azt, hogy felelősnek érzi magát a közösségért, képességeit ajánlja föl a befogadás fejében: bizalommal felel a bizalomra, ez pedig a legszelebb alapja lehet az együttműködésnek –

(föltételezem, túlságosan intellektuálisnak tetszhet egy mégannyira színes egyéniség cselekedeteinek indoklása, mint – az őszintén szólva – magunk formálta Jiftahé, ám ez nem föltétlenül azt jelenti, hogy ő ebben a mértékben szellemi ember, intellektus lett volna, inkább azt, hogy személyiségének megközelítésében intellektuális eszközöket veszünk igénybe, ha hamisaknak vagy elégtelennek mutatkoznak, akkor az a magunk ügyetlensége, módszerünk egyértelmű alkalmatlansága; ám mindenképpen indokolni szeretnénk azt a partnerságot, amely a közösség vezetője és közte – két-ségtelenül rendkívüli körülmények között – létrejött)

egyébiránt a jelenlévők gondolhatták azt is, bár vezetőjük nem volt próféta, viselkedésével Jahve szájának tekinthető: amit javasol, abban megnyilatkozik sz Úr akarata, ebben az esetben netán elpárolgott haragja, elégségesnek tekinti a büntetést, tizenyolc irlgalmatlan esztendő szűkölködését, az Izrael fiait legázoló círeszt, ugyanakkor elvárja, hogy választott népe is végre keményen kiálljon magáért, abban a küzdelemben minden bizonnyal támogatóra talál a Hóren tüzéből megnyilatkozó szövetségesénél, aki joggal vetette szemükre: *nemde én szabadítottalak-é meg benneteket az Egyiptombeliéktől, az Emoreusoktól, az Ammon fiaitól, a Filiszteusoktól, és a Sidonbeliéktől, az Amálekítáktól és a Mannitáktól, mikor titeket szorongattak, most pedig kitöltöttnek ítéli a megtorlást, leveszi nevét a megannyi Kain homlokáról,*

újból szabadítójukká válik, ugyanis ennek biztos tudata érződött az öreg minden szavából, gesztusából, ez ragadhatott át az általa kiszemelt tábornokra, Izrael harcosainak leendő teljhatalmú vezetőjére, egész Gileád hiteles bírójára; nem vitás: egyszerűen nem kínálkozott egyéb megoldás, értelmes döntés pusztán a javaslat elfogadása, teljes körű támogatása lehetett –

Jiftah már az emelvényen állt a vének vénje mellett, hallgatta, amint az dicséri rátermettségét, ékes szóval beszél korántsem mindig méltányolható cselekedeteinek taktikai érdemeiről (ó, vajon – akadémuskodnánk – miként lehet a zsványásban érdemeket kimutatni, holott számtalanszor köszönnek vissza krónikák, mondák lapjairól nemesszívú betyárok – mintegy a társadalmi egyenlőtlenségek egalizálói!), stratégiai ötletességéről, amelyek súlyos helyzeteket oldottak meg – hangoztatva az écesz jelentőségét a hadviselésben; ő, a barlangi élet, a bujkálások embere túlzottan elvontnak érezhette ezeket a minősítéseket, számára a helyzetek hozták a megoldásokat, kicsikarták úgyszólván tőle a meglepetéseket, amelyek kicsiben, többnyire töviről hegyire ismert terepen szinte kivétel nélkül jól működtek, ami egyáltalán nem jelenti azt, hogy a pusztán, jelentősebb egységekkel szemben is sikerrel alkalmazhatók, a maga részéről a gyors és pontos helyzetfölismerést tekintette elsődlegesnek, ezt tartotta szabadsapata eredményessége titkának, még idejövet is az járt fejében, hogyan bírja majd ezeket a tapasztalatokat a megváltozott sajátosságok között hasznosítani, miként tud érvényt szerezni akaratának, amelyet óhatatlanul tarkíthatnak a szabályostól eltérő mozzanatok (ugyan kit érdekelhetnek ilyen lelkiző apróságok egy honvédő háborúban? merthogy mi egyébről folynék is az eszmecsere), és lényegében – amikor szót kapott, semmi esetre sem mentegetődzésből – ezeket a gondolatokat fűzte tovább, mielőtt még kérte volna a jelenlevőket, hogy legalább hozzávetőleges konkrétsággal (ez a csacsenoláson és jajongáson túli valóságot jelentette) világosítsák föl őt a hadi helyzetről, az arcvonalak pozíciójáról, az erők súlyáról;

józan, célratörő kívánság volt ez a megfélékezhetetlennek látszó gezereszben, az elszabadult összevisszaságban, amelyet a szokatlan tónus, a gondosan tagolt, csöndes hangnem nyomatékosított (többször kipróbált fogás a hegyi életből), ami idővel a bíra munkásságában is hasznosul majd: elfogadtatja a közösséggel döntéseit – türelemmel várta kérdéseire a válaszokat –

lecsillapodott a zajongás, kissé hosszúra nyúltott a csönd, egymásra vártak a szólni kívánók, ki kezdje meg és milyen hangnemben az ismertetést, a fölszabadult gátlás pillanatában azonban szinte egyszerre akartak megszólalni, szerencsére az öreg vállalta a sorba rendezést, Jiftah pedig igen hamar megértette, ítélet napig várhat itt a használható információkra, a fölszólalók képtelenek elszakadni személyes érintettségeiktől, saját hangulatukat szemléltetik, és általánosítják, elemi tárgyilagosság sem várható tőlük; csodálatosképpen maradt annyi önfegyelme, hogy ne minősítse a „jelentéseket”, sőt, ne fojtsa bele a szót egyikükbe sem, véletlenül sem hangoljon maga ellen a tanácsból senkit, az öreg finoman gunyoros bólogatásából következtethetett rá, hogy megfelelően kezeli a helyzetet;

Flóra Viktória – A csatorna körforgása
Kós Károly Művészeti Szakgimnázium, Technikum és Kollégium, Debrecen
(Hevesi Judit: Alfonz)

annyit viszont a zagyválásokból ki lehetett lényegként szűrni, amit a krónikás így összegez: *átkeltek az Ammon fiaí a Jordánon, hogy hadakozzanak Júda és Benjámin ellen és az Efraim háza ellen, és felette igen szorongattaték az Izráel*, ami egyértelműen a támadás súlyosságát mutatta, Jiftah nem is igazán értette, miért nem szorgalmazza Gielád a szövetséget Júdával, Benjaminsal és Efraimmal, miért nem szélesíti ki a frontot a helybeliek javára a betörő idegenek megosztására, például a Jordánon történő átkelések csapdaként kezelésére, ahol igazán komoly veszteségeket lehetne okozni az ammonitáknak hosszú visszavonulási útvonalukon; ebből a figyelmetlenségből lesznek még gondjai a továbbiak során, mint ahogyan föl kell készülnie az eddigi hadvezetés, ha egyáltalán létezett ilyesmi, fogyatékoságaira, stratégiai éretlenségére, civil gyermekdedségére az eredménytelenség nyilvánvaló okaiként;

kellemetlen mozzanat volt, és Jiftah alig tudta elhárítani az öreg váratlanul érkezett ötletét, hogy Jiftah-t családjá engedje vissza birtokába, legyen honnét pótolnia energiáit, amit a földatok gyorsan emésztenek; egyfelől azzal hártotta el, van neki megfelelő birtoka, házanépe, amelyet talpraesett felesége irányít lánya segítségével, eddig is meghúzhatta ott magát, ha a szükség úgy hozta, igaz, titokban, másfelől pedig az ő helye a táborban lesz, a harcosok között, közösséget kell vállalnia velük életük minden próbájában, ha szeretné megteremteni magának a megfelelő tekintélyt, harmadsorban pedig semmi szükség rá, hogy gyarapítsa a feszültségeket, roncsolja az egységet, egyáltalán nem akar régi sérelmekkel foglalkozni, ez nem lesz az ő privát háborúja –

(talán így történt, talán nem, mindenesetre egy ilyen személyiséghez, mint ő, valamint a népi felszabadító háború eszméjéhez hasonlóképpen gondolkodó hős állhat igazán közel, ilyesféle testesítheti meg az eszméhez illő hitellel az ideális, noha nem föltétlenül mitikus hőst, ez a szükségszerű alapja a várva várt eredményességnek ebben a kritikus állapotban, vagyis amikor eléggé el nem ítéhető merészséggel egy időben, térben távoli nagyság portréját kíséreljük meg szerény eszközeinkkel cizellálni – reménykedve a tévedések esélyeinek csökkentésében, reménykedve a fazonírozás tetszetőségében, nemkülönb reménykedve a valóságosság megfelelésében) Jiftah állta a sarat, rendíthetetlenül hitt önmagában, amit a maga módján erősített a tudat, hogy az imént még a hegyek viszontagságain edződő társai hűségesen követik, részei ama bizonyos *szükségszerű alapnak*, szánjunk rá egy műszót: *apodiktikus* követelménynek, a tényszerű bázisnak, amelyre egyáltalán építkezni lehet –

– Izrael új bírása – mondta ki a verdiktet a vének tanácsának vezetője – vegyétek komolyan ajánlásait – igyekezett átölelni az újdonsült hadvezért, bár a válláig sem ért;

mindezek után – ahogy az ékesszólo ének mondja: *szívem Yisráel irányítóié, az önkéntes felkelőké a népből áldjátok Jahvét! fehé szamarakon lovaglók, szőnyegeken ülök és úton járok: mulatók hangja az ivóhelyeken – ott magasztaljátok igazsághos tetteit, uralkodásának igazságos tetteit Yisráelben. Jahve népe akkor a kapukhoz vonult...*

egyelőre Jiftah vonult ki a *kenistából*, úgy ítélte meg, úgysem tudhatna ezektől a szószátyároktól többet, összeviszsa zagyválnak, sosem fogják megérteni, hogy az Úr haragja voltaképpen az ő esztelenségük: a széthúzás, az önérdek, a kapzsiság, akárha Jahve kizárólag ezekre teremtette volna őket, na meg a sunyiságra – fűzte hozzá magában, mert még benne volt a fülében az alattomos megjegyzés. „elad bennünket a filiszteusoknak, azok a testvérei”, persze a hangot is fölismerte, de föl sem vette, ki lépett anélkül, hogy láthatólag reagált volna, belefért a sok ostobaságba, amit hallott, ez is, még ha személyeskedése célzatosan sértette őt, még ha egyértelműen a meg egyezés ellen irányult, még ha engesztelhetetlen gyűlöletet sugárzott (ismerős: ártunk valakinek, aztán attól kezdve ki nem állhatjuk, a bűnünk van jelen általa), ő viszont olyasmit érzett, mintha ezek a negatívumok mind jobban tüzelték volna, rombolja le ezt az átkot, ahogyan magából kitaszította a személyes ellenérzéseket, tisztítsa meg tőle, ha egyáltalán lehetséges, Izrael fiait, Mózes földjét (hiszen látta Mózes, noha nem léphetett rá; lám, milyen szigorú volt vele is az Örökkévaló, jöllehet, vele kötötte meg a szövetséget, neki tündökölt az égő csipkebokorban), amely – nem lehet elégszer hangsúlyozni – Él birtoka volt, az ő ígéreteképpen származott választott népére;

kívül, a bejárat mellett kötötte ki szamarát, az arra szolgáló oszlophoz, az állat békésen hevert a hosszú kötőféken, nem egészen szamarához illő módon fölkecmergett, amint gazdáját meglátta, készségesen megvárta, míg Jiftah a hátára ül, lassú kocogással indultak el észak felé, ki a városból –

annyi a kalamajkában is kiderült, miként a krónikás is megjegyezte, rögzítette, hogy *összegyülekeztek az Ammon fiai, és táborba szállottak Gileádban, és összegyűltek az Izráel fiai is, és Mispában táboroztak*, márpedig a tábornoknak a táborban a helye, kivált, ha az ellenség kihívása ennyire egyértelmű; *Micpe* ugyan többfelé is állt, Jiftah azonban kihámozta az elbeszélésekből, melyik őrhelyről van szó, sőt, magában még a választást is dicsérte, ámbár valószínűleg a kényszer hozta, annak tudomásul vétele, hogy az ammoniták a város keleti oldalán táborozhatnak, eszükbe sem jutott a várost használni fölvonulási területként, az utcák között ugyanis könnyedén megszoríthatták volna őket tevéken, samaraiakon a gyalogosok is, a kihívás tehát harcmezőre szól, nyílt területre, félreérthetetlenül az erők összemérésére –

fölismerve a helyzetet, Jiftah fejében száguldoztak a gondolatok, mekkora a héberek hátránya egy ilyen küzdelemben, amelyben – remélhetőleg – Ammon fiai kevesebben vannak, noha kétségtelenül harcedzettebbek, hiszen folytonos zsványkodással sanyargatják mind szomszédaikat, mind pedig a földjükön átvonulókat, gyorsak, ügyesen bánnak kétélű görbe kardjaikkal, késeikkel, hátasállataik jól idomítottak, remekül manőverezhetők, ám mindezekből bizonyos szertelenség, fegyelmezetlenség szabadul föl elragadtatásukban, verekedő hevükben, azaz megbonthatók, csoportokra különíthetők, megfelelő szárnymunkával zavarba hozhatók, menekülésre kényszeríthetők, ha erre sor kerül, akkor kell a lehető legtöbb kárt tenni bennük, hogy ne legyen kedvük egyhamar visszatérni –

alig ért ki a városból, megélenkültek a pusztá csenevész bokrai, jobbról, balról emberei, hegyi társai kerültek elő és fogták közre, de némán várták, hogy leszálljon a szamárról, hogy ő szólaljon meg először, ő pedig ahhoz a fiatalabb legényhez fordult, akit még előző este bízott meg vele, szimatolja körül az ammoniták táborát, közelítse meg őket, amennyire biztonságosan teheti, mérje föl erejüket emberben, állatban, esetleg azt is, hogyan látják el magukat élelmiszerekkel, vízzel, milyen pozíciókat foglalnak el, merre nyitottak menekülésre helyet, ha netán arra kényszerülnének, noha nem állítható, hogy könnyű rájuk ijeszteni; a fiú használható híreket hozott mind a csapat nagyságáról (könnyű lesz emberfölelyt produkálni, ami viszont aligha jelent minőségi előnyt), mind pedig az elhelyezkedésükről, ami fontosabb, afféle sejtet, hogy nagyon magabiztosak, már-már könnyelműek, úgy látszik, a gyatra ellenállás megszédítette őket, lazította a fegyelmüket, ezt pedig Jiftah elégedetten vette tudomásul; arcáról le lehetett olvasni, legalábbis társai leolvasták, hogy oldódnak feszültségei, derűsebbnek tetszik a szokásosnál, könnyedén visszaült hátságára, embereinek intett, hogy kövessék, megindult lépésben a hírszerző által megjelölt irányba;

a hőség egyre erősebb lett, ahogyan a nap emelkedett az égen, mindegyikük igyekezett fején a kendőt úgy beállítani, hogy a lehető legnagyobb testfölelyt védje, ám a szárazságot az sem enyhítette, még talán az lett volna a legszerencsésebb, ha megállnak valami árnyékosabb helyen, ha behúzódnak egy nagyobb szikla mélyedésébe, és türelmesen kivárájk, amíg a forráság alábbhagy, de vezetőjükön egyáltalán nem látszott, hogy meg akarna állni, a kis csapat rendületlenül követte, biztosan megvan az oka a sietségre, még vadászszenvedélyük sem támadt föl az időnként megrebbező fürjek láttán, nem lepte ugyan el előttük a pusztát fürjcsapat, mint az egyiptomi fogságból menekülő őseiket a Szin pusztában, de már ezek a madarak is Jahve ajándékának látszottak, sajnálták otthagyni őket, ámbár amilyen gyorsan fölrebbentek, ugyanolyan sebesen zuhantak vissza a földre – biztonságosabbnak vélvén futógyorsaságukat, valamint színeik beolvadását a terepébe, ha fáradnának; Jiftah azonban – akárha nem látta volna a terített asztalt, egyáltalán nem foglalkozott velük, ők pedig némi irigységgel csodálták azt az embert, akit sem éhség, sem szomjúság nem térít el céljától, ki tudja, mit rejteget ebben a kikezdzhetetlen makacsságban –

nem kellett volna csodálkozniuk, hiszen ilyennek ismerték, csak éppen képtelenek voltak megszokni;

micsoda világ ez! és mégsem arról van szó, hogy ezt a világot nem lehet megszokni, csupán beletörődni egy folyton zsaroló isten kiszámíthatatlan terrorjába, vagy a szárnalmat, megbánást nem ismerő istentelenség bénító sivárságába, mivel nagyjából ez a választás, azok előtt is, akik megkísérlik akár több isten mögé bújni, de azok előtt csakúgy, akik már az egyetlentől is elriadtak, inkább a feneketlen magányt választották, netán az erősebbje a lankadatlan munkálkodást olyan építményen, amely sosem készül el, mert nem készülhet el, és a dafke ad újra és újra lendületet hozzá, fölismerték, mi minden jelentheti azt a bizonyos dafkét: a zamatosodó szőlők illatától a sivatagi *lehelet-lágy szél (hebel)* simogatásáig, a barlang hűvösétől a kifeslett nyárban a kiadó langyos záporig, egy rajongott szempár pillazizzenésétől a leomló haj zuhatagáig,

*László Tímea Boglárka – ... ahol a feketét hívják fehérnek ...
Kiskőrösi Petőfi Sándor Evangélikus Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Technikum
(Jékely Zoltán: Tavaszi gyász)*

az anyakéz cirógatásától egy hangsúlyos baráti kézszorításig, behízelt vadgalambbúgástól a kiterjesztett sasszárnyak fölhöárnyékáig, a sziklahasadék egyetlen szál sárga virágocskájától Sharon dús rózsáig, ezekután ugyan miért bazíroznál istenekre, netán miért istentelenségre, ha előtted a lélek vándorlásának káprázatos oázisai, amelyek, ha nem is feledtetik, kiegyenlítik tolakodó szomjúságodat, óvják választásodat, mintha végtelen időben élnél végtelen életet, ami – persze – illúzió, ám vannak illúziók, amelyek éppen ezt az életet segítik végig csinálni, nevezetesen: hogy vállald döntésed következményeit, ne hátrálj, ne húzódozz az alkalmi akadályoktól, ne rettenj föltorlódásuktól, tekintsd lelkierőd próbájának, szellemed frissessége ellenőrzésének, élénk ösztöneid kontrolljának, mivel ezek születték, ezek éltetik normáidat, amelyek a legsajátabb sajátjaid; Jiftah minden bizonynal úgy élt hasonló elgondolások szerint, hogy azokat jószérivel sosem elemezte, tartózkodott minden „lelkizéstől”, főleg azonban gyakorlati megfontolásból, ne vonjanak el tőle energiákat, ne tereljék figyelmét szükségtelen jelenségek felé, amit mellesleg szinte gyerekkora óta öntudatlanul került, sejtette: nem engedheti meg magának, tulajdonképpen kitaszítása óta életveszélyben létezett, a barlang-lét csupán viszonylagos biztonságot nyújtott, a vállalkozások pedig bármikor balul üthettek ki; a magárautaltság fölismerése, tudatosulása alapozta meg mindennapi biztonságát, amely – amint társakra akadt – bonyolódott a felelősségérzettel, nem pusztán azzal, hogy odafigyeljen a többiekre, nagyobb föladat volt megértetnie velük, miként függnek egymástól, korlátozni a szeretlen személyiségeket, akik szabadságukat féltették a rendtől, a zsványbecsületen túl elfogadtatni velük a felelősséget egymásért, mint a lehetséges túlélés igazán erős alapját; eszébe sem jutott másfelől, hogy beavassa őket sajátos észjárásában, hiszen olykor azt érezte, maga sem mozog benne otthonosan, joggal vélte úgy, megzavarná őket a tőlük idegen, túlságosan körülményes és könnyen félreértelmezhető eszmékkal, úgy döntött, kizárólag saját használatra valók, nem szabad velük másokat megzavarni, el sem bírnák esetleg súlyukat, a számár viszont – vele együtt – könnyen veszi ezt a terhet is;

most pedig a *történelem lidércnyomása* (így fogalmaz majd a beláthatatlan jövőben egy félvak okoskodó) arra készíti, hogy újfent megkísértse szerencsecsillagát (*mazzalot*), talán még nem unja, hogy segítségére legyen kockázatos vállalkozásaiban – titokzatos estéinek egyikén társaságban ült, senki nem ismerte (legalábbis nem ismerte föl, ha esetleg esztendőkkal korábban találkozhattak), tiszta, jólétre utaló *efodja* kifogástalan belépőnek számított (na ugye, hogy a ruha teszi az embert!), szokása szerint inkább csöndben meghúzódott, alig szólt, ott hallotta egy megállíthatatlan locsogótól lefesteni, kiszínezve előadni az útonállóknak könnyed életét, nagyjából ekképpen: egyes vidékeken *rengeteg tolvaj található, akik bandákba verődve egyik városból a másikba vonulnak és lóvá teszik a gazdag kereskedőket, legyenek azok helybeliek vagy idegenek; a tolvajok rátámadnak a házában, a piacon vagy az utcán, torkukra helyezik a késüket, s felszólítják, hogy „add ide ezt és azt, különben megölünk”! ha valaki beleártja magát és az illető védelmére kel, legyen az akár a fejedelem, megölik azt, és nem érdekli őket, hogy ők maguk is meghalhatnak; néha saját magukat ölik meg utána; mindez egyremegy nekik, ezért aztán amikor megragadják az áldozatukat, senkinek nincs mersze megszólalni vagy közbelépni, mert féltik az életüket; a kereskedő követi őket és megáll ott, ahol parancsolják: a piacon, a házában, az üzletében vagy a kertjében, és összegyűjti a pénzt vagy a portékát, amit követelnek tőle, a tolvajok pedig közben esznek és isznak, késsel a kezükben; amikor összeszedi a rá kirótt váltságdíjat, fogadnia kell még valakit, aki elviszi azt, ők pedig körülveszik a teherhordót, s együtt mennek a biztonságos búvóhelyükre, ott szabadon engedik a teherhordót, s fogják a zsákmányolt javakat – hallotta, és fölöttébb nehezeére esett, hogy egy-egy gyermekem mozzanatnál hangosan föl ne nevéssen, hiszen igencsak volt mihez hasonlítani a silány mesét, ha ez ilyen egyszerű volna, aligha hallgathatná itt az elbeszélőt, ugyanis a városokban hamar kerül védelem, más segítség a kifosztandóknak, nemcsak mérészség, egyenesen ostobaság ott kereskedni, ahol a baj lehet; (persze, az sem akármilyen fölületesség, amely a rablókat azonosítja a tolvajokkal, az erőszakot a sunyisággal, mert – ugye – lényegében itt a különbség – *saggásu/habbátu* – ha tetszik) a hegyi rablók élete sokkalta bonyolultabb, már a földérintés sem akármilyen ügyeséget, agyafúrtságot követel, a csapdaállítás körülményességeiről nem is szólva; komoly kereskedők meg nem szédelegnek magányosan a mégannyira kies hegyvidéken sem, megfogadnak kíséretül megbízható fegyvereseket, olyanokat, akik ebből a „munkából” élnek, körömszakadtáig védelmezik mind a kereskedőt, mind pedig áruját, azokkal számolni kell, azokkal szembe kell nézni, azokkal meg kell küzdeni – általában életre-halálra, mondhatni: szabályos harcban, már amennyire egy élethalálharc szabályos lehet; azt a hivalkodó ostobaságot pedig ki követné el, miféle pimaszság mérészelné kockáztatni, hogy idegent vezetnek búvóhelyükre, ráadásul utána még el is engedik élve; mese ez, gyermek, pár száz esztendő múlva majd betyárromantikának nevezik, hírhedett mesélők tollán válik majd közkedveltté, női kebleket borzongatóvá; végeérhetetlenül lehet történeteket mondani, noha mindössze néhány alapséma szerkeszti azokat, de a sorrend, az események egymásutánja módosítható, miképpen a szereplők jelleme, viselkedése, a befejezés drámai minősége szintén, árnyalatok,*

pillanatnyi szeszélyek hozzáadhatnak, de el is vehetnek a hitelességből, aki kicsit is ad a szavahihetőségre, képes azt hinni, hogy a múlt pontosan fölidézhető, gyakran nem is fogja föl, hogy hallgatói/olvasói/nézői miért nem úgy reagálnak, ahogyan ő, vagy ahogyan ő elvárná, mintha prófétaként egy elkövetkezendő jóslat mentén vonultatna föl egymással kevés, vagy semmi összefüggést nem mutató jelenségeket, és csodálkozik, hogy közönsége más próféciákat von le, vagy nem érzi a történetstort önmagán túlmutatónak; az okfejtések ugyanis elsősorban a fejtegető logikáját követik, nem az ürügyként használt esetekét, mozzanatokét, különböző nézőpontokból másként értékelődnek; a magukat fölértékelő hohemek ettől megsértődnek biz gromoboj, összevissza jajonganak, kántálnak, darenolnak megkérdőjelezhetetlen igazuk tudatában;

vannak hamis próféták, kik... de ezt befejezni sem érdemes – az olcsó közhelyek közelsége miatt –

amiként akadnak álnok fohászok –

a távolban föltűnt Gileád délkeleti bejáratánál az őrhely (*micpe*), messzire el lehetett látni ezen az egyhangú síkságon, amelyről a kövek sem próbáltak magasabbra törni, szerencsésebbnek vélték – talán a rezzenetlen forróság miatt – mind mélyebben belenyomódni a talajba, ámbár a szél időnként lefújta róluk a vékony homokréteget, kitakarta a melegére vágyakozó gyíkok, skorpiók számára, csakhogy fölvegyenek abból a tékozlódó energiából, amennyit bírnak pörzsölődés nélkül, a maguk számára, az éjszakák hidegének kiegyenlítésére, mert az bizony meleg, lám, a szamar mintha kissé idegesebben kapkodja lábát, már a patáin áthatol a homok és a kő eszméletlen melege; Jiftah, hagyja, tegyen belátása szerint, ő tudja igazán, mi való egy szárnak, ez azonban korántsem sajnálat, pusztán a dolgok szimpla tudomásulvétele, a hosszú egymásra utaltság gyakorlataiban, már kialakultak a használható viselkedésformák az állat és gazdája között, és – ha szabad így fogalmaznom – megértették, észszerűbb hagyatkozniuk egymásra –

add meg a természetnek, amit megkíván tőled, reménykedhetsz, hogy kamatostul megtéríti;

Jiftahnak az őrhely köveinek közeledtét látva az járt fejébe, vajon használhatná-e az ellenség előtt ismeretlen erődítményként az objektumot, ha igen, milyen megerősítéseket követelne hozzá az új föladat? annyi előnye föltétlenül van, hogy enyhén a táj fölé emelkedik, valószínűleg meglehetősen korán észlelni lehet a közeledőket, vagyis jól megfelel arra a föladatra, amire eredetileg szánták, ám ez inkább a menekülést, a városfalak mögé húzódást, a városkapu belső eltorlaszolását célozta, nem pedig a kinti védekezést, a harc fölvételét a támadókkal, ellenben ő kifejezetten az erő fölmutatására készül, az ellenség meglepésére a váratlan harci kedvvel; nagy kérdés – persze – vajon ezzel a megfáradt és megzilált hitehagyott néppel megvalósítható-e ilyesmi, él-e még bennük hajlandóság a tusára, lelkesíti-e még a misztikus hagyaték, az ősatyák földjének megmentése, készek-e csatába bocsátkozni egymásért, a városban riadozó szeretteikért, a harcképtelen polgártársakért, vagy már teljességgel eltorzította érzékeiket a meg-megújuló vereségek sora, kiürítette a nyilvánvaló bukás, holott vég-

tére is egy test tagjai lennének (valami eretnekké mondhatott ilyet?), márpedig tesztünk tagjai mégiscsak összehangoltak többnyire akaratumk által, megnyerő vezérlési módjuk összes tevékenységünkben jelentkezik, fényesen tanúsítja ezt a nagyszerű egységet, például most, ahogy majd leszállni készülök derék hátságomról, combom szorításával, a fékszár visszafogásával egyszerre közlöm vele megállási szándékomat, amit azzal nyomatékosítok, hogy fékszárát tartó ökleimmel egyúttal nyakát is megnyomom – közlendő a változás igényét, és tudatosan választottam ezt az együgyű (*maacha*) példát, hasonlóval bárki találkozhatott, igazol engem; Jiftah már-már földvidult saját igénytelen dedukciójától, amelyből ugyanakkor kitetszik a praktikum vonzása, hogyan is lehetett volna másképpen?

(ekkor tér- és időtávlatból sem gondolhatjuk komolyan a gyakorlati érzék hiányát, föl kell tételeznünk, ha már egyszer az Úr aggyal teremtette Ádámot, meghagyta azt – na jó, kisebb-nagyobb mértékben) utódainál szintén – úgy fogalmazhatnék „stílszerűbben”: rájuk ragadt, mint számúra fül –; ami egyáltalán nem JHWH jószágát igazolja, esetleg inkább játékosságát, lássuk, barátocskáim, ketten mire megyünk, ha már így döntöttetek, és tisztességesebb lenne nem mindent az asszonyra kenni, nem elbujdosni, vállalni „szent” orcám előtt *kozmi* meztelenségeket; és ez még csak próba sem volt, szemléltetni kívántam, én, a vulkán-mélység ura, hogy sosem érhetek föl hozzám, akárhogy is jár agyatok, akármilyen trükköket agyaltok ki csalhatatlanságom kijátszására, én, az Örökkévaló, leleplezem azt – nem csak hetedízigen, de mindvégig, amíg egyszer el nem emésztelek benneteket olthatatlan élőszemenben (*pehám*);

időig hallatszik a dörgedelem az idők kezdetéből, hangozni is fog egészen az idők végezetéig, a befogott füleken, az eltömített érzékeken játszva áthatol az éles ige: ELRENDELTETT)

Jiftah valószínűleg hallott itt egy népről, a *kasdimokról*, akiket az arameusok *kal-dánoknak* hívnak, egy próféta majdan így rögzíti őket: *mert ímé, feltámasztom a Káldéusokat, a kegyetlen és vakmerő nemzetet, a mely eljárja a földet szélteben, hogy hajlékokat foglaljon el, amelyek nem az övéi; rettenetes és iszonyatos ez, maga szerzi törvényét és hatalmát, és lovai serényebbek a párdúcoknál, és gyorsabbak az estveli farkasoknál, és előtörtetnek az ő lovasai; és az ő lovasai messziről jönnek, repülnek, mint a zsák-mányra siető keselyű...* így a fenyegetés, természetesen JHWH nevében, hiszen a próféta az ő ügynöke, ő kente föl (ellenben én nem hallgathatom el, egyenest a szeméremre vetem, akár illik, akár nem egy istennel így viselkedni, hogy – mint több helyütt tetten érhető – féltékenykedik, ezúttal talán Omorkára, az önföldöző tenger-asszony-ösre, akinek kettéhasításából teremtetett a föld és az ég és minden kettősség, ekként a világosság, szemben a sötét, a fény, amely elpusztította a sötétség szörnyeit – tisztán, gonoszság nélkül kínálva föl a világot), nos, azok papjai beavatottak a csillagok titkaiba, ismerik hatásukat minden teremtményre, képesek előre megvilágítani a közeli és távolabbi jövőt (modern kifejezéssel: sziderikus sorsunkat), és Jiftah mit nem adott volna érte, ha legalább megsejtheti a holnapok történéseit, eredményeit, még ha támadtak is kételyei a mindenkorin kinyilatkoztatásokkal szemben –

Horn Luca Sára – Schiele visszatér

*Pesthidegkúti Waldorf Általános Iskola, Gimnázium és Alapfokú Művészeti Iskola, Budapest
(Rékai Anett: Schiele visszatér)*

bocsánatos elgyöngülés: ugyan ki nem szeretne belelátni az eljövendők rejtelmeibe?

saját bőrén érezhette a kozmikus kezdetek törvényszerű zűrzavarát, az egyetemleges rend kialakulásának akadályait, nehézségeit: tévedéseit és hamis szavatait, az uralkodó eszmék és az ösztön józanságából fakadó eszmények elháríthatatlan ütközeteit, amelyekbe óhatatlan belekeverednek azóta is újabb idők újabb gyermekei, sorsverte világjobbítói, az elfogadhatatlan makacs bírálói, amire rövidesen új hivatala kötelezi majd, amennyiben nem szeretné az emlékében is gyűlöletes, alighanem félfiliszteus (nem mintha róla mást gondolnának környezetében) Abimelek útját járni, és elkötelezi magát a bizalomteljes tisztességre, megvesztegethetetlenségre, a hivatala iránti közös elismerés visszaszerzésére –

a számár (*hámor*) – a korábbi dedukció értelmében – megállt, Jiftah leugrott róla, kötőfékét odavetette egyik emberének, és tekintete aprólékosan végig szemlélte a tájat – igyekeztén fölmérni, mire számíthat; a *zászlós tábor* valóban a *micpe* körül helyezkedett el, kissé talán hanyagul, elszórtan, ami taktika is lehetett: beengedni maguk közé Ammon fiainak egy-egy fegyelmetlen, önkaratú részlegét, leszakítva a törzsről, elbánni velük, ha mód nyílik rá, ha Meni, a sorsisten úgy akarja (na tessék, mit tehetne JHWH ezzel a nációval, hogy ne forogjanak összevissza a széljárások szerint?), továbbra is úgy látták, a több isten – több jóakarát kínálkozása, el kell fogadni akármelyiktől, ha kézhez áll; nem történt fejcsoválás, de társai sóvár szemekkel

kövezték minden pillantását – próbálva kiolvasni belőle hangulatát, akaratát, várható parancsait, miként eddig működött közöttük;

főállt valami szokatlan zavar Jiftah és emberei között az új helyzetben, ami semmi esetre sem a hierarchiát érintette, ha csak annyiban nem, amennyiben a tisztelet kifejezése számukra bonyolultabbá vált, ám ez természetes volt, a hivatalos társadalmi megbízatás általában együtt jár némi jellegzetes elidegenedéssel, mintha az addigi bevett formák hirtelen szűkösebbé válnának, újak meg egyelőre nem formálódtak ki; ráadásul kölcsönös lehet, mindkét fél részéről jelentkezik amolyan feszültségféle, félszesség vagy ügyetlenség – elleplezendő a változás sarkalatosságát, minőségi jellegét, amitől esetenként nevetséges közlési formák vagy éppen ledermedések alakulhatnak ki; Jiftah jócskán érezhetett effélet, neki arra ugyancsak figyelnie kellett, hogyan viselkedjék, milyen hangnemben közlekedjék megbízóival, amellett, hogy méltányolni akarta eddigi osztályostársai ragaszkodását; úgy döntött: a száraz tárgyilagosság és a beavató bizalom kevercsét vállalja kommunikációs formául minapi társaival, és magát, a száraz tárgyilagosságot veti be a szolgálati közlendőkben – szélesebb körben –

a szó a mindenség fölött lebegett, a semmi fölött lebegett – egyelőre merő hangkép-rázat volt –

(nem akármilyen döntés, kettős haszonnal járhat: egyfelől tartósítja és táplálja a hűséget, másfelől megalapozza és elfogadtathatja a tábornoki, vezéri /*kácin*/ – nem egy szimpla *alluf*, közönséges törzsi főnök – megbízással együtt járó és fejében mind élesebben körvonalazódó föladatrendszer – mondhatni – az ország népe, *am haarec* részére, akkor is, ha egyelőre ez még nem tudatosult kivétel nélkül mindenkiben, főképp és elsősorban – természetesen – a hadrakétek részére, akikhez hamarosan szólnia kell, súlyosabban fogalmazva: akikkel el kell fogadtatnia magát előljárójukként)

utóvégre Gileád polgárai, ha egyáltalán, szökevényként (*ha-mitpárcim*) és Hor Gileád veszedelmeként, rablóként ismerhetik, szót érteni velük minden további lépésének alapföltétele, nem várható el, hogy kitaszítotttsága összes körülményét ismerhessék, mégannyira sem, hogy respektálják, ugyan mennyit érhet egy negatív respekt?

azt azért jó volt a hegyi társaknak látniuk, ahogy szálfaként, cédrusként magasodik a pusztában a *kácin* – miért ne hívhatták volna így, ha egyszer erre a méltóságra jutott? – alakja, (valamikor majd egy suhanc, aprócska legény bámul föl Elah vagyis a tölgy völgyében egy filiszteus óriásra, akit a mitologizáló túlzás avagy az ő riadt szeme *hat sing* és egy *arasz*, usque: három méter magasságra emel), körvonalait élesre rajzolta a sárgás-kék fölhőtlen ég (*samajim*) már-már jelenségként árasztotta a megnyert csaták nyugalmát, holott az eredmények egyelőre merő reménykedések, kedvező sejtelmek lehetnek csupán, azon a tágas égbolton pedig jól megosztozhattak volna a Baálok, Meni, Asterót, Milkam, az ammoniták Kamosa stb. valamint Izrael istene: az egy igaz szentségéhez és örökkévalóságához vulkanikus hévvel ragaszkodó JHWH, mivel – úgymond – ő létezett a világ születése előtt, míg a többi pusztán az ő kreatúrája, az agyagból gyúrt tévelygő *adama* kétségbeesett és önnönmaga fölé emelt te-

remtménye, azaz: nincs osztozkodás: Jiftah – ebben a leosztásban – valóságos *malek*, az Úr angyala, a jövő megtestesült reménye (*tikvah*)...

és elment Jefte Gileád véneivel, és a nép a maga fejévé és fejedelmévé tette őt; és megmondá Jefte minden beszédit az Úr előtt Mispában – jegyzi a krónikás kissé szűkszavúbban, és bizonytalanságban hagy minket a dolgok pontos lefolyása felől, ami nem föltétlenül meglepő, ha tudjuk, ő is másod- (ha nem többed-)kézből dolgozott, sok-sok évvel az események után, amelyek közben – erről is van tudomásunk – akadtak újabb háborúk, hiszen a háborgó emberi természet nem lehet meg nélkülük (csak toronylakó szamarak fantazmagóriája az *örök béke*, ép eszű ember legfölsőbb röhög rajta), a háborúk pedig mindössze az öldöklés módjában és számszerűsített eredményében különböznek egymástól, nem az öldöklés jelenvalójában vagy elmaradásában, az öldöklés nélküli háború – kopott metafora: alattomos visszaélés a szavakkal; amit viszont mondani kezdtem az arra akart kilyukadni, hogy az egymást követő háborúk az emlékezetben (az öldöklés rémképében) egymásba mosódnak, színezik vagy fakítják egymást, sztereotípiákká sablonosodnak, ahogyan esetünkben Jiftah és Gileád küzdelmeit – például „nemzeti fölszabadító háborúként” címkézhetjük (és persze tesszük – jogosan), a népre hivatkozunk, mint mindig: akár háritani, akár elcsúsztatni vagy igazolni próbáljuk a történeteket, ahogyan ebben a rekonstrukcióban szintén, amelyet ezeken a lapokon építgetünk – áthidalandó azt a módfölött bizarr állapotot, hogy ugyanis csak a „történelemtől” szóló ismeret létezik (*jes* – hogy téma- és stílszerűek maradjunk), maga a történelem nem, ami széles skálát biztosít a vele való barbárabb és intelligensebb játszadozásnak, de még a notórius igazságkeresőknek, mindennemű tébolyok kezdeményezőinek és védelmezőinek is; amikor itt szó szerint és átvitt értelemben egyaránt másfelől közelítünk a cselekményekhez, semmi esetre sem efféle igazságszomj vagy vitahajlam késztet rá, inkább a magunk *valóságosságát* tukmáljuk az érdeklődőre – variánsként és nem valami pártatlan tényállásképpen, és az elmondottakból ne tessék kiolvasni semminemű szabadkozást: ez a Jiftah tudatosan és kiszámítottan a pusztá felől közelít a táborhoz, mivel – utaltunk rá – így vehette föl az esetleges csapdától óvott embereivel a kapcsolatot, és közölte velük tárgyalása konkrét eredményeit, de bizonyos fokig rálátást is kapott a jelentéktelen kerülővel a terepre, amely majd színhelye lesz föllépésének –

a megbeszélések értelmében a vének a városból egyenesen a *micpébe* indultak tudván, az általuk kiválasztott vezető valamivel később ér oda, ők addig fölkészítik a táborozókat (a „népet” – hogy meg ne feledkezzünk az álságos hivatkozásról), kit kell elfogadnia a saját nevében *kácinul*, bírál, ám aligha fejedelemül (ó, Abimelek átkozott emléke még bénította a szíveket, még hűtötte a közfölkialtás lendületét, izgatottságát!), ugyanakkor számítani lehetett különböző tárgyalásokra is alkalomadtán az ellenség fejeivel, tehát nem közömbös Jiftah tisztsége, rangja, elfogadható félként vehet részt eredményesen a katonai diplomáciában; attól a gyanútól nehéz eltekinteni, hogy a kudarcos előzmények után a vének valóban tovább akarták tolni a felelősséget, be kellett látniuk, képtelenek megbirkózni a föladattal, harcokban (na jó, csetepa-

tékban) edzett, vezetői erényeket mutató férfira van szüksége a tábornak ahhoz, hogy esélye legyen Ammon fiaival szemben; nem volt kétségük, el tudják fogadtatni a néppel, hiszen közölhetik vele a jó hírt az Úrról: *megesett az ő szíve az Izráel nyomorúságán*, az ő mutatóját kell látniuk Jiftah föllelésében;

miképpen fönnebb sejtettük és gyanítottuk: a jelenség, a filiszteusi termet, a kiállás, az öltözék és a fegyverzet elkápráztatta az embereket azon nyomban, ahogy Jiftah, a magukat szintén rendbeszedett társai élén bevonult a táborba – egyenesen a vénnek vénje elé, jelezve: őt tekinti méltó partnernek, és aki szívélyesen üdvözölte (kicsit talán röstellett mellé állni és szakállába túrni a nyomasztó termet-különbség miatt), a megdöbbenés után lassan erősödő ujjongásokat önérdemül nyugtázva még kihúzni is igyekezett magát láttatva: ha mi, ketten... a többit pedig a lelkendezők leleményére hagyva, ez itt nem légvár, ez most jogos reménykedés, íme, az érv!

érthető módon jólesett Jiftahnak a hirtelen támadt ováció, hiszen még egy nappal korábban sem tudta visszafogni szemrehányásait, fönntartásait Izrael előkelőivel szemben: *nem ti vagytok-é, a kik engem meggyűlöltetek, és kiűztetek atyámnak házából? és miért jöttetek most hozzám a ti nyomorúságtoknak idején?* ugyanezek a súlyos szavak görögtek le a tanács vezetőjének fejében szintén, ezúttal azonban megkönynyebbülést hozva, de a másik fél sem panaszkodhatott, állta a tanács vezetője a szavát isten és ember előtt, ahogy ígérte; tisztázódni látszottak a viszonyok, következésképpen talán a zűrzavar szintén oldódik, nem kell egyszerre belső és külső frontokon hadakozni; mert Jiftahnak a hegyi egyezkedések óta egyéb sem járt fejében, mint az összecsapás, az ütközet megtervezése és megszervezése, ezzel aludt, ezzel kelt, ahogy az arameus szólás tartja, joggal összegezhetném úgy: ezáltal forrott egybe (érdekközösségbe, naná!) népével, olybá tűnt föl, a nép vele –

mint a mesében –

(ez a hasonlatosság viszont utókora nagy részét alaposan megtévesztette, számosan képzelik őt mindmáig sematikus mesehősnek – dehogyan csak mesékben fordul elő típusa, temérdek ún. realista regényben elnyűtt dogmák megjelenítőjeként, élharcosaként szintúgy – ahogyan feledhetetlen Fityó bátyám – ha szabad kicsinyég privatizálnom, utal rá a „*regényhős*” *túlvalósulásáról* szólva, ami – ugye – nem akármilyen leleményes fogalom ellenkedése plasztikus bejelentésére, amiért mindig is kedveltem hozzáállását a dolgokhoz, illetve dolgainkhoz, mivel szerinte is egy cipőben jártunk, ilyenformán – vélném – tapsolna Jiftahom láttán, és szokásához híven teleírná szálkás betűivel sorközeimet: méla habozásaim ártatlan színterét)

a táborban az embereknél csupán a légy (*zebub*) volt több, ellenben az sokkal, rajzottak mindenütt, hiszen az emberek között állatok is várták sorsuk beteljesülését, jó pár számár, néhány teve (*gama*l), mint hátas, de az élélmezéshez juhok, kecskék szintén, egytől egyig kínálkozó terep mindenféle élősködőknek, a zöldségekre nemcsak a legyek szemtelenkedtek, de a hangyák, darazsak ugyanúgy csemegére lettek, akár a piacokon szoktak, mintha tudatosan azon ügyködnének, hogy feledtessék az ember kozmikus magányát: végzetes tévedéseinek göröngyös pályáját, fogyatkozó öntudata ellenére visszailleszék abba a homályos hierarchiába, amelyből természeti

társként időről időre kihullani látszik filogenetikai szkepszisével; persze nem volt ez szokatlan közösség, ám belátásától mit sem enyhültek a keservek, ebből a „természetes” megalázottságból alakulni kezdett egy sajátos mozgásvágy, indulat, akár olyan túlértékelést engedve meg, miszerint a kínzatásnál egy heves csata is kellemesebb, ami valószínűleg inkább az unalom pátosza kategóriájába tartozik, de nevezhetem a várakozás ideg feszültségének;

Jiftah fontosnak tartotta egykori társait bemutatni, mint kipróbált harcosokat, akik kivétel nélkül nagyon hasznosakká válhatnak a sereg számára, mindenek előtt földerítők lehetnek, de kialakíthatnak az itteniek bevonásával olyan előőrsöt, amely képes lesz az ellenség várható előcsatározásai megszürésére, nagyobb károk okozására a másik oldalon, és így a nyomulás föltartására, amíg jelentősebb seregtest nem érkezik támogatásul; általánosságban is kellőképpen mozgékonyra kell tenni a csapatot – bonyolódott azonnal taktikai kérdésekbe, hogy az ellenség megérezze a számbeli fölnyit, elveszítse kezdeményező kedvét, amely elsődlegesen a települések földülésára, elsőül Gileád megszerzésére irányulna; nem hallhattak tőle voltaképpen semmi olyat, ami a táborozás során föl nem merült volna valamelyikük gondolkodásában, magasabb minőséget a koncentrálttság, az összefüggések világossá tétele jelentett, nemkülönben a határozottság, amivel a *kácín* megjelenítette és konkretizálta a teendőket, például azzal, hogy kijelölte azt a három emberét, akik a sötétedés beálltával titokban megközelítik az ammoniták táborát, igyekeznek pontosan fölmérni helyzetüket, olyan ismereteket hozni, amelyek együttesét kiértékelve komolyabb lépések tervezhetővé válnak; ismeri őket, tudja, hogy képesek egy vipera nesztelenségével mozogni, messziről fölismerik a kelepcéket –

tehát Jiftah nem kifejezetten lelkesítő szónoklatot tartott, tárgyilagosan a közvetlen tennivalókat vetette föl, valóban úgy viselkedett mint egy stratégia, a rábízottak megérezhették belőle a felelősséget minden egyes harcosért, kezdték átlátni a gondos szervezettség jelentőségét, különösen meglepte őket a kijelöltek föltétlen engedelmissége vezérük parancsának, jóllehet, formálisan egyáltalán nem hangzott parancsként, szinte inkább tanácsnak tetszett – elsősorban olyanok számára, akik a nüansznyi hangsúlyokból kiérezték a szavak valós, egyértelmű jelentését –

beszéde végén azonban hangot, mi több, hangnemet váltott, a magukra haragított Örökkévaló jogos haragjáról szólt, a henoteista lelki paráznság (na, nem egészen így fogalmazott, ez csak a sommázata lehet!) méltó büntetéséről, a Vagyok nyilvánvalóságáról, kétségtelen jelenlétéről (hogyan képzelhette Ádám, hogy bujkálhat előle?), nincs más, akire rábízhatnak magukat, akinél védelemre találnának, patetikus fordulattal mintegy bepecsételte szónoklatát: hátrálást nem ismerve, megtisztult lélekkel küzdünk *Izrael seregei Istenének nevében...*

nagyjából a földerítők szürkületi szétszéledésével egy időben Jiftah szamarára ült, és eltávozott a város felé a táborból, visszatérte pedig még a teljes napfölkelte előtti derengésben történt, jószerivel csak az általa föllállított őrszemek vették észre jellegzetes kontúrját a pirkadat égének sárgás-vörös palástjából fokozatosan kibontakozni, szem-

mel láthatólag nem sietett, tempóját derék szamarára hagyta, mint többnyire, az állat pedig elégedetten kocogott a viszonylag gyorsan melegedő pusztai szellőben, az útra kelés előtt jóllakathatták, nem kapkodott sem jobbra, sem balra elérhető növények után, fegyelmezetten tartotta az irányt, az oldalát szorító erős combok világos közleményét; a puszta egyre jobban megtelt hangokkal: a messzeségből talán sakál sikoltott, sivatagi róka köszörülte álmában berozsdállt hangszálait, egyre sűrűbben jelentkeztek a madarak a legváltozatosabb hangfekvésekben, olykor tetszetős trillákban, a szél ugyan nem volt erős, de a szamár által fölvert porból időnként finom permetet terített gazdája nyakába; a korai magányban mind nyilvánvalóbbá vált az útonjáró számára, hogy a békesség, a nyugalom nem jelent mozdulatlanságot, ezernyi apróbb-nagyobb gesztus feszíti bele a látszólagos bénultságba, amelyben a csönd is rejtelmes hangokból sűrűsödik, ahogyan a derengés a tétova színes fénypázmákból; Jiftah elméjében ezekből állt össze a Vagyok megkérdőjelezhetetlen imperatívusza, nem volt kétséges a léte (*jes*); mindig ott akadt el magának való eszmefuttatásaiban, amikor Adonáj emberi alakot kellett volna, hogy öltön, emberi tulajdonságokkal, reflexiókkal, érzelmekkel terhelve öltön testet, valahogy istenigyaláznak ítélte, alapvető bűnnek az eszmével szemben, amely zeke híján úgyszólván tökéletesnek tetszett –

fogalmazhatunk sprődebben: minőségi (sőt, talán sajátosan mennyiségi) különbséget talált teremtő és teremtménye között, hiába tekinti a dogma az utóbbit képmásnak, nem véletlen, hogy a parancsolat, a szövetség táblái (*luhot ha-berit*) egyenesen tiltják a képmások készítését, de hogy csupán valami fensőbbeséges hiúságból, minden bizonnyal a megismerhetetlen kísértésére utalva, nem tudhatják, miképpen van jelen ő, a kimondhatatlan, égben, földben, vizekben, amiknek hitvány ábrái előtt nem ajánlott tisztelni (*peszel ve-kol temuna*), nem beszélve egyéb bálványokról, amelyek egytől egyig a hierarchikus szellemi teljesség meghamisításai –

ha az őt hordozó számárnak lett volna füle a hallásra, ilyesfélét hámozhatott volna ki gazdája folyamatos motyogásaiból, amelyek óhatatlanul birizgálták hatalmas füleit;

Jiftah az elmúlt rövid éjszakát otthon töltötte; otthon az ő házanépe körében – minden titkolódzás nélkül, ami igencsak szokatlannak hatott a jelenlévőkre, hiszen eddig a titkos hazalopakodások meglehetősen szűkre szabályozták a kapcsolatot, egyáltalán nem tartották volna szerencsésnek, ha olyanok vesznek róla tudomást, akik ellenségesen viseltetnek a kitaszítottal szemben, vagy elárulására, elvesztésére hajlanának, ámbár a ház körüli emberek közvetlen veszélyt nemigen jelentettek, kiválogatásuk nagy gonddal történt, asszonya kivétel nélkül mindenkit megvallatott előélete, baráti, rokoni kapcsolatai felől, de még az igaztalan vádaskodások értékelését is ügyesen kicsiklandozta belőlük a lehető legtökéletesebb megbízhatóságot célózva; ennek ellenére korábbi ritka jelenlétei csak a legszűkebb körben lehettek ismeretesek, azok sem érzékelhették jöttének és távoztának pillanatát – megelőzendő az esetleges csapdát, vagy egyéb módon fenyegető kelletlen találkozásokat; a kockázat – természetesen – így is jelen maradt ezekben az akciókban, de az idő haladtával a kitaszít-

*Kristóf Erik Zsolt – Sok ezer év dicsérte lággyá
Vas Megyei SZC Hefele Menyhért Szakképző Iskola, Szombathely
(Nemes Nagy Ágnes: A női táj)*

tottság ténye vesztett szigorából, némiképpen jogszerűségéből szintén, a mindennapok embere napirendre tért az ügy fölött, a vágyakozással teli szerelem (*ráham*) majdnem óvatlanná tette a házasefeleket, amihez hozzájárult Jiftah mérhetetlen rajongása növekedő, meghatóan ragaszkodó lánya iránt; céloztam már rá, praktikummal is párosultak a látogatások: időről időre hazavitte a zsákmányok részesedését, gazdag és ízléses ajándékokkal halmozta el szeretteit, noha próbálta azokat hasznuk szerint megrostálni – nagyvonalúan engedve a női hiúság csalóka szeszélyeinek;

már-már gyerekesen tudott örülni a hálálkodó öleléseknek, csókoknak –

majdhogynem haragra lobbant, ha intim pillanatokban asszonya huncutkodva, játékból faggatni kezdte, más éjszakákon merrefelé lopakodik, miféle kedves házakba surran be éjnek idején? kifejezetten neheze ésett elrejtteni sértődöttségét a kérdés méltatlansága miatt; mégis mindig nehéz szívvel nézett föl az Isten kalácsára az égen – távoztában, azonnal latolgatni kezdte, mikor térhet vissza kedvesei közé; pihentető, erőt adó pillanokat lopott be mozgalmas életébe, amelybe vissza kellett térnie, noha olykor porcikája sem kívánta a barlang feneketlen dohát, gombái spóráinak letapadását a torokban, sziklafalának kiszáríthatatlan vizenyőjét (mint tudjuk, az irtózat vette rá időnként a szabadban alvásra, ami a csúszómászók miatt nem volt veszélytelen, miképpen ez a hegyi lét – közel sem –

amint az ébredező tábor közelébe ért, kezdték kiszorítani élményeit, föllengzős elmejátékait az egyszerre elébe táruló gyakorlati föladatok, nem pusztán az emberek ellátása, de az állatoké csakúgy, föl kell mérnie, megvannak-e a legszükségesebbek, van-e elegendő tönköly- és babliszt (*kemah*) kenyérsütéshez, megszervezte-e valaki a zöldség- és gyümölcsezellátást, milyen a tömlők állaga és nincs-e hiány vízben, egyéb italokban, nyomban eszébe is jutott a friss ivóvíz, hozzá a megfelelő ecet folyamatos biztosítása, a fejőszéterek tisztántartása mind a juhok, mind a kecskék tejéhez, takarulnak-e, hordanak-e elegendő szülességet az állatoknak? számtalanszor meggyőződhetett az ilyen kis dolgok jelentőségéről számkivetettségében, vajon a sok nagy-pofájú hóhemnek volt-e gondja minderre, vagy belefásultak az okoskodásba?

a táborba érve egyenesen sátrához tartott, amit emberei még tegnap fölverték számára, noha nem kizárólag magánhasználatra, a törzs, a hadvezetés számára, innen tervezheti, irányíthatja majd a hadműveletet, itt történnek a megbeszélések, innét futnak szét a szükséges parancsok, ide futnak be a jelentések, itt történik meg elemzésük; rögvest hozzálátott a kiküldött három földerítő meghallgatásához (nem kellett nekik negyven nap, mint annak idején Mózes kiküldött kémeinek), akik egybehangzóan állították, Ammon fiai jelentős haderővel vonultak föl, nagyon magabiztosak lehetnek, ugyanis meglepően laza éjszakai őrséget szerveztek, egyetlen elképzelésük lehet, övék a kezdeményezés, Izrael passzív védekezésre kényszerül, nem kérdéses: nem fogja sokáig bírni a heves rohamot, a tevék megteszik majd a magukét; mivel az örök figyelmetlensége (egyik-másik szunyókált) annyira közel jutottak kémei, hogy jól hallották a még ébren lévők társalgását, amelyben többször fölmerült a vízellátás kérdése, ami elsődlegesen nem a tevéket érintő aggodalom lehetett, a harcosok igénye

körvonalazódott benne, annál inkább is, mivel a gyümölcs pótlását sem igazán oldották meg, ugyanakkor mindezt fölcstannó jókedvvel, éktelen röhögéssel ütötték el:

van még balzsam Gileádban –

Jiftah arca rebbenéstelen maradt, jóllehet fejében igyekezett összerendezni a kapott híreket saját néma kommentárjaival; elhatározta, hogy a menázi ellenőrzése után fölkeresi a vének tanácsát, ismerteti velük pillanatnyi cselekvéstervét, elképzelését, majd elindult szemleútjára; voltaképpen csak az előző esti fölmérését folytatta az éppen föltápáskodók között, akik jószerivel még az álmodást sem törölték ki szemükből, nem is nagyon maradt rá idejük, a *kácin* azonnal az élelmiszeres sátorhoz lépett, figyelmesen átvizsgálta az élelmiszereket, beletúrt az egymásra halmozott zöldségekbe, elégedetlenül csóválta fejét, amikor mind a bőrén, mind az orrában érzékelte fölledtséget, rendelkezett szétrakásukról, sorra kóstolgatta a tömlők tartalmát mondván: legkevésbé a betegség (*deber*) hiányzik egy ekkora seregletben, ha lehet, márpedig lehet, fojtsuk el csírájában, romlott ételt nem kaphatnak az emberek, poshadt, megcsicscent italokat sem, vegyék tudomásul: ez az igazi bázis (*jesod*), a győzelem valóságos záloga, utasította az ellátókat a gabonamagvas, babos vékák, valamint a már megörölt liszttel telt melencék lefödésére, különös figyelmet szentelt a szikomorfügéből (*sikmot*) erjesztett ital tömlőinek, tisztában volt azok jelentőségével bevetés előtt a harci kedv fokozására, majd – miként hajnali ideútján tervezte – szemlélte az élő állatok takarmányát, tartalékaikat; lényegében a helyzet jobb volt, mint amire számított, apró igazításaival elfogadható szintre emelte –

a juhok és kecskék között vizsgálódva ismerős vijjogást hallott, fölpillantott a már-már egészen kifakult égre: lassan, hatalmas szárnyát kiterjesztve/lebegve természetes fakókeselyű (*neser*) körözött fölöttük, árnyéka lassan csúszott tovább egyik állat hátról a másikéra; akár baljósnak tekinthette volna a madár méla kíváncsiságát, de számára nem volt szokatlan jelenség, bőven akadt alkalma korábbi életében találkozni vele, talán még méltányolta is, mint természetes takarító személyzetet, járványok, dögvészek önkéntes fékezőjét, elvégre maga szintén takarításra készült, a földült Kánaán, Jahve szent földjének megtisztítására, hiszen a maga gyilkos módján minden háború tisztogatás és szennyezés egyúttal: vérrel mos és vérrel fertőz, jaj, mennyire egy töről fakad a háború rajongása és irtózata!

még egyszer végigjártatta tekintetét körútja színterén, némi bosszúsággal az itt-ott széthányt kramancok miatt, aztán elindult a vének sátra felé, mosolyogva vette tudomásul, hogy lassú libegéssel egy határozott árnyék kíséri, mintha csak óvni akarná az egyre magasabbra igyekvő naptól, nem föltétlenül a hevétől, inkább a fénytől...

Jiftah, mióta aktív és alakító részesévé vált ennek a végeérhetetlennek látszó háborúságnak, legtöbbit azon spekulált, vajon miért nem kerestek maguknak szövetségest az ammoniták, meghányta-vetette magában az óvakodás okait, összevetette a támadás lehetséges céljaival, illetőleg szembeállította a helyzetet a filiszteus-agresszió eseményeivel; bezzeg azok nyomban körülnéztek, miféle népséget állíthatnának maguk

mellé esetleg Ézsau unokái közül, annak idején az amalekiták is megjelentek oldalukon Efraimban, társultak a midianitákkal Izrael ellen, Gedeon ellen – tevéshorhamakkal, ám akkor JHWH Gedeon mellé, Izrael fiai mellé állt, győzedelmeskedtek a betolakodókon; végül első gondolata mellett kötött ki, amit az általános vélekedés miatt rendre háttérbe tolt, mivel gyanúsán egyszerűnek talált, jelesül hogy meg akarják hódítani Kánaánt, a termékeny Jordán-völgyre ácsingóznak, a sztereotípiák tejjel-mézszel folyó ígéréteré, a nagyszerű városokra, amelyek egyaránt megszervezték belső és külső körülményeiket, a halban gazdag tavakra, folyókra, Gileád kereskedőinek gazdagságára – nem részletekben lerabolva, hanem az egészet egyetlen nagy hadjáratban bekebelezni; egyébként ezzel a félelemmel kereste föl hegyi rejtékhelyén a vénék küldöttsége, a teljes megsemmisülés fenyegetésével riasztották őt és taszigálták a hadak, sőt, egész Izrael élére –

(érdemes talán megfontoltabban bánni Izrael emlegetésével, fogadjuk el inkább Gileádot Izrael szinonimája-, még inkább metaforájaképpen, és akkor a földrajzi helyzet világosabbá válik, nevezetesen arról a területről van szó, amit Manasszé és fia, Mákír leszármazottai alapoztak meg a Jabbok déli és északi partja mentén, Dél-Kelet felől Ammon szomszédságába kényszerültek, akik mindig is irigykedtek dús legelőikre, sűrű erdeikre, egyik ágában majd a menekülő Absolon haja akad fönn, ahogy még később Mikeás fohásza legelői szépségébe, és nem utolsósorban az innét elhíresült balsamra, más gyógyfüvekre, amelyek Kúsban is drága áruk lehettek becsük miatt)

azt viszont végképp nem értette, miért nem fordult segítségért Gileád legalább Efraimhoz, magától értetődött volna egy ilyen szövetség, amiről már alighanem lekéstek, tekintete a csaknem üresnek tetsző puszták fölémelkedett, mintha – talán az ismeretlen jövő sejtelmes mélyéről kelt dallamok hullámoztatták volna fülébe – időtlen kongruenciában –, rezgett az artikulált némaság gnómája, vissza hömbölgettetett üzenete: *e mező hideg arcán keresztül ősi nép hadai, békétlen, folyást mozgó hangtalan díszkiséret* –

elégedetten ballagott vissza a hadvezetés sátrába, örült, hogy a vénék elfogadták következő lépésének tervét, hogy diplomáciai lépést tesz közvetlenül a *háború eljövetele előtt* az ammoniták királya felé: elküldi megbízottjait, közvetítsék félreérthetetlen kérdéseit, és nyitott füllel hallgassák meg a válaszokat, tegyék egyértelművé nézeteinket, tapasztaljuk meg, mi az indítéka ennek a féktelen birtoklásváagnak, mennyire valós az erő e mögött az étvágy mögött, miképpen olvashatjuk: *mi dolgom van nékem veled, hogy hozzám jöttél, hogy hadakozzál az én földem ellen?* hangozhat bármilyen álságosan a kérdés (hiszen pontosan tudta, miről van szó, pontosan és előre a választ is, ám a nyílt színvallás esetleg mégiscsak vitává szelídíti a nézeteltérést, noha bizonyára éles disputává, de mégsem vér, rablás és keserv, de legalábbis halasztás, a fölkészülés idejének megnyújtása, a hiányosságok fölszámolása, a haditerv alapos kidolgozása, harmadsorban fárasztás, ők táboroznak idegen földön, az ő ellátási vonaluk hosszabb és bonyolultabb, folyamatos rablásokra mégsem hagyatkozhatnak, annál inkább sem, mivel a közvetlen környékről távolabbra mentették a javakat, el-

hajtották az állatokat, megsemmisítették a vetéseket, ami mozdíthatatlan volt, azt megerősített egységek komoly erővel védelmezik;

a követek visszatértek, beszámoltak fogadtatásukról, amely tisztességes volt a körülményekhez képest, hozták az ammoniták királyának válaszát, meghozzá élő beszédben, ugyanis elbocsátásukkor az uralkodó melléjük adta személyes megbízottját, közölje az a véleményét: *mert elvette Izráel az én földemet, mikor Egyiptomból feljött, az Arnontól fogva a Jabbókig és a Jordánig, most te add azokat vissza békességgel*; és elfölhősült Jiftah arca a pimasz beszéd hallatán, a vértolulás megmozgatta fejében régi emlékeit, a meséket, históriákat a gyerekkorból: a kivonulás utáni harcokról, történetesen Szichonnal és seregeivel, amelyeket Izrael legyőzött – úgymond – „kardja élével, s meghódította országát az Arnontól egészen Jabbókig, vagyis Ammon fiaiig, mert Jazer volt a határ az ammoniták felé”, és ez most széltében-hosszában visszaköveteli Gileádot – fölmondva status quót (na, nem egészen ezekkel a szavakkal!), mindezeket talán eszébe kéne idézni, ha nem önmagának, hát én megteszem!

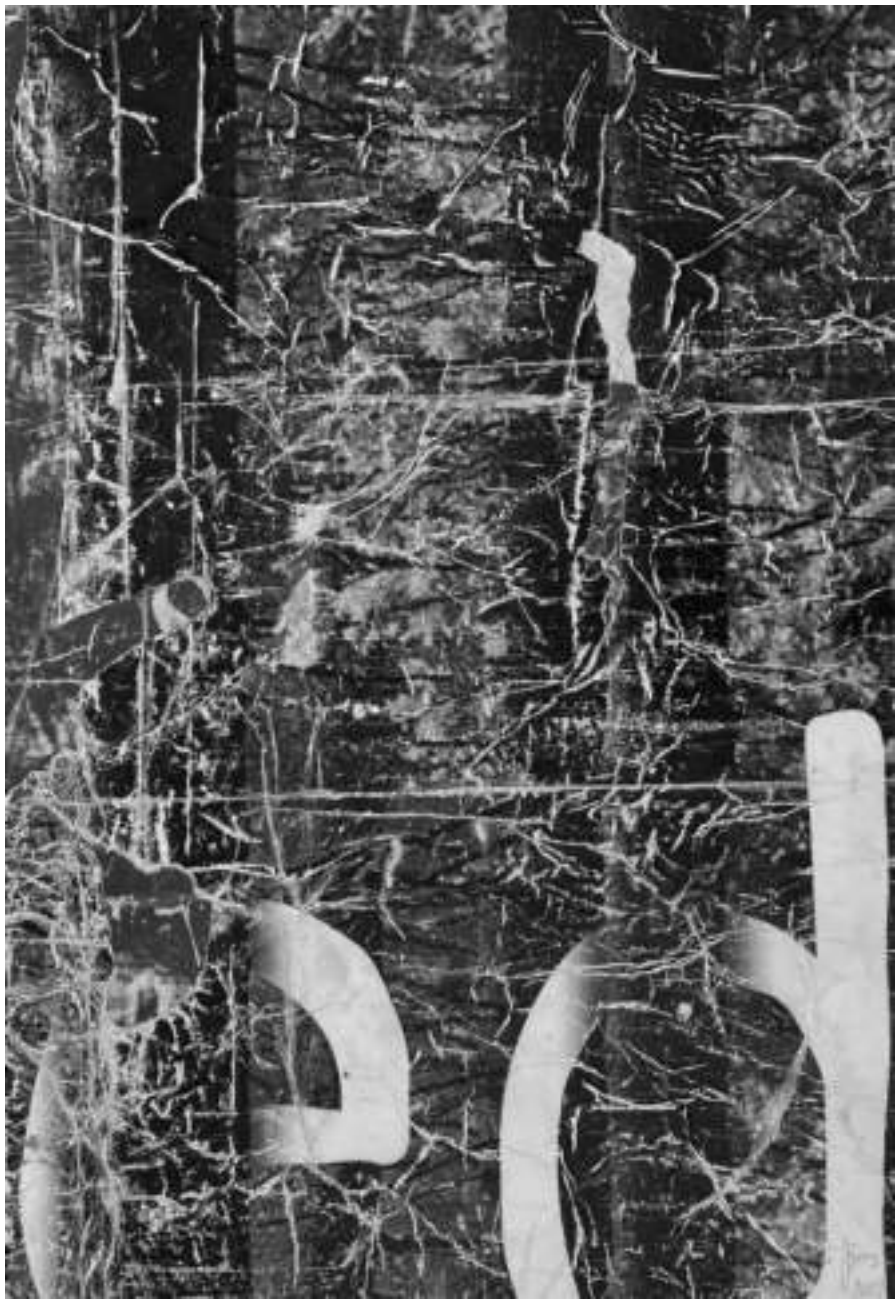
a visszairányított követek szájába ezt adta Ammon fiai királya számára: *ezt izeni Jefte: nem vette el Izráel sem a Moáb földét, sem az Ammon fiainak földét; mert mikor kijött Egyiptomból, a pusztában bolyongott Izráel egész a Veres tengerig, és mikor Kádesbe ért, követeket küldött Izráel Edom királyához, mondván: hadd menjek át, kérlek, országodon; de Edom királya nem hallgatta meg, majd Moáb királyához is küldött, de ez sem engedé, és így Izráel ott maradt Kádesben; és mikor tovább vándorolt a pusztában, megkerülte Edom földét és Moáb földét, és napkelet felől érkezett a Moáb földébe, és ott táborozott túl az Arnonon; de Moáb határába nem ment be, mert az Arnon Moáb határa; ekkor követeket küldött Izráel Szihonhoz, az Emoreusok királyához, Hesbon királyához, és monda néki Izráel: hadd menjek át, kérlek, országodon az én helyemre, de Szihon nem bitt Izráelnek, hogy átvonul az ő határán, hanem összegyűjtötte Szihon az ő egész népét, és táborba szállott Jahásban, és harcolt az Izráel ellen; az Úr, az Izráel Istene pedig Szihont és egész népét Izráel kezére adta, és megverték őket, és elfoglalta Izráel az Emoreusoknak, ama föld lakóinak, egész országát, és birtokba vette az Emoreusok egész határát, az Arnontól fogva Jabbókig, és a pusztától a Jordánig, és amikor az Úr, az Izráel Istene maga üzte ki az Emoreusokat az ő népe, Izráel elől, most te akarnád ezt elfoglalni? hát nem úgy van-é, hogy a mit bírnod adott néked Kámos, a te istened, azt bírd?! mi meg mindazoknak örökségét bírjuk, a kiket az Úr, a mi Istenünk üzött ki mi előlünk; és most vajjon mennyivel vagy te különb Báláknál, Czippor fiánál, Moáb királyánál? Avagy versengett-é ez az Izráellel, és hadakozott-e valaha ellenük? míg Izráel Hesbonban és annak mezővárosaiban, Aroerben és ennek mezővárosaiban, és az Arnon mellett való összes városokban háromszáz esztendőn át lakott: miért nem foglaltátok el abban az időben?; én nem vétettem te ellened, hanem te cselekszel velem gonoszt, hogy harczolsz ellenem; az Úr a bíró, tegyen ma ítéletet az Izráel és az Ammon fiai között –*

(befejező rész következik)

A dekolázsokról

A köznapi világunk részét képező, a nézeteket kialakítani törekvő reklámok és hirdetések nem pusztán arról referálnak, amit a látványuk nyilvánvalóvá tesz, hanem kultúránk mélyebb rétegeiről – a világról, az emberről, a műveltségünkről, a kapcsolatszereinkről, az értékképzéseinkről és ezek hangsúlyozott vagy éppen rejtett elemeiről – is vallanak. A nyilvános tereken a funkciójukat elvesztett plakátok hordozóanyagának, a papírnak és ábrázatuknak a megbomlása a *múlt feltárulása*.

Aki plakátokat hasogat, nem csak egy képzetrendszert rombol, hanem alighanem régészeti munkát is végez. S hol a tektonikusan egymásra vetett közetrétegekhez hasonló papírzónák tárulnak fel, amelyek a cellulóz és a ragasztóanyag természetéről tesznek kiszámítható megállapításokat, hol a megroncsolt, a megsemmisülés határára vetett képi és nyelvi jeleink együttese tűnik elő, amit sem látványában, sem értelmében nem irányítanak már a plakátkészítők eredeti szándékai.

A dekolázshoz (a visszatépett, rombolás által megvalósult műhöz) feltárás kiszámíthatatlan végeredményű akciójával juthatunk el. A dekolázsokhoz éppen ezért archeológiai szemlélet szükséges – a létrehozó és a befogadó felől is. A régészeti módszer eredményezi, hogy létrejön és meg is őrződik a régebben ebben a formájában nem létezett, szokatlan képfelület.

A múltból, amely elrendezett volt és a maga módján teljes, nem marad több, vonható le a következtetés a hasított plakátok nyomán, mint amit a rombolás eredményeként bemutatunk, érzékelhetőnek hagyunk. Miközben a ragasztóanyaggal összetapasztott papír rétegeinek foszlányaiból, a zónák hasadékaiból felvillanó foltokból, értelmezésre lehetőséget nyújtó jegyekből, a hajdanvolt közlemény törmelékeiből együttesen létrejön az új időlenyomat, a hulladék képműve (hulladékművészeti alkotássá) változik.

Negyven éve, hogy még a street art kedvelőjeként, elkezdtem a plakátroncsolást és a véletlenül, illetve koncepcionálisan roncsolt plakátokat felhasználó kartonok készítését. Azóta figyelem, hogy az egy-két nemzedékkel idősebb első dekolázskészítők munkáitól miben és miért különböznek a maiak művei. S miben vagyok más én? Mennyiben nem követhető Wolf Vostell (1932), aki a kultúrakritikus Decollage csoportot hozta létre (abban az évben, 1954-ben, amikor születtem); a képzőművészeti életben jól tájékozódó, a festézzel felhagyó, a dekolázsolást 1953-ban elkezdő, amúgy fonetikus költő Mimmo Rotella és más jelentős elődök (François Dufrêne, Jacques Villeglé), akik dadaista gesztussal letépték a hirdetőfelületről a képet, és a műtermükben újat alkottak belőle? Akiket mintha kevésbé érdekelt volna az idő, s még kevésbé a különböző minőségű felületek, síkok, színek egymáshoz forrasztása, a kentaurléjük?

Kérdésseltevéseim arra vonatkoznak, hogy a dekolázsok segítségével elmondható-e bármi is a civilizációról, s ha igen, mi az. Vannak bennük kortól független vonások, vagy inkább leírják a saját korszakunkra jellemzőket, netán a társadalmunkról,

pillanatnyi kultúránkról, illetve a mentalitásunkról vallók a meghatározóak? Mi az bennük, ami az anyaghoz való viszonyunkat jellemzik, s miféle természetű az a jelenség, amihez az anyag pusztán hordozó?

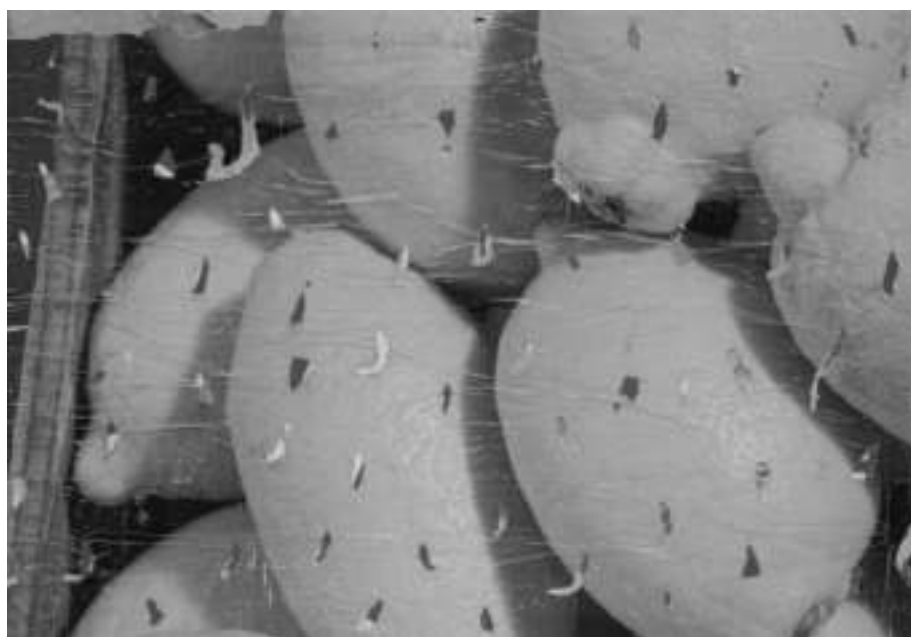
A dekollázsaim többnyire pusztá rámutatással születnek – természetesen alkotói közreműködéssel (intuícióval, mintázatfelismeréssel, modellálással, kognitív ismeretekkel stb.). Mi bennük a valóságtapasztalásra vonatkozó algoritmus és az meg-egyezik-e a szövegalkotáskor megismertre? Akad-e olyan eleme, amely nem egyéni hanem általános emberi jellemző? A megtalált és megnevezett képeket a szövegolvasás vagy a képnézés segíti ahhoz, hogy műalkotásokká emelkedjenek?

S arra is vonatkoznak kérdések, hogy miként erodálódik múlttá a jelen? Ez együtt zajlik a jövő megjelenésével? Mely részei azok, amelyek leginkább dokumentálják azt, hogy valaha is létezett, amit jelenvalónak állítunk? S az anyagromlás ugyanazt eredményezi-e a természetben, mint az emberi kultúrában, s annak a minket leginkább érintő területén, a művészetben?

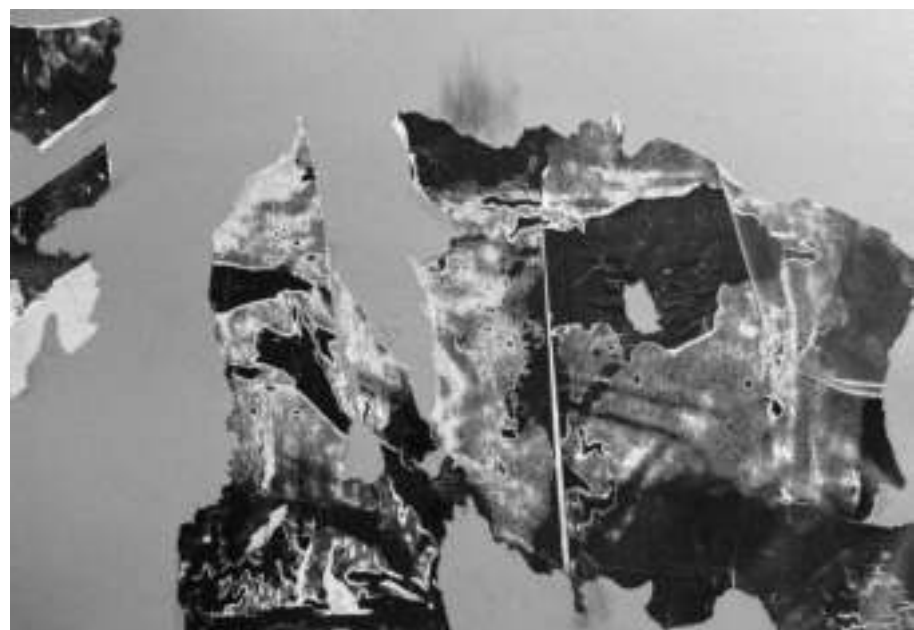
A tépett plakátok kapcsán lehetetlen nem hangsúlyozni, hogy a plakát sok példányban létező mű – a dekollázs pedig egyedi. A plakátnak valójában nincs első példánya, hacsak nem a nyomdagépből elsőre kikerült darabot tekintjük annak. De minden egyes nyomatnak külön történet juthat, amely azzal kezdődik, hogy saját helyszínre, élettérbe kerül, egyéni létkörülmények alakítják a romlását, s végül egyedi módon semmisül meg. Mondhatni, a mű egyedivé válása a pusztulás során történik meg. Ekként a dekollázsok a bomlás, a hanyatlás végeredményei. A dekollázs a teljes megsemmisülés előtti utolsó lehetséges fázis – egyúttal az egzisztenciális pillanatnak megfelelő visszafelé pergés.

Megjelent Géczi János immu Pets (képversek, kollázsok, dekollázsok) Tandori Dezső, H. Nagy Péter, Áfra János, S. Nagy Katalin, Láng Eszter, Nátyi Róbert, Bán András tanulmányai. Bibliográfiák. (Művészetek Háza, Veszprém, 1923)

P É N T E K I M R E

Festmény a trógerekről

F.S-nek

Egy művész ismerősöm a trógereket
festi, magányában erre is telik,
erkélyéről kinéz a kéklő messzeségbe,
és mindenütt trógereket lát,
egyikük a fáskamrában fészkel,
a másikuk a fürdőszobában öntözi magát
(hogy nagyobbra nőjön)
a harmadik egy dunsztos üvegben lapul.
De egyik sem akar modellt állni.
Ám néhányszor már nyakon csípett
egy-kettőt, és a készülnek a képek
lankadatlanul – néha nyakkendőt, fehér inget viselnek,
máskor vadászkalapot hordanak, a fő szájaló valami egyházhoz tartozik, és képes
éjjel-nappal szónokolni, egyszóval tág a világ,
és túl sok a tróger – a feladat (megrendelés) hosszú távra szól,
de az is igaz, nem sieti el a dolgot,
egy-egy ecsetvonás közben meg-megáll,
zenél egy kicsit – gitározik, el-eltűnődik,
miért vannak ennyien ezek a léhűtők,
miért pont az ő fáskamrájába bújnak,
az ő dunsztos üvegét nézik ki óvóhelynek,
s fürdőszobáját locsolókamrának?
A trógerek kissé várhatnak, a nyavalyások, gazemberek,
linkek – egyszóval rosszjankók – , ki bírja megállítani menetüket, letapossák
az igazság vetését brutális lábbal, hamis szólamokkal.
Talán egy-két festményen felismerik őket,
s akkor odacsapnak – s nem marad más utánuk,
csak néhány tintafolt.

Tűz lobban

Engedelmes a tájék, itt-ott ütött-kopott,
a kéklő hengerek utat törnek buján,
a sok kis állat körülöttük vacog,
egyébként kellemes a délután.

A szájmaszkos most mocskos tócsába lép,
de gyászruháján nem látni semmi sárt,
a menet áttörhetetlen, de simul valamiképp,
és észre sem veszed, a cirkalmadnak árt.

Ami széttörik, az roppan derékban,
s ledől a lombos tölgyfakorona,
tűz lobban az éjben, egyébként sötét van,
lényednek aligha lesz már otthona.

Régi tér

Fölríadsz, mint a vad. Megfejthetetlen álom.
Ez zsong benned, csillapíthatatlanul.
Fölnyársal, amit tudsz. Összeomlik a várrom.
Aki még látott elébb, az csendben megvakul.

Fogd el a menekülőt, a hálás ismeretlent,
s nem tartja meg a kötelék,
De nem érti meg, ki és miért szenved,
s mért romlik el, ami még teljes, ép.

De hallod, amint lesújt a végzetes fejsze,
s megráng a törzsök, csorran az égi vér,
összeforr az ág, nehogy elfelejtse,
milyen is volt az a réges-régi tér.

PERGER ÉVA

„Neked kötelességed adni”

BESZÉLGETÉS DR. KELEMEN MÁRIA

MAGYAR LEKTORRAL

Dr. Kelemen Mária Szombathely büszke szülőtteként eszmélt a világra, ahonnan útja Budapesten át Münchenbe vezetett. Magyar–német szakos tanulmányai közben egy dologban volt biztos: soha nem lesz tanár. Azóta magyar és német diákok ezreinek érdeklődését keltette fel a magyar nyelv és kultúra iránt, amelyről a mai napig olyan hévvel ad elő, hogy még a Halotti beszédet is életre kelti. Egy csapatnyi lelkes diákban ellenállhatatlan vágyat ébresztett, hogy németre fordítsák Kosztolányi Dezső A rossz orvos című elbeszélését. Munkájuk gyümölcse egy 2020-ban megjelent kétnyelvű kötet – és számtalan fontos felismerés – lett. Kelemen tanárnő a Ludwig-Maximilians Egyetem magyar lektoraként 23 éve él Münchenben, ahol férjével közösen egy magyar–bajor kultúrszigetet teremtettek maguk körül. Egy sorsdöntő buszútról, egy utolsó pillanatban beadott álláspályázatról, nyelvről és honvágyról – és még nagyon sok mindenről beszélgettünk.

ZÁGONTÓL RODOSTÓIG

Dr. Kelemen Mária tanárnő szombathelyi otthonában üldögélünk egy szép napsütötte vasárnap délután, hogy sort kerítsünk erre a régóta várt beszélgetésre. Az ide vezető úton Tanárnő tartott egy rövidke városvezetést a kocsiból, és többször is Zágonként emlegette Szombathelyt – olyan szeretettel, mint ahogy egy szerelmes becézi a kedvesét. Elárulná, mi ennek a „becenévnek” az eredete?

Zágon városa Mikes Kelemen révén lehet ismerős – nemcsak az irodalomkedvelőknek, hanem bárkinek, aki ismeri a leveleit vagy az élettörténetét. Bár a száműzött író idővel megszokta Rodostót, és felfedezte a város szépségeit, soha nem tudott elszakadni Zágontól: „Úgy megszerettem Rodostót, hogy nem feledhetem Zágont.” Nálam akkor adódott ez a párhuzam, amikor immáron 23 éve elkerültem Münchenbe: akkor lett az én kedves „Zágonom” Szombathely, München pedig a „Rodostóm” – de ez nem teljesen analóg, mert engem nem száműztek, hanem önként mentem. Ráadásul mindig is szerettem Münchenben élni, de azért az otthon az mégis az otthon. Ezt akkor is éreztem, amikor kevesebb időre jöhöttem haza, mert a munka Münchenhez kötött, és akkor is, amikor a világjárvány miatt itthon ragadtam, és online módon folytattam a tanítást – akkor bizony nehéz volt hosszú idő után újra visszamenni Németországba.

Mielőtt megérkeznénk Münchenbe, ahol valószínűleg sokat időzünk majd, maradjunk még kicsit hazai földön. Tanárnő megmutatta útközben egykori általános iskoláját, és gimnáziumba is Szombathelyen járt. Utána elvégezte az ELTE germanisztika–

hungarológia szakát. A hungarológia már egy akkor létező és tanulható tudományág volt?

Akkor még egyszerűen magyar–német szaknak hívták. Azóta bizonyos struktúraváltás, például a bolognai rendszer bevezetése miatt átváltozott germanisztikává, már ami a német szakot illeti. Úgy érzem és értékelem – összehasonlítva a német struktúrával és koncepcióval –, hogy a germanisztika megőrizte az integritását: tudomásom szerint ha valaki germanisztika szakos, akkor a mai napig nyelvészetet és irodalmat is tanul. Ez Németországban – a mi egyetemünkön legalábbis biztosan – nem így van, mert ott vagy nyelvészetet, vagy irodalmat választ. Mi annak idején a német szakon a nyelvészetbe és az irodalomba is betekintést kaptunk. A másik a magyar szak volt, ami természetesen – és ez szerintem szintén egy nagyon dicsérendő magyar sajátosság – irodalomtudományt és nyelvtudományt is jelent. Az irodalomtudomány pedig – hiába hívjuk úgy, hogy magyar szak – világirodalmat is jelent. Nyilván nem lehet mindent befogadni öt év alatt, de azért az ember jó kis kóstolót kap.

Azért is kérdeztem, hogy magyar szakot vagy kifejezetten hungarológiát végzett, mert az utóbbi tudommal magában foglalja a magyar mint idegen nyelv oktatását, tehát a magyartanítást „kifelé”, más anyanyelvűek számára.

Igen, sőt pontosabban a hungarológia ma már egy külön képzést is jelent, főként idegen nyelvterületen. Ha valaki külföldön hungarológia szakos, akkor magyarságtudománnyal foglalkozik. Ez egy komplexebb, alkalmazott és interdiszciplináris képzés: kicsit irodalomtudomány, kicsit nyelvtudomány, kicsit művészettörténet, néprajz, országismeret, ráadásul európai kontextusba helyezik a magyar irodalmat és történelmet – mondjuk erre törekszünk a magyar szakon is.

Pedig egészen más külföldön, más anyanyelvűeknek magyar nyelvet tanítani és magyar irodalomról beszélni, mint itthon.

Valóban egész más műfaj, egy külön stratégia. Bár nem akarok évszámokat mondani, az embernek van életkora is, és azon nincs mit szégyellni: amikor én a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején egyetemre jártam, akkor még csak a hagyományos magyar szak volt, és minket arra „treníroztak”, hogy gimnáziumban – vagy esetleg később egyetemen – tanítsunk nyelvtant és irodalmat. A magyar *mint idegen nyelv*, amivel most elsősorban foglalkozom, még nem létezett. Engem erre még nem tanítottak, az élet tanított meg erre.

„EZ VOLT ÉLETEM EGYIK LEGNAGYOBB TALÁLKOZÁSA”

Már gimnáziumi éveim alatt tudta, hogy tanítani szeretne, és egyfajta hivatásként élt Önben ez a pálya, vagy menet közben alakult, merre is kanyarodik majd az útja?

Ez egy alapvető kérdés, ha valaki egy ideje a tanári pályán mozog, és nekem már kevesebb van hátra, mint ami mögöttem van. Saját magamnak viszont nem kell feltennem ezt a kérdést, mert rögtön tudom a választ: soha az életben nem akartam tanítani.

Ezt aztán nem gondoltam volna!

Pedig képzelje csak el! Édesapám – aki igazi nagy példaképem, szakmáját hivatásként űző emberként és apaként is – orvos volt, ahogy a nagybátyám is, ezért kicsit kacérokodtam a gyógyítás gondolatával, de tudtam, hogy a fizika nem fog menni. Az irodalmat viszont szerettem és szívesen olvastam, ötödik osztálytól pedig német tagozatos voltam, így elég jól megtanultam a nyelvet. Volt esélyem a felvételin, ezért magyar–német szakra mentem. Ez a szak számos lehetőséget kínál: lehet kutatni, tolmácsolni, könyvtárban dolgozni – előttem volt még az egész pálya, de már a felvételinél tudtam, hogy bármi leszek, csak egy nem: tanár. Hogy én kiálljak egy publikum vagy diákok elé? Csak azt ne!

Ez végigkísért az egyetem öt éve alatt. Akkoriban nem volt külön tanárszak, és ha valaki tanítható szakot választott – történelmet, magyart, nyelveket –, akkor kötelezően el kellett végeznie a pedagógiai tárgyakat is. Ez számomra nyűgös volt, és arra gondoltam, hogy én ezeket minek végezzem el, amikor úgysem fogok tanítani soha. Ezért aztán a történelem–művészettörténet szakos barátnőm példáján és sikerén felbuzdulva én is írtam egy kérvényt a dékánnak a pedagógiai tárgyak leadásával kapcsolatban – csakhogy nekem nem engedélyezte! Így végül kénytelen voltam elvégezni mindet, és a szakhoz tartozó tanári gyakorlatot is. Most gondoljon bele: a pályaválasztásnál eszembe nem jutott a tanári pálya, sőt, teljesen kizártam; később le akartam adni az összes pedagógiai tárgyat; aztán '83-ban megszereztem a diplomát, és azóta egy másodpercig nem csináltam mást, csak tanítottam! Soha semmi mást nem csináltam, és soha nem bántam meg. Nyilván az is jó, ha valaki tudatosan készül a pályára, a hivatásra, én viszont nem készültem rá, mégis ez volt életem egyik legnagyobb találkozás.

Erről az jutott eszembe, hogy állítólag abból lesz jó uralkodó, aki nem vágyik a hatalomra. Lehet, hogy abból lesz igazán jó tanár, aki nem feltétlenül tanár akar lenni.

Azért ez kettőn múlik: itt nemcsak a tanárról van szó, hanem a másik fél is fontos, vagy talán még fontosabb.

Közben édesapjához hasonlóan doktor is lett – csak épp nem az orvostudomány, hanem a bölcsészettudomány doktora. Mi volt a kutatási területe és a disszertációja témája?

Egy tudománytörténeti téma volt, a germanisztika magyarországi elterjedését vizsgálta. Megmondom őszintén, hogy a hétköznapi munkámban ezzel már nem nagyon foglalkozom azóta. Viszont érdekes a reciprocitás: az volt ennek a disszertációnak a témája, hogy a germanisztika hogyan került Magyarországra, most pedig a gyakorlatban azzal foglalkozom, hogy a magyar kultúra hogyan került Németországba. Ez a misszióm.

Azelőtt, hogy ez a „fordított irány” beindult volna, több helyen is tanított itthon: Szombathelyen gimnáziumban és Budapesten egyetemen. Emellett tagja volt az ELTE Idegennyelvi Továbbképző Központ Állami Nyelvvizsga Bizottságának, amit mi csak „Rigó utca” néven emlegettünk, és mindenki rettegett az ottani nyelvvizsgától. Mi volt ennek az oka; tényleg annyira szigorúak voltak?

Köszönöm szépen, hogy ezt így teljesen nekem szegezte! Nem főállásban, de hosszú évekkig dolgoztam ott, és hogy mennyire voltam szigorú? Valamennyire az ember szigorú, de a Rigó utcához már tényleg csak negatív asszociációk kötődnek. Ma már különböző vizsgaközpontok vannak, de akkor még tényleg csak az a rettegett Rigó utca működött, mindenki utálta és gyűlölte. Nekem viszont ez egy jó tréning volt arra, hogy belekóstolgassak a későbbi szakmámba, a magyar mint idegen nyelv oktatásába. Elsősorban ugyan német nyelvből vizsgáztattam, de mint magyar szakost néha bevetettek magyar nyelvvizsgákon is, ami akkor még ritkaság volt.

Úgy hagyta el az egyetemet, hogy bármi, csak ne a tanítás. Hogyan lett akkor mégis az első munkahelye egy gimnázium?

Azt elmondtam, hogy bármit, csak a tanítást ne, de a fordulópontról már nem beszéltem: valaki pisztollyal kényszerített, vagy megírtam kétezer pályázatot és sehova nem vettek fel? Ezer pragmatikus oka is lehetett. Valójában az történt, hogy a dékán úr kötelezővé tette a pedagógiai tárgyak elvégzését, ami hagyján – de eljött a borzalmak borzalma: a tanítási gyakorlat. Rettenetesen félttem és ódzkodtam tőle. Németből a Veres Pálné Gimnáziumba kerültem és meglepően kellemes volt, a magyar tanítási gyakorlat pedig a Radnóti Gimnáziumban történt.

Akkoriban egy albréletben laktunk a művészettörténet szakos barátnőmmel – akivel egyébként óvodától érettségiig együtt jártunk Szombathelyen, aztán a szombathelyi képtár művészettörténésze lett, és haláláig nagyon szoros barátság volt közöttünk. Az első irodalomórámról készültem, Petőfi *A puszta télen* című versét kellett elemezni. Az járt a fejemben, hogy te jószágos ég, ezt nem, ezt nem és nem! A Rákóczi úton laktunk, és a 7-es busz vitt ki egyenesen a Thököly úton az iskoláig. A barátnőm elkísért a buszig, és úgy előttem van, mint egy filmjelenet, ahogy fölszálltam a buszra, és ez volt az utolsó mondatom a lépcsőről: „Nem akarok tanítani!” Erre ő: „De fogsz!” Azzal becsapódott az ajtó.

Nem akartam tanítani, de egyszer csak fölszálltam arra a buszra, ami elvitt az iskolába, és erről a buszról azóta sem tudtam leszállni. Volt az egészben valami misztikus, megfoghatatlan. Nem akarok nagy szavakat használni, de a tanítás egy beavató szakma, egyfajta szakrális tevékenység. Vannak ilyen beavató szakmák, mint a pap meg a tanár. Az az érdekes, hogy a beavató rítusokban végső soron mindig a beavató válik beavatottá. Én is úgy érzem, hogy ott beavatóként kellett odaállnom az osztály elé, de az valami olyan revelatív élmény volt... Kiálltam oda, megtartottam az órát, és abban a negyvenöt percben tényleg beavatottá váltam. Arról az óráról úgy jöttem ki, hogy kész, benne vagyok, tanár leszek. Igazából nem is tudok mindenre pontosan visszaemlékezni, mert transzszerű állapot volt. Csak foszlányok maradtak meg, például hogy nem volt nálam toll a jegyzőkönyv aláírásához, mire a vezető tanárnő azt mondta, hogy ő tud adni, de legszívesebben aranytollat adna. Pedig nem hiszem, hogy én ott bármi különlegeset produkáltam volna – ott velem a világ produkált valamit. Akkor aztán már fel sem merült, hogy valami más legyek. Utána visszakerültem Szombathelyre, és az *alma mater*ben, a Kanizsai Dorottya Gimnáziumban tanítottam

a régi tanáraink közt munkatársként. Szemben ültem a volt matematika tanárommal, az egésznek volt valami bája.

Hogyhogy mégis elhagyta kedves szülővárosát, amikor néhány év múlva Budapestre költözött, és egyetemi tanárként folytatta a pályafutását?

A magánélet vitt. Azért mentem el Pestre az egyetemre, mert megismerkedtem a férjemmel, aki ugyan eredendően szintén szombathelyi volt, de ő akkor már Pesten élt. Én nem nagyon akartam elmenni, és az is egy opció volt, hogy ő jöjjön haza, de nem sikerült itt a szakmájában állást találni, nekem könnyebben sikerült Budapesten. „Ahoval te mész, oda megyek én is” – ennek nem örültek a szülők, de hát csak összehajtottunk a férjemmel, tehát mentem.

Mivel foglalkozott a férje?

Könyvtáros volt, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Etele úti főkönyvtárát vezette. Nekem pedig adódott egy lehetőség az akkori Kertészeti Egyetemen (most Szent István Egyetem), ahol elsősorban német nyelvet tanítottam egy idegen nyelvi lektorátuson. Ott kóstoltam bele először egy kicsit – a Rigó utca mellett – a külföldi hallgatóknak szervezett egyéni és csoportos kurzusokon a magyar mint idegen nyelv tanításába.

Tanárnőhöz a gimnáziumi vagy az egyetemi oktatás állt közelebb?

Most már az egyetemmel jobban megbirkózom. Nem mondom, hogy ne tudnék „elbánni” egy gimnazistával, és azt is nagyon szerettem, csak nem tartott sokáig. Magyarot és németet tanítottam, és rögtön osztályfőnök is lettem. Ha összefutunk a volt tanítványaimmal, a mai napig így fogadnak: „Ó, Ofó! A szamurájkontya még mindig megvan?” Azért volt közöttünk egyféle regiszter, nyilván fiatalabb voltam én is, amikor az egyetemről kikerültem, ők meg elsős gimnazisták. Olyan szoros kapcsolat volt köztünk, hogy amikor elmentem – és sajnos az érettségiig már nem vittem végig őket –, azt megszenvedtük. Rengeteget kirándultunk, minden hétvégén. Nagyon értelmes, jó osztály volt, fogékonyak voltak és rosszak – de hát milyenek is lettek volna? Egy diák, aki erdésznek készült, azt mondta egy Ady-vers elemzésekor: Ez meg mire jó? Na most akkor ezzel kezdjek valamit... és nekem kellett ezzel valamit kezdenem, az én felelősségem volt.

És mit tudott kezdeni Tanárnő azzal, hogy egy leendő erdész kétségbe vonta az irodalom értékeit és értelmét? Hogyan lehet rávenni egy kevésbé érdeklődőt, hogy valami mégis eljusson hozzá?

Lehet, hogy a fiatalos lendület segített át az ilyen helyzeteken. Mondtam neki, hogy én is elismerem a fák szépségét, és szívesen megyek az erdőbe sétálni; most próbáljuk ki, hogy te meg most meghallgatom ezt a verset. „Hát jó” – egyezett bele az egykori fiú, aki azóta már a Szombathelyi Erdészeti Vállalat főigazgatója és négygyermekes családapa. Teljesen más a kommunikáció gimnáziumban, és meg lehet őket fogni.

A némettel könnyebben ment, mert bárki bármilyen orientációjú volt, tudta, hogy kell a felvételihez és a későbbiekben is, ezért motiváltabbak voltak. A magyar irodalmat viszont nem mindenki szereti – ez érthetetlen, ugye? –, főként a kamasz

diákok között, akik nem maguk választják, mit tanulnak, mint később az egyetemen. Mégis Antigonéről beszéltünk, ami ugyan távol esik tőlünk időben, de annyira mai a téma, hogy azt is meg lehet ragadni. Nem tudom, mi történt volna, ha a gimnáziumi tanítást űzöm végig – nagyon szerettem azt is, de most már nyilván az egyetem ott-honosabb, mert évtizedes rutinom van.

ÚJRATERVEZÉS

A magyarországi munkahelyek után jött egy müncheni lehetőség, aminek köszönhetően 1999 óta él a bajor fővárosban. A Ludwig-Maximilians Egyetem Finnugor és Uralisztikai Intézetének magyar lektora, ahol többségében német anyanyelvű hallgatóknak tanít magyar nyelvet, irodalmat és országismeretet. Tudatos külföldi orientáció volt e mögött, vagy egyszerűen csak így adódott és elfogadta a lehetőséget?

Látja, megint az „így adódott” dolgok játszanak szerepet, vagy a Párkák így szötek-fonták az életem fonalát, hogy ilyen mitológiai hasonlatot hozzak. Ahogy tanár sem szerettem volna lenni soha, mégis az lettem, ez is hasonlóan történt. Nagyon jól éreztem magam a budapesti egyetemen, eszembe sem jutott, hogy elmenjek itthonról. Pedig sokat és szívesen utaztunk, főként az NDK-ban a német szakos időkben, de az, hogy tartósan külföldön éljek, fel sem merült bennem. Ez megint abszolút véletlen volt – szinte hihetetlen, hogy ilyenek jelölik ki az életemet. Döbbenetes!

Nagyon jól alakult itthon az életünk. Mindenki végezte a munkáját, én tanítottam, a férjem pedig elindított egy úgynevezett irodalmi kávéházat a könyvtárban, talán '90-ben. Kalász Márton volt az első vendége, és egy hosszú-hosszú évekig tartó hagyomány lett belőle remek sorozattal, ami az ő érdeme. Édesapámat említettem már mint nagy példaképemet – a másik nagy példaképem minden szempontból a férjem, aki az életét a magyar kultúra terjesztésének szentelte. A rendezvényeken megfordult a magyar irodalom, képzőművészet és zene krémje, Ágh Istvántól Döbrentei Kornélon át Binder Károlyig. A férjem ezt külön a szabadidejében csinálta, és valamilyen szinten én is részt vettem benne. Szép életünk volt.

Homályos, mégis éles emlék, hogy egy december eleji estén lefeküdtem, és *Élet és Irodalmat* olvastam – már félig kómában. Akkor akadt meg a szemem egy rövid kis hirdetésen: a müncheni LMU magyar lektort keres. Már nem is voltam igazán magamnál, ezért csak annyi jutott el hozzám félálomban, hogy a beadási határidő december 15. – és elaludtam. Életemben nem jártam Münchenben, nem készültünk sehová, mert minden jól ment, ettől az apróhirdetéstől mégsem tudtam elszakadni. Végül is miért ne próbáljam meg? A feltételeknek megfelelttem, úgyhogy írtam egy önéletrajzot, viszont kicsúsztam volna a határidőből, ha postán adom fel, ezért átrohantam a könyvtárból a Nemzetközi Hungarológiai Központba (ma Balassi Intézet), és odaadtam a titkárnőnek, hogy itt a pályázatomban. Jó, kész, elfelejtettem.

Péntekenként nem volt órám, ezért aznap éppenséggel nem keltem fel 7-kor, hanem telefoncsörgésre ébredtem egy februári napon. Fölvettem, hát a Nemzetközi Hungarológiai Központból kerestek. Mint kiderült, dr. Ingrid Schellbach-Kopra professzor asszony egy hét múlva jön Münchenből a kiválasztott pályázókkal sze-

mélyes interjúra. Két időpont maradt, 9 vagy 11 óra. Hirtelen fel sem fogtam, csak annyit, hogy a 11 az jobb, az mégsem 9, úgyhogy azt választottam.

Február 12-én volt az állásinterjú, és ezt a napot azóta is minden évben megünnepeljük Schellbach-Kopra professzor asszonnyal, akivel akkor találkoztunk először. Aznap leesett a hó. A Rigó utcában vizsgáztattam, és tudtam, hogy 11-re kell odaérenem, de teljes káosz uralkodott a közlekedésben. Fogtam egy taxit, de úgy gondoltam, ha elkések, elkések, ezen semmi nem múlik, akkor legfeljebb lecsúsztam erről a lehetőségről. Időben odaértem, kicsit vártam, aztán leültem Schellbach tanárnővel beszélgetni, és egy nagyon kellemes, jó hangulatú eszmecsere alakult ki.

Aztán egyszer mentünk haza munkából a férjemmel, és nagy bosszúságunkra ott várt az értesítő, hogy ajánlott levél jött, de nem voltunk otthon. Irány a posta – hatalmas boríték: München. Március volt, akkor már régen elfelejtettem az egészet, nem vártam minden nap izgatottan az eredményt. Viszont még élt bennünk az ősi reflex: ha nagy boríték jött az egyetemi felvételi után, az rossz jel volt, mert akkor visszaküldték a teljes anyagodat; ha kis boríték, akkor pedig csak annyi: „örömmel értesítjük, hogy felvettük”. Kinyitottam a nagy borítékot: „Wir freuen uns Ihnen mitteilen zu dürfen... [Örömmel értesítjük...]” – hoppá! Fel volt adva a lecke, jött az újratervezés.

Korábban Ön követte a férjét Budapestre – a férje is követte Önt Münchenbe?

Mielőtt megpályáztam az állást, megbeszéltük és egyetértettünk abban, hogy próbáljam meg, aztán majd meglátjuk, hogyan tovább. Nagy megtiszteltetés volt ez az állás, természetesen örültem, de nem volt egyszerű megint felkerekedni, úgyhogy nem bántam, hogy volt egy kis játéktér: márciusban tudtuk meg a hírt, a szemeszter pedig csak októberben kezdődött, és ez az időszak a „majd meglátjuk” jegyében telt. Egyszer már eljöttem Szombathelyről, amitől persze nem kell kétségbeesni, de a szüleimet megviselte, ezért Münchent szinte meg sem mertem mondani, mert ez nekik nagy megpróbáltatás volt. A végsőkig „lebegtettük” a lehetőséget, de aztán úgy döntöttünk, hogy ki kell menni, ki kell próbálni. Két év próbaidő van, és ha mind a két fél elégedett, akkor maximum 5 évig lehet hosszabbítani. Először csak én költöztem el, és amikor másfél-két év után már látszott, hogy maradok, akkor a férjem is tanakodott azon, hogyan jöhetne utánam. Bár szerette a munkáját és az irodalmi kávéház is jól működött, egyedül már nem volt olyan, mint korábban. Mi szimbiózisban élünk: együtt voltunk a magánéletben, szakmailag és minden másban. Érezte, hogy így nem megy tovább, neki is jönnie kell. Hozzánk az Intézetbe kerülhetett könyvtárosként, ahol hamar jó kapcsolatot alakított ki a hallgatókkal, és kidolgozott egy egész új könyvtári rendszert. Aztán elkezdtünk rendezvényeket szervezni a főközülátussal – amit én egyszemélyesen nem nagyon tudtam volna véghezvinni, az közösen sikerült. Az első „nagy durranásra” 2005-ben, a József Artila Emlékévkönyvben került sor, és az ő itthonról hozott tapasztalatai, koncepciója alapján valósult meg. Ez teljessé tette az ottani létet is.

Miért és mióta van Münchenben egyáltalán magyartanítás? Mert ez azért nem evidens: miért kellene a bajor fővárosban egy olyan tanszék, ahol magyarul lehet tanulni?

Az első, Gragger-féle hungarológia tanszék Berlinben alakult 1916-ban. A háborúból vesztésként kerültünk ki, Magyarország minden tekintetben nyomorúságos helyzetben volt. Bethlen motivációja és a klebersbergi gondolat nyomán született meg az ötlet, hogy Magyarországot a kultúrája révén lehetne prezentálni, és kicsit helyreállítani a renoméját. Akkor indult meg a magyar kultúra „exportja”: megalakultak az első *Collegium Hungaricumok* – ez egy nagyon nagy érdeme az akkori kultúrpolitikanak. Ennek a keretén belül jöttek létre az első magyar intézetek Németországban is, a fővároson kívül például Göttingenben és Hamburgban. A miénk, a müncheni aránylag későn, 1965-ben alakult egy Göttingenben dolgozó professzor gondolatára. München közel van Magyarországhoz, ráadásul Bajorország és Magyarország kapcsolata István királyig nyúlik vissza (az első királynőnk onnan származik, és Passauban van eltemetve). Az intézet létrejötté óta működik finn és magyar lektorátus is.

A rossz orvos című kötet előszavában ezt írja: „A magyar mint idegen nyelvet oktató tanár a legnagyobb kincsével, az anyanyelvével ajándékozza meg tanulóit. S ha ezt a szolgálatot lelkes fegyelemmel, a magasztos feladat és a hallgatók iránti alázattal végzi, akkor a diákjai barátokká válnak. A magyar nyelv, a magyar irodalom, a magyar kultúra barátaivá. A tanítás öröme pedig szakadatlan sokszorozódik a tanulás örömeiben.” Volt szerencsém részt venni Tanárnö óráin, és az alapján állíthatom: ezt sikerült megvalósítania.

Ez nem csak rajtam múlik, sőt: *elsősorban* nem rajtam múlik!

Nemcsak Magyarországon és Németországban, hanem Finnországban és Olaszországban is tanított vendégoktatóként. Betekintést nyert több ország oktatási rendszerébe és a hallgatók mentalitását is megtapasztalta. Gyakran mondják, hogy a magyar diákok lexikális tudása kiemelkedő, „cserebé” viszont gyengébbek az önálló véleményalkotásban. Észrevett-e lényeges különbséget a diákok felkészültségében, érdeklődésében és gondolkodásában? Mi az, amit mi tanulhatnánk a külföldi egyetemektől, és van-e olyasmí, ami nálunk működik jobban?

Először is nagyon meglepett, hogy mindkét helyen magyarul tudtam előadni, mert olyan magas szinten ismerték a nyelvet a hungarológia szakos hallgatók. Ez nagyon szép teljesítmény. Ami a magyar hallgatókat illeti: talán időnként valóban nehezebben szólalnak meg, de az biztos, hogy a tárgyi tudásuk – nevezük általános műveltségnek – kiemelkedő.

A müncheni diákok szabadon választják a magyar vonatkozású órákat, vagy kötelező tárgyként veszik fel őket?

Is-is. A finnugor szakosoknak kötelező, de ők kevesen vannak. Mivel ez nem hungarológia szak, nem elvárás, hogy tökéletesen tudjanak magyarul az ötödik év végére, inkább egyfajta betekintést nyernek: négy féléven keresztül heti két órában tanulnak finnül is és magyarul is. Vannak kötelező tematikus tárgyak is, például or-

szágismeret, hungarológia, bevezetés a magyar irodalomtörténetbe. Ezek mellett lektorként meghirdethetek olyan szabadon választható kurzusokat is, amelyeket az én érdeklődésem alakít: Kosztolányi-szeminárium, *Nyugat*-szeminárium, vagy bármilyen más, nyelvészeti témájú óra.

A többség viszont egy SLK (Sprache, Literatur, Kultur: tehát nyelv, irodalom és kultúra) nevű mellékszak hallgatói közül kerül ki. Minden tárgy, ami a nyelv, az irodalom és a kultúra témakörébe tartozik, bekerül a rendszerbe, a diákok pedig ebből mazsoláztatnak. A magyar nyelvi kurzuson az SLK-s hallgatók duzzasztják a létszámot: egy csoportban, ami jó esetben 22 hallgatóval indul, legfeljebb egy-két finnugor szakos van. Ugyanez érvényes a többi tárgyra is. Ezekre az órákra bárki jöhet, nem feltétel a magyar nyelvtudás, ezért nekem mindent német nyelven kell prezentálni.

Nem volt nagyon furcsa először, hogy amit itthon magyarul tanított magyar hallgatósnak, azt egyszer csak németül kellett előadnia olyan diákoknak, aki semmilyen előismerettel nem rendelkeztek?

De, ez egy kihívás volt, bár őszintén szólva az irodalom nem jelentett akkora nehézséget. Nyilván rengeteget készültem, ez a minimum: tartozom nekik! Ők vannak fölül: én „beavatóként” *szolgálok*. Ezt nem győzöm eléggé és elégszer hangsúlyozni, és nemcsak azért, mert Weöres Sándor szülővárosában üldögélünk, aki azt mondta: „Valaha én is úr akartam lenni; ó bár jó szolga lehetnék! De jaj, szolga csak egy van: az Isten, s uraktól nyüzsgő a végtelenség.” Tehát én szolgálok, én vagyok itt a szolga: a birtokában vagyok valaminek, ezért nekem kötelességem adni. Alapvető, hogy eleget tegyek annak az elvárásnak, hogy a hallgatók valamit akarnak, ezért mindig készülok az órákra. Hiába tanítottam már sokszor az *Ómagyar Mária-siralmat*: ahányszor olvasom, mindig eszembe jut valami új – pont ez a nagyszerű az irodalomban! És valahányszor elkezdtük fordítani *A orosz orvost*, ezerszer döböntem rá olyasmire, amit háromszori-négyszeri olvasásra sem láttam.

Nem lehet egyszerű egy magyar verset értelmezni a hallgatókkal, hiszen az eredetit nem értik, így nyilván fordításból (is) dolgoznak. Ez mennyire jelent akadályt?

Ez nagyon érdekes téma. Azzal mindenképp számolni kell, hogy még ha olyanok is járnak az irodalmi kurzusokra, akik magyarul is tanulnak, vagy netán magyar gyökerűek, a többség nem tud magyarul. Tehát csak olyan szövegekkel tudok dolgozni, amelyeknek van német fordítása, mert így válik mindenki számára hozzáférhetővé. Szerencsére jó a magyar irodalom recepciója, sok minden megvan németül. Az is fontos számomra, hogy ha valaki egy kukkot nem tud magyarul, akkor is mindig ott van a fordítás mellett az eredeti is, emellett mindig el is hangzik magyarul – egyfajta akusztikus élményként.

Erről eszembe jutott, hogy amikor egyetemistaként felvettem egy orosz irodalom kurzust, a professzor asszony – bár magyarul tanított – gyakran felolvasott nekünk oroszul. Hiába nem értettem egy szót sem, mégis nagyon szerettem, mert a nyelv hangulata, hangzása hozzáadott valamit a fordításhoz, és közelebb vitt a szöveg „lelkéhez”.

Ez így van. Ezért hangzik el nálunk is először magyarul, és csak utána olvassuk el a német fordítást, ami alapján aztán elemezzük, értelmezzük a szöveget. Bár a német fordításból indulunk ki, egy kicsit mindig összevetjük a fordítást az eredetivel. Ezt meg lehet tenni olyanokkal is, akik nem tudnak magyarul, mert akkor szó szerint lefordítom és megvitatjuk, hogy a vers eredeti üzenetéből mi „jött át” a német verzióba, és ez nagyon izgalmas. Olyan is előfordult, hogy a német fordítás segített hozzá egy olyan értelmezéshez, ami a magyar alapján nem jutott volna eszembe. A kettő egymást segíti, kiegészíti.

TÜKÖRKÉP

*„Aki nem ismer idegen nyelveket, az anyanyelvét sem ismeri... Csak tükörből pillanthatjuk meg tulajdon arcunkat, akkor tudhatjuk meg, kik vagyunk, ha látjuk, miben különbözünk másoktól.” Ebbe a tükörbe néztek bele azokkal a hallgatókkal, akik „ellenállhatatlan vágyat éreztek” Kosztolányi Dezső *A rossz orvos című elbeszélésének lefordítására. Hogyan jött az ötlet, és miként zajlott a műhelymunka?**

Mindig szívügyem volt, hogy legyenek tematikus irodalmi kurzusok: József Attila, 500 év magyar lírája, Arany János balladáái... 2008-ban, a *Nyugat*-jubileum kapcsán nem volt nehéz rábukkanni Kosztolányira, majd később indult egy külön Kosztolányi-kurzus. Egy féleven keresztül az ő műveivel foglalkoztunk. A lírát kizártuk, mert Kosztolányi-verset keveset fordítottak németre (nem is csoda, mert az kemény dió), inkább prózát, novellákat és a négy regényét vettük. Az ember egy kicsit elvárja, hogy ha bölcsészkaron olvasni kell, akkor attól ne ijedjünk meg, de manapság sajnos úgy érzékelem, hogy más világot élünk. Ehhez képest (nagy örömmre) a rengeteg novella mellett mind a négy regényt elolvasták. Németül persze, de ez akkor is nagy dolog volt. Ezután bennem fogant meg a gondolat, hogy milyen érdekes lenne a magyarul jobban tudóknak indítani egy fordítókurzust. Én nem vagyok műfordító, de egy próbát megért. Azért esett a választásom *A rossz orvosra*, mert egyrészt rövidebb szöveg, másrészt az egyetlen és nagyon nehezen fellelhető fordítása viszonylag régi, 1929-ben jelent meg. Naivan azt gondoltam, fél év alatt lefordítjuk – és elindítottam a kurzust. Ebből lett több év: „generációk” dolgoztak rajta. Az impresszumban három diák neve szerepel, akik a célegyenesben, az utolsó két szemeszterben ott voltak, de az előszóban igyekeztem mindenki nevét felsorolni, aki részt vett ebben a munkában.

Kosztolányi hajlamos volt arra, hogy minden megjelenésnél változtasson egy kicsit a szövegein, ezért a közös munkához először is kellett egy egységes szöveg. Ezt kinyomtattam, odaadtam elolvasásra – és el is olvasták. Egy héten egyszer volt óránk, ahol az otthon lefordított részt beszéltük meg, mindenki elmondta a saját megoldását, és ezek alapján csiszoltattuk a szöveget. Volt egy „íródeák”, aki legépelte az óra végére kialakult változatot, és körbeküldte „a mai óra gyümölcsét”. Telt-múlt az idő, és mire a végére értünk, már 2018–2019 lett. Voltak olyanok, akik már dolgoztak, és a munkahelyről estek be az esti szemináriumra, mert nem akartak lemaradni a „kosztolányizásról”. Gyakran fáradtak voltunk már, de amikor nekiálltunk, mindenki felvillá-

nyozódott, és szerencsére végig jelenléti órák keretében fordíthattunk. Amikor befejeztük, úgy éreztem, hogy mindenki, aki az idejét, szellemi energiáját és lelkesedését erre szánta, megérdemli, hogy nyomtatásban lássa viszont a művét. A szombathelyi Szülőföld Kiadóval sikerült megszervezni, hogy kétnyelvű kötetként megjelenhessen 2020-ban. Katartikus munka volt, azóta is fogalom a diákok körében „a rossz orvos”, és nem is tudom, kinek volt nagyszerűbb élmény az egész: nekik vagy nekem? Repültünk!

A jó fordítás nem szó szerinti, hanem lélek és szellem szerinti. Mennyire tudtak ráhangolódni a német hallgatók Kosztolányi világára? Ütköztek-e olyan nehézségekbe, amelyek nem nyelvi akadályokból, hanem a kultúrák és gondolkodásmódok közti különbségekből fakadtak?

A jó fordító erénye, hogy ismeri a forrásnyelvet, ez esetben a magyart, a célnyelv pedig a német volt. Persze nem árt, ha valamennyire tud magyarul (volt, aki alaposan szótárzagotott), de hogy a *saját anyanyelvét* olyan szinten tudja, hogy megszólalhasson Kosztolányi németül – ez elképesztő! Tehát az mondanám, meg merném kockáztatni, hogy németül jobban kell tudnia, mint magyarul! Az sem baj, ha mindemellett megérti a mű üzenetét is.

Az én feladatom az volt, hogy terelgessem őket a nyelvi és kulturális „térben”: ha valamit nem értettek, akkor én szó szerint elmondtam, hogy itt az van, hogy... és akkor teljesen rossz németességgel, rossz szórenddel elmagyaráztam, miről is van szó. Vagy körülírtam egy szó jelentését, hangulatát: például hogy képzeljük el azt, hogy *cifra*? Milyen is az? Nagyon díszes, kicsit túldíszített, van egy enyhe negatív konnotációja: annyira nem ízléses, de azért nem ízléstelen. Na most akkor találj erre egy német megfelelő!

Gyakran parázs viták alakultak ki. *„Sonkák, kolbászok lógtak élestárunkban, a nők befőtteket készítettek, az őszi napon a verandán most is óriási üvegekben savanyodtak kapor közt a halványzöld uborkák.”* Ezt olvasva, a kovászos uborkára gondolva összefut a számban a nyál, és az egész olyan, mint egy gyönyörű, impresszionista festmény. Természetesen le lehet fordítani, mert minden szó létezik németül is – de az összkép valahogy egészen más lett, ahogy az egy hallgató felkiáltásából világosan kiderült: „Gyerekek, mindjárt hánynom kell!” Tehát született belőle egy olyan mondat, aminek semmi köze nem volt a német kultúrához, sőt, idegen és taszító maradt. Mondtam nekik, hogy ne csináljanak az uborkából disznócsülköt vagy spárgát, de ne legyen hányingere senkinek, és ebből készüljön egy olyan mondat, hogy aki elolvassa, az ne tudjon neki ellenállni. Így lett aztán a megoldás a *Dillgurken* [kedvelt német savanyúság uborkából, kaporral], ami már a németek számára is fogyasztható. Ebben az esetben nagyon látszott, hogy nem szó szerint kell fordítani: a *hatás* legyen hasonló a két nyelvben! Rengeteget bibelődtünk ilyesmivel: ha sikerült egy-két mondatot vagy egy bekezdést véglegesre lefordítanunk egy alkalom alatt, akkor az már nagy teljesítmény volt.

Őn tanult-e közben valami újat a saját anyanyelvről, ami a fordítás tükrében vált nagyon egyértelművé?

Az anyanyelvemről is sok mindent tanultam, mert tudatosabban és alaposabban kellett foglalkoznom a fordítandó szöveggel, mint amikor csak magamnak olvasok. Mivel el kellett magyaráznom másoknak, tisztában kellett lennem minden szerkezettel, szóval, jelentéssel, árnyalattal. Sok mindennek utánanéztam a hallgatók kedvéért: mi is az az ibrik, hogy néz ki az ecetfa... Azt szeretnénk, hogy az olvasó ne felelőten olvasson, hanem intenzíven és nagy odafigyeléssel – ha ez teljesül, akkor viszont megakadhat dolgokon, ha nem kellő gondossággal fordítunk.

Nap mint nap átéltem, mennyit tanulok Kosztolányitól és a hallgatók reakcióiból, de a legkatartikusabb „beavatottságom” mégsem a magyar nyelvhez kötődik. Német szakos voltam, az egyetemen mindent németül kellett olvasnunk. Mint minden diák, az időmegtakarítás miatt mi is magyarul olvastuk, amit lehetett, de azért a zömét még így is németül. 23 éve Németországban vagyok, az élet németül zajlik körülöttem, de érdekes – és ezt csak halkán, félve mondom –, hogy nem szívesen olvasok németül szépirodalmat. Nem mintha nem lenne szép Goethe nyelve, vagy akár egy mai német író nyelve, de ha valami megjelenik magyarul, akkor olvasom el. Múltkor viszont mondtam a hallgatóknak, hogy azóta szeretem a német nyelvet, mióta maguk gyönyörűen lefordították Kosztolányit. Így válok beavatottá a beavatás, a tanítás révén. Egyszerűen csodálatos!

Otthon lehet-e lenni két nyelvben? Az anyanyelv nyilván anyanyelv marad, de elég régóta és elég erős német hatás éri, mégis nagyon úgy tűnik, hogy a német megmaradt a munka nyelvének, és semmilyen nyomot nem hagyott a magyar szóhasználatán, kiejtésén, gondolkodásán.

Nézze, ez nálam tudatos is. A német rutin természetesen megvan, bár nyilván hibázom – ki az, aki boldogulni tud a névelőkkel (főként a magyarázat hevében)? Írásban más, ott húszszor átnézek mindent, hogy hibátlan legyen. 23 év mégis 23 év, de arra nagyon figyelek, hogy semmilyen szinten ne csorbuljon a magyar nyelvtudásom. Tehát az árnyéka se vetüljön rá még az intonáció, a hangsúly szintjén sem, nem beszélve az úgynevezett kódváltásról, amikor bizonyos szavak már németül jutnak a beszélő eszébe... Elvégre ez a kenyérem! A magyar nyelv amúgy is nagyon fontos nekem, mindenképp vigyáznék rá, de nekem ezt autentikusan kell átadnom: a hallgatók engem figyelnek, tőlem hallják és tanulják meg. Erre szándékosan nagyon figyelek, „cserébe” viszont a német kiejtésem katasztrofális. Abban a pillanatban, hogy bemegyek egy pékségbe, és azt mondom, hogy „Ih hette gerne cvej Zimmel [Ich hätte gerne zwei Semmel – Két zsömlét kérek]!” – „Jé, te is magyar vagy?” Elég kimondanom azt, hogy „Zimmel”... tudom, tudom, hogy elharapjuk a végét, magánhangzó-redukció, satöbbi, de hát a magyarban nem... nem szándékosan mondom így, de annyira vigyázok, hogy ne hogy csorbuljon a magyar, hogy közben elképesztő magyar akcentussal beszélem a németet.

Márai szerint az emigráns lét egyik tünete, hogy „lehull nevedről az ékezet.” Az Ön nevében is van ékezet, azzal mi történt? Arra is figyelt Tanárnök, hogy a Mária Mária maradjon?

Fel sem merült bennem, hogy máshogy írjam alá. Ösztönösen, magától értetődően ragaszkodtam hozzá, a Finnugor Intézetben pedig szerencsére figyelnek az ilyesmire. Az viszont számtalanszor előfordul, hogy a kapott hivatalos levelek címzésében, megszólításában hiányzik az ékezet, de ezen nem tudok változtatni. Egyszer viszont egy magyarországi kolléganőmet megkértem, hogy címezzen meg a nevemben egy borítékot Németországba, és ő meg is tette: „Maria Kelemen” névvel. Azonnal tiltakoztam: attól, hogy külföldre megy a levél, a feladó még én – Kelemen Mária – vagyok!

A Németországban élő magyarok között sokan vannak, akik bizonyos szavakat nagyon gyorsan, észrevétlenül lecserélnék a németre: Stau a dugó helyett, Termin az időpont helyett. Később jönnek a hangsúlyváltások, amikor a magyar mondatok is német hangjelejtéssel szólalnak meg – de Tanárnőnél azzal együtt, vagy annak ellenére, hogy milyen régóta kint él, soha nem tapasztaltam ilyesmit.

Amennyire nem tudatosan készültem a tanári pályára, annyira tudatosan figyelek erre. Nem engedhetem meg magamnak és az anyanyelvemnek sem. Félre ne értsen, ezzel senkiről nem mondok ítéletet! Az interferencia-jelenségek egy külön tudományterület, egy nagyon izgalmas kutatási téma: egy magyar szülőktől Németországban született hallgatóm például éppen ebből írta a szakdolgozatát. Ha tanítok vagy lektorálnom kell, akkor természetes, hogy ezeket a jelenségeket korrigálom, de egy kötetlen baráti beszélgetésben senkit nem javítok ki – hogy jönnék én ahhoz? Amikor viszont az én felelősségem, az más: akkor egy orvos sem mondhatja azt, hogy „á, nem olyan nagy baj, majd meglátjuk, valahogy csak lesz!”

Vagy akkor abból rossz orvos lesz...

Igen. A felelősség tanárként csak az enyém, a diákságé semmi. Itt megint arra kell gondolni, hogy ez szolgálat, én vagyok az adó pozíciójában, ezért itt felelősségem csak nekem van. Egyébként erre is a férjem tanított. Nem mintha bennem nem lett volna felelősségérzet, de ahogy az édesapám, úgy a férjem is példaként áll előttem, mert ő aztán kíméletlen perfekcionista volt – magával szemben is. Ott nem volt pardon. Ha tanítasz vagy kultúrát közvetítesz, akkor *minden* a te felelősséged!

Elmesélne egy konkrét esetet, amiben megnyilvánult ez a felelősségérzet és perfekcionizmus?

Kirándulásokat is szerveztünk közösen a férjemmel, diákokat hoztunk öt napra Szombathelyre, a későbbi években pedig Budapestet, Rábaközt, Sárvárt, Vasvárt jártuk be. Percre pontosan megvolt a programterv, mindenhol szakszerű vezetés, utazás, szállás, étkezés – nagy felkészülést igényelt, mindezt munka mellett. Szerencsére nagy volt az érdeklődés: tizenkét főt tudtunk elvinni, de a tájékoztatóra annyian jöttek el, hogy alig fértek be a terembe. Az első megbeszélés után leültünk otthon, és a férjem megkérdezte: „Na, láttad ezeket a gyerekeket?” Mondom persze, minden nap látom őket. „Szemükbe néztél? Mindegyikük szemében az van, hogy kapni akarnak. Neked kötelességed adni.” A mai napig köszönöm neki, hogy ezt tudatosította bennem, ahogy azt is, hogy a viszonzást nem váró nagylelkűségénél nem adhatjuk alább.

Szombathelyen egy tanítvánnyal

„EGYET NE FELEDJ: EZ NEM RÓLAD SZÓL”

Sok barátom akkor kezdett el néptáncot tanulni vagy úgy általában véve a magyar kultúra iránt erősebben érdeklődni, amikor már nem otthon élt. Mintha a nyelv és a kultúra egy olyan láthatatlan közeg lenne, mint a levegő: amíg körülvesz minket és belelegezzük, addig észre sem vesszük, de amint fogyasztolni kezd, azonnal feltűnik a hiánya, és a keresésére indulunk. Tanárnőnek mi a tapasztalata ezzel kapcsolatban?

Pontosan körülírta a jelenséget. Mi nem mértük fel, mekkora lenne az igény egy-egy programra, hanem azt csináltuk, amit szeretünk, amit fontosnak tartottunk. A férjemnek hiányzott az irodalmi kávéház, szerette a szervezést, a koncepció kidolgozását. Lehet, hogy a nagyszámú müncheni diaszpóra tagjai is keresgéltek kulturális lehetőségeket, de részünkről inkább úgy indult, hogy adni akartunk – és rájöttünk, hogy valaki pont ezáltal jut a vágyott levegőhöz. Bebizonyosodott, hogy erre igenis volt igény, mert jöttek a programokra – holott elsősorban német nyelven zajlottak a rendezvények. Mi a bajoroknak is meg szeretnénk volna mutatni a kultúránkat: magyarországi vendéglelőadókat hívtunk, és gyakran egy-egy fontos évfordulóhoz kötöttük az eseményeket. Mindig teltház volt. Sok munkával járt, de hát mi nem jár sok munkával? Máshogy nem is lenne értelme! Éjszakákon át dolgoztunk, és néha úgy éreztem, nem bírom már tovább: nagyon szeretlek, Kodály Zoltán, de miért van épp Kodály-évforduló, elég! Nem volt éjszakánk és nappalunk, de amikor ott ültünk az első sorban, és elhangzott az *Esti dal*, közben pedig megjelentek kivetítve egymás után a csillagok, és hallottam a nézőtérrel a színpadon, akkor azt mondtam, nem érdekel egyetlenegy álmatlan éjszaka sem. Minden megfeszített munka, minden álmatlan éjszaka megéri, mert a viszonzást nem váró nagylelkűségnél nem adhatjuk alább. A férjem temetésén is az *Esti dal* játszottuk, mert ez a zene szorosan kötődik az együtt eltöltött álmatlan éjszakáinkhoz meg az örök találkozáshoz... Ez egy közös ügy, misszió volt.

Nemcsak a magyar, hanem a bajor közönségnek is nagyon sokat adtak. Ön 2006 óta a Bajor–Magyar Fórum elnökségi tagja. Mi ennek a szervezetnek a célkitűzése, mit csinálnak ott pontosan?

Az utóbbi két évben a világjárvány miatt semmit, most kezdünk újra feleledni. A nagy múltú bajor–magyar kapcsolatok ápolására jött létre ez a szervezet. Egyrészt a Bajorországban élő népes magyar diaszpóra, másrészt a szerencsére szintén szép számban lévő, Magyarország iránt érdeklődő bajorok együttműködése a cél. Kétszáznál több tagunk van, az elnökségnek pedig az a feladata, hogy összetartsa a társaságot, valamint a bajorokat és magyarokat is érintő programokról gondoskodjon. Hagyomány volt az újrakezdés és a kirándulások is; jelenleg egy nagyobb formátumú, „Sissi nyomában Magyarországon” kirándulásra készülünk. Korábban havonta egyszer-kétszer vettünk részt különböző tematikájú előadásokon, remélem, hamarosan újra tarthatunk összejöveteleket.

2013-ban megkapta a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét, a legmagasabb állami kitüntetést addigi munkája elismeréseképpen. Hogyan tudta meg, hogy megkapja a díjat? Mit jelentett Önnek akkor, és mit jelent most ez a kitüntetés?

Nem tudom, milyen madarak csicseregtek el magasabb köröknek a tevékenységünket, én csak a munkámat végeztem, ahogy minden ember végzi. A Müncheni Magyar Főkonzulátussal mindig közösen bonyolítottuk le a rendezvényeket, talán ott volt egy „madár”. Persze ez egy nagyon nagy megtiszteltetés, és köszönet érte, de elsősorban köszönet érte az anyanyelvemnek és a kultúrának: nélkülük nem lenne miből gazdálkodnom! Nem akarok álszerénynek tűnni, de ez az elismerés nem

engem illet. A kitüntetést én kaptam, de a köszönet a hálás közönséget, a csillogó szemű diákokat és az ott élő, érdeklődő magyarokat illeti.

És hogy hogyan tudtam meg? Erre megint egy anekdotával tudok válaszolni. Amikor annak idején 1999-ben lélekszakadva berohantam a Nemzetközi Hungarológiai Központba a pályázatommal, az az Anikó nevű titkárnő ült ott, akivel azóta jó barátság alakult ki köztünk. Egyszer csak jött tőle egy levél: „Szia Mari! Gratulálok a kitüntetésedhez.” Mondom „Köszönöm, de milyen kitüntetésemhez?” „Most olvasom a *Magyar Közönyben*.” Rákerestem, és a *Közönyben* tényleg volt egy „Kitüntettek” rovat, ahol szerepelt egy Kelemen Mária. Felhívtam a férjemet: „Te, engem lehet, hogy kitüntettek, de nem biztos, hogy én vagyok.” „Dehogynem!” Így tudtam meg, egy rövid üzenetből. Később aztán jött egy udvarias levél a főkonzul úrtól, amelyben hivatalosan értesített. Persze nem árultam el neki, hogy már tudom.

Amikor a díjátadás előtt a főkonzulátuson ismertették a tervezett műsort, megkérdezték, mondanék-e beszédet. Gondoltam, valamit csak illene mondanom, úgyhogy vállaltam. Erre a férjem: „Remélem, nem arra gondolsz, hogy úgy fogod megköszönni, ahogy az Oscar-díjat szokás: köszönöm a nagymamának, a házmesternek, a bádogosnak és a vízvezeték-szerelőnek, mert akkor vagy menj fel, és csak annyit mondj, hogy »danke schön«, vagy tarts egy normális beszédet!” Nem mondhattam azt, hogy nem kenyerem a beszéd, hiszen ezzel foglalkozom, és csak elvárják egy magyartanártól, hogy valamit mondjon. A férjem csak ennyit fűzött hozzá: „Egyet ne feleddj: ez nem rólad szól.”

Én is így gondoltam, úgyhogy – az óráim, a felkészülés és egyéb intéznivalók után – nekiálltam megírni a beszédemet. Kiálltam otthon és felolvastam a férjemnek, amivel addig elkészültem. „Hm, nem jó.” Ez így ment egy hétig. Akkor már a feléig el tudtam mondani: „Eddig jó volt, itt leül a dramaturgia.” Nem úgy kell elképzelni, hogy ostorral ütött, egyszerűen elmondta a véleményét. Amikor végül az október 23-i ünnepségen megtartottam a beszédet a *Künstlerhausban* nagyjából 220 embernek, a végén felállva tapsoltak. A férjem nagyon büszke és boldog volt – holott mindabban, amiért engem kitüntettek, ő is oroszlánrészt vállalt, és a beszéd sikerét is az ő segítségének köszönhettem.

Az eddig elmondottak alapján úgy tűnik, a férje társa és egyben alkotótársa is volt mindenben. Gondolom nem véletlenül áll ez az ajánlás A rossz orvos előtt: Kelemen Tamás emlékének.

A szeretet nem a szavakon múlik, és örökké összeköt minket, ezt ő is tudta, én is tudtam. A férjem 2017-ben, a kosztolányizás kellős közepén halt meg teljesen váratlanul. Az élet és a munka viszont ment tovább, ami nem volt könnyű. Megkérdeztem a diákokat, ajánlhatnám-e a férjemnek a kötetet. Többségük ismerte őt a könyvtárból, és ígert mondtak. Pont a halála körül fordítottuk ezt a két mondatot, két órán át gyötrődtünk vele: „Istvánka haldoklott. Kis, könnyű haláltusáját vívta a nagy-nagy halállal, mely egyaránt töri le a hároméves gyereket és a hetvenéves aggastyánokat.” Lefordítottuk, de nem volt az igazi. Mi az, hogy „kis, könnyű haláltusa?” Egy haláltusa hogy lehet kis, könnyű? Itt a kis, könnyű nem a tárgy jelzője, hanem ez Ist-

vánkának a jelzője, aki az előző mondatban ott volt. Ezt úgy hívjuk, hogy enallagé, jelzőcsere. Ezzel Kosztolányi létrehozott egy oximoront, egy teljesen össze nem illő jelzős szerkezetet, amely elképesztő feszültséget eredményez. Ezt a diákok is érzékelték. *Istvánka lag im Sterben*, eddig egyszerű volt. Németül a haláltusa *Todeskampf*. A magyarban van egy külön erre rezervált szó, de miért ne lehetne *kleiner, leichter Todeskampf*? Egy idő után az egyik lány megkérdezte, hogy „Tanárnő, ez a magyarban biztos, hogy oximoron?” „Holtbiztos.” Mivel a németben a harc, a *Kampf* lehet könnyű is, emiatt nem olyan erőteljes a szerkezet. És itt jön a diákok zsenialitása: hősiess harcot vívtak a saját nyelvükkel, hogy visszaadják azt, ami az eredetiben volt. Nem sikerült megfelelő szinonimát találni a *Kampf*-ra. Erre az egyiküknek eszébe jutott – és ez a fordítás szabadsága –: cseréljük le Istvánka egyik jelzőjét, hogy németül is megmaradjon a két mondat feszültsége: kis, *gyenge* teste. Ne a főnevet cseréljük ki, mert nem tudjuk, mert nincs erre a németben szó, hanem a jelzőt módosítsuk: „*Er focht seinen kleinen, schwachen Todeskampf mit dem großen, großen Tod (...)*”. Így már németül is oximoron, katarzis volt. Ezt a „haláltusát” éppen a férjem elvesztése után vívtuk, és sokat segített a gyász munkájában – ezért is szerettem volna az ő emlékének ajánlani a kötetet.

CSAKIS ITT

Szombathelyről indultunk, hosszan elidőztünk Münchenben, most pedig térjünk vissza újra hazai földre. Dragomán György író – aki szintén élt Szombathelyen – ezt írja a honvágyról: „az itt-se ott-se, itt-is ott-is” állapota. Önnek mit jelent a honvágy? Hogyan érzékeli a tüneteit, és hogyan orvosolja őket?

Megtisztelő, hogy egy társaságban említ Dragomán Györggyel – akit egyébként még láttam kisfiúként futkározni a Kanizsai Dorottya Gimnázium folyosóján, ahol az édesanyja, Tiszai Katalin a kolléganőm volt. Sőt mi több, ő vette át tőlem az osztályomat, amikor elmentem Budapestre. Nem volt könnyű dolga, de remekül megoldotta, és rajongtak érte a gyerekek.

Nálam viszont nem „itt is meg ott is” formában jelentkezik a honvágy. Ha megkérdezik, hol vagyok otthon: csak itt. Csak arra mondom, hogy „hazamegyek”, ha Szombathelyre jövök, Münchenbe mindig csak „visszamegyek”, hiába vár például a szomszédasszonyom virággal és „Wilkommen zu Hause” köszöntéssel. Nagyon szép gesztus és meghatódok – de nem tudok ezzel azonosulni. Ez nem a panasz hangja, mert München nagyon élhető város, és mindenhol szeretettel fogadtak – de egyszerűen itt vagyok otthon. Ennek ellenére soha nem éreztem gyötrő honvágyat, mert soha mással sem foglalkoztam, csak azzal, ami a szívem-lelkem: az anyanyelvemmel, a kultúrámmal. Sőt, intenzívebben merültem el bennük, mint adott esetben itthon. Inkább úgy voltam „itt is, ott is”, hogy egyrészt teljesen alámerültem az anyanyelvemben, miközben a tanítás miatt kívülről is látnom kellett az egészet. Állandóan ez a közeg vett körül, ráadásul sokáig még a társam is velem volt Münchenben, emiatt nem kínzott a honvágy – de ha lehetőség adódik, rögtön jövök haza, lehetőleg minél hosszabban.

Az Ön által jól ismert írónál, például Mikes Kelemennél és Márai Sándornál azért lehetett a honvágy sokkal súlyosabb, mert nekik nem is volt lehetőségük hazatérni? A véglegesség érzése tehetett számukra annyira nehézvé az emigrációt?

Égészen biztosan. Még akkor is – mint Márai esetében –, ha önként megy el valaki. Ő elvileg ugyan hazatérhetett volna, de olyan politikai rezsimbe, amelyben nem tudott volna létezni. A lehetőség hiánya pedig fullasztó.

Ön viszont az eddig elmondottak alapján soha nem szakadt el igazán a hazájától, csak két helyszínen zajlott az élete.

Igen, és annak a tudata, hogy bármikor hazajöhetek, nagyon sokat jelent.

Jelenleg szemeszterszünet van, de Tanárnő így is nagyon tevékeny: a diákok kíváncságra hetente egyszer most is „kosztolányiznak”, kiállításokra, koncertekre, színházba jár, olvas... Gondolom ez a közelgő nyugdíjas éveiben is így lesz. Mik a terveit, mit csinál majd szívesen a szabadidejében?

Nehéz elképzelni! A tanítás az embert szellemileg ébren tartja, és az időt is nagyon kitölti. Hiába van szünet, a diákokkal heti egyszer most is kösztolányizunk. Az erő viszont a korról nyilván zsugorodik, már nem bírok annyit. A szünet elejére mindig elfáradok, de másfél hónap után már kezd hiányozni a tanítás. Most arra gondolok, milyen jó lesz majd a nyugalom, aztán ki tudja! Nyilván nemcsak itthon fogok ülni, hanem minden olyasmire próbálok majd időt szakítani, amire a tanítás mellett ritkábban van alkalmam. Eljárogatok majd színházba, kulturális rendezvényekre, kiállításokra, és szeretnék jókat kirándulni, bejárni az országot, barátokkal találkozni, olvasni.

A rossz orvosban volt egy kép, ami nagyon megragadott: „Lassan hidegedtek el egymás iránt, úgy, hogy alig vették észre. Mint mikor valaki a forró fürdőben sokáig ül és egy óra múltán érzi csodálkozva, hogy didereg, csak akkor eszmél magára, keresi az okot, miért fázik és aztán siet kikelni a vízből, mely nem melegíti többé.” Kosztolányi itt egy szerelem és házasság elhalásáról ír, de nekem erről más is eszembe jutott: a külföldi életnek az a sajátossága, hogy csak úgy telnek-múlnak az évek, közben pedig egyre hűl az a bizonyos „fürdővíz” az ember körül, és egyszer csak már ő maga sem tudja, miért van még mindig távol – de addigra már a hazaköltözés sem olyan egyszerű vagy vonzó. Volt-e olyan időszak, amikor „kihűlt a víz”, és didergetőnek kezdte érezni a külföldi életet?

Soha. Az mégis egyértelmű volt, hogy amint letelik a kinti szolgálat – három év múlva –, akkor hazaköltözöm. Természetesen ebben a körülmények is szerepet játszanak, mert nekem adott az itthoni lakhatásom, a szüleim egykori otthonában élhetek. De minden sors egyedi és egyéni, és ezer ok lehet, amiért valaki mégis a külföldi élet vagy a hazatérés mellett dönt. Nálam viszont soha nem volt kérdés, hogy visszajövök Szombathelyre.

SZAUER ÁGOSTON

Éjszakai túra

Csak villámláskor látszik
a templom, út, az erdő,
e pillanatnyi fényben
a lélek oly veszendő!

E szaggatott jelekből
nem állna össze semmi,
a táj valódi arcát
a képzelet teremti.

Elégia

Friss, sárga fény már
alig lobban
a rövidülő
nappalokban.

Lerótt adósság:
kell egy ének
a múlt idejű
létigéknek.

Fesztávolság

Elérhetetlen.
Már alig bírja
fogalmainknak
ingatag hídja.

Távolba ködlő,
pontos és konok,
össze nem futó
párhuzamosok.

Kommunikáció

Futár, hoztál helyet, nevet?
Meg kell, hogy értsük nyelvedet.
Tanítsd szókincsed, nyelvtanod,
a mondatrészt, időt, ragot...
A hír ha el is vész veled,
a rendszert mégis itthagyd.

SZAUER DÁNIEL

Csónak

*Nádból fonja az estét a hold,
szövőszékén sötét sugár.
A part fölötti mély vizekben
csónakja egy percre megáll.*

Margóra

*Törött üveg a földön.
E színes csodát
nem hagyhatom, hogy szűnjön.*

Éjjeli lepke

*Hártya feszül.
színe a nyárnak.
Kék üvegén
meztelen ágyban
ébred az éj.*

Falevél

*Vitorlát bont
a tölgylevél a tócsán.
Tanúja lettem hirtelen.
Tovább halad.
Hol elkapja Boreász,
már más világ.
Ott nem lehet velem.*

Paletta

*Elkülönül kék a zöldtől.
Tiszta színek, nemdebar?
Türkiz színű volt az élet,
test és lélek messze már.*

Napóra

*Az árny kezd halványodni már.
Időt nem mutat.
Megáll.
Az óralap marad csupán.
Az idő eltűnt.
Homály.*

KELEMEN ERZSÉBET

Az irodalom szerepe napjainkban a magyar nemzeti identitás formálásában és erősítésében

ELHANGZOTT AZ 50. TOKAJI ÍRÓTÁBORBAN
2022. AUGUSZTUS 23-ÁN.

Számtalan fórumon elhangzott már a kérdés, hogy közélet és irodalom mennyire kapcsolható össze, egyáltalán (kölcsonvéve a fogalmat egy helyszíni tudósításból) „közéletizhet-e” az irodalom? Különösen a rendszerváltás után – a 40 év kommunista diktatúrájának árnyékában – többször megfogalmazódott a kritika és a felszólítás, hogy az írók, az írószervezetek mondjanak le a társadalom átalakításának igényéről és ne politizáljanak. Sőt egyesek még a kultúrpolitika létjogosultságát is megkérdőjelezték. Manapság pedig még hangosabb ez a szólam. Nyilván közélet és költő, közélet és irodalom kapcsolata korról korra más megítélés alá esik, olyannyira, hogy sokszor már-már választani kényszerülünk közélet vagy költészet között, és – ahogy Markó Béla is írja – szinte újabb kori líránk „finnyásságának”, vagy „minden rendű, rangú közszereplők által ránk erőltetett” elképzelésnek tudható be az a tézis, hogy mindennel foglalkozhat a poéta, csak éppen a politikával nem.¹

Illyés Gyulának a kétkerekű római szekérről szóló híres hasonlata jut az eszembe, és L. Simon Lászlónak erre a gondolatra épülő *A római szekér* című politikai-közéleti esszékötete, miszerint a társadalom működését a kétkerekű római szekérhez lehet hasonlítani: „két kereke van a közösség haladásának is. Az egyik [...] a politikának nevezett közélet, a másik a szellemi élet.” S Illyés figyelmeztette a hallgatóságát arra, hogy ha a két kerék közül valamelyik kihagy, akkor baj származik belőle, mert az egyik átveszi a másikat: „Azaz vagy a politika beszél úgy, mintha ő tudná jobban, mi az irodalom; vagy a szellemi élet úgy, mintha jobban tudná a politikát.” Az egyensúly tehát fontos.

A kultúra és identitáspolitika, irodalom és kultúrpolitika összetartozását, egymásrautaltságát megkérdőjelező polémiát akár ezzel az Illyés Gyula-hasonlattal rövidre is zárhatnánk, viszont tudjuk, hogy mindez nem győzné meg a kétkedőket. Lehet, hogy még az sem lenne hatásos, ha felvázolnánk a magyar irodalom közéleti szerepét, küldetését, a nemzetféltő, nemzeti sorskérdésekkel szembesülő magatartás irodalmi jelenlétét, a haza és a kereszténység fogalmát a verseikben elsőként összekapcsoló Janus Pannoniustól és Balassi Bálinttól kezdve, Zrínyi Miklóson át, akinek életműve Bitskey István szerint „a kora újkori nemzeti önismeretnek és identitástu-

datnak legmélyebb forrása”²², és egészen a „nemzet legmélyebb szándékait megszólaltató”²³ nemzeti imádságainkig is elmehetnénk. De megemlíthetjük Katona József *Bánk bánját*, Petőfi váteszszerepét, nemzeti identitáserősítő tájleíró és forradalmi költeményeit, Arany János balladáit, „az organikus nemzeti kultúra és történelmi tudat megteremtésére”²⁴ törekvő alkotói tevékenységét, Ady művészetét, Babits Jónását, a népi írók szerepét, Németh László „minőségi forradalmát”, a közösségi, nemzeti és európai identitást erősítő Nagy László-i bartóki modellt és ennek hatástörténetét, vagy ismét kiemelhetjük Illyés Gyulát, aki (Csoóri Sándor szerint) az alkotói küldetése során „korszakról korszakra megírta mindig a maga és nemzete katartikus nagy versét”.²⁵ S természetesen korszakalkotó erejük voltak Nagy Gáspár rendszerváltó versei is. S itt nemcsak a sokat idézett *Öröknyár: elmúltam 9 éves* és a *Fiú naplójából* soraira gondolok, hanem a kevésbé emlegetett, pedig ugyanolyan súlyú és erejű *Renegésem* című költeményére is, amelynek két jelentős év határozza meg a tematikus szerkezetét: az 1956-os forradalom és szabadságharc esztendeje, valamint az 1989-es rendszerváltás éve – a versben mindkét nagy történelmi eseményt földrengésként és jóslat előzi meg. A pusztulás vízió evokálása végig jelen van a műben: a földrengés a végítélet jele, amely egy új ég és új föld teremtését is jelzi, egy mennybéli állapotot, az üdvösség elérését.

A felsorolt alkotók politikai-közéleti költészete és prózája vitathatatlan. S a lista korántsem teljes. Ki kell emelnünk még Kányádi Sándort, Szabó Dezsőt, Szilágyi Istvánt, és szólhatunk akár az avantgárd művészek tiltakozásáról, nemzetvédő, nemzetmentő szerepéről is: a párizsi Magyar Műhelynek a rezsim által elnémított írókat-költőket felkaroló tevékenységéről, Papp Tibor önéletrajzi regényeiről (*Egy kisleány háborús mozaikja*, 2003; *Olivér könyve*, 2004; *Innen el*, 2012), vagy a vizuális költeményeiről, azokról az alkotásairól, amelyekkel az irodalom marginális területére száműzött és méltatlanul elfeledett alkotókat (így például a prózavers első magyar képviselőjét, Vajda Pétert, valamint Ujvári Erzsit, Reiter Róbertet és társait) kívánta az irodalmi kánonba visszaemelni. Sőt, ezt a missziós tevékenységet a Tokaji Íróklubban is betöltötte. Avantgárd jelként és nyitottan Papp Tibor mindig jelen volt közöttünk, és ahogy az *Avantgárd szemmel* című kötetsorozatával, tanulmányaival a kortárs irodalomkritika hiányosságait igyekezett pótolni (ahogy Szkárosi Endre professzor is tette az elméleti írásaival), Tibor ugyanilyen lelkiülettel egészítette ki hozzászólásaival, előadásaival a tokaji programok irodalmi tematikáit.

Megemlíthetjük még Attalai Gábor (1934–2011) *Negatív csillag* című land art munkáját is. Ebben az akcióművészetében a kommunista diktatúra otágú szimbólumát egy 80 m² alapterületen Attalai a hóból ásta, söpörte ki a Duna-parti lépcsőkön, az Erzsébet-hídnál 1971 januárjában. A hatalmas méretű csillag Pestről is jól látszott, és az emlékmű csupán addig élt, ameddig el nem olvadt a hó. Fehér Dávid írta a műről: „a kommunista diktatúra ironikus pszeudó-momentuma, egy még fennálló rendszer tranzitorikus anti-emlékműve”²⁶ volt ez az alkotás. De Ladik Katalin (1942–) az *Újvidék leúsztatása a Dunán* című 1973-as akciója is politikai üzenet hordozója: a művész a várost ábrázoló képeslapokat dobált a folyóba. Szombathy Bálint millen-

niumi képei, mnemotikus szimbólumai pedig görbe tükröt tartanak elénk, olyat, „amely túloz és karikíroz, de éppen túlzásai, elnagyolásai révén segít bennünket ahhoz, hogy [...] a torzításra hajlamos emlékezetünkéből kibontsuk az igazi képeket”, a kollektív tudattalan mélyrétegeiből felidézzi az elfojtott emlékeket – írja róla L. Simon László a *Hidak a Dunán* című esszékötetében.⁷ Szombathy a műveivel ugyanis rámutat a történelemhamisításra, a kommunizmus ideológiai abszurditására, ami a jelent és a jövőt is teljesen élehetlenné tette. L. Simon László Szombathynál a híd-építő, kulturaközvetítő szerepet emeli ki, miként G. Komoróczy Emőke is írja róla: „Ez a rendkívüli művész-gondolkodó immár évtizedek óta »kutatja« (avantgárd művek sorában keresi a választ), hogy a Kárpát-medencében mit is jelent a »haza« fogalma, »miként oltják ki egymást« a magyarok – szerbek – horvátok – szlovákok – románok »igazságai«?!”⁸

A *Hidak a Dunán* című figyelemre méltó esszégyűjtemény mellett L. Simon László *Szubjektív ikonosztáz* című kötete is olyan műveket prezentál, amelyeknek a „kifinomult esztétikai igényességű”⁹ feltárásával, értékközpontú interpretátor tolmácsolásával közelebb viszik a befogadót, a szemlélő-olvasót a hiteles művészet és a hiteles élet világához. L. Simon László műelemzései ugyanis visszairják az életünkbe az elvesztett szakralitást, a mesét, az éneket, az identitásunkat erősítő közös élményanyagot. Ez a confessio az élet vallomását (confessio vitae) is jelenti. S ezek a reflexiók sosem öncélúak. A személyes emlékei is mindig társadalmi-politikai, erkölcsi mondanivalót hordoznak, és ez minden esszékötetében megfigyelhető.

Visszont tudjuk – visszatérve az alapproblémához –, hogy napjainkban mindez nem győzné meg a kételkedőket, akik az irodalmat a közélettől mereven szétválasztják, vagy legalábbis elhatárolni igyekeznek. Talán azért sem, mert a liberális, utilitarista és piacvezérelt kulturális közegünkben, a globalizálódó világunkban az irodalom közösségformáló szerepe, egyáltalán az értéket képviselő ereje leértékelődött, és az írónak, költőnek társadalomformáló, közéletre ható küldetésfelruházása szinte teljesen megszűnt. Esterházy Péter is azt állította – amit többen a kommunista diktatúra összeomlása utáni évtizedek tételmondataként is aposztrófáltak –, hogy „az irodalomnak nincs oka, célja”. Pedig tudjuk, hogy van: Görömbei András, napjainkban pedig Alexa Károly, Bertha Zoltán, Cs. Varga István, Kődöböcz Gábor, Márkus Béla, Szakolczay Lajos, valamint esszéiben az író-költő L. Simon László is gyakran utal arra, hogy az irodalom célja az európai vagy világirodalmi erejű és értékű művek megalkotása, valamint a nemzeti karakter megőrzése, a keresztény értékek megtartása.

Az első lakiteleki találkozó 30. évfordulóján, 2009-ben a tanácskozáson elnöklő Bertha Zoltán a rendszerváltást megelőző 1987-es találkozóra emlékezve szintén azt a paradox állapotot jelzi, hogy amilyen „váratlanul hamar elkövetkezett az óhajtott rendszerváltozás,” olyan hamar roncsolták szét a reményeinket az óriási csalódások, és „az akkori pesszimizmus csupa optimizmusnak, merő bizakodásnak tűnhetik föl ma már a napjainkban is a nemzetünket fenyegető, kétségbeejtő veszélyek árnyékában.”¹⁰ A többi visszaemlékezés is azt a ténytet erősítette meg, hogy három évtized

múlva – a szabadelvű gondolkodás, a liberalizmus hatására – a nemzettudat sokkal gyengébb, erőtlenebb lett. Ezt a negatív folyamatot jelzi a lakiteleki találkozó 30. évfordulójának időszakában napvilágot látott – a már említett – L. Simon László-kötet is, *A római szekér*, amely a korábbi *Versenyhátrány* című kötetnek a második Gyurcsány-kormányról szóló kritikai elemzőmunkáját folytatja: azaz a Gyurcsány-kormány második évétől kezdve egészen a Gyurcsány–Bajnai-kormány négy esztendejéig követi nyomon a kulturális politikát. *A római szekér* című L. Simon-kötetről Oláh János egy – még kiadatlan – kéziratában így ír: „Több mint húsz ínséges évnek kellett elteltie ahhoz, hogy a közéleti szereplés közelébe jutott értelmiségiek közül valaki az internacionalista, a magát liberálisnak feltüntető, a globalizmus áruhájába bújtt anglo-amerikai sovinizmust kiszolgáló hatalomgyakorlók cinikus gyakorlatával és elméleti nihilizmusával szemben a nemzeti kultúra védelmében kialakítandó kultúrpolitikai szempontrendszer kidolgozására kísérletet tegyen.”¹¹ S ezt L. Simon László tette meg.

A nemzeti kultúra védelme tehát az identitás védelme is, hiszen az azonosságtudat felépítésében döntő szerepe van a nemzeti kultúra által kínált mintáknak. Ha a minták közvetítése, az értékek átadása hiányos, vagy nem történik meg, ha az individuum tapasztalata negatív, akkor a személy identitásválságba kerülhet, amit akár identitásvesztés vagy identitásváltás is követhet. A nemzeti kultúra fenntartásához, az identitás megőrzéséhez pedig intézmények (család, iskola, egyház, folklór-csoport, médium stb.) kellene – jelzi mindezt L. Simon László a kötetében.

A 30. lakiteleki találkozó, valamint *A római szekér* című L. Simon-kötet megjelenése óta az új évezred húszas éveiben pedig azt tapasztaljuk, hogy a világ morális fellazulása után a nemzeti és közösségi identitásunk, a megmaradásunk záloga még inkább veszélybe került: Európa-szerte meggyengült a nemzetállamok szerepe, az európai ember vallási és családi identitása, a nemzethez, a közösséghez való tartozása, mert a liberális, vagy neoliberais társadalmak részéről pontosan ezeken a pontokon éri az embert a támadás – jelzi mindezt Osztie Zoltán is.

Illyés Gyula vallja: „Szellemi összetartó erő – a közérzés kohéziója – nélkül nincs nemzet.”¹² Azaz a nemzeti közösség összetartozásának legfontosabb tényezői a nemzeti tudat és a nemzeti önismeret. Hiszen – ahogy Görömbei András írja –, „Ha a nemzet elveszti önazonosságának alapelemeit, nyelvét, történelmi tudatát, kultúráját, akkor megszűnik létezni.”¹³

Az irodalmi egyensúlyteremtés, valamint a mindennapokban az önazonosság erősítése, megőrzése ezért különösen fontos. L. Simon László szerint állandó, permanens feladat. Morális kötelezettség és kötelesség. Az író L. Simon a *Széchenyi – Klebelsberg – Magyary* című írásában Széchenyit is idézi, aki szerint a megmaradás záloga az önazonosság: a kultúra és a nyelv megőrzése, valamint tovább örökítése. Ahogy Klebelsberg is jelezte: semmit sem érnek „a nagy tervek, a távlatos célok, a szárnyaló fantázia, ha mindeközben nem figyelünk az identitásunkra.”

Így kapcsolódik tehát össze az irodalom és nemzeti identitás kérdése. Kétségtelen, korunkban divatos kifejezéssé vált az identitás szó. Szinte számtalan, egymáshoz leg-

feljebb csak érintőlegesen közelítő jelentésű identitásfogalom jelenik meg és vetélkedik egymással. S bár az eredeti értelmétől és céljától megfosztva sokszor csak jól hangzó terminusként és eszközként jelenik meg a közbeszédben, valamint a politikai és szakmai fórumokon, mindezzel az identitásbeszédnek, az identitás-jelentésnek válságát is elmélyítve, viszont ezzel szemben megfigyelhető az a szóhasználati attitűd is, ami a személyes és társadalmi önazonosság megteremtésének diskurzusára törekszik.

Az identitás alakulása, formálódása egy egész életen át tartó folyamat, és alapvető funkciója az, hogy az egyént elhelyezze létének társadalmi terében. Erik H. Erikson (1902–1994) szerint is a személyes identitás nem más, mint „az individuum alkalmazkodása a társadalom normáihoz, értékeihez, szerep- és státuszkinálatához”,¹⁴ és ezek szellemi elsajátítása biztosítja az én-azonosságot. Bátran kiindulhatunk tehát abból, hogy az individuumok önképe a társadalmi környezethez viszonyulva alakul ki. Ehhez a hiteles és teljes önazonossághoz pedig elengedhetetlenül szükséges a közösségi és nemzeti identitás formálása és erősítése az irodalom által is.

Nevezetesen: „[...] vannak alkotók, akik nemcsak műveik magas színvonala miatt népszerűek, de tiszteletet parancsol erkölcsi szilárdságuk, kikezdetlenül következetes meggyőződésük is”¹⁵ – így méltatták a Vigilia szerkesztő-munkatársai Kalász Mártont (1934–2021), aki a szűkebb és tágabb hazát az emberi azonosságunk biztosítékának, köldökszínórnak tartotta. Akárcsak Takács Imre (1926–2000), aki a Fejér megyei házacról úgy ír, mint Noé bárkájáról: az otthonok a menekülés és a megváltás ígérését hordozzák. Oláh János (1942–2016) pedig a novelláiban a teljes nemzet sorsát jeleníti meg: feltárja előttünk a nemzet tragédiáját, a kommunista diktatúrát, amely arra törekedett, hogy a magyarságot az identitásától megfosssa, valamint bemutatja a kulákküldözéseket, a koholt pereket, a magyar Gulág képeit és a rendszerváltás után itt maradt árnyképeket. Lezsák Sándornak (1949–) a trianoni trauma által elszakított magyarság léthelyzetét bemutató *Nagypapa a bőröndben* című drámájában a főhős és utódai identitástudata, erkölcsi tartása példaértékű. Az unoka feladata is az, hogy „a falu, ahol ősei éltek, megerősödjön”. Játékos patetikus-ironikus formában is megjelenhet az identitáskérdés: gondolhatunk itt akár Kovács András Ferenc (1959–) *Saltus Hungaricus*ára is. De Lezsák Sándor drámája is hordoz ilyen játékos-humoros elemeket.

A közéletre való hatást, a nemzeti, sőt keresztény identitás erősítését fontosnak tartja Czako Gábor (1942–) is (gondoljunk csak az esszéire, beavatás-sorozatára, faluregényeire, anekdotáira), és ugyanilyen meghatározó jegyként van jelen – számos kortárs alkotó mellett – Pósa Zoltánnál (1948–) is: műveinek tematikus szervező-eleme ugyanis a hit és a magyarság sorskérdései, de ott vannak az írásaiban a társadalmi-politikai kérdések is, és fontos számára a szűkebb régió, írói alkotóterének szimbóluma, Balatonföldvár és szülőhelye, gyermek- és ifjúkorának városa, Debrecen.

Péntek Imre (1942–) írja: „Az individuum beleszületik valahova, egy család, egy hagyomány, egy tájegység keretébe, amihez kötődése (köldökszínórja) élete végéig elkíséri.”¹⁶ Mindez nemcsak az én-identitás önkép fogalmának kialakulását jelenti, de a kollektív és nemzeti identitás alapját is, az én-struktúra betagozódását a közös-

ségbe. L. Simon László vallja: „Az én megyémet, amivel egy életre eljegyeztem magam, kerüljek bárhova is, legyen bármi vele, alakíthatják, szabhatják, régiósíthatják, lekerülhet a térképről, nekem ez marad a szűkebb szülőhazám” (*Körbejárni a hazát*).

L. Simon László (1972–) esszékötetei tehát empirikusan is közel visznek minket a témához. Az esszéinek egyik kulcsszava ugyanis az identitás: fő pillérje a műveknek. Szerinte az önazonosságunk „adja az erőnket, a tartásunkat, s a [z adott] megyéhez, a szülőföldhöz való ragaszkodásunk is az azonosságtudatunk elválaszthatatlan” része. A haza szűkebb tartománya már születésünkkor jelet rajzol homlokunkra, s a nemzethez való tartozás révén fokozatosan belénk ivódik.

„[...] tőlünk évtizedeken keresztül még az emlékezés jogát is el akarták venni” – mondja a pákozdi doni-emlékkápolnánál tartott megemlékezésen (*Az emlékezés emlékműve*). A kulturális emlékezetnek, a trauma-elbeszéléseknek nemcsak a társadalmi nyilvánosság fórumain való megjelenítést tették lehetetlenné, de más narratív mediatizációját is, s mindenféle nyelvi és performatív beszédaktus reprezentációját. Pedig az individuum és/vagy közösség múltja identitásképző emlékezeti esszenciával bír azok számára, akiknek már nincs közvetlen élményük, tapasztalatuk erről.

Aki „hű marad a földhöz, az maradandó”, annak tartalma van, viszont aki elidegenedik attól, aki eltávolodik a történelmi meghatározottságtól, az gyökértelessé válik, az „elveszíti az összefüggést lényének sötét, anyai, földszerű ősokával”¹⁷ – írja Carl Gustav Jung a *Föld és lélek* című esszéjében.

A gyökerek, a földrajzi táj, a környezet mint örökség meghatározzák az eredetünket, a jelenünket és a jövőnket. Az önazonosság feltételei. Aki elszakítja, akiben nincs meg a gyökérhúség, az a lététől fosztja meg önmagát. Ahogy a föld lírai metaforáját és metafizikáját tárgyalva Bertha Zoltán is utal rá: „A föld megtart és elenged. A föld odaköt és elküld, átölel, vagy szárnyakra bocsát, átszellemített erőt ad, s majd visszahív. Kitérül, mint a mag, és betakar, mint a hó.”¹⁸ Ezt az identitáserőt emeli ki a *Polgári kultúrpolitika. Eredmények és dilemmák* című L. Simon-kötet előszavában Orbán Viktor miniszterelnök is, amikor így ír: L. Simon László „egy pillanatra sem válik hűtlenné hátországához, Fejér megyei gyökereihez. Hiszen aki valóban a hazáért akar tenni, aki a Klebelsberg és más nagyjaink által kijelölt utat akarja járni, annak nemcsak azt kell tudnia, hogy hová tart, hanem azt sem szabad elfelejtenie, hogy honnan érkezett.” És ezt egyikőnknek sem szabad elfelejtenie.

Bertha Zoltánt idézem ismét, a *Nemzet a csillagokban* című esszéjében írja: „a megmaradás záloga a helyállás; mindig és mindenütt, a szellem jelzőfényeitől vezérelve.”

A világunkban [...] a múzeumoknak, az intézményi közösségi tereknek olyan konkurenciái jelentek meg – jelzi L. Simon László –, amelyek „a potenciális közönséget a valóságos kulturális terekből a virtuálisakba csábítják át”, ezért a jövő nemzedékének minél többet át kell adnunk az identitást meghatározó hagyományainkból, műveltségünkéből, magyarságtudatból.

„Történeteiben él a nemzet – vallotta L. Simon László a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatói pozíciójába való beiktató ünnepségen a beszédében –, s ha elfelejtjük

őseink történeteit, teremtés- és eredetmítoszait, világmagyarázatait, akkor nem leszünk ugyanazon nemzet tagjai, amelyhez valaha ők tartoztak. Hiába létezik az a nyelv, amit a genetikai értelemben vett őseink és elődeink beszéltek, ha az a kultúra elvész, amit a közös nyelvvél írtak le, s adtak tovább. Az azonos nyelvet beszélők akkor válnak nemzetté, ha közös hagyománnyal is rendelkeznek. [...] a magyarság már sok-sok évszázaddal a nemzetfogalom kialakulása előtt szellemi és lelki identitáskeretet jelentett elődeinknek.” L. Simon László Kodály Zoltánt idézi: „Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának. Csak az a miénk igazán, amiért megdolgoztunk, esetleg megszenvedtünk.”

Ezt a kultúrát örökíti tovább a Tokaji Írótábor – és amit Bertha Zoltán jelzett „az ország spirituális felemelkedésének útját” jelentő lakiteleki találkozók küldetéséről –, ezt a szerepet töltötte és tölti be az Írótábor immár ötven éve: ami nem más, mint hogy képessé és készségesé tett és tesz minket arra, hogy „örizhessük, erősíthessük, gazdagíthassuk a magunk őseredeti nyelvi-kulturális sajátosságait, elorozhatatlan jellegzetességeit, közösségi identitásunk minden elemét [...] országhatárainkon belül és kívül is.” Mindezt pedig az irodalom és a közélet segítségével.

Hiszen a politika nem más, mint okos fáradozás a közjó érdekében. A közjó pedig azoknak a feltételeknek a biztosítását is jelenti, amelyek lehetővé teszik a személy legteljesebb kibontakozását, akár a művészet segítségével, az irodalom által is.

JEGYZETEK

- 1 MARKÓ Béla, *Közélet, költészet avagy: régi költők dicsérete. A tizenkét legszebb magyar vers – számvetés* címmel Koltón-Nagybányán 2013. szeptember 27-29-én megrendezett konferencián elhangzott előadás. Lásd Bárka 2014/1. (<http://barkaonline.hu/kritika/3959-koezelet-koelteszet>).
- 2 BITSKEY István, *Virtus és poézis. Az önszemlélet és nemzettudat toposzai Zrínyi műveiben = Nemzet, identitás, irodalom. A nemzetfogalom változatai és a közösségi identifikáció kérdései a régi és a klasszikus magyar irodalomban*, szerk. BÉNYEI Péter – GÖNCZY Mónika, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2005, 62.
- 3 GÖRÖMBEI András, *Az irodalom szerepe a magyar nemzeti tudat alakításában = Irodalom, nemzet, identitás*, Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, szerk. JANKOVICS József – NYERGES Judit, Budapest, 2010, <https://mek.oszk.hu/08100/08170/html/#2>
- 4 *Uo.*
- 5 CSOÓRI Sándor, *Illyés Gyula köszöntése = Uő, Tenger és diólevél*, Püski Kiadó, Budapest, 1994, I., 395.
- 6 FEHÉR Dávid, *A negatív csillag. Megjegyzések Attalai Gábor konceptuális művészetéhez egy kamarakiállítás ürügyén*, http://epa.oszk.hu/03000/03057/00032/pdf/EPA03057_balkon_2011_2_02-05.pdf
- 7 L. SIMON László, *A visszatérő emlékezet. Szombathy Bálint Millenniumi képek: A Visszatérő emlékezet és Hősök voltunk című műegyütteséről és kiállításairól* = L. SIMON László, *Hidak a Dunán*, Ráció, Budapest, 2005, 13.

- 8 G. KOMORÓCZY Emőke, *Poétikai átívelések. (L. Simon László: Hidak a Dunán)*, Pannon Tükör 2005/5., 100.
- 9 GULYÁS Gábor, *Előszó* = L. SIMON László, *Szubjektív ikonosztáz*, Ráció, Budapest, 2012, 12.
- 10 BERTHA Zoltán, *Lakitelek emlékezete a 30. évfordulón*, Stádium 2017/3., 1.
- 11 OLÁH János, *A hattyúnyakú görény. L. Simon László, A római szekér című könyvének margójára*, kézirat.
- 12 ILLYÉS Gyula, *Válasz Herdernek és Adynak* = Uő., *Szellem és erőszak*, Magvető, Budapest, 1978, 246.
- 13 GÖRÖMBEI, I. m.
- 14 Erik H. ERIKSON, *Identitásválság önéletrajzi vetületben* [Ford. PETŐ Katalin.] = *A fiatal Luther és más írások*, Gondolat, Budapest, 1991. 429. Vö. Peter STACHEL, *Identitás. A kortárs társadalom- és kultúratudományok egy központi fogalmának genezise, inflálódása és problémái*, ford. MESÉS Péter és ERDŐSI Péter, Regio 2007/4., 9.
(<http://www.epa.hu/00000/00036/00068/pdf/003-033.pdf>).
- 15 *Kalász Mártont köszöntjük*, Vigilia szerkesztősége, Vigilia 2009/10., 792.
- 16 PÉNTEK Imre, *Éltető hagyomány – konzervatív értékprioritások (L. Simon László Személyes történelem /Esszék/című könyvéről)*, Pannon Tükör 2011/6., 63.
http://epa.oszk.hu/03300/03335/00088/pdf/EPA03335_pannon_tukor_2011_6_063-066.pdf
- 17 Carl Gustav JUNG, *Seele und Erde* = Uő., *Gesammelte Werke*, Band 10, Walter Verlag AG, Olten, 1974. Ford. LINCZÉNYI Adorján,
<https://mek.oszk.hu/02000/02013/html/fold/index.htm>
- 18 BERTHA Zoltán, *Gyökerek fogják szívemet”. A föld lírai metaforája és metafizikája – kortárs költők verseiben*, Aracs 2019/4., 72.

SAJÓ LÁSZLÓ

Berda József utolsó vacsorája

KOLLÁZS BERDA JÓZSEF VERSEIBŐL

Ragyogj szemem, csordulj ki nyálam az örömtől;
az ízletes húslevest találják, íme, eléd.
Érzed-e, mondd, a velőscsont, az illatos-íz
zöldség s a még fűszeresebb gyömbér testet-lelket
gyógyító erejét? – Csak ezért érdemes élni még, hidd el!
Birkapörkölt! Úgy böffenünk élvezésed által,
mintha túlvilági kedves bégetést hallanánk!
Oly finom vagy, olyan mennyei-földi áldás, mellyel
csak a kiválasztott gyomrok pogány istene
ajándékozhat meg bennünket.
Hej, csülökpörkölt! Te mosolyogsz szemembe,
valóban te csiklandozod az orrom?
Ó, szám, szájam boldogsága; egyél, zabálj!
Itt a földöntúli alkalom reá! S még csipős murci
is van hozzá, étvágyingerlő biztatásnak?
A bő ebéd / vacsora közben, csupán te
csillapítod állati szomjúságom,
úgy szívom magamba belőled most a szentlélek tüzeit,
mint ájtatos lélek a nyugalmat ima után.
Ez több, mint gyönyörűség! Több, mint élvezet!
Inkább ünnepélyes, hálaadó istentisztelet!
Meleg disznótöpörtyű nyálcsorgató illata,
bácskai módra készült, pirosra sült, pecsenyézű!
Hatalmas nagyságu liba kevélykedik előtted,
kitátott számba repülj, te égi látvány, hogy
elevenen sülhess meg égő nyelvem hegyén,
leghatalmasabb liba!
Bámuld csak ezt a mennybéli látványt,
ezt a pecsenyéjére gögös kacsát!
Felséges állat, leggyönyörűbb madár, te
érdemled meg leginkább, hogy feléd szálljon
az áhitat: könyörülj rajtam, te légy
asztalom örök öröme, hogy hálát adhassak
a mennybéli Atyának, ki téged igaz jókedvében
teremtett vala mindnyájunk vigasztalására.
Tündéri tinorúgomba te, leghúsabb éték,

kit oly áhítattal rág meg a fogam,
hogy evés közben a legfenségesebb erdők
ízét és illatát érzem a számban.
Gyerekkorom emlékeként élvezlek ma is
zsíroskenyér, áldott-jó zsíroskenyér!
Az a sok teliszekér petrezselyem és paprika,
mely úgy szállt szét az éjszakában, úgy ömlött
szerteséjjel illata, mint a hangtalan szerelem.
Végül te kerülsz sorra töltöttkáposzta!
Csak lassan, utoljára jön a fejedelmi töltelék!
Hej, a töltelék a disznóból! Érzed-é,
kocsonyás tejjé melegedik benned!
Egyél és igyál,
bőfögg, mielőtt a másvilágra szólítana az öreg halál.

Vajon milyennek láttál?

(A D Y - V Á L T O Z A T)

Nagy és derűs kópéságom
Véletlen, napos mezében
Jobb szerrettél volna látni?

Váradon egy kávéházban
Estig ittam, átmulattam
Az éjszakát, délelőttöt,
Legénybúcsúm szép cigánylány,
Így szerrettél volna látni?
Kicsi lányom, félek tőled.

Csupán egyszer látni engem:
Gondolod, hogy mindent láttál
S hitted-e, hogy szivig-láthatsz?

Délután vonatra tettek,
Bánffyhunyadiig aludtam,
Te vagy, kislyány, részeg álmom,
Csattog velem egy rossz vonat,
Nincs visszaút, le kell szállnom,
Váróterem, alszom tovább,
Ugyan honnan, miről késnék.

Minden vagyok, amit vártál,
Minden vagyok, amit nem sejtysz,
Minden vagyok, mi lehetnék.

Másnaposan, rendezetlen,
Mosdatlanul, nikotintól,
Bortól büzlőn érkezem meg.
Szerrettél ilyennek látni?
Csalódás és szomorúság,
Öröm, teljesült a vágyad,
S minden vagy, mi lehetséges,
Minden lehetsz, mire vágyok,
Talán semmi, talán Minden.

kis vers

kis kezdeddel mit fogtál
milyen madaracskát
ejtettél rabul ejtettél
kávésészén görbülő
ujjacskáid kis kezdedben
boldogok a tárgyak magától
csendül egy üres borospohár
mert közeledben fénylik
kis kezdeddel vécépapírt
csaptelepet fogmosópoharat
törülközőt hűtő- metró-
fogantyút összefogdostál
napi szöcskéket éjjel zsúfolt
dobozba zárod szemhéjaid
mögé száradnak zölden porladnak
szöcskepillanatok aludj üresen
tátong álmod ne nyeljen el
a fogmosópohár sötétje

kis lábaddal merre jártál
a padlószőnyegbolyhok
minden szál egyenként boldog
görbül talpacskáid alatt
milyen nyomokat taposott
talpacskád vagy mint észrevétlen
terep- úgy is mint piros ezüst-
aranszínű hétéltű siklottál
homok- kavicságyakon csak a
gyűrt lepedő dűnéi jelezték
itt nagy vihar tombolt reggel
se csendesedett el
csöppje hullt a méznek az asztalon
a pillanathoz illő alkalom
piros ezüst- aranyköröm ragyog
részt veszel a forgalomban
talpacskáiddal nyomokba taposva
hova értél azóta hol van

kis melled kis segged kis pinád
kis vers ez nem mondhatom tovább

A szövegben József Attila-, Nemes Nagy-, Radnóti-idézetek, parafrázisok.

Temetés

villamosról fehér rózsza telefon kikapcs sapka le ne a napra ismerősök *itt kell találkoznunk*

jól vagy már ha ezt itt meg lehet kérdezni és te biccentések kényszeres beszélgetések miről is nem tudtam hogy villamos el amikor utoljára találkoztunk árnyékba mi történik mi történne

temetés történik a szürkeruhások még a ravatalozó árnyékában majd előjönnek nem megyek

be majd ha visznek menj közelebb úgy illik de ott napon kibírod örülj ha eltűnik a nap vége madár milyen madár leszáll a betonra villamos el életzajok sziréna összehorzoslódnak a kavicsok mit csinálnak ezt meg honnan veszed verset írsz temetés viselkedj fehér ing fekete nadrág jó ez mások farmerban sapkát levettem vedd már le te is kurvaéletbe temetésen vagy tűz a nap a múltkor mi az hogy múltkor mikor a sorfalból a fél ificsapat kidőlt mentő még hányszor fogsz itt állni *most már ez lesz* mondta egy kedves ismerős mikor apám meghalt most ez van kezdődik mi a temetés már tart beszédek *element eltávozott itt hagyott bennünket* hova ment el hova távozott a boltba elfogyott a cigije csak úgy itt hagyott bennünket ejnye nem is szólt meghalt bazdmeg mindközönségesen ahogy mind közönségesen madár fel repülő el villamos el szerencsére nem hallom a beszédet a zajtól *elhunyt* készülődnek a szürke ruhások szürke autó urna nem odanézni de koszorúk kijön a család feketében várni a menet közepére ez már hányadik utolsó út nem akarok beszélgetni olvasom a sírköveket már tudhatnám messze kell még menni megállnak elől távolabb mihez képest a sírtól itt is beszédek Isten levevényli a temetést erre jó az Isten szertartás keretek közt temetési jövet menet eleje és hál' istennek vége megtörténik úgy történik előre kiszámítottan megnyugtatóan falun az öregasszonyok tudják mi következik énekelnek te a miatyánkot se pedig tudod egy sír peremén állsz gyík surran mit csinál földrepedésbe urnát le miért kell odanézni koszorúk virágok állj be a sorba dob el *részvétem* csak őt ismerem a halottat se biccentek hülyén a többi rokonnak a halálnak el innen odébb állok menj már hátha jön valaki kocsmába amikor csoporttársunk meghalt nem szenderült örök álomba temetése után a Hullamosóban már jó hangulatban mondta a pincér *végre nem a temetőből jönnek* csend lett a Hullamosó helyén valami étterem majd iszom odalenn sapka fel telefon bekapcs villamos

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY

Spielenberg rózsája

A mécses lángja mozdulatlan, de a kályhában és az olvasztókemencében pislákoló tűz rebbenő árnyakat vet a műhely homályban úszó falaira, a lombikokra, tégelyekre, üstökre és fogókra, a boltozat alatt függő, kitömött aligátorra.

Samuel Spielenberg a karosszékében ül, íróasztalán nyitott, bőrkötésű könyvek, tintatartó, lúdtoll és papír. A doktor nem dolgozik, állát öklére támasztja, szeme csukva. Valakit vár.

Lőcse. Tél. 1638-at írnak a városi évkönyvek. Éjszaka van. Odakünn sűrű pelyhekben hull a hó. A legkisebb nesz sem hallatszik, aztán a Szent Jakab plébánia-templom órája éjfelet kongat: ...tíz... tizenegy... tizenkettő... A bronz barna baritonja komoran reszket a háztetők felett, mint egy sóhaj, ami ősi emlékeket visszhangoz... Amikor elenyészik, zörgetnek az ajtón. Spielenberg kinyitja a szemét. Nem szól, kései vendégét nem invitálja beljebb, egymásba fonja ujjait, figyel. Vasalt ajtó nyikordul, csigalépcső recseg, lebernyeges alak árnya bontakozik ki a homályból. Vállán, kapucniján máris olvad a hó. Arcát akkor sem látjuk, amikor balját kihúzza a malaclopó alól, és a bő csuklyát hátraveti.

– Hívtál.

Spielenberg kiegyenesedik ültében. Előrehajol. A mécsesért nyúl. Úgy fordítja, hogy fénye a jövevényre hulljon.

– Nem ismerlek. Találkoztunk már?

Az idegen elmosolyodik

– Én ismerlek – mondja, és Spielenberg, mint egy kisgyerek, akit rosszaságon kaptak, elszégyelli magát. Nem tudja eldönteni, hogy vendége idős ember, aki fiatalos, vagy olyan ifjú, aki sokat látott már. Kétségeit elhessenti. Hátradől.

– Hoztál nekem valamit?

Az idegen a felleghajtó alá nyúl, és amikor kezét kihúzza, markában bőrzacsκό, benne körmöci aranyak csörrennek. Az asztalra dobná, de most Spielenberg mosolyog: a mozdulat félúton megáll.

– Egyezkedésünknek ezt a stádiumát átugorhatjuk – mondja a doktor. – Mid van még?

Az idegen eltünteti a zsákocskát, közelebb lép, és lebernyege alól, mintha tojás-héjfalú, holdfénymázás Ming porcelán volna, óvatosan kiemel valamit, és Spielenberg felé nyújtja. Egy szál rózsza. Friss és üde, vörös szirmán a mécses lángja harmat kristálycsöppjén szikrázik fel.

– Mi ez – kérdezi a doktor gyanakodva.

– A bizonyosság, amire ácsingózol. Amit kimondatlanul is kértél.

– Egy rózsza?

– Az. De milyen rózsza?

A doktor előrehajol, az asztalra támaszkodik, nézi a virágot, de nem nyúl érte. Valami derengni kezd, a tekintete elréved, aztán az idegenre mered.

– Az nem lehet – suttogja.

– Itt van – mondja az idegen. – Elhoztam neked.

Spienberg nem hisz a szemének. Tél van, igazi szepesi tél. Csikorgó hó, farkasordító hideg. A rózsza vöröse szinte kihívó, ferdén metszett szárán friss nedv csöppje hasasul... Képtelenség, tiltakozik az értelem, a tudósi tapasztalat. De! ... A doktor Wittenbergában folytatott teológiai és orvosi tanulmányokat, majd Bázeli nevezetes orvosi karán szerzett oklevelet, ahol néhány emberöltővel korábban a *Machina Mundi*, az isteni világ-gépezet avatott ismerője, Paracelsus tanított. Spienberg doktor emlékezetében felidéződik a legenda, amit akkoriban hallott. Egy rózsáról, melyet a mesterek mestere tűzben elhamvasztott, aztán hamujából újra életre keltett.

– Paracelsus rózsája.

– Igen. Ahogy minden rózsza az.

– Akkor hát igaz?

– Látod.

– Igaz, hogy semmi nem múlik el? Hogy minden mindennel összefügg? Hogy ami egyszer volt, az mindig létezik? Ami megtörtént, az nem múlt el, hanem újra és újra megtörténik? Hogy nincs múlt és nincs jövő? Csak az örök és végtelen jelen létezik?

– Fogd. A tied.

A doktor vonakodva nyúl a virágért.

– Paracelsus rózsája – suttogja áhítattal, ám az idegen figyelmezteti.

– Nem. Most már a tied. Spienberg rózsája. De csak ha elhiszed.

A doktor orrcimpája kitágul, mintha szellő libbentene felé könnyű tavaszi illatot, és három ujjával megfogja a rózsza szárát. Szemében a felismerés szikrái gyúlnak. Ez hát a bölcsék köve. Amiért képes lett volna átkelni sivatagokon, amiért csillagok útvesztőjére függesztett szemmel botorkált. Miközben mindvégig itt volt előtte. Mellette. A keze ügyében.

– Istenem, milyen egyszerű – motyogja gyerekes, tiszta örömmel, és felpillant, hogy megvilágosodását megossa az ismeretlennel, aki elhozta neki a tudás rózsáját. De már senki sincs rajta kívül a műhelyben. Egyedül van, a legkisebb nesz sem halatszik, odakünn sűrű pelyhekben hull a hó. A templom órája kongatni kezd: ... egy... kettő... három... A hang tétován reszket a havas tetők felett, mint egy sóhaj, ami ősi emlékeket visszhangoz. A doktor számolja az ütésekkel – ...tíz... tizenegy... tizenkettő... –, és amikor az utolsó is elenyészik, a kezében tartott, hervadó rózsára néz.

Aldrovandi elefántja

A kígyókról és sárkányokról érkező Ulysses Aldrovandi egy kevésbé ismert munkájának címe *Monstrorum historia*, vagyis Torzszülöttek története. (Saját bevallása szerint a szerző nem szörnyszülött értelemben használja a kifejezést, ami képtelen állítás, hiszen a szó legtolakodóbb jelentése igenis a szörnyeteg.) Aldrovandi ebben a könyvében beszámol róla, hogy 1565-ben Magyarországon egy elefántfejű ember született. Egy tizenkét évvel későbbi esetet is említ Budáról, ahol viszont egy másik ember négy karral, hosszú, szőrös szamárfüllel, gyapjas, patás ökörlábakkal és két hatalmas szárnyal áldott vagy vert meg az ég. Aldrovandi műve több mint harminc évvel a szerző halála után, 1642-ben jelent meg Bolognában, Bartholomaeus Ambrosinus szerkesztésében. A botanikus-zoológust érdekelte az orvoslás és az ásványtan is, szenvedélyes könyvgyűjtő volt, lelkesen boncolt, tojásokat világitott át, szabad idejében botanikus kerteket és múzeumokat alapított. Nagy levelező volt, magyarországi híreinek egy részét egykori tanítványa és barátja, a nála csak hét évvel fiatalabb Balsarati Vitus János, a sárospataki református kollégium későbbi rektora szállította neki.

Balsarati életét elég jól ismerjük, mert sógora, egyetlen életben maradt rokona, nővére férje, Szikszai Fabricius Balázs a halotti beszédében szépen összefoglalta azt. Ezek szerint Johannes Vitus Balsaratius maga is természettudományokkal és orvoslással foglalkozott, legfontosabb magyar nyelven írt műve elveszett, csak a címét ismerjük: *A magyar chirurgia, azaz a seb gyógyításának mesterségiről írt négy könyvek*. Csoda, hogy a szerző maga nem veszett el. Dombegyházán született 1529 tavaszán, és még ugyanazon a nyáron, amikor a nándorfehérvári Jahja-pasa-oglu Bali bég megtámadta a Maros és Körös folyók közti termékeny alföldi vidéket, elveszítette apját és anyját is, akiket rabszolgaságba hurcoltak. A kirabolt és felgyújtott udvarház lángokban állt már, amikor a török martalócok egyike kimentette az ordító csecsemőt, és az udvaron, a kút melletti itató-vályúba fektette. (Egy másik verzió szerint bölcsőstől ragadta fel, majd a fabölcsőt ráborította, ez mentette meg a pulya életét.) Egy kései, érzelmes kommentátor az „emberséges török katona” kifejezést használja. Nem lehetetlen. De azért valószínűbb, hogy a török a magát mentette. „Enyém lesz ez a rúgkapáló ördögfióka – gondolhatta. – De nem most, hanem majd tíz év múlva. Amikor már jár, beszél, kiderül, hogy csinoska-e vagy erős, hárembe való vagy gályapadra. Addig azonban etesse, ruházza, nevelje más. Én, ha majd eljő az ideje, visszajövök érte.” Ha nem ő, akkor más.

Most három másik név. Az első Philipp Melanchton, maga is reformátor, Luther munkatársa, Wittenberg egyetemén az arisztotelészi bölcsélet, a görög nyelv és irodalom professzora. A második a barátja, Leonhard Fuchs (1501–1566), Tübingen híres profszora, akinek orvosi kézikönyvei egész Európában, nálunk is, keresettek voltak. A harmadik pedig az ő barátja, Conrad Gesner (1516–1565), a svájci Plinius, a bibliográfia atyja, akit az egyik modern tudománytörténész az 1500-as évek Google-keresőjének nevez. Ők hárman az összekötőkapocs Balsarati Vitus János és

a bolognai Ulysses Aldrovandi között. Mert a török számítása ezúttal nem jött be, a tűzből mentett, elárvult csecsemőnek gondos nevelőszülőket és gazdag patrónusokat rendelt az ég, így hát előbb Gyulafehérváron, Erdődön, Nagybányán, Sárospatakon tanult, 1549-től pedig a wittenbergi egyetem padjait koptatta. Kedvenc tárgyai a bölcsélet és teológia lettek volna – lehet, hogy csak azért, mert lelkes szerett volna lenni –, de a tanítványait nagy figyelemmel terelgető Melanchton más pályát képzel el neki. Alacsony termete miatt alkalmatlannak véli arra, hogy magával ragadja híveit, viszont észreveszi, hogy a természettudományok iránt feltűnő tehetsége mutatkozik. Balsaráti Melanchton keze alatt 1554-re a bölcsélet és a teológia doktora lett, ám azután – és éppen mentora tanácsára – előbb Svájcba, onnan az itáliai Padovába és Bolognába utazott.

Svájcban Conrad Gesner már várja őt. Gesner nem sokkal idősebb (ámbar tizenhárom év, ha jól élnek vele, ma sem kis idő, akkor pedig még több volt), de már elismert tudós. Úgy tartják, hogy ötkötetes nagy természetrajza, a *Historiae animalium* a modern zoológia kezdete. Nem finnyás, mindent felhasznál: ókori mondák, mítoszok, mesék és fabulák, fantasztikus történetek, középkori bestiáriumok, klasszikus és újabb utazók beszámolóí voltak a forrásai. Kortársai leginkább botanikusként tartották nagyra, holott ő maga csak két botanikai munkáját, az *Enchiridion historiae plantarum* címűt (1541), valamint a négy nyelvű *Catalogus plantarumot* (1542) adta ki. *Bibliotheca universalisa* (I-IV. 1545-1555) már az ötlet foganásának pillanatában halálra ítélt, mégis lenyűgöző kísérlet a minden emberi tudást magába foglaló, sosem létezett Egyetemes Könyvtár megalkotására. Munkája csak a Biblia nyelvein, vagyis a latinul, görögül vagy héberül író (és általa ismert) valaha élt összes szerző gyűjteménye akart lenni. Durván háromezer szerző és tizenötezer cím. (Ne feledjük, ő és kortársai joggal rettegettek attól, hogy Konstantinápoly és Buda után Bécs és Krakkó következik, a török nem áll meg, a mohamedán birodalom egyre nagyobb területeket hódít el a keresztény Európából, és a könyvek, a könyvtárak – miként a ninivei, az alexandriai, a pergamoni, vagy Mátyás budai Corvina Könyvtára – elpusztulnak.) *Mithridates de differentis linguis*, Mithridates avagy a nyelvek különbözőségéről című művében durván száz nyelvvél foglalkozik. Rólunk azt is tudja, hogy a Tanaisz (Don) forrásának messzi vidékén, egy másik Hungáriában barbár nyelvrokonaink élnek. Tudja, hogy van már magyar nyelvű bibliafordításunk, és némely tamaskodókkal szemben határozottan állítja, hogy minden nyelv alkalmas arra, hogy a művelt ember árnyaltan kifejezze magát általa.

Gesner Zürichben örömmel fogadja Balsarátit. Nem csak mert jók az ajánlói, meg mert protestáns, hanem azért is, mert magyar. Olyan korban járunk, amikor a hat faluval messzebből érkező is megbecsült vendég, mert érdekességekkel, újdonságokkal szolgál. Utazó, egyben hírhozó is, gyakran valóban levelek hozója-vívója. És akkor itt ez a fiatal magyar, aki a harc, vér, üszök földjéről származik. A határvidékről, ahol a kereszt és a félhold öt emberöltőnél hosszabb ideje küzd. A nem vénnek való vidékről, ahol nem is vénülnek meg, hisz korán halnak az emberek. Akkoriban éppen híres természetrajza negyedik kötetén (Halak és csúszómászók) dol-

gozik. (A *Historiae animalium* öt kötete a négy lábúak, kétéltűek, madarak, halak és más vízi állatok, valamint a kígyók könyvei.) Ki is faggatja Balsarátit a magyarországi halfajtákról. (Műve majd 1558-ban jelenik meg, és abban nevét is közölve, korrekt módon hivatkozik forrására, a „fiatal magyarrá.”) Balsarátit, aki Gesner házában lakik, a munka ürügyén olykor rémtörténetekkel szórakoztatja mesterét. Például elmeséli neki egy esetet, midőn a Tiszából gigászi méretű harcsát halásztak ki, s a falánk ragadozó gyomrát felvágván abból egy emberi fej fordult ki, aztán egy jobb kar, melynek az ujjai is megvoltak, rajtuk három gyűrű. A környékeliek – meséli Balsarátit nyomán Gesner – úgy megundorodtak a harcsától, ettől az édesvízi cápaként embert ragadozó haltól, hogy évekig nem ették a húsát.

Az esetet három évszázaddal később még a „Nagy Brehm” is felelegeti: „Az öreg Gesnernek az az állítása, hogy a harcsa az embert sem kíméli, éppenséggel nem tartozik a mesék birodalmába, mivel több esetet ismerünk, amely megerősíti. Így Heckel és Kner említi, hogy Pozsonynál kifogtak egy harcsát, amelynek a gyomrában egy gyermekhulla maradványait találták meg. Gáti István azt mondja róla, hogy ahol megszokik, oly szemtelen, hogy a mosóasszonyok kezéből a ruhát kiráncigálja, a merítő edényt elharapja.” A Duna és a delta nagy kutatója, a román Grigore Antipa olyan esetet említ, midőn egy román halász bevezett csónakjával a Duna közepéig, mert ott akart fürödni, és lubickolás közben egy harcsa bekapta lábát. A halász hiába vergődött, rugdalt kétségbeesetten, többé nem szabadult: a nagyszájú szörnyeteggel együtt alámerült. Néhány nap múlva akadtak rá a két tetemre. A halász lába még mindig a harcsa szájában volt, mert a falánk rabló lenyelni képtelen volt, ám rengeteg visszahajló, tűhegyes foga miatt elengedni sem tudta áldozatát.”

Balsarátit Svájcból először Padovába utazott. Wittembergben csak az ókori klasszikus görög és latin szerzők nyomdokain haladva ismerkedhetett az orvoslással, mert ott az arab tudósok eredményeiről nem vettek tudomást, az emberi hulla boncolását is csak kivételes esetben engedélyezték. Balsarátit ott tartózkodásának vége felé, 1554-ben például egy kivégzett nő tetemének felboncolására kapott és adott engedélyt az egyetem. Ugyanakkor Padovában mindennapos gyakorlat volt a kórházlátogatás, a betegségek és sérülések vizsgálata, a boncolás. Padova után Bologna következett, ahol 1558 augusztusában maga Ulysses Aldrovandi elnökölt az orvosi vizsgáján, melyet végül egyetlen fekete bab sem „szennyezett”. (A vizsgáztató grémium tagjai babokat potyogtattak a szavazóládába: a fehér bab azt jelentette, meggyőző volt a vizsgáló, a fekete azt, hogy nem.) Innen az ismeretség. Aztán Balsarátit Rómába megy, protestáns létére a pápa számos orvosainak egyike lesz, majd Perényi Gábor országbíró – ő volt a patrónusa, ő finanszírozta iskolái, utazásai és vizsgái költségeit – haza hívja udvari orvosának. A lobbanékony és féltékeny természetű nagyúr 1570-ben meghal, ám előtte – a rettenetes tollú krónikás, Forgách Ferenc kamarás állítása szerint – karddal kényszeríti orvosát, hogy saját és gyermekei életére esküdjön, hogy mérget kotyvaszt, és ura halála után azt beadja nálánál sokkal fiatalabb feleségének, a szép Országh Ilonának, nehogy más férfi ölelhesse a fiatal özvegyet.

Melanchton 1560-ban, hatvanhárom évesen, váltólázban (maláriában), Gesner 1565-ben, negyvenkilenc évesen, pestisben, Balsaráti 1575-ben, negyvenhat évesen, vérhasban halt meg. Ulysses Aldrovandi sokáig élt, nyolcvanhárom éves volt, amikor 1605. április utolsó napjaiban szélütés érte a *cabinet de curiosités*-ében, a csodakamrájában, a felfuvalkodott ördöghalak, preparált tengeri sünök, kövült trogloditák közt, a kitömött krokodil alatt. Arról, hogy mikor halt meg a budai elefántfejű ember, nem szólnak a krónikák. Én pedig azon rágódom, hogy vajon Aldrovandi ormányosa nem embertesttel megvert elefánt volt-e.

Hain doktor sárkányai

1674 novemberében a nagyszebeni Fekete Sas patika gyógyszerháza, Georgius Vette beszámol egy román parasztról, aki állítólag megegetett egy odvas fában tanyázó sárkányt. A szebeni patikus érdeklődését Johannes Patersonius Hain írásai csigázták fel a szörnyetegek iránt. A Magyarországra települt porosz felcser levelei csak néhány évvel korábban, 1672-73-ban jelentek meg egy lipcsei orvosi- és természettudományi ritkaságokat közlő periodika hasábjain, és ezekben a Kárpátok barlangjainak sárkánymaradványairól számolt be.

A régi idők magyarországi sárkányai közül az elsőről Wolfgangus Lazius, I. Ferdinánd császár kirurgusa tudósít, aki sokat időzött Budán és Erdélyben is. 1551-ben megjelent könyvében beszámol egy kincsletről, melyre halászok bukkantak rá nyolc évvel azelőtt, Magyarország dél-erdélyi részében, a Sztrigy folyó völgyében. A kincset Kr. u. 100 körül, a római légiók támadása előtt rejtette el Decebal, a dák fejedelem hajdani erődített székvárosa, Sarmizegetusa mellett, egy patakmederbe süllyesztett rejtekkamrában. Miután Martinuzzi Fráter György váradi püspök rátette a kezét a kincsre, egy viharos éjen a császári bérgyilkos, Castaldo vele is végzett, és amikor kifosztotta kastélyait, a sok érme és aranytárgy mellett egy súlyos arany sárkányfejet is talált, melyet elküldött császáranak. A kincset és a tudást őrző sárkány a kelta és szarmata uralkodók hatalmi jelvénye volt, ahogy a dákoké is.

Abu Hamid al-Garnáti al-Andaluszi személyesen is találkozott sárkánnyal Magyarországon. A muszlim hittérítő és távolsági kereskedő *Muribjában*, 1155-ben Bagdadban írt művében azt állítja, hogy kísérőivel kocogott, amikor egy fa lábánál észrevette. Hatalmas gyíkhoz hasonlított, de „*mintha rubintból készült volna, amelyen keresztül lehet látni*”. A tekintetében varázserő tündökölt, „*forgatta a fejét felénk, jobbra meg balra, de nem mozdult, és nem nagyon törődött velünk*”.

Károly Róbert 1326-ban lovagrendet alapított, melyet Szent Györgyről nevezett el. Zsigmond Sárkányrendje – a sárkány jelvényével felruházott lovagok társasága – 1408-as alapítólevelében az áll, hogy „az ős-sárkány híveinek”, a pogányoknak és eretnekeknek a kipusztítására hívták életre, és választották szimbólumául „a kereszt ősellenségét”, „a tekergőző sárkányt”. Várad a legnagyobb magyar lovag, Szent László

király városa volt, az 1300-as évek utolsó harmadában ott dolgoztak a Kolozsvári testvérek, az akkori Európa – és talán a földkerekség – legjobb szobrászai. Oda temetkezett Zsigmond, az utolsó magyar lovagkirály, és 1372-ben ott fogalmazta meg intelmét a sárkányölő Szent Györgyűk tervein dolgozó szobrászok számára a Pekinget járt ferences barát, Gregorius de Hungaria. *„Az sárkán teste legyen valós, miként az élő gyíkok és csúszómászó kélgyók teste. Az három alak – ló, lovas és hüllő-sárkán – legyen olyan, hogy aki nézi, lássa, nem három az, hanem egy, amint az koponyánk kemény csonthéjában rejtőző hüllő is mi vagyunk.”*

Az itáliai Lucera város püspöke élete utolsó két esztendejében egy erdélyi barlangból származó sárkánykoponyát tartott dolgozószobája íróasztalán. Ő az a Petrus Ransanus, aki 1488 és 1490 közt Nápoly budai követe és Mátyás történetírója volt, és aki azt állítja, hogy Erdélyben léteznek olyan barlangok, melyekben sok sárkánycsont található, amiket talán még az özönvíz sodort oda messzi tájakról. Ma már tudjuk, hogy a humanista püspök sárkánykoponyája a tízezer éve kihalt barlangi medvéé lehetett. Vagy egy sárkányé. A felsőkréta kori szárnyas őshüllőé, az *Eurazhdarcho Langendorfsensis* nevű röpködő gyíké. Vagy még inkább a *Balaur bondocé*, a zömök sárkányé, egy ragadozó dinoszauruszé, mely gyorsabb és erősebb volt unokatestvéréénél, a mongóliai Velociraptornál, és amelynek egyetlen ismert példányára mostanában bukkantak rá a dél-erdélyi Szászsebes környékén.

Kecskeméti Péter 1565-ben Kolozsváron megkezdett ötvöskönyvében úgy ír a birtoklóját minden bajtól megóvó sárkánykőről, mint ami a sárkány fejében terem, és csak úgy szerezhető meg, ha az álmában leölt állat fejéből vesszük ki, mert *„ha tusakodik az ember a sárkánnyal, és úgy öli meg”*, akkor a kő eltűnik. A szerző szerint mindazok, akik efféle kőhöz jutottak, úgy szereztek, *„hogy addig babonálták az sárkánt sok tudománnyal és aluvó szerszámmal, hogy úgy elalutt, hogy az embert meg nem érezte, és úgy vágták el az fejét”*.

Hain és Vette beszámolóit után, az 1700-as években a barlangok csöndjét felverte a sárkánycsontra vadászók lármája. A sárkánycsont divattá vált, mindenki sárkánycsontot akart. Minden természetes üreg, beomlott pince, tátongó faodú, elhagyott kút sárkánybarlanggá lett. Sárkánykutak, sárkánylyukak, sárkánytanyák, sárkányrétek, sárkánycsorgók tűntek fel országszerte. A sárkányfog szerencsét hoz, örleménye minden kór gyógyszer. A patikus, ha ad magára, nem csak mirhát, fenyőmagot, koralltinktúrát, ürmöt és mákonyt, porrá tört igazgyöngyöt, orrszarvútülök- és múmiateubákot, de sárkányvért is tart a boltjában. Hain doktor maga is felvillanyozódott tudósításainak sikerén. Barlangokat térképezett fel, és egy lipói nemesre hivatkozva beszámolt róla, hogy Ungban eleven sárkányt láttak. Soká mégsem kutathatott, mert utolsó levele közlése után néhány héttel, midőn gyógynövényt gyűjtött a Kárpát hegyeiben, baleset érte. A mérgek királynője, Hekaté virága után ácsingózott éppen, amikor trombitagombával, tárkonnyal és apácakonttyal tömött tarisznyája meglódlott a vállán, a doktor megcsúszott, legurult egy lejtőn, s harmadnapra meghalt.

És hogy mi lehetett a nagyszebeni patikus, Georgius Vette sárkánya, melyet a román jobbjág az odvas fában elégetett? A paleopatológus Tasnádi Kubacska András

egy 1957-es tanulmányában azt írja, hogy egy nagy bagoly. Nekem jobban tetszenék azt hinnem, hogy ugyanaz a sárkánygyík lehetett, melyet a Kis-Homoród folyó környéki legenda hőse – egy Bethlen hadából hazafelé tartó székely harcos – az odúja elé halmozott ágak és gallyak tüzével próbált meg elemészteni.

Álmok Múzeuma

Egyszer régen azt álmodtam, hogy meghaltam, pontosabban visszakerültem valahová oda, ahonnan mindannyian jövünk, a születés előtti állapotba, és ott a túlvilági kalauzom elvitt az anyaboltba. Azt mondta, válasszak magamnak anyát. Milyen ma az anyakinálat, kérdezte, ahogy beléptünk az üzletbe. Eladónőket nem láttam, de éreztem a jelenlétüket. Zavarban voltam, mert nem kívántam volna őket megbántani, de én nem szerettem volna válogatni az anyák közt. Én a saját édesanyámat akartam. Máskor álomban valaki vérfürdőt rendezett a vérfürdőszobájában. Volt neki olyan. Álomban. Tegnap megnéztük Gulácsy Lajos életműkiállítását a Várban, és mára virradó éjjel egy kutyapofájú lényel álmodtam. Nem ismertem fel, ám amikor felébredtem, rögtön rájöttem, hogy nem lehet más, mint a lusta és torzonborz Tajkol Big, a kengyelfutó, akit a költő-piktór álmvárosában, Na'Conxypanban hozott létre a tar koponyájú, kénsárga szemű Hutterton doktor úr.

Hiszik, nem hiszik, az Álmok Múzeuma létezik. Sharon Sliwinski, a kanadai Nyugat-Ontario Egyetem Információs és Médiatudományi Tanszékének professzora alapította, aki nemrégiben kiadott egy könyvet – a címe: *Álmodni sötét időkben* –, melyben háborús vagy másféle erőszakot elszenvedett emberek, a gyarmatosítás, a fasizmus, a különféle diktatúrák áldozatai, tanárok, írók, katonák, ellenállók mesélnek az álmaikról.

Az álommúzeum megálmodója nem törődik azzal, hogy az álom valóság vagy hallucináció, hanem mesél. Gyűjti és elénk tárja az álmokat. Vagyis ugyanaz a célja, mint minden költőnek, írónak, lantosnak, mesemondónak. Sliwinski az álmot lehetőségnek tartja olyan dolgok megismerésére, amiket tudatosan képtelenek vagyunk megfogalmazni, és amiket az első fekete bőrű női Nobel-díjas író, Toni Morrison „kimondhatatlan dolgoknak” nevez. Az álomvilágba történő utazás egyszerre a szabadság és a történetmesélés varázslatos eszköze.

Több amerikai felmérés szerint illetlenség az álmainkkal traktálni másokat, hisz az álmok, éppen álomtermészetüknél fogva, nem elmesélhetők, csakis az álmodónak érdekesek. Az álomi élmények nem adhatók át, a helyszínek, baljós érzetek nem elevenednek meg, ezért a hallgatónak unalmasak. Én magam már csak azért sem oszthatom eme tévhitet, mert Álomvadász címen regényt szenteltem a témának. Néhány olvasóm a 19. századi álomgyűjtő tudós alakjában Jungot vélte felismerni, ami akár igaz is lehetne, mégsem az. A megszállott tudóst egyrészt a magyar őstörténetet kutató Vámbéry Ármin ihlette, másrészt a mitológiakutató lélekbúvár, Róheim Géza,

akit a New York-i rabbi búcsúztatott, ám akinek a koporsója a magyar nemzeti lobogóval volt letakarva, és akinek utolsó könyve Az álom kapui címen jelent meg 1952-ben. Meggyőződésem, hogy nincsenek unalmas álmok, csak rossz mesélők vannak.

Szeretem az álmokat, ám idegenkedem az álomfejtő sarlatánoktól. Mert az álomfejtés tudomány. Az álom jelképekben „beszél”. Az álom képei a legritkább esetben jelentik azt, aminek látszanak. Hiszen a signum significatum és a signum representativum közt köd van, mocsárvidék, éjszakai sötétség. A jelölő és a jelölt közti kapcsolat csak annak világos, aki képes tájékozódni a tudattalan vizein. A jel önmagában sehová sem mutat. A varázsló, a sámán, a boszorkány nem csak a jelet látja. A megszállott örült, a költő, a festő sem. Az alkotó, ha igazi alkotó, nem a felszín benyomásaiból, az égen futó felhőkből, hanem a mélyből táplálkozik. Látja a jel mögöttit. A mindent mindennel összekötő szálakat, ereket, ösvényeket. A jelképekben megfogalmazott üzenet jelentése mindig kézenfekvő, de a megfejtés gyakran mégsem egyszerű. Számos jungiánus úgy tartja, hogy az éber emberek többsége tompa és korlátolt. A tudata foglya. Lenyűgözik a természet törvényei, az élettapasztalata, a vallása. Nem képes figyelmen kívül hagyni a tudását. Úgy csörömpöl a láncra, mint a gályarabé vagy az idomított medvéé. Az éber emberrel semmi igazán váratlan és meglepő nem történhet.

Mutatok néhányat az Álmodók Múzeumának raktári anyagából.

Kezdjük a híres *Chickadee-álm*mal, a hegyi varjú indiánok legendás főnökének, Plenty Coupsnak a prófétai álomlátásával. Sok Merész Tettnek már a nagypapája is álmodott, például azt, hogy unokája hosszú életű lesz, és sokat segít majd végveszélybe jutó népének. Ezért a nagyapa az Alaxchiihahush nevet adta neki, ami azt jelenti: sok haszon. Az édesanyja is álmodhatott, mert tőle a születésekor a Chiilaphuchiassaalesh nevet kapta a gyermek (aminek a jelentése: bika vágta a szélben). A *Chickadee-álm* nélkül nem biztos, hogy a varjú indiánoknak sikerült volna a telepesekkel és a kormányral kiegyezni, és az indián-indián, fehér-indián háborúkat túlélni. Alaxchiihahush még indián viszonylatban is gyermeknek számított, kilenc éves volt, amikor borzalmas vihar semmisítette meg az erdőt, amelyben álmában élt. Egyetlen fa maradt épségben, rajta egyetlen madárral: semmilyen más élőlény nem élte túl a pusztító vihart. A kismadár egy feketefejú cinege volt. Amikor a fiú beszámolt álmaról törzse véneinek, azok úgy értelmezték a jóvendölést, hogy változtatniuk kell régi erényeiken. Nekik, az erős varjaknak, tanulniuk kell a gyöngye cinegétől. Eztán nem lesz elég erősnek, bátornak lenni, újabb erényekre lesz szükség a túléléshez. Amilyen például a csöndes megfigyelés, a számítás, az alkalmazkodás képessége.

A *Kísértetház-álm* huszonhét év börtöne alatt Nelson Mandela visszatérő rémálma volt. Szabadon engedik, ő meg gyalogol Johannesburgban, de a város üres, nem talál senkit, nincsenek emberek, se mozgó autók. Hosszú kutyagolás után megérkezik Orlando Westbe, ahol az otthonát is üresen találja. Ajtaja és ablakai tárva, de seholy lélek, seholy egyetlen hozzátartozója. A *Louvre-álm* Henry James borzasztó, üldözös története, melyben a párizsi múzeum felfoghatatlanul, megismerhetetlenül

gazdag tere nem más, mint az író saját tudattalanja. Alapja egy gyerekkori múzeumlátogatás. Élete „legfélelmetesebb, ám legcsodálatosabb rémálma” kapcsán később olyan rettegésről ír, ami „megfogalmazhatatlan és megírhatatlan, ugyanakkor számára életmentő energiával és azonnali gyógyulással, a legmélyebb és legtisztább önmegismeréssel szolgált”.

Végezetül Az *álmok harmadik birodalmáról*. Élt hajdanán Berlinben egy újságíró. Charlotte Beradtnak hívták. 1933-ban, Hitler hatalomra jutásának évében, azt vette észre, hogy egyre többször riad fel álmából összeszorított fogakkal, jeges verítékben fürödve. Rémálmaiban megalázták, vadásztak rá, üldözték, kínozták. Egyszer csak az jutott eszébe, hogy talán nincs egyedül. Talán ezrek és ezrek álmodnak hasonlókat. Ijesztő repülést sívár mezők fölött, szédítő tornyok tetején bujkálást, magányos zokogást sötét sírgödrök mélyén. Beradt úgy érezte, hogy amikor Hitlert 1933. január 30-án kancellárnak nevezték ki, és a nácik fáklós felvonulásokkal ünnepeltek, az jelképesen azt jelentette, hogy a nácik az éjszakát is az ellenőrzésük alá vonták. Beradt 1933 és 1939 közt seregnyi álmot gyűjtött össze, orvosok, ügyvédek, egyetemisták, művészek, munkások, háziasszonyok, több mint háromszáz berlini rémálmait. Az emberek nem szívesen beszéltek ezekről az álmaikról, szerették volna elfelejteni azokat, de az újságíró meggyőzte őket arról, hogy ezek nagyon is fontosak, az önkényuralom és az emberi lélek működésének természetére is fényt vetnek. Rábeszélte a nyilatkozókat, hogy részletesen idézzék fel a legnyomasztóbb, legszörnyosabb álmaikat is, miközben megdöbbenve tapasztalta, hogy amúgy bátor, akaratos és öntudatos, irányító alkatú emberek is reszketve mesélnek hetekkel korábbi álmaikról. A fenyegető, tornyosuló, de még megfoghatatlan brutalitást, a felgomolygó sötétséget, amit a racionális elme nem akart tudomásul venni, azt a tudattalan nyomban azonosította. És küldte az álmokat, a vészjeleket a mélyből. Egy boltost feljelent a saját olvasólámpája, elismétli a rendőröknek mindazt, amit tulajdonosa valaha a kormányzat ellen mondott, és elszavalja a politikai vicceket, amiket mesélt. Egy asszonyt álmában a saját tűzhelye figyel meg. Egy férfi, aki már csak az otthonában érzi magát biztonságban, azt veszi észre, hogy eltűntek a lakása falai. Egy másiknak a rádiókészüléke, önállósítva magát, órákon át Hitlert élteti. Egy matematika-tanárnőnek halálbüntetés terhe mellett tilos bármit leírnia a matematikáról, rémülten csatangol a városban, mígnem egy kültelki, névtelen csehóban, ittas és félmeztelen lányok közt, halálos rettegésben, mégis leír néhány fontos képletet és egyenletet. Egy csinos, fiatal lány minden sarkon fekete táblákat lát, rajtuk fehér betűkkel olyan szavak, amiket nem szabad kimondani. Isten neve, varázsigék, bibliai kifejezések. Az utolsó táblán csak ennyi áll: *Én*.

Jegyzet a Spielenberg rózsájához

A budapesti Szépművészeti Múzeum reneszánsz gyűjteményében van egy festmény. 1573-ban készült, egy a korában híres orvosdoktort ábrázol. Arca nem szigorú, inkább figyelő. Tekintete vizslató, vesébe látó. Ez az ember gondol rólunk valamit. Nem visszanéz ránk, hanem megfigyel. Azt hihetnők, hogy szigorúan összevonja a szemöldökét, ráncolja a homlokát, de ha alaposabban megnézzük, azt látjuk, hogy nem, hanem inkább a szemöldökcsontja erős. Orra hosszú, keskeny és hegyes. Az orrcimpái tövétől a szája sarkáig húzódó mély ránc árulkodhat a koráról: ez az ember, akit látunk, és aki figyel minket, 65 éves. Hosszú, keskeny fejforma, magas homlok, finoman előre ugró áll, a keskeny száj talán csöppet gunyoros, a bulldog-harapás, ha van is, nem feltűnő. Gondolkodó, akaratos ember. Haja, szakála, bajusza sötét, a kora ellenére sem deresedik, talán festi. Két kezének bőre szinte világít a fekete orvosi fellegajtó sötét háttéré előtt. Baljában egy pár vörös kesztyű. Arany hímmel szegett, drága bőrkesztyű. Jobbjában – mutató- és hüvelykujja közé csippentve – apró piros rózsát tart.

Ha beszélni tudna, ezeket mondaná el magáról:

„Dédapám Vesztfáliából érkezett a hunok Pannóniájába, apám evangélikus lelkész volt, én magam Szepes-Olasziban születtem 1570 körül. Őseim nyomdokain járok, filozófus vagyok magam is, alkimista és asztrológus, tenyérjós és halottidéző, fizikus és seb orvos. Kőszvényes fejedelmek udvarolnak körül, hogy szabadítsam meg őket fájdalmaiktól. Lärmás udvartartás rajong értem, azt várják, hogy fényes aranyat csináljak nekik rozsdás vasból és ragacsos agyagból. Bölcsék kövére áhítózó kalandorok és naplopók kerülgetnek, akik aranyra éhesek, és nem szomjaznak a nemes tudományra. Csodát remélnek, varázslást követelnek, szenzációs gyógyításért epekednek, de ha nincs más, beérik a vaskos botrányal is.

Orvosi diplomámat Bázelen szereztem, ahol a balgák és féleszűek által varázslónak tekintett csodadoktor, a nagy tudású természettudós, Paracelsus is tanított.

1598-ban, avatási értekezésemet *Theses de Morbo Hungarico* címen a sárgalázról írtam.

Tanulmányaimat bevégezve hazámba, Magyarországra tértem vissza, Lőcsén telepedtem le, és eszemnek és képességemnek köszönhetően csakhamar Lőcse város és Szepes vármegye leghíresebb diagnosztájává lettem. 1598-ban, felekezeti hovatartozásomtól függetlenül, az egi püspök is segítségemet kérte. Hírem távoli vidékekre is eljutott: gyakran hívtak Egerbe, Kassára, Nagykárolyba, Szatmárba, és a pogány töröktől sanyargatott maradék Magyarhonnak és a másik hazának, Erdélynek legkülönbözőbb városaiba. Bethlen Gábor fejedelem és Thurzó György nádor főorvosi címmel tüntetett ki. Gyógyítottam II. Rákóczi György fejedelem udvarában.

1617-ben nemesi rangra emelkedtem, 1619-ben konzíliumra hívtak a szerencsétlen Habsburg Mátyás király halálos ágyához.

Szívemre hallgatva házasodtam, de nem meggondolatlanul: feleségem tekintélyes vagyont hozott a házasságunkba. Feltétlen bizalmát és odaadó szeretetét bírva pénzünket én magam fektettem be arany-, ezüst- és rézbánya vállalkozásaimba.

A secreta litterarum, a betűk titka korán rabul ejtett. Nem csak tiszteltem, hanem élvezettel és gyakorta forgattam a könyveket. Hogy kies hazánkban is rohamost terjedjen az olvasás ragálya, papírmalmot alapítottam, hogy saját papíromon olvashassam a bártfai és kassai nyomdából kikerülő, felforgató eszméket terjesztő műveket.

Könyvet írtam a pestisről. Fiam, Spielenberg Dávid pedig tanulmányt szentelt a kőrisbogár csudás porának, miután azt tapasztalta, hogy a nép rusztikus gyermekei a Tisza-vidéken a lázzal együtt jelentkező golyva ellen kőrisbogarat rágicsálnak, amitől a láz és a dagadás alábbhagy, majd eltávozik a betegből.”

A rózsáról mit mondhatnék? A szépség, szemérmesség, szerelem jelképe. Meg a vágyé. És persze a titoké. Jussanak eszünkbe a gyóntatószékek faragott rózsái, vagy a sub rosa termék, a várak, kastélyok, titkos tárgyalók összeesküvők által látogatott helyiségei, ahol a falnak nincs füle. A rózsza maga a vér, vagyis maga az élet. Születés és halál. A vörös rózsza a vértanúság, a könnyörületesség jelképe. Krisztusjelkép is, meg a feltámadásé. Krisztus véreből fakadt vörös bimbó. Öt vörös rózsafaj – Krisztus öt sebe, a kereszt, a szenvedés és önfeláldozás szimbóluma. A megváltásé. *Rosa Mystica*, a titkos értelmű, a tövis nélküli rózsza: nem más, mint Szűz Mária. Rózsakereszt. A rózsakereszt titkos társasága. Az alkimisták rózsája a kémiai reakciók és a bölcsesség, vagyis az ember felszabadításának szimbóluma. Négyzirmú, ötszirmú, hétszirmú rózsza. Mindnek jelentése van, de ennek most nem járunk utána. A rózsza az emberi hit és egészség és az isteni szellem megtestesülése. A betegség oka a hitetlenség. A betegséggel nem Isten sújtja a hitelent, hanem önmaga veti magát martalékul a gonoszoknak. Az egészség elvesztése a hit elvesztését jelenti (nem egy szuvas fogat, gyulladt belet).

Sámuel doktornak (és a családnak) kifejezetten jó kapcsolatai voltak a német-római császároknak is hitelező Fuggerekkel, és a velük szoros családi és üzleti viszonyban lévő Thurzókkal. Ásványok keresésére, bányanyitásra és -bérletekre gondoljunk. Arany, ezüst, réz, vas és egyéb ércek. Jacob Melzer az ő nevezetes 1815/16-os híreségek tárában – *Nemzeti Plutarkus vagy A' Magyarország's vele egyesült tartományok' nevezetes férjfiainak életleírásaik...* – úgy említi: „a híres cipszer”. Fia, ifjabb Spielenberg Dávid (1660–1730), Lőcse és Szepes vármegye főorvosa, a selmeci bányavidék egyik legfőbb befektetője.

ZALÁN TIBOR

Tűnődések Bencsik János képei fölött

*Üdv a zsákbaftutás bajnokainak,
s annak, ki lepényből a pénzt kirágja;
Könnyű legyen a pózنامászók álma!*

Csíki László írja ezt, talán A bűvár hazamegy című kötetében, meg nem mondok, hol, de nem is érdekes most. Abban sem vagyok bizonyos, hogy Bencsik János képeihez rendelhető az idézet bármilyen szempontból is, nos, mit csináljak vele, ha ennyire eszembe jutott. De mert *ez a miért* engem is foglalkoztat, azt a csöppet sem megnyugtató magyarázatot tudom mentségemül felhozni, hogy festő – és az életesorsa – erősen rokonítható a Csíkiéval, s ehhez hozzáteszem azt is, tudomásom szerint Bencsik János dolgozott ennek a kitűnő költőnek a műveivel/művein. Miben állhat a rokonság? A donquijotei kívülállásban, szakmai elmélyültségben befelé, és a kifejezés biztonságban kifelé. A rokonalanságban mindenképpen. Nem erdélyi festő, nem magyarországi festő, kétlaki ember és művész, nem vállalva fel a kétszívűség Kabdebó Tamás által definiált állapotát. Beszélgetésünk közben hangzott el a szájából: nem vagyok tag, nem kaptam medáliákat, elkerülnek a díjak, a kánonok és a hivatásos kánoncsinálók – itt áll tehát, fest, mert másként nem tehet, értelmezem így. Miben még? A megszólalás és a megszólítás keresetlenségében. Festőnket sem foglalkoztatja a kánonokba, még kevésbé a hivatásos kánonkészítők kegyének megnyerése, nem tagja szakmai csoportoknak és érdekszervezeteknek, mit sem törődik a hírral és a névvel. De pontosítsunk: a névvel igen, a névnek azzal a tisztaságával feltétlenül, amelyet csakis alkotásain keresztül érhet el és tarthat meg.

A grafikusként pályáját indító Bencsik János – számtalan költői oeuvre tovább- és társgondolója, gondolati társutasa (a falakon most is látunk egy remek Dsida-sorozatot), egy ideje festőként talál utat és kiutat a dantei rengetegben/ből (tudnunk kell vagy lehet híres Dante-sorozatáról!). Olajjal dolgozik, ami bár nehezen kezelhető, jól alakítható anyag, és a képek sokszoros átfestésére ad módot számára. Kérdezhetnénk, miért festi át egy festő sokszor és sokadszorra is a munkáit. *Csak*, mondaná, ha kérdenénk, de nem kérdezünk rá erre sem. Nem merünk. Nyilván azért, mert egy mű akkor van készen, ha és amikor elszakad az alkotójától, elengedi az alkotót, és őt az alkotó. Egészen addig vagy elégedetlen vele a mester, vagy mindig talál rajta igazítani, át- felé- mellé rétegezni valót. De ami a legfontosabb, a szaporodó és vastagodó rétegek új és új tereket nyernek maguknak, tereket hasítanak ki az önmaguk által létrehozott dimenzióból; a kép tehát ön maga meg- és átalakításába kezd, ami a modern festészeti módszerek számomra leginkább elismert és díjazott fajtája, mert le-

hetőség az őszinteségre és egészséges invenciókhoz eljutásra. Zavarba jönnék, ha izmusok felől próbálnám megközelíteni ezt a festői vállalkozást, nem teszem, és annál is könnyebben mondok le erről, mert maga a festő is tiltakoznék ellene. Azért csöndben megjegyzem, közbelépésében a kinyilatkoztatásom megakadályozására az alkalom kötelezte fegyelem megakadályozza, szóval: figuralitásában, avagy, a figuralitás dekonstrukciójában – értelmezzük ezt a maga tágasságában – az impresszionistáktól a futuristákig – de még az általa feltehetően túlságosan nem kedvelt konstruktivistákig és absztraktokig – megtalálnám rokoníthatóságát, míg világa tépertsége és emocionális brutalitása egyértelműen az egzisztencialisták között jelölne ki a helyét. Habár, és ez Bencsik Jánosra is vonatkoztatható, a modern festészet leginkább a mindenevűs állapotában találja fel legérvényesebben önmagát, amit én – egy magam teremtette kategóriával – radikális eklektikának hívok.

Teremtett tereiben számomra a lüktető és lebegő valóság-transzformációk mégis az álom irányába rendezik el a befogadói erőfeszítéseket. Könnyen kideríthető, onirikus álomkezelésről beszélek itt. Magyarán költészetről, amely lebegővé és modernzenei élménnyé teszi legtöbb képének a befogadását. Még akkor is, ha a festő, álom iránti érdeklődésemre csak megengedően rálegyintett a kiállítás bejárásakor: előfordul, hogy elbóbiskolok a vászon előtt, gúnyolt ki, ravaszka kérdés előli kitérőt és kaján mosolyt engedve meg magának. Széttépett világ a Bencsiké, ahol az időről időre fölsejlő játékelemek, váratlan vörösek, épp nem lágyítják, inkább hidegletelenség keményítik az élményt. Kegyetlen festő Bencsik János, állította róla a neves művészet- és irodalomértő Kántor Lajos. Hogy mit értett ezen, nem fejtem meg pontosan, az ábrázolás kíméletlenségét-e, vagy a befogadók felé engedményekre képtelen alkotót nevezte meg így. Akárhogyan is, a lassan nyolcvan felé közeledő festő a meghívó árulkodó képén is látható pozíciót foglal el művészetével. Kinéz a mű mögül, de nem lép ki elének, ahogy egymást a sok réteg a képeken, úgy takarja el jelenlétét a mindenféle, kuszának tetsző, a képegészben pontos helyüket megtaláló fonalak, színek, formák között. De jelen van, súlyos és alkotóilag megszenvedett évtizedek tapasztalata és szakmai fegyelme biztosítja számára az első látszatra feltűnhető kavargásban a rendet és fegyelmességét. A művészet alfája és omegája a szabályok és lehetőségek, technikák és már fölhalált lehetőségek ismertnek tudottságán túl azok megszegése, felrobbantása, újrendezése; valamennyire pontosabban: új szabállyá, renddé, rendezettséggé alakítása. Bencsik ilyen mester. Szabad és magának való, és magáért valóan kötelmekről elszabadult.

BÁLINT ZSOLT

Csontváry az Al-Dunánál

Csontváry a valóság szerelmese volt. Azt festette, amit látott és tapasztalt. Prófétai küldetésében izzott, ennek lázában élt. A „Szerelmesek találkozása” című festménye az egyik legkevésbé érthető képei közé tartozik, mert a néző előtt nehezen tárul fel a festő váteszi üzenete. Ebben a kis esszében kifejték néhány szempontot, és képekkel is ábrázolom, amelyek közelebb vihetnek a kép jobb megértéséhez. A helyszín az Al-Duna, a Kazán-szoros, a ma már víz alatt levő a Széchenyi-emléktábla előtt kanyarodó út, ahol az ismeretlen szerelmespár kézfogós találkozása történik. A háttérben egy titokzatos kerék sziluettje látható, alatta pedig a mellvédre kikapaszkodó esetben fehér puttó. Ez a két motívum adja a kép kulcsát. A kerék selyemgombolyító kerék, a puttó pedig a selyemlepké képbe foglalt allegóriája. Nem véletlenül került hát a kézfogó helyszíne a Széchenyi-emlék elé, ami a millennium lázában égő Magyarország egyik legnagyobb szerűbb tettének állított emléket.

ELŐZMÉNYEK

Csontváry „Randevú” című festményét, aminek csak részletei voltak ismeretesek, hosszú ideig elveszettnek gondolták. Ezért is keltett feltűnést, amikor bejelentették, hogy a mű mindaddig magántulajdonban volt és a tulajdonosok eladásra bocsátják. A festmény hitelességét megerősítették, így aukcióra kerülhetett „Szerelmesek találkozása” címen. Az alkalomra a műről elemző kiadvány készült (Molnos és Kieselbach 2006). Az aukció sikeres volt, a képet akkor rekord magas áron értékesítették. Később a művet az új tulajdonostól ellopták, majd megkerült. Így helyet kaphatott azon a kiállításon is, amit 2015-ben Gulyás Gábor rendezett Csontváry műveiből. A kiállításhoz katalógus is készült (Gulyás 2015). A kiállítást Fodor Zoltán különös kritikával illette (Fodor 2015a).

Még 2007 nyarán Budapesten, a kiskörúti Központi Antikváriumban megvettem a „Randevú” aukciójára készült kiadványt. A katalógusban publikált tanulmányt elolvasva és a képet elemezve megfogalmazódott bennem a megállapítás, hogy a művel kapcsolatos „szerelem” koncepció helytelen, vagy legalábbis marginális. A festményen ábrázolt tájban felismertem a Kazán-szorosot, és a korabeli fényképekről ismert Széchenyi-emléktábla alatt futó mellvédés országutat. Találtam megoldást a furcsa kerék és a mellvédre kimászó esetben puttó alakjának értelmezésére is. Mindezeket egy rövid esszében megfogalmaztam, amit a „A szív” folyóirathoz nyújtottam be, amit le is hoztak (Bálint 2014). Ebben az írásban az előző Csontváry-tanulmányaimhoz hasonlóan (Bálint 2009 és 2011), részletesebben fejtem ki álláspontomat.

MEGLÁTÁSOK

A jezsuita folyóiratban megjelent írásom nem került el Gulyás Gábor figyelmét. Katalógusában a „Szerelmesek találkozása” című kép kapcsán megemlíti hipotézisemet. Magyarázatomnak több elemét is átveszi, néhány pontban pedig igyekszik továbblépni.

Fodor Zoltán, aki hosszúra nyúlt kritikájában Gulyással polemizál, név szerint engem is behoz a képbe: „Azt, hogy a festményen feltűnő táj „az Al-Duna Vaskapuját idézi”, semmi sem támasztja alá. Tudomásom szerint Bálint Zsolt gondolta úgy, hogy a képen jelenített helyszín a Vaskapu. Bálint az általa írt, az interneten is elérhető cikkében megvallja, Csontváry írásában nincs nyoma annak, hogy a művész járt volna ezen a helyen. Lehetőségként felveti, hogy Kosztkta talán az Al-Duna vidékéről készült fényképek alapján dolgozott. Ugyanakkor a festmény egyetlen motívumát sem köti valamely konkrét helyhez vagy ennek fényképéhez. A helyszín meghatározására tett kísérlete ezért ötletnél nem több, és kérdéses, hogy szabad-e a Csontváry-kép értelmezését egy ilyen súlyú feltevésre építeni, és azt állítani, hogy a valójában nem is azonosított táji motívum „erős értelmezési keretet ad a műnek”. Ha Fodor figyelmesen elolvassa az említett esszét, megkapja az okát az általam proponált értelmezésnek is. Ugyanis szó szerint a következőt írtam: „A megoldást a helyszín adja. Az Al-Duna. A Vaskapu. A Kazán-szoros. A Széchenyi út. És ahol a szerelmesek találkozása zajlik, ahol megesis a „randevú”, az Széchenyi emlékhelye. Onnan tekint a festő kelet felé, ahol felkel a nap.” Fodor talán nem is olvasta a tanulmányt, csak Gulyás sorai alapján reflektált.

Meglátásaim az esszé írásakor annyira egyértelműnek tündek, hogy nem tartottam szükségesnek szavaimat ábraanyaggal alátámasztani. A jezsuita folyóirat „SzínTér” rovata pedig nem tudománytörténeti fejtegetéseknek vagy tanulmányoknak, hanem egy-egy nagyszerű műalkotás személyes megközelítésének ad helyet. Ebbe kiválóan illett a kissé megkurtított és megszerkesztett eredeti randevús kéziratom.

TOVÁBBIÁK

A Csontváry-év után néhányan megkerestek az ügyben, tulajdonképpen én hogyan is gondolom ezt a Csontváry-féle al-dunai selyemtenyésztést. Tudomásomra jutott az is, hogy Pap Gábor neves tudománytörténész előadásában többször is kitért a képpel kapcsolatos hipotéziseimre, nem a legkedvezőbb fényt vetítve rájuk a közönség előtt.

Mások ugyancsak próbálkoztak a kép értelmezésével, a táj földrajzi meghatározásával. Végvári Zsófia először a fjordok világába, majd ezt követően a svájci Alpokba helyezte a „Szerelmesek találkozását” (Végvári 2015 és 2019). Fodor Zoltán pedig azt sejtette, hogy a boszniai Neretva folyó völgyében van (Fodor 2015b).

Úgy gondolom tehát, hogy objektív irányba tereljem a párbeszédet a „Szerelmesek találkozása” kapcsán, az alábbiakban bemutatok néhány, az interneten könnyen fellelhető képet, amelyek alátámaszthatják az egyes motívumok általam javasolt értel-

mezését. Talán közelebb jutunk a festmény helyes értelmezéséhez még akkor is, ha az én meglátásaim helytelennek bizonyulnak.

KÉPANYAG

Al-Duna, Széchenyi út és a Széchenyi-emplék

A festmény a néző szempontjából nyugat-keleti tájolású, a vaskapui Duna folyásával egyirányú. Következésképp a bal oldalon levő részek északon (az akkori Magyarország, ma Románia), míg a jobb oldalon levők délen (Szerbia) találhatóak. A képen a szoros két oldalán levő hegyvidék körvonala sok mindenben hasonlóságot mutat az Al-Dunával, különösképpen a Kazán-szorossal (1-2. képek; számos további kép fellelhető az interneten, illetve több litográfia és különböző festőktől származó tájkép is jól ismert). A Széchenyi-empléktábla közvetlen környezetében az utat kőfal szegélyezi, az út kis kanyart vesz és kiszélesedik. Később a mellvédet kőkorlát váltja fel (lásd 3. kép). Ezek mind segítenek a „randevú” helyének pontos meghatározásában.

Mednyánszky távlati képe a Kazán-szorosról, a sziklabércsek a Csontváry-festményen is felismerhető alakzatokkal

A Kazán-szoros látképe korabeli képselapon. A Csontváry-kép szempontjából különösképpen feltűnő a szerbiai oldal szikláinak körvonala, és a magyarországi rész kúpszerű sziklaszállai

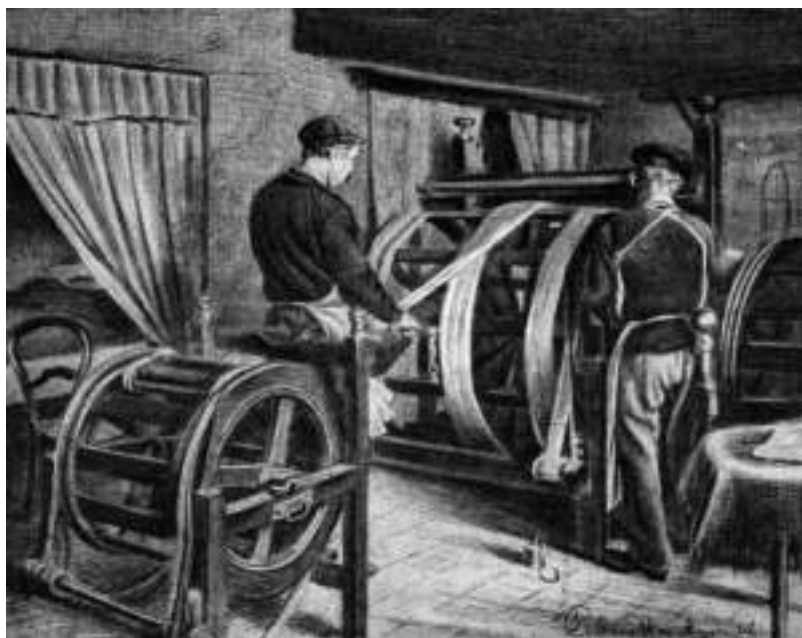
A Széchenyi-emléktábla. És az út, amelyet Széchenyi építtetett. A tábla előtt maga az út kiöblösödik, ez megfigyelhető a Csontváry-képen is. Ide helyezte Csontváry a kézfogó párt. Az utat kő mellvéd és támfal szegélyezi, távolabb viszont kőkerítés. A messzeségben az út fölött emelkedő sziklakupolák is láthatók Csontváry képén. A hely ma víz alatt van

A titokzatos kerék

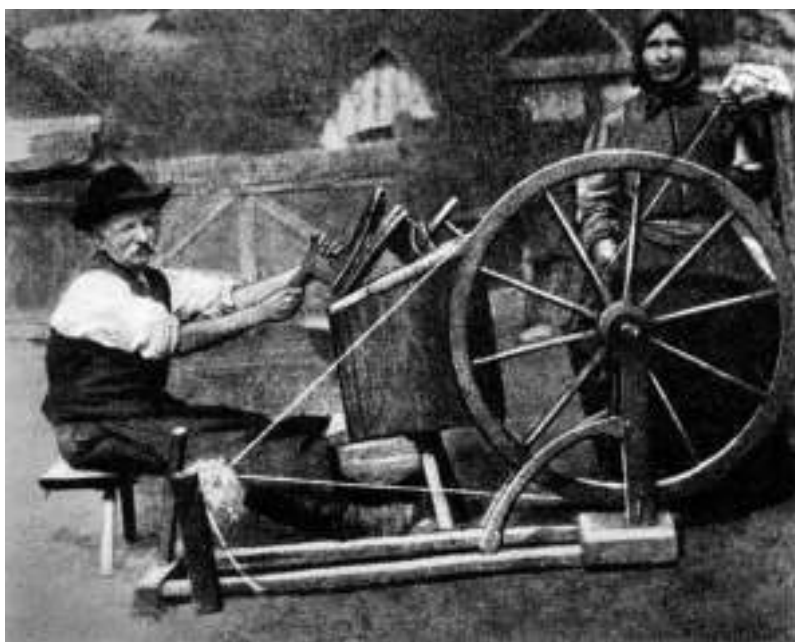
A találkozás helye és Széchenyi személye adja a megoldást a titokzatos kerékre. A kerék annak a gépnek a legfontosabb része, amely a selyemlepke gubójáról lefejt a selyemszálat, vagy magát a selyemfonalat gombolyítja. Mind kisiparosi, mind pedig nagyüzemi használatban ismert. Lehet, egyeseknek megnyugtatóbb lenne a kerékre valamiféle teozófikus kálacsakrárt ráerőltetni, de ez Csontváry filozófiájától idegen. Csontváry nem állatövekben élt, hanem igyekezett a Teremtő valóságát megfesteni. A selyemiparral Széchenyi és Csontváry neve is kapcsolatba hozható, mindketten fontosnak tartották a hazai selyemgyártás felvirágoztatását. A kerék tehát nem misztikus jelkép, hanem nagyon is valóságos utalás egy olyan eszközre, aminek alkalmazása előmozdítja a nemzet felemelkedését.

Nagyüzemi selyemkészítés a mai Kínában. A kép alján a selyemgubók, felül pedig a selyemgombolyító kerekek sora, a felgombolyított selyemmel

Francia selymekészítő műhely ábrázolása Csontváry idejéből. Jól látható az abroncs és az abroncsot összekötő küllők

Dunántúli fonálkészítő kisiparos, Csontváry idejében készült felvétel

Eperfa selyemszövő hernyója és lepkéje

Az Eperfa selyemszövő (*Bombyx mori* Linnaeus, 1758) nevű faj a Selyemszövőfélék (Bombycidae) lepkecsaládot képviseli. Az Ázsiában honos *Bombyx* génusznak hét-nyolc faja ismert. Egyikük a vadon élő Mandarin selyemszövő (*B. mandarina* Moore, 1872), ami lehetséges, hogy házasított *B. mori* vadon élő rokona. A talán két-három évezrede is kultivált Eperfa selyemszövő természetes környezetben már nem képes megélni. Házasítása során röpképtelenné vált, a természetes környezetben fellépő élősködők és ragadozók elleni védekezésre pedig már semmiféle mechanizmusa nincs. Akárcsak a többi házasított faj esetében, az Eperfa selyemszövő ősi alakja is elveszett a folyamatos nemesítés labirintusában. Csontváry a *Bombyx mori* hernyót és a lepkét egyesítette a fehér puttó alakjában. Erre utal a hosszú fehér test, a szokatlan kerek fej és szemek, továbbá a kihegyezett fehér szárnyak. A puttó nem repül, nem lebeg könnyedén az éterben, hanem esetlenül kimászik a támfal mögül – akárcsak a hernyó, vagy a repülésre képtelen lepke.

Petéző nőstény Eperfa selyemszövő (Bombyx mori) felülnézetből. A lepke röpképtelen. Csontváry képének szempontjából figyelemre méltó a fehér test és a hegyes fehér szárny

Az Eperfa selyemszövő (Bombyx mori) utolsó vedlésű hernyója (balra), eperfa (Morus sp.) levelén. Ez készíti a selyemgubót, amiben elrejtőzve bábozódik. Jobb oldalon a hernyó kinagyított feji része, ami emlékeztet a Csontváry-képen a mellvéd mögül előmászó puttó arcára

Csontváry Kosztka Tivadar: Szerelmesek találkozósa

ZÁRSZÓ

Hangsúlyozom: erről a képről Csontvárytól nem tudunk semmit. Minden bizonnyal nem tartotta sikerült alkotásnak, ezért nem is állította ki, katalógusaiban nem szerepeltette. Többre tartotta a „Selmecbánya látképe”, a „Vihar a nagy Hortobágyon” vagy a „A Nagy Tarpatak völgye a Tátrában” című képeit. A „Szerelmesek találkozása” valószínűleg ezekkel egy időben készülhetett, amikor talán Csontváry előtt Magyarország legnagyobb tájai bemutatásának célja lebegett.

De lehet más magyarázat is, ami közelebb hoz a Molnos-Kieselbach-féle értelmezéshez. Az előbbi bekezdésben említett művekkel összehasonlítva viszonylag kis mérete azt sugallja, hogy nem reprezentatív tájképnek, hanem valami másnak készült: életprogramos szerelmes vallomás, kézfogói ajándék a titokzatos kékruhás hölgynek, Isadora Duncan-nak (lásd Végvári 2015). Mindezek fölött Széchenyi halhatatlan lelke lebeg. És lehet, a sors másképp alakult, mert a szerelem plátói volt, az ajándékozás valamiféle csalódás miatt meg nem valósulhatott, és a kép Csontvárynál maradt.

A képet körülvevő bizonytalanság miatt ezekre a kérdésekre soha nem kapjuk meg a biztos választ. Mégis, töprengeni felettük nem haszontalan időtöltés. Mert nem kizárt, ha újabb adatok bukkannak fel a kutatás során, és egyik-másik ma még hajmeresztőnek tűnő állítás világít rá a helyes értelmezéshez vezető útra.

HIVATKOZÁSOK

- Bálint Zsolt, 2009. Észrevételek és gondolatok Csontváry „pillangói” kapcsán. *Életünk* 2009(3): 62-69.
- Bálint Zsolt, 2011. A „Hídon átvonuló társaság” képzetei. *Életünk* 2010(11-12): 157-160.
- Bálint Zsolt, 2014. Csontváry randevúja. *A Szív* 2013-2014 (11-12): 113-114.
- Fodor Zoltán, 2015a. Csontváry a várban. *Buksz* 2015 (3-4): 216-228.
- Fodor Zoltán, 2015b. A rejtőzködő műértő I-II. (Gondolatok Molnos Péter Csontváry-albumáról; Gondolatok a Csontváry-életmű kapcsán). Medgyesbodzás, szerzői kiadás, 488 o. (1. kötet), 412 o. (2. kötet)
- Gulyás Gábor, 2015. *Csontváry*. Budapest: Várgondnokság, Nonprofit Kft, 208 o.
- Molnos Péter és Kieselbach Tamás, 2006. *Csontváry, szerelem*. Budapest: Kieselbach galéria, 26 o.
- Végvári Zsófia, 2015. <http://www.csontvary.com/csontvary-muzsaja-isadora-duncan>
- Végvári Zsófia, 2019. Csontváry Kosztka Tivadar dekódolt múzsája: Isadora Duncan és a kortárs táncművészet hatása a festő életművében. MuZsa (megjelenés alatt)

CSONTOS MÁRTA

Látogatás egy szellemi műhely fellegvárában

KÉT VÍZ KÖZÖTT - KISOROSZI EMLÉKEZETE

B. Tóth Klára hatalmas ismeretanyagot feldolgozó új könyve, a *Két víz között*, alcíme: *Kisoroszi emlékezete*, kiemelkedően fontos kultúrtörténeti és biográfiai adatok feldolgozásával, a szerző által is átélt események és élmények rendkívül élvezetes tolmácsolásával, nemcsak tudásunkat gyarapítja a különböző művészeti ágazatokban tevékenykedő alkotókról, személyiségük mélyebb megismerését is lehetővé teszi. A könyv olvasását követően sokkal jobban tudunk azonosulni a festők, grafikusok, szobrászok elképzeléseivel és alkotói módszereivel, s hiteles információt kapunk azokra a miértekre is, melyekre az irodalom és képzőművészet művelőitől várjuk a választ. Nem utolsósorban jobban megvilágosodik számunkra, hogyan tudták túlélni művészeink a Kádár-korszak rájuk leselkedő veszélyeit.

B. Tóth Klára, restaurátor, festőművész és költő, hatalmas ívű, minden részletre kiterjedő élménybeszámolóját követhetjük nyomon a kötetben kislány korától napjainkig, s a szerző személyes kapcsolatai és a kisoroszi életterben megtapasztalt élményei felidézésével egy csodálatos világba csöppenünk olvasás közben.

A korábban nyomdászként is dolgozó szerző vallomások ’keresztényként’ dolgozza fel élményanyagát, ami nem véletlen szülői háttérében ismeretében. A fiatalkorát Kisorosziiban töltő B. Tóth Klára számára ez a falu volt a világ közepe, a művészek számára is *búvóhely és paradicsom*. Az alkotó emberek szívesen rejtőztek itt el, kellően eltávolodva a főváros nyüzsgő életterétől. Ez volt az a hely, ahol egy nem hagyományos értelemben dolgozó művészkolónia rendezett kiállításokat, forgatott filmeket, írt kritikákat az alkotótársak könyveiről. Itt festették le egymást és a természeti környezetet, munkájukban mindenkor egymás inspirálva.

B. Tóth Klára 1957 tavaszán költözött a Szentendrei-sziget csodálatos falujába, ahol édesapja református lelkészként szolgált, s a parókián mindenkit nagyon szívesen fogadtak a felekezeti és felfogásbeli különbözőségeik ellenére.

Kislány kora óta, mind a mai napig, ebben a barátságos és mindenkit szeretettel fogadó ’olvasztótéglében’ olyan ismeretségekre tett szert, melyek életre szóló élményeket jelentettek és kellő inspirációt saját elképzelései kibontakoztatásához. Ebben a közegben egyenes út vezetett számára a művészvilágba. A kötet lapjain számos olyan emberrel ismerkedhetünk meg, akik nagyszerű tanárok, művészek, lelkészek vagy iparos emberek voltak, s ennek a közösségnek minden tagja hozzáadott valamit a szellemi műhely sikeres működéséhez.

Emlékezni, emlékekkel töltekezni jó, a múltbeli élmények felidézésével megtapasztaljuk, mennyire sok nagyszerű ember élt és él kis hazánkban. Jó tudni, hogy

*Egy Mészöly Miklós megemlékezés. Az előtérben Jankovics József,
Szkárosi Endre és Nádás Péter*

a Kisoroszihoz tartozó szellemi közösségek hatalmas emberformáló és értékteremtő erővel rendelkeznek. Olvasás közben az is nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy az értékeket megőrizni nemcsak érdemes, hanem hazafias kötelesség.

B. Tóth Klára mindenütt kísér bennünket, segít betekintenünk a művészvilág minden szegmensébe, így átfogó képet kapunk saját életének, útkeresésének alakulásáról is. Akár azt is mondhatjuk, hogy ez a könyv az önéletírásnak egy nagyon sajátos megvalósulása. Csak néhány művészt említek, akik segítettek, tanácsokkal látták el a művészpályán való elinduláshoz: Nagy B. István, aki bevezette a színek világába, Sváby Lajos festőművész, aki feltárta a vizuális élmények mögött összefüggéseket, Nádás Péter író, aki az objektív szemléletmód fontosságára hívta fel a figyelmét, Mészöly Miklós, aki fogalmazni tanította, s hatalmas intellektusával ösztönző erőt közvetített, Polcz Alaine, pszichológus és író, Mészöly Miklós felesége, akit a szerző második anyjának tekintett. Az inspiráló személyek között volt Csomós Mari színésznő és férje, Deme Gábor dramaturg, (Deme László nyelvészprofesszor öccse), Sándor György humorista, Korga György festőművész.

B. Tóth Klára könyve hiteles képet fest az 56-os események következményeiről a művészvilágban, elemzi a *téglából épült szocializmus* magánzárka állapotát, amikor az emberek úgy voltak elzárva egymástól, hogy haladjanak a *szellemi uniformizálás szocialista ösvényein*. A politikai vezetés félt minden megmozdulástól vagy kezdeményezéstől, az irodalmi önképzőköröket is megtiltotta. A település életterében a paplak kultúrközpontként működött, mindenkit elfogadott és befogadott, szükség

A lelképásztor és családja

esetén segítséget nyújtott, mint korábban említettük, a felekezeti és ideológiai nézetkülönbségek ellenére. A letűnt kor fragmentumait felidézve az olvasó számára is nyilvánvalóvá válik, a haza elsősorban érzelmi kategória, s mindenki magyar, aki a hazának nem ártani, hanem használni akar.

B. Tóth Klára könyvének megszerkesztésében kisgyermek korától kezdődően segítségére voltak személyes élményei, az a szerteágazó kapcsolati hálózat, mely felbecsülhetetlen ajándék, a személyiség fejlődésének mozgatórugója, alkotói talentumának kiteljesítője. A könyvet lebilincselően érdekes olvasmánnyá teszik a beszélgetések, az idézetek, az alkotókkal és politikusokkal folytatott interjúk, s nem utolsósorban az a hatalmas képanyag, mely nemcsak esztétikai élményt nyújt, hanem még életszerűbbé teszi az önmagában is élvezetes szövegtömeget.

A szerző igazán áttekinthetően rendszerezte a hatalmas anyagot. A visszapillantást követően elsőként a 19. századi, Kisorosziban alkotó festőművészekkel ismerkedhetünk meg. Ezt követően megnyílnak számunkra a 20. századi szellemi műhely kapui, hogy olyan művészekkel találkozhatunk, mint Rudnay Gyula, Medgyaszay István, Magasi Németh Gábor freskó-festő, Jámbor Lajos szecessziós építész. Megnézhetjük a Nemzeti Panteon képét 1906-ból, amit Medgyaszay István a Gellért-hegy tetejére tervezett. Ott szeretne volna elhelyezni a királyok földi maradványait és a Feszty-körképét, de azután a háború közbeszólt. Makovecz Imre is szorgalmazta a Nemzeti Panteon tervét, ami eredetileg Széchenyi István ötlete volt.

A gyermekkor feledhetetlen regényeinek – *Tuskevár, Téli berek, Bogáncs* – írója, Fekete István is töltött egy nyarat Kisorosziiban 1958-ban, ott írta a *Téli berek* című regényét, amikor e kötet szerzője még csak hároméves volt, mégis élénken emlékszik az író karakterére, annyira különlegesen beszélt. Megtudjuk azt is, hogy Fekete István barátságot ápolt a Nagymaroson élő Kittenberger Kálmánnal is, akiről később könyvet is írt. Ő is mindig kiállt nézetei mellett, így a Tanácsköztársaság rémségeit bemutató *Zsellérek* című regényét és az *Öreg utakon* című novelláskötetét be is tiltották. A megemlékezésből arra is fény derül, hogy az író temetését követően egy befőttesüveg alá helyezett üzenetet találtak a síron, melynek fiatal írója sajnálatát fejezte ki soraiban, hogy nem köszönthette fel 70. születésnapján. Az írónak több mint 50 kötete jelent meg 9 millió példányban, de a szocialista rendszer nem tekintette írónak.

Fekete István alakjának felidézése csak egy a kisoroszi alkotóműhely fellegrárából, egy könyvismertető során lehetetlen mindenkit számba venni, a terjedelmi korlátok ezt lehetetlenné teszik.

Egy következő nagy fejezetben Kisoroszi környékének művészeti életéről olvashatunk. Egy Áprily Lajos emlékművet bemutató fotó kapcsán megtudjuk, hogy Szentgyörgypusztán az erdélyi származású magyar költő volt az 'első fecske'. B. Tóth Klára édesanyja író-olvasó találkozókot szervezett Áprily Lajosnak. A kapcsolat révén többet megtudunk a Baár-Madas Református Gimnáziumról is, melynek Áprily volt az igazgatója. Az iskola már akkor Európa-szintű épület volt, Klebelsberg Kúnó avatta fel. A költő halála óta Áprily-völgynek hívják ezt a területet. Nemes Nagy Ágnes is a Baár-Madasha járt és Áprilytól tanulta az időmértékes verselést. Ebben a részben olvashatjuk a 81 éves korában, már szinte teljesen vakon elhunyt Áprilyról írt gyászbeszédet is, melyet a dunabogdányi lelkész, Pályi János mondott el. A mellékelt fotón megcsodálhatjuk Jékely Márta édesapjáról készített bronzszobrárt. Ezen a környéken élt Melis György operaénekes, itt kertészkedett Gobbi Hildától vett telkén Fónay Márta színésznő, a Helység kalapácsának szemérmes Erzsókja. Gobbi Hilda villája a 60-as évek közepe táján épült Kisoroszival szemben. B. Tóth Klára, személyes ismeretei alapján azzal magyarázza Gobbi Hilda különleges személyiségét és temperamentumát, hogy a színésznő a mantovai muzsikusk, Gobbi Luigi dédunokája volt. Gobbiról azt is megtudjuk, hogy 4000 lópatkót épített a kerítésébe, s azt is, hogy 1945-ben aktívan részt vett a kommunista ellenállási mozgalomban. Major Tamással nagy barátságot ápolt, de botrányos élete miatt a színházból végül távoznia kellett. Nem hagyhatjuk ki alakjának felidézésével utolsó kívánságának megemléztését, mely szerint hamvait vasládába zárva fűmagot is szórtak bele, mert újjászületése kapcsán így nyilatkozott: *én fű szeretnék lenni, mert az kinő, levághatják, letaposhatják, akkor is kinő.*

Egy következő fejezetben a Dunakanyar művészcsoportjaival találkozhatunk. A Dunakanyar rajongója volt Ybl Miklós építész, de itt nyaralt Karinth Frigyes, Kodolányi János és Kodály Zoltán is. Szőnyi István letelepedése Zebegényben pedig

olyan festőtársakat vonzott, mint Berény Róbert, Aba-Novák Vilmos, Bernáth Aurél, hogy csak néhány nevet említsünk.

Nem véletlenül került a kötetbe egy fejezet Titkosszolgálat címen. Itt tudjuk meg, hogy a titkosszolgálat a besúgóknak és a megfigyeltnek is fedőnevet adott, s a pártállamnak tabu téma volt az 56-os forradalom, Trianon, a határokon túli magyarok sorsa. Napirenden volt a papok és a lelkészek üldözése is. B. Tóth Klára visszaemlékezéseiből arra is fény derül, hogy a lelkészek közül is próbáltak tagokat toborozni az ÁVÓ-ba, egy nagy tudású szerzetes tanárnak aktát is nyitottak, s fedőnevet kreáltak, de e könyv szerzőjének egyik nővérével is próbálkoztak.

B. Tóth Klára gyermek- és ifjúkori élményei meghatározók voltak pályaeorientációjában, számos festő és grafikus büvkörében szívhatta magába az induláshoz szükséges tudást és inspirációkat. Egy olyan név kerül a palettára, mint Baktay Ervin, aki festőművésznak indult, de később indológus lett. Segítségével megismerkedett az indián játékokkal, de a bemutatott képekhez kapcsolódó leírásokból az is nyilvánvaló, hogy vallásfilozófiai, törzsi, szertartásbeli ismereteket is szívott magába, s hogy Cseh Tamás is kapcsolatban volt a dunai indiánokkal. Közös kiállítást is rendeztek a Kisoroszi Művelődési Házban Lorencz József, alias Sastoll közreműködésével. Mivel a hatóság számára abban az időben minden gyanús volt, természetesen egy III./III-as ügynök itt is beépült az indiánok közé.

Sváby Lajos köre szintén Kisorosziban alakult meg Nagy B. István festőművész meghívására, de találkozunk a lapokon Simonffy András íróval és építészmérnök feleségével, aki Csi becenevét Baranyi Ferenc költőtől kapta. Nádas Pétertől Lázár Ervinig mindenki élvezte azt a nomád életmódot, mely nagyszerű motiváció volt az alkotáshoz.

Nádas Péter 1968-ban került a faluba, s árva fiúként egészen másként viselkedett, mint kortársai. B. Tóth Klára beszámolója feltárja, hogy kezdetben a Nők Lapjánál dolgozott fotóriporterként, az írásra Mészöly Miklóstól kapta a folyamatos biztatást. Számos érdekes történetet oszt meg velünk a szerző, amelyek mind hozzájárulhatnak egy-egy életmű újraértelmezéséhez. Egy ilyen történetben idéz fel egy Nádas Péter számára rendkívül kellemetlen élményt, amikor egy fülébe repült lepke – melynek eltávolítására csak órákkal később kerülhetett sor – halálközeli állapotba kergette, s ennek hatására konfirmált és rendszeresen kezdett templomba járni.

Nádas Péter alakjának felidézésével egyenes út vezet az *Eszmélet-kör* megalakulásához, annak a Levendél Júliának a közreműködésével, aki ma a Liget online irodalmi folyóirat szerkesztője. Egy független irodalmi lapot akart létrehozni olyan szerzők közlésével, mint Orbán Ottó, Mészöly Miklós, Konrád György, Nádas Péter, Tornai József, Gyurkó László. A Belügyminisztérium felszólítására azonban működésüket három lapszám után abba kellett hagyni. Nádas Péter az *Eszmélet-kör*ben barátkozott össze Mészöly Miklóssal.

B. Tóth Klára könyvében nagy érdeklődésre számot tartó rész Mészöly Miklós és felesége, Polcz Alaine tartózkodása Kisorosziban, jelenlétük és hatásuk ebben a mikro-művészvilágban megkérdőjelezhetetlen.

A Morvay Zsuzsa keramikussal készített interjúból sok mindent megtudunk, például azt, hogy Nadas Péter nagyon visszavonultan élt, de nagyon jó hatással volt rá a nyitott, nagyon kommunikatív Mészöly Miklós társasága.

Hogy miért tudott B. Tóth Klára e nagyon színes művészvilág forgatagában olyan otthonosan mozogni, arra is van magyarázat. Református lelkész édesapja parókiáján az ajtó mindig nyitva állt mindenki előtt, így tudott Mészöly Miklósról úgy emlékezni, hogy *galambösz loboncával, átható tekintetével fenséges volt, mint egy görög istenszobor*. A feleségnek, Polcz Alaine-nek *csodálatos, senkivel össze nem téveszthető hangja volt, ha megszólalt, fény borított be mindent*.

Ebben a számos fotóval és képpel gazdagon illusztrált könyvben hihetetlenül életszerűen van jelen minden esemény, mintha egy hatalmas mozivászon előtt ülve részesei lennénk a pergő eseményeknek, bele tudunk vegyülni a színes forgatagba, magunkba szívjuk e csodálatos világ minden illatát, fülünkben halljuk a hangokat, a zenét, az alkotókkal együtt keverjük ki a csodálatos színeiket.

Mészöly Miklós könyveiből rendszeresen felolvasásokat tartottak Kisorosziiban, sokat megtudhatunk erről Alexa Károly *Mészöly Miklós emlékezete* című esszéjéből.

Polcz Alaine rendkívül színes, empatikus egyénisége is felejthetetlen marad, pszichológusként és íróként játékdiaosztikával is foglalkozott. Világos volt, hogy Mészöly Miklós nagy összefüggésekben gondolkozott, művészetszemlélete céltudatos létérzékelés, Alaine pedig az apró részletekben is tudott gyönyörködni, de nem vitt semmit túlzásba. Egy Polcz Alaine-ről készült fotóhoz kapcsolódóan megtudjuk, hogy Alaine ismerte Weöres Sándort, és egyszer kért tőle verset, mert a grafológia is érdekelt. Akkor Weöres az asztalra hasalva azonnal megírta a *Galagonya* című verset.

Feltehetőleg kevéssé ismert, hogy Mészöly Miklóst is folyamatosan lehallgatták, ahogy Gervai András *Fedőneve szocializmus* című könyvéből kiderül. Bódy Gábor tehetséges filmrendezőt állították rá, ott volt Mészöly 60. születésnapján is. Bódyt 1973-ban szervezték be Pesti fedőnéven.

Sokat megtudunk a művészházaspár családi életéről is. Mészölynek állandó nőkapcsolatra volt szüksége az íráshoz, de ragaszkodott a feleségéhez minden körülmények között. Mészöly Miklós szórakozottságáról is híres volt, számos anekdotikus történetet fűz a szerző a Miklós Alaine-nel a kispadon és Mészölyék Kukorelly Endrével, Balassa Péteréssel a kisoroszi kertben című fotók magyarázataihoz. Mészöly halálát követően Alaine férje kívánságára szétosztotta hamvait; került a Farkasréti temetőbe, a szekszárdi szülői sírba, a kisoroszi kertbe és Triesztbe a tengerbe is, mert valamikor matróz akart lenni.

Kisoroszi emlékezetének másik kiemelkedő fontosságú része B. Tóth Klára Kulin Ferencel folytatott interjúja. Kulin Ferenc a rendszerváltás időszakában a *Mozgó Világ* című folyóirat főszerkesztőjeként tevékenykedett. Rövid ideig volt a Magyar Napló főszerkesztője is, s a Köztársasági Elnöki Hivatal társadalompolitikai fősztályvezetője. A Magyar Demokrata Fórum elnökségi tagjaként is tevékenykedett, később alelnök is lett és hosszabb ideig országgyűlési képviselő.

A beszélgetés igazán mélyen feltárja a problémákat. Mivel Kulin Ferenc Alexa Károllyal együtt gyakori vendég volt Mészölyéknél, ez az interjú kulcsfontosságú a korszak megértéséhez. Felmerül egy nagyon fontos probléma, ami napjainkban is fókuszban van; vajon az értelmiségi eszmény pusztán csak az esztétikumban keresendő, vagy közéleti-politikai téren is vállalni kell a szerepet. Az irodalmi életben sokféleség uralkodott, ami Kulin szerint a különböző származási gyökerekkel volt magyarázható, s bár mindannyian utálták a Kádár-rendszert, senki nem felejtette el, honnan jött, a politikai polarizáció pedig az ellentéteket is hozta magával. Bizonyos vélemények szerint ő volt az, aki a Nadas–Mészöly–Esterházy-féle irodalmat ki akarta szorítani a kultúrából, de ez nem volt szándékában. Kulin Ferenc úgy vélte, Mészöly Miklós szépírói ambícióin kívül az irodalmi életet is szervezni akarta, ebben azonban nem igazán volt sikeres, ezt egyfajta kudarcként élte át.

Az MDF lakiteleki programja hármasként szeretett volna megvalósítani. Egyrészt a semlegesség politikáját kívánta alkalmazni, de ugyanakkor szeretett volna a népi baloldallal is szövetkezni. Az utolsó szempont a 'harmadik út' megvalósítása lett volna, vagyis se szocializmus, se kapitalizmus, de ez sem volt igazán járható. Vajon miért? Az író mindig az ideálisra törekszik, miközben a politikus a realisra, a legkevésbé rossz kompromisszum megvalósítására, talán ez is hátráltató tényező lehetett. Mégis, úgy hitték, a különbözőségek és az eltérő gondolkodásmódok ellenére is tudnak majd együttműködni. A felmerülő kérdések megvitatásának problémáit, személyiségalkati és kultúranthropológiai jellemzők tükrében elemezte Alexa Károly egy esszéjében, külön fókuszálva a pannoniai és hunniai nemzettudatra.

B. Tóth Klára Czakó Gábor Kossuth-díjas íróról is érdeklődött Mészöly Miklósról. Czakó Gábor a felmerülő nézeteltérések jó ismerője volt, Antall József miniszterelnöki tanácsadó testületében dolgozott, műveit markánsan jellemezte a katolicizmus kultúrkörére jellemző szellemiség. Így igazán érdekes volt megtudni, hogyan jelölte ki Czakó Gábor Mészöly Miklós helyét az irodalomban és a politikában. Végző következtetésében a magyar irodalomban az elkülönültséget, a szakadást véglegesnek látja. A különböző ideológiát képviselő alkotók, úgy tűnik, ma sokkal kevésbé fogadják el egymást, a barátságokat erősen megzavarja a politika. Talán azért, mert nincs valami olyan közös 'ellenség', mellyel egységesen fordulhatnak szembe, mint annak idején a Kádár-korszakkal. B. Tóth Klára könyvében ez nyitott kérdés marad, olyan, amire feltétlenül szeretnénk megoldást találni. Talán egyszer mégis megszülethet egy egymást elfogadó, egészséges kompromisszum.

Kisoroszi a filmesek paradicsomaként is működött, a szerzőnek ezen a területen is személyes élményei vannak, a filmesek sokszor kértek tőlük kellékeket, vagy a parókián hagyták a holmijukat forgatás idején. Futaki József gyűjtése alapján a Kisoroszi Helytörténeti Gyűjtemény Archívumában láthatjuk, hogy 17 filmet forgattak itt, köztük az Aranyember, A veréb is madár, A dunai hajós, Illés Lajos portréfilmje, a Megint tanú, hogy csak néhányat említsünk. A szerző, folytatva a kutatást, további filmeket talált. Jancsó Mikós az 1970-es évek elején vett házat a faluban. B. Tóth Klára későbbi férjével, Borda Lajossal az ott forgatott filmekben több alkalommal

statisztált. Jancsón kívül dr. Homoki-Nagy István is dolgozott ott, forgatta a Cimborákat és a Hegyen-völgyön című filmet. Ő volt az első, aki egy egész estét betöltő, színes természetfilmet készített.

A kötet záró fejezete a falutörténet. Az itt lakók büszke lokálpatrióták, őseik évszázadokon át királyi kiváltságokkal rendelkeztek. A sziget a régészeti leletek szerint már az ókorban is lakott volt. B. Tóth Klára gyermekkorában még látta a római ki-kötőerőd maradványait, ami 364–375 között épült. A bemutatásból nem maradhatnak ki a műemlékek, a köztéri szobrok és más művészeti alkotások, valamint a népszokások említése; a szüreti felvonulások, a virágszőnyeggel borított úrnapi körmenet, a halotti szokások, a karácsonyi betlehemesek, a népi hiedelmek.

B. Tóth Klára munkája egy szenzációs vállalkozás annak bemutatására, hogyan határozza meg az egyén és egy egész emberi közösség életét a folyamatosan jelen lévő alkotócsoportok jelenléte, hogyan adhatnak inspirációt az egyénnek saját élete alakításában, s hogyan inspirálhatnak bennünket értékeink megőrzésére vagy ép-penséggel értékteremtésre. A személyes tapasztalatok leírása, a gyűjtemények bemutatása, az interjúkban megfogalmazott vélemények pedig azt is lehetővé teszik, hogy új megvilágításban is értékelhessük íróink, művészeink munkáját, emberi értékeit.

(RÉSZLET)

Megváltásnak érezte Jonathan Baker, harmincéves antropológus, a sámánkultúra fiatal kora dacára elismert kutatója, tanársegéd, amikor megszólaltak az utastérben a hangszórók, egy középnyomású, lány női hang lassan, kíméletesen artikulálva angolul, németül, végül magyarul felszólította az utasokat a biztonsági övek bekapcsolására, és elmondta, nemsokára megérkeznek Budapestre, a gép hamarosan ereszkedni kezd a Ferihegyi Repülőtérre. Sokat kivett belőle az út, többet, mint amire számított. Noha nem szerette, s ha tehetne, más módját választotta az utazásnak, a terepmunkái miatt elég sűrűn kényszerült repülőgépre szállni, de sosem tudott hozzászokni, megmaradt és minden alkalommal végigkísérte az enyhe nyomás a gyorsorszájában. Voltak ennél hosszabb és rövidebb, simább és zűrösebb útjai, de sem a celebzi Makassarig tartó, több mint húsz órányi repülés, sem Alaszkában, a Hood tóról felszálló, a távoli Nunivak szigetre vivő, az út felénél hóviharba kerülő nyolc személyes hidroplán vagy a braziliai Manaus és az északkeletre, a Rio Negro partján fekvő Moura között, a páratelt esőerdő fölött ingázó ösöreg, néha kihagyó motorú, kétüléses Cessna 152-es földet érése után nem érezte magát annyira kimerültnek, mint most. Része lehetett ebben a várakozásnak. Miután véglegesen az utazás mellett döntött, és elhatározta, a hátralévő időben igyekszik a lehető legtöbbet megtudni Magyarországról, szülei forradalmáról, lassan lecsendesült érzelmeinek anyja naplója keltette hullámverése. Amellett, hogy vissza tudott térni a munkájához, és okkal bízott benne, nyár végére befejezheti könyve kéziratát, fokozatosan szövődött benne kötődés ahhoz a soha nem látott helyhez, amelyben fogantatása okán a léte gyökeresedett. Az érdeklődéssel együtt nőtt a vágya, hogy a könyvek információi után megismerhesse a valóságban is, hogy lássa, érezze, hogy kövesse és elvarrja azt a szálát, amelyet anyja naplója szakított ki múltjának szövetéből, az utazás előtti néhány napja pedig már-már olyan türelmetlenségben és izgalomban telt, amelyet előtte gyermekként érzett utoljára a régen várt horgászatokra vagy a nyári utazásokra készülődvé, amelyek két-három hét alatt bejártak egy-egy kiszemelt vidéket a montanai meg a utahi hegyek között, Floridában, Louisianában és Texasban. Diane tudta, mi megy végbe benne, ugratta is miatta, közben az évődő szavak, az incselkedő mosolyok és nevetések mögött nem lehetett nem észrevenni a hangjában meg a tekintetében bujkáló aggodalmat, nometeg némi csalódottságot, amiért nélküle indul el. Amikor a gép nekilódult és elemelkedett a kifutópályáról, majd nem sokkal később elmaradt alatta Long Beach gyufáskatulyányi, földhöz lapuló házaival, akár egy prezentációra készített makett, aztán a felhők között látta az óceánt, amelyen mint egy megrendelésre készült egyedi, minimalista szőnyegen a víz színe egy haránt húzó enyhe ív mentén a partközeli türkizre emlékeztetőből rövid átmenettel tintakékre

változott, örült, hogy Diane ablak melletti ülésre vett neki jegyet. Az érzés talán másfél óra múlva változott meg, akkor tűntek fel a horizonton a viharfellegek. Közeledve egyre robusztusabbak lettek, a széleken hajló selymet idéző fényes fehéről az acél- és füstszürkén, a mogyoró barnán át egészen a feketéig terjedő színskálán elhelyezkedő, egymásba gomolygó formák cseppkőbarlangok belsejében látható alakzatokat idéztek, egy gigantikus, térbeli Rorschach-teszt képzetét keltették. Nem sokkal később becsukta a könyvet, amit olvasott, Doctorow World's Fairjét, megfogadva a hangszóróban hallható, a közeli vihar tényét közlő szavak utáni kérést, bekapcsolta a biztonsági övét, elvette a fiatal, szőke stewardess-től a felkínált jégakkut, a tarkójára tette, hátradólt az ülésen, és fejével a támlához szorította. Hirtelen lett sötét odakint, a gép megmozdult, rázkódott, valamennyit zuhant is, az ablakon vastagon folyt le az víz, sűrűn felfénylő villámlások világították meg a felhőket. Az utastérben a fesztelenül duruzsoló alapzaj elcsendesült, sóhajokat, ijedt mormolást lehetett hallani, nem túl távol a háta mögött egy nő próbálta nyugtatgatni ijedten síró gyermekét, látta, hogy a mellette ülő idős ősz hajú, szürke halszálkás öltönyt viselő férfi mindkét kezével szorítja az ülés karfáját. Becsukta a szemét, de a villámlások fényét lezárt szemhéján át is érzékelte. Addig is gyorsította volna az idő múlását, onnantól, ha teheti, átugrotta volna az út egész hátralévő részét. Rágyújtott egy pipára, majd megpróbált aludni, de nem igazán sikerült, csak az utazásokkor sokszor előforduló, álom és ébrenlét határán pilinkélő, se itt, se ott állapotig jutott, el-elszunnyadt néhány percre, pillanatra, álomtöredékek kusza, illékony képei jelentek meg előtte, aztán feleszmélt, és ez így ment órákon át. Tompán tért magához, elnehezedett, sajnó lábbal. Enyhült a vihar, de a komor, esővel viselős felhők megmaradtak, akkor keveredtek ki közülük, amikor Frankfurthoz közeledve ereszkedni kezdett a gép. Besötétedett már, mire földet értek. Végeláthatatlannak tűnő egy óra húsz percet kellett várnia menetrend szerint a csatlakozó budapesti Malév-járat indulásáig. Járált fel alá a tranzitban, akár egy gondolatok nélküli robot, hogy életet vigyen elgémberedett tagjaiba, időnként átfutott rajta, leül, ám amint eszébe jutott, hamarosan még másfél órányi időt kell ülésbe kényszerítve eltöltenie, gyorsan letett róla. A várakozás végül majdnem két óra hosszat tartott, nem csoda, hogy az útlevél- és csomagellenőrzés után olyan tördödötten lépett be a budapesti repülőtér csarnokába néhány perccel éjjeli fél egy után, mintha a maga mögött hagyott alig tizenkét órában végiggyalogolt volna a hajdan az indiánok által megtett Könnyek Útján.

– Mi a rossebet akartok már megint? – szúrte fogai közt a szavakat félhangosan a taxi sofőrje, miközben jobbra húzta a kormányt, lassított, és megállt az elemlámpájával köröket leíró rendőr előtt, a bekapcsolt kék villogóval parkoló rendőrautó mögött.

Jonathan Baker a repülőtér kijáratánál szállt be a homokszínű autóba, amelyben légrfrissítő édeskés-puha vaníliaillata keveredett cigarettafüst állott-kesernyés szagával. A tőle tizenöt-húsz évvel idősebbnek tűnő, pocakos, farmert és pulóverre vett barnabézs aprókockás zakót viselő, kerekarcú, kopaszodó férfi eléjött, amikor kilépett az épületből, köszönt, nehézkesen, a betanult szavakat darabosan egymás mellé illetve kér-

dezte meg tőle angolul, hogy hova viheti, s mikor megmondta a szálloda nevét, ahol Diane szobát foglalt, kinyitotta neki a hátsó ajtót, berakta a bőröndjét a csomagtartóba, és elindultak. Elhagyták a repülőtér parkolóját, majd egy lámpánál jobbra ráfordultak egy főútra. Gyér volt a forgalom, csak előttük a város felé haladó autók hátsó lámpáját lehetett látni, a szembesávban nagyritkán húzott el mellettük egy-egy jármű. Felélénkült a férfi, miután meg-megakadva, szavakat keresve elkezdett angol mondatát Jonathan Baker segíteni akarva rajta magyarul szakította félbe. Megkönnyebülve kérdezte, nem zavarja-e, ha dohányzik, jóváhagyó válaszára cigarettát vett elő, rágyújtott, és tenyérynire letekerte maga mellett az ablakot. Hűvös, esőszagú levegő tört be autóba. A férfi a munkájáról faggatta, dicsérte a nyelvtudását, érdeklődött, hol és miért tanulta meg, érezhetően meglepődött rajta, hogy először jár Budapesten, gyorsan, a foglalkozásához hozzátartozó rutinnal sorolta el, hová érdemes menni, mi az, amit mindenképpen meg kell néznie, és ha szórakozni támadna kedve, mely helyekben nem fog biztosan csalódní. Elmaradt mögöttük a repülőtér erős reflektorok fehér fényében fürdő, magas drótkerítéssel határolt területe, jobb oldalon növendék erdő futott el mellettük, a balon földszintes házak, közöttük az utcákban halovány lámpák világítottak, mint nagyranőtt, dermedt, páraaurát növesztett szentjánosbogarak.

– Még mindig tartanak tőle – jelentette ki a sofőr, mikor kiderült, Jonathan Baker anyja a forradalom után emigrált, és 1957-ben került Amerikába. – Évtizedeken keresztül csak otthon meg baráti társaságban lehetett beszélni róla. Mostanában elő-előkerül, és érezhető – már elnézést a kifejezésért –, hogy összeszorul miatta a seggük.

Egy felüljárón haladtak át, utána az erdőt házak váltották fel, ipari épületek maradtak el mellettük, jobbra a távolban három egymáshoz közeli kéményt övező, piros lámpákból álló koszorúk világítottak az éjszakában. Időnként cirpegő hangokat adott az autó rádiója, majd megszólalt a diszpécser, címeket diktált, kéréseket tolmácsolt és utasításokat adott. Jonathan Baker fészkelődött, próbált viselhető testhelyzetet találni a kényelmetlen ülésen, kinyújtani elgémberedett lábát, már amennyire a szűk utastér lehetővé tette. Hallgatta a megeredt nyelvű sofőrt.

– Nem egészen egy évvel a forradalom előtt kerültem fel Pestre. Tizenhat éves voltam. Tudja, a faluban, ahol felnőttem, nem volt semmi, csak a téész, abban dolgoztak az emberek. Aki mást akart, annak el kellett mennie valamelyik városba, jártak az emberek Mátészalkára, Nyíregyházára, Miskolcra, Leninvárosba, a legtöbben ide. Nekem a nagybátyám a Csőszernél dolgozott, felhozott magával, egyszerűbb volt úgy, mintha egyedül kellett volna belevágnom, nem is tudom, mihez kezdek egyébként, villamost is akkor láttam először életemben. Segédmunkás lettem, estin fejeztem be az iskolát, utána megszereztem a lakatos bizonyítványt. Emlékszem, a munkásszállás ebédlőjében mondta valaki, hogy az ÁVO a népet lövi a rádiónál. Ha nem akart az ember kocsmába menni, ott ütötte el esténként az időt sakkal, kártyával, beszélgetéssel. Néhányan felpattantak és nekiindultak. Mentem volna velük én is, de a nagybátyám nem engedett, azt mondta, anyád szíjat hasítana a hátamból, ha történne veled valami, úgyhogy dülva-fúlva, de maradtam. Utólag azt mondom, igazza volt, ki tudja, mi történt volna, lehet, ha akkor nem tart vissza, ma nem beszél-

getnének itt. Azok közül, akik akkor odamentek, lehettek tán tucatnyian vagy még többen, hárommal találkoztam később a munkásszálláson, a többiek odavesztek vagy később börtönbe zárták őket, egyet, egy huszonkét éves, fekete, göndör hajjú, Nyírcsahojba való hegesztő fiút fel is akasztottak. Amikor megállt az élet a harcok miatt, hazautaztunk. A faluban mintha mi sem történt volna, szinte semmit sem tudtak róla, mi zajlik a világban, mi mondtuk el, hogy Pesten kitört a forradalom, haza akarják zavarni az oroszokat. Egy Jancsó László nevű férfi felállt a kocsmá előtt a vas biciklitartó tetejére és az öreg ecetfába kapaszkodva elszavalta a Nemzeti dalt. Rá is ragadt, később Talpra magyarnak nevezték. November végén pufajkások jöttek, felhívták a tanácsházára, és agyba-főbe verték. Sose heverte ki egészen, ha valamit nagyon gyorsan akart mondani, mindig dadogni kezdett, és olyankor furcsán rán-gatódzott neki a feje is.

Emelkedett az út, egy hosszú balkanyar után emeletnyi magasságban vitt, szét-ágazó, fénylő vasúti sínpárok fölött, látta a szemaforok vörösén és zölden világító lámpáit, elsuhan mellettük az állomásépület teteje, utána három gyűrűben vörös, villogó lámpasorral övezett adótorony tűnt fel, a magassága nagyjából felénél körberakott antennatányérok alkotta kiszélesedéssel úgy nézett ki, mint egy karcsú minaret az erkélyével, ahonnan a múezin szólítja imára a hívőket. A felüljárót elhagyva egy alacsony panelházak között futó, széles, kétszer háromsávós útra értek, ezen intette le őket a rendőr.

– Nem tudom, mi van itt máma – mondta a sofőr, miközben visszkapott iratait a kesztyűtartóba dobta, feltekerte az ablakot, és elindult. – Tudja, a taxikat nem szokták megállítani, délután kettőkor kezdtem el a munkát, és már harmadszor megszelnék le. Lehet, hogy keresnek valakit vagy Gorbacsovot várják titokban.

A fáradtság, a meleg és az autó mozgása elálmósította Jonathan Bakert, időnként azon kapta magát, alig bírja nyitva tartani a szemét. Hallotta a sofőr távolinak tetsző szavait, ha kérdezte, röviden válaszolt is neki, de igazából nem volt jelen a beszélgetésben. Nézte az ablakon át a megsűrűsödő, az eső nyomait viselő várost, az egymáshoz tapadó házakat, a járdán itt-ott lépkedő embereket, az anyjára gondolt, az arcát látta maga előtt, megkeményedett vonásait, ahogy összeszorított szájjal nézett maga elé azon a régi estén a nappaliban, miután kurtán-furcsán véget vetett az ő tervezett ideutazásáról kezdett beszélgetésüknek. Elmosolyodott. A sors különös, kaján fin-torának tűnt most, hogy egy taxiban ül Budapesten, úton egy szálloda felé, s ezt végeredményben neki köszönheti, miközben egész életében mérhetetlen szívóssággal igyekezett távol tartani tőle. Eszébe jutott Zólyomi Bálint. Az eltelt évek alatti levélváltásaikban többször szóba hozta az utazását. Nem mondta el neki akkor a meg-hiúsulás valódi okát, váratlanul előállt családi problémára hivatkozott, és később is figyelt rá, hogy hihető, de kellően homályos indokát találja a halogatásnak. Amikor január végén elhatározta magát, levélben tudatta vele tavaszra tervezett indulását. Válaszából, amely egy nagyalakú, vaskos borítékban érkezett, és a levele mellett egy „A sámánizmus” címet viselő, száznál több oldalas sűrűn gépelt oldalnyi kéziratot is tartalmazott, nem lehetett nem felfedezni a kételkedést. „Jó lenne. Majd meglátjuk...

Hívj fel, ha ideértél!” – írta, és Jonathan Bakert, noha tudta, abszolút igaza van, mégis bosszantotta a hitetlenkedése, s mintha megfelelő válasz lenne rá, úgy döntött, komolyan veszi az általa írottakat, meglepi, legközelebb akkor keresi, ha már Budapesten lesz. Diane megmosolyogta a truccolását, és vele ellentétben, aki gyorsan elfeledkezett róla, az asszony észben tartotta, hetekkel később, az indulás időpontjának véglegesítését követően újra előhozta, rábeszélte egy következő levélre, mondván, nem ártana legalább azt megtudnia, ott lesz-e egyáltalán abban az időben, hogy utazásának legalább ebből a szempontból legyen értelme.

Véget ért az út, amelyiken a repülőtérrel addig haladtak, egy közlekedési lámpa előtt állt a taxi egy tér torkolatában, túloldalát építkezés drótkerítés zárta le, mögötte két keskeny, csupasz ablaknyílásokkal teli betonépület magasodott, mint két, lőrészekkel teli sűrű erődítmény, a mellettük álló daruk esőtől nedves, az utcai lámpák fényében meg-megcsillanó rácsos oszlopaival, egymás felé fordított gémmükkel, lelógó futómacskáikkal és a mögöttük nyíló utca épületein világító fényreklámok különféle típusú betűivel egy Marinetti-mű színes, térbeli megvalósulásának hatottak.

– Muszáj kerülnünk – jelentette ki a sofőr –, ezt itt már évek óta építik, lehet, hogy elérem a nyugdíjat, mire befejezik.

Szűk, néptelen, néhol sötétbe boruló utcákon kanyarogtak, a férfi időnként mintha elveszítette volna a türelmét, rátaposott a gázra, az autó megnyikorduló kerekkel, hangosan robogott a karnyújtásnyinak tetsző távolságra lévő régi házak mellett, sziszegő hangot keverve a menetzajba tócsákon gázolt át, a járdára fröccsenő, néhol a falat is elérő cseppekké tépte egykedvűen pihenő vizüket, hogy aztán erőteljes fékezés után forduljon jobbra vagy balra, vagy álljon meg egy közlekedési lámpa előtt. Meg kellett kapaszkodnia az ablak fölötti fogantyúban, hogy ne dőljön el az ülésen.

Miután az autó megállt a szálloda bejárata előtti hosszán kiugró, lapos, sülyesztett lámpákkal teli előtető mellett, amely alatt dézsába ültetett tuják sora között leterített vörös szőnyeg vezetett az üvegajtóig, a sofőr kivette a bőröndjét a csomagtartóból, elindult vele Jonathan Baker felé, de még mielőtt odaért volna, mellettük termett a londiner. A fáradtság ellenére is érzékelte a két férfi néma egymásnak feszülését. A londiner határozott mozdulattal elvette a bőröndöt a sofőrtől, a férfi megállt, behúzta kissé a nyakát, arcán tanácstalanság látszott, mintha késztetés és tartás viaskodna benne, s nem tudná eldönteni, melyiknek engedelmesskedjen, aztán a másik szűrős tekintetétől kísérvé mégis előrelépett, kezét nyújtott, és adott neki egy névjegyet, azzal, hogy hívja bármikor, örömmel áll a rendelkezésére.

– Hogy utaztál? – kérdezte Diane távoli, helyenként recsegés torzította hangon, amikor a londiner távozása után a szobájában az ágyra roskadva felhívta.

– Borzalmasan. Viharba kerültünk, késve indult a csatlakozó járat. Olyan, mintha leszedáltak és bedobtak volna egy mosógépbe. Sajog mindenem.

– És milyen érzés ott lenni?

– Semmilyen – mondta Jonathan Baker, felkelt az ágyról, a telefonkészüléket a kezében tartva az ablakhoz lépett, és kinézett az éjszakába. – Itt állok az ablaknál, előttem lent folyik a Duna, szemben hegyek és a város kilágítva. Szép. Sokszor el-

képzeltém, most mégsem érzek semmit. Mintha lenyeltem volna a Mojave sivatagot, és nem lenne bennem más, csak por, nehéz kövek meg félig elszáradt kaktuszok.

– Érdekes falat lehet, ha elképzelem. Pihenj, jobb lesz.

– És te?

– Én jól vagyok, sőt egyre jobban. Délután átjött Helen, elmentünk fodrászhoz meg kozmetikushoz, bevásároltunk, utána egy üveg Chianti mellett kitérgettünk mindent. Már csak néhány korty van belőle. Készülünk, hogy nekiindulunk bulizni.

Jonathan Baker az órájára nézett, még az otthoni időt mutatta, fél nyolc múlt rajta néhány perccel.

– Azért óvatosan, ne düljátok fel az egész várost – mondta atyáskodóra igazított hangon –, messze vagyok, nem tudom letenni értetek az óvadékot.

– Dehogy... Tudod, a rendes lányok korán lefeksznek, hogy időben hazaérjenek – az asszony szavai távolinak tündek, de így is kihallotta belőlük az évődést, látta maga előtt az arcát, a hamiskásan csillanó szemét, alig észrevehető mosolyra húzódo ajkát. – Bocs, lehet, hogy összekevertem valamit – mondta immáron nevetve néhány pillanatnyi hatásszünet után, majd komolyra váltott. – Vacsorázni készülünk a Bottinoban, Helen kilenc órára foglalt asztalt, mondtam neki, találkozunk jót közelebb is, vagy összeüthetünk valamit irthon, de nem lehetett lebeszélni róla, ismered. Kijelentette, ez a mi esténk és kész, adjuk meg a módját, különben is hónapok óta hanyagolom, ha továbbra is kifogásokat keresek, azt fogja hinni, hogy le akarom rázni.

Diane barátnője, Helen Carpentier stramm nő volt. Okos, csinos és határozott. Nyelvi művészetet tanított a Thornton Donovan Schoolban, egy magániskolában New Rochelle-ben. A louisiani Houmában nőtt fel, ahogy mindig jellemezte, egy párás, álmos és lapos kisvárosban, dédszülei francia bevándorlók voltak. New Orleansban, a Tulane Egyetemen tanult esztétikát és angol irodalmat. Még az egyetem alatt férjhez ment az egyik csoporttársához, mire végeztek, el is váltak, utána egy Daniel Ludocerszkij nevű orosz-zsidó festővel élt együtt, vele költözött New Yorkba, az ő révén ismerkedett meg Diane-nel, pár évvel később szakítottak, a festő Mexikóba költözött, a maja művészet termékenyítő univerzalitását akarta tanulmányozni, megérteni és beépíteni a munkáiba, Helen maradt. Jonathan Baker kedvelte, bizonyos vonásaiban az anyjára emlékeztette, meg azokra a nyitott, állhatatos és kemény nőkre, akikről, ha az ember a felszín alá néz, mindig kiderül, szerepük, miként a látványos hidak szekezetében a kevés figyelmet kapó kábeleknek, meghatározó volt egy-egy kornak és életmódnak a fenntartásában és alakításában, s valódi megértésük is csak velük együtt lehetséges. Órákon át tudtak késhegyig menően vitatkozni a legkülönbözőbb dolgokról.

– Lehet, hogy jobb lenne nekem is ott lenni... – szakadt ki a tétova mondat Jonathan Bakerből.

– Csak a fáradtság beszél belőled. Ha itt lennél, oda vágynál.

– Oké, igazad van. Mulassatok jól és vigyázzatok magatokra! Holnap este hívlak.

– Aludj, pihend ki magad! – mondta Diane és letette a telefont.

Nem volt sem kedve, sem ereje nekikezdeni a kipakoláshoz. Előkereste a bőröndből a tisztálkodószereket, letusolt, fogat mosott, és végigdőlt az ágyon.

Feküdt Jonathan Baker, harmincéves antropológus, a sámánkultúra fiatal kora dacára elismert kutatója, tanársegéd a budapesti Duna Intercontinental szálloda negyedik emeletén, a 427-es számot viselő, Dunára néző szobájában, teste kőként elnehezdedve süllyedt bele a matracba, lábában mintha orientációját veszített hangyakolónia futkározott volna fel-le. Nézte a plafont, az ablakon át az egybefüggő, tömör sötétséget, nem tudta eldönteni, hol húzódik a horizont, s hogy a távolban vibráló apró fénypontok a felhők között láthatóvá váló csillagok vagy mesterséges fényforrások valahol. Hiába várta, a máskor könnyen jövő alvás sehogyan sem akart megérkezni, el-elpilledt, ereszkedni kezdett, akár a vízbe alábukó, az álom elmosódó képeket felvillantó, körbeölelő, súlyt eloldó, puha közegébe, ám valami mindig visszarántotta. Egy idő után meguntta, felkapcsolta az ágy melletti éjjeli lámpát, elővette a táskájából a Doctorow-könyvet, de túl fáradt volt az olvasáshoz, össze-összefolytak előtte a betűk vagy azon kapta magát, hogy miközben a szemével halad előre a szövegben, semmit sem fog fel belőle. Világosodni kezdett már, mire elaludt. Apjával kaptattak felfelé egy meredélyen. Nyár volt, apja tejeskávébarna rövidnadrágot és ugyanolyan színű, a sok telepakolt zsebtől vaskos mellényt viselt, alatta bő fehér pólót, lábán a kopott, barna bakancsa, amelyet horgászatokra meg kirándulásokra húzott fel, fején széles, egyenes karimájú, az amishokéra hasonlító szalmakalap. Valahol Utahban lehettek, legalábbis erre utalt a lábuk alatt porzó hennavörös föld és a szétszórtan növény, méregzöld, apró ág-bogasztüskés, hallhatóan sóhajtozó cserjék. „Mozdulj meg, anyád vár ránk!” mondta az apja, majd kilépett, és négy-öt méterre távolodva haladt előtte, hátára kétenyérnyi, amőbára emlékeztető foltot rajzolt a szöveten átütő izzadtság. Perzselt a magasan álló Nap, homlokáról folyt a verejték, szemöldöke időlegesen útját állta, majd amikor cseppjei átjutottak rajta, a szemébe csorogtak, vállát lehúzta a hátizsák, lapos léptei nyomán bakancsa körül kavargott a felvert, vörhenyes homok. Felérve egy fensíkra jutottak, ahol egy elhanyagolt, gyomfelverte aszfaltút futott át a sivatagi tájon, a szemhatáron magasodó, földbe mélyedő pörölyre hasonlító, vörös hegyek felé, a sávokat elválasztó sárga szaggatott vonalak lekoptak, néhol maradt meg belőlük mutatóban, meg az egykori helyükön sötétebb aszfalt őrizte az emléküket. Itt már alkonyodott, a rézsút érkező napsugarak éles árnyékot növesztettek a földhöz lapuló cserjéknek, tükröződve csillogtattak meg valamit a távolban. Elég sokáig tartott, míg odaért az elhagyatott Casey's benzinkúthoz, a mögötte álló üzlet betört és éppen maradt ablakai verték vissza a fényt. Közel-távol nem látszott másik épület. A két kútoszlop rozsdás volt, egyikről a borítólemez egy része hiányzott, látszottak a csövek, amelyeken valamikor a benzin érkezett a föld alatti tartályokból, körülöttük a betonra vastag porréteg telepedett, itt-ott tüskés gyomok nőttek belőle. Az épület tetején rozsdásan feszített a vállalat emblémájában is szereplő szélkakas, a fal deszkáin felpattogzott a hajdan fehér, mára szürkült-sárgult festék, nagy területeken letöredezett, lekopott, mintha csiszolópapírral ment volna át rajta az idő. Apja a szárny nélkül ásító ajtónyílás előtt ült csapzottan a három fokból álló lépcsőn, kalapja a térdén pihent. „Azt hittem, sose érsz ide, mondtam, hogy sietnünk kell”, szólalt meg szemrehányóan, mikor közel ért hozzá, majd feltápászkodott, és elindult be az ajtón a sötétségbe. Követte. Hosszú félhomályos fo-

lyosón haladtak, a padlót törmelék, por borította, üres papír- és konzerves dobozok, műanyagflakonok heverték szanaszét, üvegcserepek roppantak a talpuk alatt. Belépett a jobb oldalon sorban ásitó ajtónyílások egyikén. Hajdani mosdóhelyiségbe jutott. Vastagon ült a vörös homok a fal hámlani indult burkolának egykor fehér csempéin, a fekete és fehér lapokkal sakktáblaszerűen lerakott, hiányos és töredezett padlón, a csapnélküli kagylókon. Nem volt meg mindegyik, a hiányzók helyén kitépelt csavarok nyomában maradó lyukak és csöcsönkok látszottak. A bejárattal szemközti falon középtájt, valamivel szemmagasság fölött ottmaradt egy felrajszögezett, megfakult Playboy-címlap. Oldalról fényképezett meztelen, lapockájáig érő tollcsokorral díszített szalmakalapot viselő, a kamerába néző nő állt rajta egy padlásszobában, ovális tükör előtt, harisnyás jobb lábával egy nyitott ládán térdelve, kezében tollboáival, ami sejtelenesen fedte el a tükörben kirajzolódó testének nagy részét. Foltokban lepattogzott festéku zuhanytálcát látott a sarokban. Eldugulhatott, mert kétujjni víz állt benne, domborzati térképnek is beillő képződménnyé rendezte az alján összegyűlt homokot. Ahogy nézegette, érezte, csiklandozza valami az ajkát. Odanyúlt, egy hajszál vége került a kezébe. Addig észre sem vette, hogy a szájában van. Végét az ujjára tekerte és húzni kezdte. Megfeszült a nyelve alatt, vége a torkáig ért, lassan siklott az ínyén. Amikor végül kihúzta, egy valószerűtlenül hosszú, hullámos szőke hajszálat tartott a kezében. Beledobta a zuhanytálcába. Gyűrűkbe csavarodva úszott a víz tetején. Nem múlt el a csiklandás az ajkáról, sőt körben mindenütt birizgálta, és belül a szájüregében is érezte, hogy tele van hajjal. Markoló mozdulattal fogta össze a végüket és húzta kifelé. Öklendezések közepette szabadult meg egy kisujj-vastagságú fekete tincstől. De nem volt vége, néhány szál még maradt. Amikor ezeket megfeszítette, olyan volt, mintha belül a szájpadlásához meg az ínyéhez forrott volna a végük, szűrő fájdalmat érzett, közben a tálca vizének felszínén apró kúpok jelentek meg, mintha a hajszálak nemcsak a bőrével, a vízzel is összeköttetésben lennének. Ha lazított a feszítésen, a felszín elsimult, ha meghúzta a hajszálakat, újra megjelentek a kitéremkedések. „Ne szórakozz már! Tényleg nincs erre időnk”, hallotta maga mögött apja szemrehányó hangját. Egy határozott mozdulattal kitépte őket. Vér buggyant a vízben a kúpok helyén, érezte a nyelvén az ízét. Követte apját a folyosón. A végén csukott ajtó állta útjukat, apja csavarhúzózt vett elő a zsebéből, babrált valamit a zárral, aztán kinyitotta. Bloomfield határába léptek át, a Lake Fisher mellett, a Izaak Walton League épületével szemben az erdőbe, napsütéses, meleg délutánba. A tó fölött néhánytíz méteres magasságban egy hatalmas, acélszürke Zeppelin léghajó lebegett méltóságtelesen, oldalára nagy nyomtatott, fekete betűkkel, magyar nyelven a „Ruszkik haza!” feliratot festették. Népes grillpartit találtak a parton, ott voltak Greenék, McKay-ék – papa, mama és a három kamaszodó gyerek –, a kilencedikes Laura Eatkins, az ügyvéd Mr. Rosenberg, kezében szivarral, a budapesti taxisofőr, Helen Carpentier és a festő Daniel Ludocerszkij, egyetemi kollégái, Jo-Anne Kazimiersky, Rebecca Waltrough és Stephen Barten, Zólyomi Bálint eltávolodva a többiektől elmélyülten beszélgetett Michael Hannerrel. Nem messze mögöttük, közel a parthoz tucatnyi egyedből álló bölénycsorda legelészett békésen. Az égő fa füstjét és a süllő hús illatát messziről érezn

lehetett, Bruce Springsteen Born to Run című száma szól hangosan. Integgettek, amikor látták őt és az apját közeledni az úton, el is indult feléjük, de apja utánalépett, megfogta a vállát, „Nincs erre időnk, sietnünk kell”, mondta, felemelte a kezét és a távolba mutatott. A hídon túl, a 63-as úton sötétzöld tankok menetoszlopa tartott a város felé, az első a Grace Pointe Nazaréus Templomnál járt, felettük vetési varjak tömege kavargott alakváltó fekete felhőként. Továbbindultak. Hamar a város első házaihoz értek, mintha kiesett volna az emlékezetéből az út, vagy egy szempillantás alatt tették volna meg. Ahogy haladtak előre, változott a város, eltűntek a széles, szellős, fák övezte utcák, egy romos nagyvárosban kerültek, az útra omlott téglahalmok és feketére üszkösödött épülettorzók közé. Metsző szél fújt, verejték átitatta pólója jeges borogatásként feszült rá, a levegőben hópelyhek kavargtak. Volt ahol felismert brooklyni utcarészleteket, házakat, házmaradványokat, de néhány lépés után elbizonytalanodott, olyan érzés vett rajta erőt, hogy sosem látott, ismeretlen helyen jár. Apja határozottan lépkedett, úgy tűnt, pontosan tudja, hova kell menniük. Három sarok után beléptek egy félig leomlott tűzfalú, földszintes ház kapuján. Az apró udvar közepén öt vérbefagyott halott férfi feküdt, arcukon és ruhájukon vékony, áttetsző fátyollá álltak össze a hópelyhek, hátul egy téglarakáson az anyja ült fiatalon, fekete rélikabátban. „Hála Istennek, hogy végre megjöttetek”, mondta, és elindult feléjük. Napfény töltötte be a szobát, amikor Jonathan Baker felébredt.

*

– Most már értem – mondta Zólyomi Bálint, miután hosszú másodpercekig nézett hol rá, hol maga elé, látszott az arcán, a hallottak, amelyekből évek elmúltával megérthette Jonathan Baker addig nehezen magyarázható viselkedésének okait, nemcsak meglepték, meg is indították.

A szálloda teraszán ültek, az alumíniumkorlát alatti teret falként lezáró dohánybarna, áttetsző plexithez tolt csontszínű abrosszal letakart fémasztalnál, egy kinyitott, bíborszínű napernyő alatt.

Későn kelt Jonathan Baker harmincéves antropológus, a sámánkultúra fiatal kora dacára elismert kutatója, tanársegéd; amikor tíz óra után kinyitotta a szemét, kellett néhány pillanat, hogy a plafont nézve tudatosuljon benne, hol van voltaképpen. Fájt a feje, nem nagyon, tompán és szétterülően, mintha valami feszült volna az egész homloka mögött. A fürdőszobai tükörben, az ébredés utáni pohár vizet kortyolva, miközben még az álom fakuló, kusza képei peregtek benne, nyüzögött látta az arcát. Amikor visszalépett a délelőtti napfényvel megtelt, elegáns, pasztellszínek uralta szobába és szétnézett, átfutott rajta, alig hagyott benne nyomot a jelenléte. Miután érkezés és a Diane-nel folytatott telefonbeszélgetés után nem pakolt ki, bőröndje az ágy végénél feküdt, rajta ledobált ruhadarabjai, mellette a cipője és a zoknijai, az éjjeli szekrényen a Doctorow-könyv, előtte padlón a válltáskája. Ha felöltözne, megigazítaná a feje nyomát őrző párnát, a meggyűrődött lepedőt, a felhajtott paplant meg rajta a szálloda hímezett címerét viselő dohánybarna ágytakarót, és kísétálna, lehet, észre se venné senki,

hogy itt aludt. Nem volt új neki a kívülállásnak ez az érzete, mindig eltöltötte, amikor ismeretlen, távoli helyre érkezett meg, óvatosság, tartás és tétovaság keverékeként lehetett a legjobban leírni, amely úgy vette körbe és feszült közé a környezet közé, mint a sejt burka, hogy aztán lassabban-gyorsabban vékonyodjon, mielőtt végül elenyészett és szabadjára engedte. Most mégis meglepte, nem a szimptomái, hanem a jelenléte, azt hitte, ezúttal elkerüli. Soha nem várt még utat jobban ennél, s bár mind-egyiken hajtott a kíváncsiság, a megismerés iránti nem csillapodó vágy, ennek fókuszában most önmaga állt, saját története időben elrejtett szálainak kibogozására készült, érthető hát, ha azt hitte, ez a hely ellenerő nélkül vonzza majd magába, nem utolsósorban azért, mert az eltelt hónapok alatt összeolvasottak alapján úgy hitte, valamennyire ismeri, nem idegenként érzékelte ide. Az ablakhoz ment, nézte a lent fodrozódó, a délelőtti napfényben csillámló, szalmára emlékeztető színű Dunát, szélesebb volt, mint amilyennek elképzelte, a parton kikötött, meg-megmozduló hajókat, a jobbra lévő hajóállomás mólójától szélesen örvénylő, tajtékos nyomot hagyva kőhajításnyira eltávolodottat, a zömök Lánchidat, szemben a hegyoldal eklektikusan egymás mellé ragasztott házait és a tetőn elterülő, impozáns, oszlopos-timpanonos, türkizre oxidálódott tetejű, kupolás épületegyüttest, távolinak és személytelennek érezte, mintha egy néma ismeretterjesztő film fixált kamerájú felvételét látná egy képernyőn. Felöltözött, egy pillanatilag tűnődött, kipakoljon-e, de úgy döntött, ráér, ha megitta a reggeli kávéját.

Pipázva a szálloda bárjában, a gőzölgő csésze mellett, belenézett a sarokban lévő asztalról találomra elvett, Magyar Nemzet című újságba. Az amerikai–oroszkapcsolatokról szóló cikkekből álló összeállítás foglalta el a címodalt; tudósítás Shultz külügyminiszter moszkvai tárgyalásairól meg Reagannek a májusban esedékes a szovjet fővárosban rendezett Gorbacsovval való csúcstalálkozóra készülve Springfieldben a World Affairs Council előtt elmondott beszédéről, amelyben a két ország kapcsolatát értékelte, erről szólt a vezércikk is. Jonathan Baker követte a híreket, tisztában volt a világ átalakulásával, a Szovjetunióban Gorbacsov hatalomra jutása óta végbenemő változásokkal, időnként szenvedélyes vitába is bonyolódott miatta, de azért túlzás lett volna azt állítani, életében túl nagy teret foglalt volna el a politika. A közállapotokhoz felelősen viszonyuló állampolgár hozzáállása volt az övé, nem több és nem kevesebb. Négyévente részt vett a választáson, a demokrata jelöltre szavazott, legutóbb Mondale-re, de őt Reagan még Jimmy Carternél is jobban megverte. Akkor már nem élt az anyja sem, elmaradt menetrendszerű vitájuk. Szülei a tágabb baráti és ismerősi körökkel együtt megingathatatlan republikánus szavazók voltak. Közben a friss kávé szagával keveredő, a komótosan meg-megszívott, görbe Savinelli Dry bent pipából felszálló füst édeskés-puha illatától körbeölelve szeme végigfutott egy Kádár János és a magyar szellemi élet képviselőinek találkozájáról szóló hosszú cikk sorain, gondolatai máshol jártak, eszébe jutott a hangosra sikerült este, amelyen kiderült, a világról vallott, szüleitől eltérő véleménye a szavakon túl az esedékes elnökválasztáson szavazatban is kifejezésre jut majd. Nyár vége volt, augusztus utolsó szombatja, bő egy héttel később kellett visszautaznia az egyetemre. Négy nappal előbb érkezett haza, két és fél hetet töltött Montanában, a csoporttársa, Lionel Mad-

dow családjának ranchán, Plainstól nem messze, a Clark Fork folyó mellett. A teraszon vacsoráztak, anyja cinkét készített pergelt káposztával; a gyermekkorából hozott maréknyi közül az egyik volt ez a krumplipürére hasonlító étel, ebbe nem kellett vaj, a krumplit a fűszeres főzőlevébe törte és lisztet tett bele sűríteni, utána a pirospaprikás-borsos zsírban párolt savanyú káposztával váltott rétegekben rakta egy lábasba, majd a sütőbe tette fél órára, hogy egybesüljenek és az ízük összeérjen. Apja és ő is nagyon szerette. Degeszre ette magát, elpilledve ült az asztalnál. A meleg este az udvaron nyíló fehér, sárga és céklabíbor virágú loncok selymes illatával telt meg. Nem emlékezett már, hogyan kezdődött a vitájuk, apja megfontolt mondatai idéződtek fel benne, szelíd érvelése, ahogy szája sarkában egy keserédes félmosollyal mondta, „A nagyvároson kívül is van egy világ, abban is van jószág és érték.”, „Nem szakíthatja el minden gyökerét az ember, fiam.”, anyja megkeményedő arca, kimért, szentencia-szerű megjegyzései és közvetései, „Az Isten óvjon az olyan emberektől, akik úgy gondolják, mindenkinél jobban tudják, mi a jó mindenkinek.”, „Fogalmad sincs róla, hova vezethet ez.”, „Jó dolgokban azt sem tudjátok, mit csináljatok.” Elhangzott belőlük jónéhány, amelyekkel vehemenciában és hangerőben egyre feljebb strófolta az ő szabadságról, elfogadásról, a világ változásának elkerülhetetlenségéről és jószágáról szóló, sűrűn megszakadó monológját, ami innen visszanezve naivan tiszta manifesztumnak tűnt, de a lényegét tekintve azóta sem gondolta másképp. Mosolyt csalt arcára az emlék, a régről benne maradt, elsőre ellentmondásosnak tűnő érzés, hogy ott és akkor is pontosan értette szülei érveit, hovatovább legtöbbjük igazát el is fogadta magában, mégis vitakozott, mert merevnek érezte, bezáródásnak és elutasításnak, kényelmesnek, tétlen és terméketlen szembefeszülésnek az idővel, olyan védekezésnek, amely annak okozza a legnagyobb kárt, amit óvni akar. Míg ő kifelé nézett, ők befelé tekintettek; ő megismerendőt, lehetőségeket nyújtót látott a világban és változásaiban, akár szörfösök az egy szál deszkán meglovagolandó hullámokban, ők éppen attól igyekeztek védeni a magukat. A nélkülük eltelt évek alatt mondataik immáron a változás lehetősége nélkül megsúlyosodtak, afféle testamentumként foglaltak helyet az időben, akár a tengerparti homokban a villámcsapások nyomán megolvadó kvarckristályokból képződő üvegtömbök, közelebb került hozzájuk, s miközben tudta, egyik álláspont sem lehet igaz önmagában, sok tényező együttes hatásának eredménye, ki, mikor, hol van a kettő között, egyre jobban értette a mögöttük munkáló érzéseket, átélte már, miként fordul befelé az ember és ébred fel benne az önkéntelen védekező reflex, ha a körvonalak nélküli élete megtalálja a kontúrjait. Reagent ennek ellenére sem szerette, ha látta a tévében vagy hallotta a rádióban, sokszor gondolta, az elnökséget pont úgy csak egy szerepnek tekinti, ahogy a hajdani filmjei figuráinak a megszemélyesítését, ha szóba került, érvek garmadáját tudta felsorakoztatni érzéketlenségről árulkodó és hosszú távon sokaknak ártó intézkedéseivel szemben, ám nem tagadhatta sem a gazdasági, sem a világban elért eredményeit, és a nyomában kivívott megbecsülést és bizalmat sem.

Kávét után a szobájából felhívta Zólyomi Bálintot. Az előzetes levélváltások ellenére a férfi érzelhetően meglepődött, amikor meghallotta a hangját, és kiderült,

a városban van. Megbeszélték, hogy egy órára eljön a szállodába. Kipakolt a bőröndjéből a szekrénybe és letusolt. Gondolta, megreggelizik, aztán a fennmaradó egy-másfél órában sétál egyet a környéken.

Csalóka idő volt; a hétágra sütő nap kigomboltatta Jonathan Bakerrel a zakó formájú, kávébarna Brando Yukon bőrkabátját, ahol a homlokához ért verejtékkal síkosította meg a Manausban, a Rio Negro partján, a Szeplőtelen Fogantatás Katedrális előtt sorakozó utcai árusok egyikétől vett, harangra emlékeztető formájú, a dzsekijével majdnem azonos színű horgászkalapjának belsejében, a karima és a korona találkozásánál körbefutó puha bőrcsikot, de a néha feltámadó szél jéghidegen férközött a ruhája alá, mintha a tél simogatta volna meg borzongatóan, elhagyott, de a szakítást elfogadni nem tudó szeretőként. A Váci utcán lépkedett az Erzsébet-híd irányába.

Indulás előtt bement térképet venni a szálloda ajándékboltjába. Nem lett volna muszáj, csak járni akart egyet a találkozó előtt, az anyja naplójában szereplő címek egyikét sem akarta kapkodva felkeresni, mégis jobbnak látta megvenni, nagyobb biztonságban érezte magát vele. Ki se nyitotta, úgy tette bele a táskájába. Beszédbe elegyedett a filigrán, talán negyvenes évei elején járó, rézvörösrre festett hajú, rövidre vágott, a melírtól tépett hatást tevő frizurájú, feje tetejére tolva nagy, puncsrózsaszín keretű napszemüveget viselő, fahéjhoz hasonlító világosbarna, mosolygó szemű eladónővel. Ő ajánlotta, hogy kezdje ott az ismerkedést a várossal, miután kiderült számára, először jár Magyarországon. „Én leghamarabb mindenhol az üzleteket nézem meg, higgyen nekem, azok árulnak el legtöbbet egy helyről.” mondta kedvesen nevetve. Jonathan Baker ráhagyta, nem érezte szükségét megosztani vele a vásárlásokhoz fűződő viszonyát, beszélni neki a közben – az esetek döntő többségében – rátörő unalomról és türelmetlenségről, az elpocsékoltnak érzett idő miatt ébredő bosszúságról, előbb a pergő nyelven előadott, antropológiai és szociológiai szempontokat vicces könnyedséggel elegyítő kiselőadását hallgatta végig az áruk, a boltok és a társadalom első ránézésre rejtve maradó valódi viszonyainak összefüggéseiről, közben átfutott rajta, Diane biztosan szórakoztatónak találná és díjazná módfelett, utána a részletes útbaigazítását. Köszönt és elindult kifelé az üzletből, a nő kijött a pult mögül, „Ha nyugati árut akarna venni, nézzen be a Kígyó utcában az Inter-tourist boltba. Nem tudom, meddig marad, egy hét múlva McDonald’s is nyílik, innen nem messze. El sem tudja képzelni, mennyire várja már mindenki”, mondta, és integetett is neki elköszönésképpen.

Sokan sétáltak lassan, meg-megállva a két oldalon sorakozó kirakatok előtt, egy Anna nevű sarki eszpresszó épület elé kitett asztalai mellett több széken ültek, mint ahány üresen állt. Anyja nevét olvasva próbálta elképzelni itt, ezek között a díszletek között, de nem nagyon sikerült, vagy a Paris Matchból kivágott, naplójába ragasztott fotó megőrizte arca tűnt elő benne, mozdulatlanul, némán, szín és kiterjedés nélkül, vagy az általa ismert, a szavai, gesztusai, de a kettő között nem volt semmilyen kapcsolat. Tudta, ő a kötés, a fonal, amely az időn esett hasadás két szélét egymáshoz férceli, ám ez a tudás nem volt több a tények pusztá birtoklásánál. Úgy lépdelt, kerülgetve a bábműszködőket, ahogy múzeumban ödöng az ember a tárlók között, nézi a kiállított tár-

gyakat, a múlt élettelen rekvizitumait, s tisztában van vele ugyan, az ő történetéhez vivő időben egykor jelentőséggel bírtak, semmilyen érzelmi kötődése nincs hozzájuk. Az alacsony, régi házak közötti szűk sétálóutca távol esett a Fifth Avenue bevásárló szakaszától, a négy sávban közlekedő autók melletti széles járdáktól, égbeszökő épületek alját elfoglaló üzletektől, valahol aközött és a szűk folyosókkal szabdalt, zsúfolt keleti bazárok között helyezkedett el. A második sarokhoz érve megtalálta az eladónó emlegette McDonald's-ot, ahogy benézett a keresztutcába, látta a bejárat feletti kiugró vörös portált az ismerős sárga, ívelt M betűvel, a nagy ablakok csillogó réz keretét, az egyik keresztkben kiírást: „Nyitás: április 29.” A sarki patinás, kopottas sárga ház földszintjét színesen és kifényesítetten elfoglaló étterem két világ furcsa ölelkezéseként hatott, mintha a harsány és vitális fél fonódna rá a fakultában is tiszteletet parancsoló tétlen szépségre. Átvillant rajta, egyszerűbb lenne, ha Diane itt volna vele; az asszony olyan gyorsan és olyan magától értetődő természetességgel viselkedett ismeretlen helyzetekben, foglalt teret puhán, mint a víz, biztosan segítene gyorsan beolvadni itt is, ám szinte ugyanabban a pillanatban felidéződött benne a megkönnyebbülés, amit akkor érzett, amikor kiderült, nem tud vele jönni; neki sosem beszélt róla, de sorsszerűnek tűnt, távoli, a múlt mélyéről érkezett üzenetnek, hogy ezt a visszafelé vezető utat egyedül kell megtennie. Nem sokkal azelőtt, ahol aluljáró vezetett át az utcát keresztező széles, forgalmas út alatt, egy egész tömbnyi épület közepén, a homlokzaton az első emelet magasságában elhelyezkedő szoborcsoport alatti boltíves átjáróval szemközt, bal oldalon rézsút futó, rövid utca nyílt, az volt a Kígyó utca. A sarkán álló, háromszög alaprajzú ház a Flatiron Buildingre emlékeztetett a Fifth Avenue és a Broadway találkozásánál, persze az itteni léptékhez igazodva, szépmívű, az idő mállasztó nyomait viselő homlokzattal. Jonathan Baker befordult az utcába, nem akart semmit venni, a cél nélküli séta megengedte, hogy végignézze az eladónó említette Intertourist bolt és egy Mézes Mackó nevű espresszó kirakatait, a különböző híradástechnikai eszközöknél, a whiskyk és egyéb italok meg a szendvicsek, sütemények és saláták soránál jobban felkeltette az érdeklődését a pár lépéssel arrébb talált dohánybolt, amelynek bejárat melletti vitrénjében pipákat, dohányokat, öngyújtókat és egyéb dohányzási kellékeket látott.

A keskeny helyiségben otthonos, ismerős-puha dohányillat fogadta. Talán a negyvenes éveinek közepén járó, középhosszú, őszes hajú, kopaszodó, vékony arcú, szakállas, sötét szemüveges férfi állt a pult előtt, szemben a sötétkék köpenyt viselő idősödő eladóval, kicippzárzott, pézsmabarna, prémgallérú repülő bórdzsekiben, fekete bőrnadrágban, sötétlila-barna csíkos ingben, alatta fehér póló nyaka látszott, hosszú láncon csapott téglalap alakú fémlap, a katonaságnál használatos személyi azonosító lógott a nyakában. Mellette a pulton egy fekete Shoen bukósisak pihent, rajta hosszú szárú bőrkesztyű, közte és az eladó között négy-öt pipa. Jonathan Baker nézte a polcok dohánykínálatát meg az üvegpult alatti fiókokban sorakozó pipákat, félszemmel odaodasandított rájuk, hallgatta beszélgetésüket. A férfi felvett egy pipát a pultról, nézegette, akkurátusan, hüvelykujja első percét a fejbe dugva becsülte meg az úrtartalmát, majd a fény felé fordítva vette szemügyre a belsejét, kicsavarta a szárból a csutorát, azt is megnézte, aztán visszatette. „Szeretem, ha van húsa a fejnek, a vékonyfalú pipák gyorsan

átmelegszenek. Volt egyszer egy nagyon szép, görbe egg pipám, félig sima, félig homokfúvott, tudja az a fajta, amelyik mindig visszanez az emberre az asztalról. Nagyon szerettem, vigyáztam is rá, de hiába, vékony volt fala és egy idő után átégett”, mondta, miközben már egy másik pipát vizsgálgatott. Az eladó egyetértőleg bólogatott, aztán megszólalt. „Lehet, hogy volt egy puhább, hibás rész a gyökérben, amit az ellenőrzéskor sem vettem észre. Előfordul. Hozza be, elküldöm a gyárba, meg tudják foltozni. Láttam epoxigyantával javítottat, úgy megcsinálták, hogy észre sem lehetett venni.” „A mulandóság adja az élet és a tárgyak értékét is”, jelentette ki mosolyogva a férfi, kezében újra az először megvizsgált pipát tartotta. „Mindegyik szép, de most ez tetszik a legjobban. Ez a szár meg a rogyasztott fej... Elég nagy is... Egy szó, mint száz, ez egy éldarab”, mondta, hangjában csodálat érződött és büszkeség is, ami vélhetően már a megszerzett tárgy birtoklásából táplálkozott. „Hát nem?”, fordult Jonathan Bakerhez, felé nyújtott kezében a pipát mutatva. Meglepte a kérdés, néhány másodperc után szólalt meg halkán. „De, igen.”, válaszolta, egyet kellett értenie a férfival, az elé tartott billiard típusú egyenes pipa valóban szemrevaló darab volt, négyzet keresztmetszetű, körökörös erezetű szárát meghagyták a bruyere natur, terrakotta felé hajló bézs színében, a homokfúvott fejbe párhuzamos sávok mélyedtek, ami tangóharmonika széthúzott légszekerényére vagy kovácsfújtatóra emlékeztetett. „Látja”, kérdezte a férfi az eladótól. Nem tűnt úgy, hogy szüksége lenne megerősítésre, de láthatóan jól esett neki Jonathan Baker helyeslése. „Ezek a pipák eredetileg holland exportra készültek, néhány darab maradt vissza belőlük Nagykőrösön, azokat kaptuk meg.”, az eladó mindkettejükhöz beszélt. „Isten áldja, aki itthon tartotta őket”, jegyezte meg nevetve a férfi, majd kért még két csomag szárkefét, fizetett, mindent beletett az alkarjára vett bukósisakba, köszönt és kiment a boltból. „Az úr törzsvásárlónk, hetente be szokott nézni, a Népszabadság tipográfusa és karikatúrákat is rajzol, nagy pipás, értékeli a különleges darabokat”, mondta, miután az ajtó becsukódott a férfi mögött, majd egy gondolatnyi szünet után megkérdezte: „Mivel szolgálhatok?” Dohányokról kérdezgette az eladót, a polcokon sorakozók között voltak ismerősek, olyanok, amelyeneket látott vagy amelyenekről hallott, de még sosem kóstolta őket, és voltak teljesen ismeretlenek. Megszokhatta a férfi a hasonló érdeklődést, mert hosszan és ízesen beszélt keverékekről, szőke Virginiáról, vörös Burleyről, édes Cavendishről, ciprusi és szíriai Latakiáról meg ritka Perique-ről. Megkérdezte Jonathan Bakert, milyen dohányt szeret, válaszára, hogy mostanában az édes alaptónusú, de nem túl aromás keverékeket részesíti előnyben, levett a polcról és elé tett a pultra három csomagot, egy zöld színű Amphorát, egy narancssárga és egy fekete alapon vörös feliratú Troostot. Az Amphora ismerős márka volt, igaz ezelőtt csak a barna original blenddel meg piros színű, full aromájával találkozott, a Troostról még csak nem is hallott ezelőtt. Olyan akkurátusan, már-már szeretetteljesnek is mondható hangon írta le az eladó a dohányokat, a keverékek megkomponálójá vagy gyártójá sem tehette volna különkülön, Jonathan Baker már a mondandója befejezése előtt eldöntötte, vesz egyet mindháromból. Megkérte, mutasson meg neki két pipát, amelyekkel a várakozás alatt szemezett. Mindkettő szokatlan, érdekes formájú volt; egyik egy lehetlenyi zöld pácot kapott cavalier típusú, a két végén sterlingezüst gyűrűt

viselő, alul fekete ebonitdugóval lezárt szárból úgy nőtt ki oldalra a fej, mintha egy csapott tetejű tojást formázó gyümölcs lett volna, a másik egy vöröses, matt egyenes pipa, rövid csutorája után egy jó ujjnyival a hosszú szár függőlegesen elvékonyodott, fél centi vagy kicsivel vastagabb pengévé alakult, ebből gömbölyödött ki két oldalra a fej, hogy aztán egy szépen ívelt orrban végződjön. Ha oldalról nézte az ember, leginkább hajóra hasonlított, nem kellett nagy képzelőerő meglátni a kirajzolódó dongákat a gyökér párhuzamosan futó erezetében. Amíg forgatta őket a kezében és az eladóval beszélgetett, felillant benne Diane arca, kérdő tekintete, amikor megtudja, újabb darabokkal gyarapodott a kollekciója, aztán ahogy vonásai bosszúnak tettetett kifejezést öltenek, amely pillanatnyi idő után elnéző-mosolygóssá változik; érdeklődéssel, empátiával és egészséges iróniával viszonyult tárgyakkal kapcsolatos mániájához, ritkán tette szóvá, többnyire takarításkor vagy ha keresett valamit és a fiókokat kihúзва szembesült velük, illetve egy-egy friss szerzemény érkeztekor látta rajta a meg nem érintettek értetlenségét egy szenvedéllyel találkozva, igaz, neki sem ártott az asszony kívülállása, megfontoltabbá tette habzsolásszerű vásárlásait, de amikor az eladó megmondta a két pipa árát, mindent mérlegre téve olyan olcsónak találta őket, hogy idiótának érezte volna magát, ha otthagyná bármelyiket is. A sarokig és utána az aluljáróba levezető lépcsőig tartó úton kinyitotta mindhárom csomagot, feltépte a dohányt légmentesen tartó forrasztást, ami ésszerűtlen tett volt, utat nyitott a cseppet sem kívánatos száradásnak, de mint általában, a kíváncsiság és türelmetlenség legyőzte benne a kimért racionalitást, nem tudta megállni, hogy ne szagoljon bele mindegyikbe. A hosszú, bársonyos szálakból összepréselt Amphora édeskés szaga mogyoróra emlékeztetett. A Troostokon narancssárga és fekete alapon ugyanaz az aranyszínnel keretezett kép szerepelt emlékeként a név vastos, fehér körvonalú, vörös betűi fölött; lehetett volna akár egy középkori festmény részlete is, olyan kidolgozott és színgazdag volt. Két férfit ábrázolt egy város főterén. A háttér fakó házainak tipikus németalföldi épületek csipkés, mézeskalácsra hajazó homlokzata volt. A jobb oldali sovány, kócos férfi fejét és két kezét egy kőlapból kiálló kalodába zárták, mögötte behajtott térdel, görnyedten állt, ruhája szakadozott, foltozott, s mintha eredetileg nem is az övé lenne, bőven lötyögött rajta. Szemben vele egy fesztelenül álló ősz hajú, kövér, nevető férfi, fekete kalapot viselt meg piros, sárga ujjú, nagy, fehér gallérú kabátot, domborodó hasán széles, piros selymövet, jobb keze eltűnt a térd alá érő, buggyos barna nadrágjának zsebében, ami térd alatt fehér harisnyában folytatódott fényes fekete, díszes cipőjéig. Bal kezével hosszú szárú tajtékpipa csutoráját nyújtotta a kalodában senyedőnek. Mosolyt csalt Jonathan Baker arcára a kép. „Nem sokat változik a világ”, állapította meg magában. A narancssárga zacskóban lévő fekete, csokoládé és ázott szalma színű szálakat vegyítő dohány illatába a Cavendish édeskés-puha szaga mellett mintha késő őszi gyümölcsöké keveredett volna, az érett naspolyáé, fügéé és kékszilváné. A fekete tartalma sötét volt, mint a salvadori Igreja do Passo kövei, elvértve sem látott benne világos szálakat, szaga sűrű, mély, fűszeres, akár a déli éjszakák, és ódon is egyszerre, amit az olyan nehéz borokon lehet érezni, mint a portói, a sherry vagy a tokaji aszú. Emellett döntött, az aluljáró előtt megtömté az új cavalier pipát, majd átment az úttest alatt a mészkövel borított

folyosón, a pár apró üzlet kirakata előtt, s amikor a másik oldalon a felszínre ért és néhány lépés után megállt a sarki bazaltszürke, a kiírás szerint a Belvárosi Kávéháznak és Galériának helyet adó épület kovácsoltvas kapuja mellett, akkor gyújtotta meg. Át-
ható, a szaga ígérte rafinált ízzel telt meg a szája az első szíváskor, mintha a füsttel az idő ömlött volna el a nyelvén és az ínyén, sokáig őrzött, lekerekített, megérlelt, gondosan kevert aromákkal, s hagyott selymes érzetet a szájpadlásán. Amíg az elszenesedett, felpöndörődő dohányszálakat tömködte le a pipafejbe és gyújtotta meg újra, szétnézett. Látta az Ezsébet-híd enyhén emelkedő pályáját, a két egyszerű, fehér pilont, bal oldalon a járdát határoló fehér korlátot, a híd által eltakart aljú, háttal álló, kéttornyú templom mohás, helyenként megfeketedett, hullámos cseréptetejét és az épület felső részét, félbevágott, csúcsos ablakait, szemben a felhőfoszlányos kék ég alatt a zöld takaróba bújt túloldali hegyet, az itt-ott előbukkanó szürke sziklákat, a híd melletti téren a megállóban egymás mögött álló három szögletes, acélszürke-idigókék buszt, az úttest másik oldalán a ház sarkát követő portált, rajta két irányba a Mátyás Pince feliratot. A pipa beindulása után folytatta az útját.

Más arcot mutatott az utcának ez a szakasza, mint az előbbi. A térkövet felváltotta a sok helyütt repedezett, felhólyagosodott bitumen, a járda mellett autók parkoltak, az út közepén közlekedtek is, a házakon sokkal több látható nyomot hagyott az idő, por és füst sötétítette homlokzatok, hiányos stukkók, málló vakolat foltjai tűntek elé, akadt, ahol lövések okozta sebhelyeket is felfedezett a falakon.

Komótosan, pöfékelve lépkedett Jonathan Baker harmincéves antropológus, a sámánkultúra fiatal kora dacára elismert kutatója, tanársegéd. Az első néhány slukkot követően az íz újdonsága otthonossá keredett, mögötte feltárult a dohány ereje. Meglepte a zsiborgásra hasonlító érzés a nyelvén, a hajdani, már komolynak ítéltető kezdeti próbálkozásai óta nem tapasztalt hasonlót. Tekintete helyhez nem kötött, hűvös letapogatóként futott végig az utcán és meg-megakadt részleteken, egy szeccsiós ház indás kerámiacsempéin, a második emelet magasságában a falon ülő két bagolyszobron, egy barokk templom szürkés-kék falán, a homlokzat elkoszolódott fehér oszlopdíszein, az ívelt tetejű kazetták megszürkült szobrain, a díszes kapuzat fölöttiben a kiseddel a karján trónoló, arany koronát viselő Madonnán és a lábánál énekelő két apró, pufók angyalon, a falban a lábazat fölött jó darabon felkúszó nedvesség hullámos vonalán, a felhólyagosott és lemállott festék- és vakolatfoltokon, közben még visszhangzott benne a dohánybolti eladóval folytatott beszélgetés, eszébe jutott pipához kötődő első emléke, az öreg Walter Twees, amint kissé hajlott háttal, kopott, zöld munkásruhában, hullámosra gyűrődött, berágott karimájú kalapjában megy a Megyeháza mögött, a Madison utcai üzletek előtt, húzza maga után a szigetelőszalaggal körbetekert-javított kerek bevásárlókocsit, szájában az elmaradhatatlan kukoricapipával, és amikor elhalad mellettük, süteményre emlékeztető édes illatot hagy maga mögött. Afféle csodabogár volt a magas, sovány, meggörbedt hátú, hosszú, ősz hajú és szakállú, napcserzette arcbőrű férfi. Komor tekintetű kívülálló. Két mérföldnyire lakott a várostól, a Wyaconda folyó partján egy ütött-kopott házban. Valahonnan délről, Alabamából vagy Georgiából származott, Európában harcolt az első

világháborúban, volt favágó Washington állam hegyei közt, dokkmunkás Seattleben, éveket töltött tengeri halászhajókon, aztán egy Mississippin közlekedő uszályon. Úgy került a városba, hogy feleségül vette Mary Duchalvyt. Két lányuk született. Egy napon Mary elhagyta, elment egy háztartási gépekkel házaló utazó ügynökkel, magával vitte a gyerekeket is. Walter se maradt sokáig, pár hónapra rá eladta a házat és eltűnt. Évekkel később került elő újra, senki sem értette az okát. Megbeszélte az öreg Eli Hamiltonnal, épített magának egy házat a farmja szélén a folyóparti erdőben, cserébe afféle mindenest lett, javította a gépeket, besegített, amiben kellett. Közben dolgozott Jimmy Reid műhelyében. Volt egy öreg, téglavörös Chevrolet C-10-ese, vezető oldali ajtaját valamikor cserélni kellhetett, de nem festették át, megmaradt tengerzöldnek. Gyerekként tartottak tőle, borzongató történeteket találtak ki róla, mi minden eshet meg a folyóparti kalyibájában, ahogy nőttek, inkább bogaras vénembernek tartották, aki egy-két hetente feltűnt a város központjában, húzta maga után a nyikorgó bevásárlókocsit az autóig. Jonathan Bakerben mély nyomot hagyott, hogy mennyire, akkor tudatosodott benne, amikor a vonzódás és a olvasmányok nyomán fel-felbukkanó gondolattal való kacérkodás után másodév végefelé az egyetemről nem messze az Amsterdam Avenue-n bement egy boltba megvenni az első pipáját és automatikusan nyúlt egy Missouri Meerschaum csutkapipa után. Az élmény kiábrándító volt, a régi szag után várt ízből semmit sem érzett, a füst marta a nyelvét, nemcsak úgy mintha egy felvágott, méregerős, hanem egy felvágott, méregerős és tűzforróra hevített habanero paprikát szopogatott volna, nem is bírta végigszívni, a felénél feladta. Talán elő sem veszi többet a pipát, az egyetem befejezéséig ott marad az íróasztala fiókjában, ha pár hónappal később egy antikváriumban nem akad a kezébe egy apró paperback könyv a pipázásról. Megvette. Mindenféle, a megtöméstől a pipa tisztításán át a pihentetés fontosságáig terjedő praktikus tudnivalók mellett egy helyütt azt olvasta benne, a kipróbálók kezdeti kellemetlen tapasztalata, a nyelvükön érzett csípő-maró-égető érzés azért van, mert az ízlelőbimbókat túlterheli a dohány ereje és intenzív íze, ekkor kell türelem és kitartás, mert két hét után elmúlik, és az állhatatosak előtt kitarul a pipázás semmihez sem hasonlítható világa. Hitte is, nem is, de követve a könyv instrukcióit, gyorsan vett még három pipát, és belekezdett. Tényleg kellett akaraterő és türelem, hogy végigcsinálja, ám a leírtak igaznak bizonyultak, valamikor a második hét közepén tényleg elmúlt a maró érzés, mintha elvágták volna. Most is fel tudta idézni magában az akkori dohány édes, erős cseresznyeízét. S a pipa hozzánőtt és csendes szenvedélye lett, értette Mark Twaint és Simenont meg mindenkit, akik életformának tartották. Nemcsak a föld számtalan, különleges ízének élvezetével ajándékozta meg, de le is lassította, egyszersmind koncentráltabbá tette, mert nem lehetett kapkodva csinálni, ellenben egy átlagos méretű pipa elszívása elég ideig tartott ahhoz, hogy közben el tudjon mélyedni abban, amit olvasott vagy írt.

Közeledve a sarokhoz, az órájára nézett. Néhány perc híján fél egyet mutatott, ideje volt visszaindulni.

[sziklafolt árnyékban, fényben]

A közönség olcsó varázslatra vár.
Olyasmire, mint a fényvel telt jászol,
vagy mikor újkori messiást játszol –
Ahogy némából tör fel a hang, ha már
fölé ért a kegyelem, és csillagot
zeng – nem is akármilyet –, úgy rímelsz te
a létbe szorult apró végtelenre
(mint az untig ismételt varázslatok).

Tavaly elborult a fa, gurultak a
színes gömbök, és ránk omlott az ünnep.
Távolodunk. Adventek csendesülnek
mögöttünk, de hallom, ahogy éjszaka
bensődben rezzenéstelen grimaszol
valami egyszerű, bársony-sima soul.

Egy lövedék az éjszakán átoston,
és oldódnak a megsebzett gesztusok.
Kérdéseidre már régen nem tudok
válaszolni. A versbe szőtt fájdalom
kontúrján átizzik a létállapot.

Hol árnyékban, hol meg fényben, ha látszol,
kezdődik és múlik minden magától.

Elrettent – akár a meglőtt állatot –,
hogy a lehetetlenség megtestesül,
minden vakság, illúzió. A sebet –
hogy ne lásd – inkább elfedem. Ha lehet,
életfogytig rejtem, mi van legbelül.
Mert mindegy, hogy a lövedék kié volt –
rakétafényben a lemergi égbolt.

Búg a háttérben, mint rezgő szalmaszál
a köddel áztatott tél szagú éjjel –
ölel és taszít, ahogy aktust érlel
a tétova érintés. Akár a táj,

a többes szám első személyű magány
nyújtózik a térben. Omlik az éjjel,
minden lélegzeted egy-egy katéter
a finomra csiszolt sziklafolt falán.
Kitárulkozva is rejtve maradsz már
bennem, ontológiád sem hagyod kint.
Bár *sebed a világ*, mégis maradnál.

Ringva az univerzumnyi fölényen
fölénk feszült didergő csillagok, mint
perecek, domborodnak a sötétben.

KOCSIS GÁBOR

Berzsenyis üdvözlét

ZALÁN TIBORHOZ

Királyi szél előtt mi bátran állhatunk.
Ha zúg, aligha fúj halotti dalt nekünk.
Időzhet életünk, a tél odébb, az ősz
kitárja ajtaját, miránk ezüstje száll.

Lugas, fa, őszi táj szüretre invitál,
Nap úz honába dért, a lét csupa remény.
Közelben új barát utat talál felénk,
az őszirózsa még szemünknek ont ki díszet.

Hegyormok átka még nem úr jövőnk ölén.
Vacogni nincs okunk, egész valónk erő.
Nem égnek áldozunk, a földi jó miénk,
borunk kiisszuk itt, igéz e napvilág.

A kasfa mézelő, örömré kész a könny.
Mi old vagy összefűz, a kéz mozogni rest,
ne tépje szét korán bogát a lét fonál.
Akarjuk élni azt amit szeretni kell.

Birokra kelni hív a férfivágy megint,
vetélkedés zaján fülünk tanítható.
Szavunk a csöndön át kiáltja énekét,
hajónkra Léthe most hiába vár, vagyunk!

BALOGH ROBERT

Egyes gyerek

RÉSZLETEK EGY KÉSZÜLŐ REGÉNYBŐL

BEVEZETÉS

Január elsején a fiammal sétáltunk a hegyen. Éles, vakító fények szikráztak a friss havon, mintha a mesevilág rejtegetni akarta volna az előző esti Szilveszter szemetét. Másnapra el is olvadt az egész, nincsenek már olyan telek, mint gyerekkoromban. Számoltuk az eladó házakat, éppen valami gazdasági válság közepén jártunk, és hunyorogtunk a hirtelen jött fényességben. Felhívtam apámat útközben, boldog újévet kívánni neki. Éjjel nem akartam zavarni, korán fekszik a szívinfarktusa óta. Ahogy felvette a kagylót, hallottam, hogy csak kaparászott, én hallóztam, de valamiért a hangja nehezen jött elő, és ami beszűrődött, az is zavartabbnak tűnt mint bármikor. Annyit értettem, hogy babalabababablabla. Alig érthetőbben hangzott ennél, amit mondott. Átfutott az agyamon az agyvérzés, de rögtön elhárítottam a gondolatot, hátha csak a petárdázóktól nem tudott aludni, hátha rosszul ébredt... Mondtam neki, csak tegye le, pihenjen és hamar jönni fogok. Nem hagyott nyugodni a zavaros beszéd, ezért kicsit később megpróbáltam visszahívni, de a telefon foglalt volt. Mindig telefonált, ez megnyugtatót, de lerövidítettük a hosszúra tervezett felfedezőútnak szánt sétát, gyorsan hazavittem a fiamat és rohantam tovább. Apám telefonja továbbra is foglaltat jelzett, akkor már aggódtam. A lépcsőházban találtam az emeleten. A hálószoba küszöbén ült, pizsamában, a vasalódeszka lábába és az ajtófélfába kapaszkodva próbált feltápáskodni. Megismert, de alig értettem, mit mondott. Időnként meg-megremegett. Megkértem, mi történt. Mindjárt felkelek, mondta. És nem tudott felkelni. Megpróbáltam talpra állítani, de nem sikerült. Közben láttam a kopottas világoskék nadrágon, hogy bevizelt és a sötét foltokból kitűnt, hogy más is történt. Nem tudtam már tartani... Láttam apám szégyenét. Azonnal hívtam a mentőket. Elmagyaráztam a helyzetet a diszpécsernek, kérdezgetett, kicsit hebegtem. Abból vettem észre, hogy mennyire megzavarodtam, hogy nehezen mondtam a címet. Csillagvirág. Csillagvirág 11...

A mentős már többször járt itt, nem is orvosnak tűnt, inkább régi ismerősnek a buszról, mesélte, hogy egyszer apám a bejárati ajtó lépcsőjén várta őt és már alig tudott zihálni, de hogy a mentőben már a koncertjére hívta, és még névjegyét is kapott tőle. Akkor kétszer másfél liter vizenyőt eresztettek le a mellhártyájából. Anyyira belejött a mesélésbe a mentős, hogy elnézést kellett kértem, hogy megszakítom, de nem tudtam egyedül tartani apám, amíg lemosom a fenekéről a...

Apám előtt nem mertem azt mondani, hogy szart... A széket, bélsarat, fekáliát... Kerestem a megfelelő kifejezést. Apám szemérmes volt a csúnya szavakkal, dolgokkal szemben. Néha nem is értettem miért. A mentős biccentett:

– Ha maga megcsinálja, segíték – mondta. Kesztyűt húzott, közben a gyerekeiről mesélt, én meg pár ronggyal, szivaccsal, három lavór langyos, szappanos vízzel megol-

dottam a dolgot. Ketten tartottuk, aztán már hárman, mert apám egyáltalán nem tudott segíteni. Egy perc alatt elfáradt, annyi érdekelte mindössze, hogy mikor ülhet le. Remegett a lába. Nem úgy, mint aki ideges, egyáltalán nem úgy, mint egy felnőttnek. Mosás közben fel-fepillantottam, a méretes tükörből láttam az arcát, inkább úgy nézett, mint egy zavart, sápadt gyerek, aki mindjárt elájul, vagy olyan tekintettel nézett, mint aki nem tudja, hol lehet. Egyre kérlelt, hogy hagyjuk már abba, le szeretne ülni....

–De papa, már csak egy kicsit bírjad ki!

Könyörgött, általában nem szokott rimánkodni, de olyan hanggal, mintha nem is ő beszélne. Egyrészt alig értettem, a hangja is erőtlenül elvékonyodott, másrészt az arca nem tűnt szimmetrikusnak. Mintha lefittyedt volna kicsit balra a szája. Aztán feltűnt, hogy az arca is megváltozott, mintha fel lenne dagadva...

– Ezek tünetek. Egyértelműek – mondta a mentős megnyugtatóan szánt hangon. Közben apám lába újra és újra remegni kezdett, nem tudta megállítani, mintha észre sem vette volna. Ahogy remegett, lepottyantak a darabok. Ezt hogyan oldom meg? Ezen járt az agyam. Ezt hogy lehet. Nem a tisztába tételt. A gyerekeimmel naponta ezt csináltam, akit kell, pelenkáztam, akinek kell, a fenekét töröltem, ez sem más, csak hát az arányok, a tudat... Ráadásul a kisbabáknál nem szárad a szőrökre a ... Az a szó jut közben eszembe, hogy csimbók. Az is feltűnt, hogy apám nem volt zavarban. Ebből is éreztem, mekkora a baj. Azon járt az agyam, hogy ezt hogyan oldom majd meg. Hogyan lehet ebből meggyógyulni? Mit lehetne tenni...

Amikor hirtelen erőre kapott, bele akart bújni egy nadrágba, nem értette, hogy még nem tiszta. Emelgette a lábát, ahogy tudta, zavartan nézelődött, minden második szavát lehetett csak érteni. Ahogy súroltam, arra gondoltam, hogy majdnem anyám fenekét is így kellett kitörölni az utolsó napokban, de ő még tartani tudta magát a falba kapaszkodva.

Lehet, hogy utoljára van otthon apám is – ez suhant át az agyamon. Anyámért is ugyanilyen mentő érkezett. Valamit megérezhetett az orvos abból, ami bennem zajlott. Próbálta elhessenteni a sötét felleget, biztatóan annyit mondott apámnak, vagy inkább nekem, hogy nem utoljára jött ő ide. Hálás voltam ezért a mondatért. Kirándulás hangulata lett az egésznek. Még egy nehezebb, leküzdendő szakasz és... Apám közben elernyed a hordágyon, nyugodtabbnak tűnt. Az orvos még az éneklésről kérdezgette. Apám csak hevert, fogtam a kezét. A szemét forgatta. Elmondtam neki, hol van. Mi történt vele.

– Te tudod, fiam. Ezt mondogatta, bármit is kérdeztem tőle. Dehogy tudtam. Cikáztak a gondolataim, remegett a szám széle az idegességtől. Vagy a tehetetlenségtől. Vagy attól az egésztől, amitől előre féltem. A mentőben adatokat kérdeztek. Apám arcára kiült a tanácsstalanság. Mintha nem ő is lenne, mintha ez mással történe meg. Alig kérdezett valamit, a sürgősségin a folyóson vártunk kicsit, mivel súlyos állapotban volt, hamar elnyelte a rendszer. A CT. A vérvétel. Elkapta a gépszij és lassan bedarálták. Vártam vele egy órát. Nem gondoltam véglegesnek ezt az állapotot. Mindig, mindenből felállt addig.

Felkísérhettem az osztályra. A betegszállító mókázott vele, hamar kiderült, hogy már találkoztak, ő is a koncertekről kérdezte. Újra előjött a kirándulás hangulat. Mint

egy osztálykirándulás, tisztára olyanak tűnt az a nap. A frissen felújított klinikán gurigáztunk, lifteztünk... Negyed egykor szálltunk be a mentőbe, negyed háromkor már kórtermi ágyban feküdt. Inkább hevert. A fiatal doktornő nem beszélt életveszélyről, de arról igen, hogy az időablakot túlléptük. Meg epilepsiát említett. Meg egy csomó mindent, amit nem tudtam megjegyezni. Csak egyre rémisztőbben hangzott minden. Hogy a konzervatív kezelés maradt. Ez maradt meg lehetőségnek. Hogy ez agyvérzés. Hogy most pihenni fog. Talán nyugtatót kapott, csordogáltak belé az infúziók, csendesen csöpögött a kórházi csap. Enyhén félrecsompult szájjal aludt. A doktornő szavaiból úgy tűnt, hogy az elején vagyunk. A végének az elején? Az elejének a végén? Ezen morfondíroztam, hogy most aztán hogyan legyen. Egyedül nem maradhat. Otthonba dugjam? Haza nem vihetem, két gyerek mellé, harmadiknak... Négykor értem haza, már ereszkedett a téli nap, narancssárgán csillogott az egynapos hó. Boldog újévet!

SZINTI

Az utcán egy félkegyelmű zenélt egy gyerekeknek szánt szintetizátoron. Dobként kezelte a billentyűket, ritmushangszerként, valami mulató dallamot énekelt. Még akkor is hallatszott, amikor beértem a kórházba, a kanyarulatok miatt az egész város zaja elcsöndesedett, ahogy végigsétáltam a hosszú folyosón, mintha átléptem volna az alvilág határán. Csak a lépteim zaja, csak a szívverésem a fülemben, csak lélegzetvétel ritmusa, csak ahogy döccent alattam a fából készült rámpa, felmentem a vizesedő falú lépcsőházban, talpam alatt a fényesre kopott műkő, megnyomtam az elektromos kapunyitót, nehezen nyílt a zár, rögtön megcsapott a fertőtlenítővel kevert szar- és a húgyszag állott, meleg elegye. Elsőre majdnem elhántam magam. Odalépett hozzám egy nénike, kicsit imbolygott, papucsban, pongyolában állt elém. Így szólt:

Fiatalember, van nálam ötven forint, nem akar hazakísérni.

Nem voltam jókedvemben, nem voltam vevő a kacérságára, kapásból nemet mondtam, megpróbáltam egyből lerázni.

Pedig nem bánna meg, szívesen elsétálnék magával. – mondta sokat sejtetően.

Ahogy beléptem a kórterembe, a nyitott ablakon át újra meghallottam a gyerek-szintetizátoros ürgét.

Apám megismert, köszönés helyett kérdéssel fogadott:

Kérdezzed meg, fiam, kérdezzed meg az orvost, hogy mikor szedik le a rácsot rólam!

Hol van itt rács, apám? Hát őőő, hát ő... Itt...

Körbe nézegetett, mert nem a leesésgátlóra gondolt.

Itt mögöttem – mondta, és a jobb kezével még intett is arra.

Ott csak a fal van – válaszolom.

Jaj, nem tudtam, azt hittem rács.

Az ablakon mocskos függöny lobogott a szélben, március volt, de ingujjban is izzadtam. A szintetizátoros ember kint a boldogságról énekelt.

ARCKÉPEK

Ahogy beléptem a kórterembe, apám aludt. Egy vadidegen beteg abban reménykedett, hogy a fia vagyok. Egy határozott nimmal rövide zártam a társalgást. Zavart a vizelet- és fertőtlenítőszag. Zavar az álságos tisztaság. Zavar a kórházszerűség. Átfut az agyamon, hogy én is így végzem majd. Apám ágyszomszédja, egy bácsika már másnap meghalhatott. Megüresedett az ágya. Az arcára még emlékeztem egy darabig. Aztán már nem. Semmi. Egy arc, egy 19. századi orosz koldus arca egy túl realista festményen, ahogy a semmivé lesz, talán három nap alatt elmosódtak a vonásai. Ez a rendje. Egyszer megittattam. Egyszer hívtam hozzá nővért, hogy tegye tisztába. Nem köt hozzá semmi, még csak a szájalom is alig. Csak egy találkozás, ahogy szűrt a tekintete.

Aki a helyére került, a másik, magas bácsi többször kunyerált tőlem egy kis ételt. Egy fél kifivel kínáltam meg. Közelebb hajolva láttam, hogy vérmocskos lett az ágy-neműje. Rászáradt vér, nedves vér, sáros vér... A felfekvésekből talán. A körme alól, a húsból kivakart vér. A feneké alól kidörzsölt vér... Ki tudja már ezt. Elmosolyodott a fél kifli láttán. Friss – mondtam. Pislogott. Hálásan. Talán három napig haldoklott. Talán eltartott négyig. Többet nem láttam megmozdulni sem.

Még hagytam aludni apámat. Két ágygal mellette valaki fájdalmas hangon káromkodni kezdett. Ahogy fél perc múlva elhallgatott – többnek tűnt az ideje, mert akkora intenzitással mondta, hogy nincs az a színész, aki utána tudta volna csinálni. Az új ágyszomszéd, a legújabb. Ő sem húzza majd sokáig. Valahogy látszott az arcán, látszott, hogy meg fog halni. Egyre fakult a színe, szinte hiányoztak a kontúrok az arcbőréből. Nem maradt benne élni akarás. Csak néhány káromkodás az első napon, más semmi.

Amikor apám felébred, napok után, hetek után, rémülten kérlelni kezd, hogy vigyem haza.

Borzalmas helyre hoztál, itt az embereket ládába rakják, ott laknak! Nem hiszed el, itt mennyire gonoszak az emberek, mindent ellopnak, te nem itt élsz, te távol vagy innen. Ahogy elmész, azonnal ellopnak mindent.

Annyi gazemberség van itt, hogy azt el sem lehet mondani. Ezek nem adnak enni. Hiába kiabáltam órákig, nem jött senki. Ezek gazemberek. Elsősorban vigyél haza, a többi csak duma. Ne fegyverezz engem. Ne beszélj nekem napokról, hetekről. Most azonnal vigyél haza! Ne várjunk senkire!

Apám úgy beszél, mint egy gyerek. Nemcsak hogy félt. Nemcsak hogy nem látta át a helyzetet. A fél arcát tudta jól mozgatni. A fejét alig tudta forgatni. A szemét forgatta. Fájt, hogy tőlem várta a megoldást. Hogy vigyem haza. Nem fontos semmi más, csak ez a vigyél haza! Néha hozzátette, *fiam! Vigyél haza!* Aztán elaludt. Mondat közben. Másfél perc után.

ANYA

Végre megjöttél! Szóljál anyádnak, hogy intézze el, hogy másik kórházba kerülhessek. Ez nem jó. Kegyetlenül bánnak velem. Megaláznak minden percben, amikor nem vagy

itt. Anyád egészségügyben dolgozik, el tudná intézni, ha akarná. (Ezt talán úgy értette, hogy ha merné, ha nem lenne olyan beszari sváb, vagy ezt csak én éreztem bele?)

Engem fojtogatni kezd a sírás. Elöntenek az érzelmek. Anyámat majdnem tíz éve temettem el. Nem is temettük. Csak el... Másodjára emlegette anyámat, követelte, hogy jöjjön be. Egész kitisztultnak tűnt, már nem először kezdett bele ebbe a gondolatba, és akkor annyira élesen, kompaktnan fogalmazott, hogy bennem áttört egy gát. Megmondjam-e neki, vagy nem? Azon gondolkodtam, hogy szabad-e. Aztán megint rákezdte, a régi énjének vádló hangján, számon kérve förmedt rám, hogy hol az anyád!? Valahogy kibuggyantak belőlem a szavak. Még nem tudtam, mennyire nem ért semmit. Még nem tudtam, mennyire nem önmaga már. Az orvosok nem magyaráztak el semmit. És elkezdtem mondani, hogy anya majdnem tíz éve meghalt...

Csak nézett rám üres tekintettel. Nem sírt, ott ragadt a könnycsepp a szeme sarkában. Fájtnak neki. Nem akartam bántani. Nem tudom, hogy csak én nem tudtam elviselni, hogy nem emlékszik rá, hogy meghalt anyám. Vagy reméltem, hogy magához tér. Vagy tényleg csak kicsúszott. Vagy ő volt az egyetlen személy, akihez mindketten kötődtünk... Nem akartam megtorolni semmit, eleget szenvedett bezárva a testébe...

Hogy felejthettem el! Ezt hogy?

Tényleg nem értette. Megrendült. Ráadásul ez az, amire még másnap is emlékezett. Elmesélte a barátjának is. Te tudtad, hogy meghalt a feleségem? Te tudtad?! Miért nem mondtad?

Másodszor gyászolni kezdte. Vagy inkább először. Vagy igazából. Vagy mint egy kisgyerek. Azt ismételtette nekem is, hogy anya meghalt.

Közben belép egy néni a kórterembe, zavartan így szól:

Elvették a pénzem.

Nem igazán tudtam kellő érzékenységgel reagálni a bánatára. Csak annyit mondtam közönyösen, halkán, hogy és?

FŐORVOS ÚR

Elmegyek beszélni az orvoshoz, örömmel mesélt történeteket, fecsegett, csevegett, elmagyarázott dolgokat, hogy mi hogyan romlik el az emberben, a fehérjék lerakódnak a szívben, az agyban, és szép lassan elbutul mindenki. Ma demenciának hívják, talán mert így szebben hangzik. Volt őneki akadémikus betege is. Az első héten hangsúlyozta, hogy akadémikus, a másodikon már csendesebb volt, a harmadik héten ugyanolyanná vált, mint bárki más. Csendesen bámult maga elé. Ha kicsit élénkebbek, összevissza pakolásznak, nincs egy perc nyugtuk.

Ahogy hallgattam az orvost, láttam, mennyire unatkozik. Ha bejött egy nővér, lekezelően bánt vele. Az osztályra kiírták, hogy nem fogadnak el hálapénzt. Ez meg itt szabályosan tette magát, hogy megdobjam egy borítékkal. Ha az álszentségnek léteznek fokozatai, akkor ő talán középhaladó szinten mozoghatott. Ahogy hallgattam, lassacsokán büntető módba kapcsolt az agyam. Még pár év és ez a figura a saját osztályán köt majd ki. Őt is fél napig hagyják a pelenkában, hagyják, hogy összema-

szatolja magát mindenféle undoksággal. Mennyire megértem Márait, hogy fejbe lőtte magát.

FOCISTA

Meg fogom verni azt az öreget! – mondta apám halkán.

Ott lapít a szemközti ágyban. De ha nincs itt senki, akkor felkel és idejön, matat. Matat a holmim közt. Ellopta a pizsamagatyám. Azért vagyok meztelen. Ha felkelek, odamegyek hozzá és úgy megverem, hogy csak na! Tudod, milyen erős vagyok, fiam! Elég, ha egyszer megütöm, tudni fogja, mi a rend! Elég, ha egyszer...

A focista bácsi tapogatta az ágyát, a fejét csóválta:

Ki a fasz hugyozott az ágyamba!?

Nem bírtam ki, hogy hallgassak, megkérdeztem tőle, hogy ki szokott abban az ágyban aludni. Ingatta a fejét, elmosolyodott, érezte, hogy valahol igazam lehet, aztán elkomolyodott és azt mondta, hogy jó, jó, de! De éppen ezért!

DUNDUSKA

A folyosón kóborolt egy néni, álldogált, nézegette az érkezőket. El szeretnék menni, de sehol egy nővér. Hát elkiáltottam magam, hogy kiengedne valaki! Erre előjött egy távolabbi szobából egy aprócska ápolónő, talán 140 centi magas lehet, és közel annyi kiló is, de mindig kedvesen mosolygott. A néni közelebb hajolt hozzám és azt súgta:

Kisfiam, úgy szeretem ezt a kis dunduskát!

ÖREG APACS ARCA

Elmondjam-e egyáltalán neki? Ezen gondolkodtam. Hogy nem jön haza. A házban sok a lépcső, kétszer tizenhét, azaz harmincnégy, amiből még egy felet sem tudna egyedül megtenni. Hogy nincsen cél. Hogy nem úgy van. Hogy csak a túlélés. Hogy lábra állni aligha. Ha mégis, akkor kicsit. Csak járókerettel. Csiszicsoszi. Csak botorka. És már az is maga a csoda. Hogy azt mondta fél éve egy orvos a leleteit böngészve, hogy talán háromnegyed éve maradt. De akkor mégis tisztulni láttam. Egy percre rá már volt annyira jól. Nem nézett a szemembe. Inkább a szekrény felé. Inkább a plafont. Inkább az ablakon át az esőt. Újabb fél perc és kifejezéstelenné vált a tekintete. Apám arca, mint egy indiánfilmben a megkínzott öreg apacsé.

Már indulni akartam, mindjárt vége is a látogatási időnek, amikor bejött egy néni.

Megsimogatom a fiúkákat – mondta. Lehetett úgy 90 éves, kedvesen kóborolt a folyosón napközben, annyira volt jelen a világban, mint egy jelenés. A legfiatalabb „fúka” felült az ágyban, ő volt a legközelebb az ajtóhoz, ránézésre hatvan körüli, csontsovány alkoholistának tűnt:

takarodjoninnenamocskoskurvaéletbeanyádpicsájabasszógyámegvénkurva...

Mindezt egy levegővel, olyan modorosan, túljátszva mondta el, ahogy csak egy habzó szájú kutyát üldöznek el az alvó csecsemő mellől a csecsen börtönőrök egy régi orosz művészfilmben, amit csak komoly erőfeszítések árán lehetséges végignézni...

SARUSI MIHÁLY

„...a versec kálváriáján...”

PSescu Săbăoani-ban

Erdős Szászka Péter (PSescu) ő Szabófalváról, Moldvaországból.

1994-ben hogy nem fogalmaztam róla... Ő lenne az ui cangu kültü? Szászka Erdős Péter. Szeszka Erdüs... (Sesca Petre.) (PSescu.)

Lett volna!

Mert nem lehetett.

Hogy miért, alább (valamennyire) kiderül.

Született 1918-ban, meghalt 1995-ben. Élt az általa inkább Săbăoani-nak vett Szabófalván.

Járt... 1992-ben Békés vármegyében, Kígyóson. (Amikor még összefuthattunk.)

Hogy utána – 1992-ben, 1993-ban – 7 levelet küldjön nekem Békéscsabára, a koptába téve 4 költeményét... magyarul, románul. Meg egyet Lakatos Demetertől (1911–1974), melyben róla, Péter bácsiról énekel a csángók tán első költője.

A helyzet hozta úgy, hogy... Hogy megmaradt népköltőnek. Azon belül is... versfaragó parasztembernek. Akinek a fajtáját hogy vette volna emberszámba – akarom mondani költőnek - a közítélet. Különösképp nem a szakmai (mondhatni nem épp ok nélkül).

Mi több, a többi is. Mást ne mondjunk... nem csak a magas magyar irodalmi műhelyek. A gyulai román lap(ok) sem állt(ak) szóba vele. Mert hogy nekik ajánlotta nekem küldött zöngeményeit! Közölnék és akkor írna többet... magyarul.

Mert mint lelevelezte velünk, sok román, kevés magyar költeményt szerzett... săbăoani-i magányában. Ha kinyomtatnák (végre) magyarul írottjait, szülhetne még akárhányat.

Nem és nem.

Gyulai román barátaink... úgy lehettek vele: jobb elhallgatni, nem beszélni róla, nem észrevenni, hogy Móduvában milyen kíméletlen körülmények közt (nem) lehetnek magyarok a magyarok, míg ellenben ők, akik amazoknál – emezeknél, a mi cangu testvéreinknél – jóval kisebb számban élnek országunk eme fertályában...? (Igen, a Tiszántúl ama neveléshatár menti részén.)

Ki tudja!

Leveleit az 1992-es kígyósi (Wenckheim-kastély látta) találkozás után még a következő esztendőben is eszertgette mifelénk. Hogy 1995-ben már átadja lelkét a Mindönhatónak. Azaz... majdnem utolsó lélegzetéig... Reménykedett. Remélte, hogy.

Sem itt, sem ott. Se ennek, se annak.

Hogy mégis.

Új? Legalábbis újabb szabófalvi népköltő. Lakatos Demeternél hét évvel fiatalabb, ám míg az első csángó költő 1974-ben elhunyt, Szászka Erdős Péter (Szeszka Erdős Péter), Péter bácsi 1992-ben kezdene költeni. Mert hogy – úgy látom – csak akkor hajlandó tovább verselni, ha valaki közli! S ha a Jóisten megsegíti, fizetnek is érte. Afféle népbarát szerkesztő pedig 1992-es (2023-as) Magyar Honban alig kerül.

Csángó népfőiskola az ókígyósi Wenckheim-kastélyban, egyik előadója (s hallgatója) Péter bácsi, aki 1918-ban született a kies Szabófalván, végig ott élve faluja krónikása. Azt mondják, Erdős Péter összegyűjtött Szabófalváról mindent, amit lehetett, ám hiába írta a románok nyelvén, oly erős gyanúba keveredett, hogy az 1990-es évekre fia kézirat sem maradt a kezében – a tisztelt helybéli dák ávó elszedte tőle.

Valami lehet benne, mert előadásában a szabófalvi népi jogszokásokról is szó esik, s valóban, a Népismereti Dolgozatok egyik kötetében Szeszka Erdős Péter a csángó népi jogot leíró tanulmány társszerzője.

Mondja, s mi alig értjük. Erdélyi Zsuzsannától tanulhatunk: ahol valami nem világos, rákérdez többször is. S Péter bácsit érdemes hallgatni! Rákezd arra a mondára is, amely megfejtja a Szeret folyó nevét.

– Szeretem, szeretem! – kiáltott a honfoglaló magyar leány az idegen víz partján, midőn a vőlegényét (szeretőjét) szekeréről a mélybe ragadta az örvény.

S mondaná, ha lenne, ki hallgatja! Ki a költeményét olvassa, érti; ha valaki be-teszi az újságba.

Otthonról (elsőre) két versét küldte el nekünk. Az egyik román változatát a gyulai román lapnak ajánlja, ám aligha remélheti, hogy az ott napvilágot lásson. Mai román köznyelvre fordítva mit ér a csángó LATIATAK FELEIM SZÜMTÜKKEL MÜK VAGYUNK POR ÉS HAMU...? Ha eme újabb szabófalvi (alkalmi? nép?) költőnkre figyelünk, (majdnem) ugyanazt a régi magyar nyelvet érzékelhetjük.

Azt írja, ha közlik verseit, újabbakat költ, s már küldi is! Igen, csak ha kell.

S kell-é?

Az unokáknak néhány hasonló vén magyar magyarázhatja Szabófalván, mit ér a magyar nyelv! Tanulnák is, ha engedné a nagyságos bukurvári atyaúristen. (Azaz helynöke, az érsek, ki csángó fiúból lett román katolikus.) A híradóban hallom: nem engedi.

Nyilván nem akarja, hogy ha Szabófalván újabb költő születik, magyarul kísérletezzon.

Ezen a nyelven? Lakatos Demeterén, Szászka Erdős Péterén?

Minek?

(U.i.: Jön is Békés-Gyulára emlékéuttra megtekinteni s tán megverselni a sikkasztó magyar királyi honvédtisztból lett nagy román író, Rebreán Olivér emléksobrát, mely egykori fogságától, a vármegyei tömlöctől jó szaladásra lévő görögkeleti istenháza kertjében áll.)

...Mondom, írtam volt a '90-es években (s megjelent a Vagabundkorzó című zárandokkönyv IV. kötetében).

Hogy most, leveleskönyvem (LEVELESLÁDÁMBÓL I: Innen a rácson, 2017. II: Életszomj, 2021) következő (tehát III.) kötetének tervezése közben újabb levélcsomót fölmarkolva oda kívánkozoznak Szeszka Erdős Péter levelei. Meg mindaz, amiért írt nekünk Csabára Szabófalváról/Sábãoani-ból.

Az előbbieket persze fényt vetnek mindarra, amit e sorok tükröznek. Arra a fájdalmas valóra, amely környezi Péter bácsit.

Mielőtt leveleire térnék, érdemes felsorolnom, mivel foglalkozott találkozásunk előtt Erdős Szeszka Péter. Nyomtatásban megjelent írásai Ilyés Sándor A moldvai csángók bibliográfiája című összeállításában: I. Lakatos Demeterről. Igazság, 1979., szept. 23.; II. Emlékezés az 1831-es parasztfelkelésben elesett szabófalviakra. Korunk, 1982/3.; III: Emlékezés az 1831-es parasztfelkelésben elesett szabófalviakra. Moldvai Magyarország, 2001/1.; IV: Ju reggeli imádság. Csángó Újság, 1990/6.; V: Emlékféli... (Levelek Szabófalváról). Néprajzi Közlemények, 1994.; VI: (Imreh Istvánnal:) A szabófalvi jogszokásokról. Kós Károly–Faragó József: Népismereti Dolg. Kriterion K., Bukarest, 1978.

Kígyós – még utoljára? – fölébresztette benne...

Az élni akarást?

Élni; túlélni; tovább élni... Valamiképp megmaradni.

20 évvel korábban, 1972-ben Szabófalván jártamban Lakatos Demetert nem leltem, mert a vasútnál dolgozván épp távol, szolgálatban volt. Erdős Szászka Pétert – aki amúgy apámmal egyívású – nem kereshettem. E két évtizedet nem ugorhattuk át. Sem előre, sem hátra.

Ehhöz Kígyós kellett.

Az ottani népfőiskolát létrehozó Harangozó Imre szervezkedése.

...Meg Hajdú Mihály, aki az irodalmárokat megelőzve 1986-ban az ELTE-n tanzéki kiadványként közreadta Lakatos Demeter – igen régies – tájnyelven írt költeményeit. Értékelve a szabófalvi költő teljesítményét. 1972-ben, Csángóföldön járván e teljesség nélkül is lehetett már tudomása a magamfajtának e moldvai kincsről.

Erdős Szeszkaé...?

Persze, más. Ám mindenképp: értékes lelet.

Éltében – éltünkben –, ...mielőtt porrá s csonttá nem aszunk. Mídon még itt a hús rajtunk.

S láss csudát!

Költészetnek alig, ám nyelvemlékként...

Egy nép(töredék) utolsó (előtti?) sóhajtása. Anyanyelvének maradékain. A beolvadást megelőző pillanatban.

Ő még igen, valamennyire. Ám.

Szóval, levelesládámból.

1992. XI. 5.

A nekünk küldött levélnek a csabai hírigyűlésben készült halovány – 2023-ban már alig olvasható – fax (mi több, távpapír) változata: Péter bácsi nekünk ajánlott költeménye, a végén megjegyzéssel.

„Szülőfalumnak tisztelet

*...Harangozó Imrének és
Sarusi Mihálynak emlék
az 23-24 okt. 992 drága
napok, amelyét együtt
ünnepeltük Szabadkigós
kástély iskolán 1992...
Pter...*

5 Novemb 1992

A Szülő falum Moldvába van,
Kárpátok, Szeret és Prút közöt,
Moldva az én drága földem,
Itt először ides anyám szót mondtam.
Moldva földöm elődeink is lakták.
Ahol az ides anyámtul én tejet soptam,
Roluk kronikusok írtak.
Hogy harcultak és Moldva földet,
Patriotizmussal (Hazafisággal) védelmeztik.
Itt ez enim országom és falum.
Itt e hegyek vizizek közöt születem.
Moldva tájon az én házom,
S ez legszebb táj a mit én tudok,
Itt vannak szép hegyek, folyik és patakók.
Én parasznak születem Moldvában.
És büszke vagyok az én házamban.
Nép viseletbe lányokol és legényekkel együtt
Munkára és táncolni jókedvel mentem.
Életemet, munkámat falumnak áldozom,
Móstiés 74 éves korámban,
Az életemet itt fantom (töltem)
Míncsak ebben a drága földbe akaram.
A sérhelyem legyen és pihenyek,
Moldva gyönyörő szép tájan...

Sescu Petre Săbăoani

Figelmez.

Kérem sépen kedves Imre barátom gépeje le ezt e verset három számban, amiot(?) megjavítva faragja sepen. azután egy szám maradjon magának, egyet ad a Sarusi Mihálynak, egyet küld nekem emléknem.

Há ezt a munkát megcsinálja akkor az ígért verset há elküldi a maga képet elküldtem(?), akkor kövel(?) próbálom(?) írjak egy verset azakról a 23-24 napokról amelyeket ott... töltöttem én..."

Nagyítóval igyekeztem megérteni, mit írt Péter bácsi, ennyire sikerült. Távpapíron – faxmásolaton – maradt meg belőle nálam valami.

A további költeményeiből a legszívesebben csak idéznék, mert olvasásuk fárasztaná a netán érdeklődőket. Ami kár lenne! Csak hát tanulságos Szászka Erdős Péter minden sora, minden szava. Úgyhogy... igyekszem szórul szóra megfejteni verses leveleit.

Hogy ha más nem, hát mi hallgassuk meg őt.

Vele: népét. Népe halkuló (románba vesző) szavát.

1992., XI. 16.

A koperta szerint Sescu Petre levele Săbăoani-ból, a romániai Moldova Német nevű (Karácsonykö székelyű) vármegyéjéből, Fokozatosan (mert hogy Progresul) utca 111. számú portájáról. Haladó-ucca? Haladás-sztrít? Sztráda de Haladár? Ahogy ma már „haladár” minden ottani utód, ahogy 30 éve haladár volt láttunkra-halltunkra az a lániki gyerkőc, aki az úcán nem köszönt a nagyapjának, mert ő már nem tud az öreg nyelven szólani? Haladunk, haladunk... Aztán.

Haladunk, haladunk... De minek. S pláne hová.

Ide, s tova.

A levél egyik oldalán (hátlapján?): „Ujságiro barátomnak / Sarusi Mihály / Bekescsaba. / Kvasz Andras utca 37. / Felelet Várak / Peter bacsi”. A másikon maga a levél. „Kedves Sarusi Mihály barátom. / Nem megkaptam magatol semmi levelet amint beszélünk és ígerte. / Kérem hogy van egészségel jól e. Amint beszélünk és egyeztünk járt e az Foaia Noastră ujság szerkesztőségéhez? Megfizet e az előfizetőt az ujságra Foaia Noastră Sépen Kérem fizese meg az jövő esztendőre 1993... / Nem lesz hiába. Én megfizetem magának román pénzbe lejevel...” És hogy küldjek magamról képet, mikor születtem, mivel foglalkozom... „Kerem ez kepet a mert írok egy sép verset magának és otfent hol van a feje vers anyagnak kel fel teni a maga fényképet. / ... Sok szeretettel / Peter bacsi(i?) / 16 XI 992”.

Később sem a Foaia, sem az újabb gyulai román lap, a Noi nem közölte, de az utóbbi előfizetése sikerült – hogy ezt a lapot se kapja meg. (Nekem postázzák...) (A román posta - „Európába menet” Európából kiszállva? – nem volt hajlandó beszállni a buliba?) („Ejropa, vigyázz!” - itt vannak a magyarok?...)

1992., XII. 10.

A valahonnan kitépelt (két) jegyzetlap mindkét oldalát sűrűn teleírta Péter bácsi(i). Aláírását most kezdem érteni: „PSescu”-val végződik mind a nekem magyarul, mind

a gyulai lapnak románul írt sorai után. Mindkettő két teljes oldalt tesz ki. Köszöni, hogy megrendeltem neki a Noi című gyulai román lapot. „Most itt küldök más verseket és. / Irtam románul a szerkesztőségnek... hogy maga megmutatsa nekik s há akarnak és szeretik a verseimet akkor adja ki belé az ujságban. Azért én irtam es csak magának menyen el az szerkesztőséghez es mutatsa meg nekiék, és há akarnak kiadni az ujságban, amikor megjelenik külden maga nekemis vaj két darabat (számot) kiváगत az ujságbul. / Há megjelenik akkor én más verseket fogom küldeni az Ujságnak. / Imar itt azt remélem(?) magat, gyépelje le az első küdöt versemet, sülőfalumnak tisztelet másodikoza le írogépel és küldjon nekemis egy számot hogy legyék nekemis egy darab legyépelvé(?). Itt azt remélem amikor meg küld választ akkor küldjön egy kis súp naptárkát... / Most itt küldök más verseket ujesztendő kívánatot. Há legyépeli az első verseket és nekemis küld másodikat, akkor most készitem az ujverset amelyékben van a beszéd és hogy megtálalkosztunk műk ketten ot Ujkigyosson és hogy ismerkedtunk és megbarátkoztunk de mar ere kel az Imre képje is. Mi van a Imrevel a hogy nem akar írni? Várák képeket sok felképezet ott Ujkigyosson de mar senki nem küldet semi képet.” A csabai plébánián is „felképeztek”, írja, meg hogy „maga is felképezet éngemet” – mármint a levél címzettje. „Nagyon örülök, há kapok egy könyvet amelyík maga írta, és hamarástul közönöm sepen.” És ha lehet, küldjem el neki Seres András és Szabó Csaba Csángómagyar daloskönyvét, meg Salamon Anikó Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák című könyvét.

A költeményeit „legyépeltem” és küldtem neki. Némelyiknek csak eme másolata maradt a kezemben. Az eredeti... Kígyósra vagy Gyulára került? Szabófalván – pláne Sábāoani-ban – ki tudja, mi maradt utána.

„Sok szeretettel / PSescu”

Az „új esztendő kívánat” – címe: „KIVANAT” - pedig valahogy így hangzik (azért csak valahogy így, mert kiolvasni pontosan Péter bácsi betűit nem is olyan könnyű) (így, nagybetűkkel):

„BÉKÉ ÉS ÉGYESÉG A NÉPEK KÖZÖTT!

ÜZENET A BARÁTOIMNOK.

A HOTÁR ESTENDÖK KÖZÖTT.

A MINT AZ ESTENDÖK TELNEC.

MŰKIS ÚSSUNK AZ IDŐ ÚTCÁIN.

MIND FORGUDUNC, MIND ÉLI.

MÉRT KERGET AZ IDŐ ALÁFÉLI.

TÖLTÜK EZ ÉLHETET, IOBAN ÉS ROSSUL.

EGYÚT AZ ROSS AKARATUKVAL.

S IGY AZ ÓRA PERCEKEN,

VISELLÜK, AZ ESTENDÜKET HIÁBA.

AMELYÉKEK TELNEC ÉS VISSIK VELYÜK.

MINDENKI ÉLETÉT.

TELNEC MIND A HÁRS VIRÁGOK.

A MINT A REGELI HAJNALÓ.
OLYAN SÉP ESTENDŐK MIND A BUZUR VIRÁG.
AMELYÉKEK MINDET A TÉGNAP MEGASZTAK
UGY AZ ÉLHET EMLÉKEK.
VESTETÜDNEC EL A SOKBAN.
EMBEREK ÉS MINTHA ESTENDŰK TELNEK.
A HOGY ÖRÖKÉRE NEMÁI LEGYENEK.
ARA ÚTRA MINDENKI MENYEN
MENNEK... ÉS MINT MENNEK AZ ÖRÖKÉRE.
IGY TELÜNK EL, MINT AZ ESTENDŰK.
AMELYÉKEK TÖBBÖT VISSA NEM TÉRNEC.
AZÉRT AZ URISTENBE KEL HINNI.
A HOGY AZ JÓ PIHENÉST ELNYERNI.
A MÉRT MINDENKI ÉLLETIE TELIK.
ÉS ODA AZ ÖRÖKE NYUGADALMRA MENYNEK.
AHOL NEM ZAVARNAK SEMI PLÁNOKOL.
ÉS TÖBBÖT NEM MÉG USSUNK AZ IDŐ UTCÁIN.
OT ÖRÖKÉRE NYUGADDUNK.
MAR NEM OTT, A HUL AKARUNK.
ÉS ANNAK A CSOKORJÁBAN.
A KINEK EZ ÉLLETEDEN SZOLGÁLTUNK
EZ IGAZ TÖRVENY UTAN
OTT NYUGADUNK MINDJÁN.
SZEPLŐTELEN FOGANTATÁS ÜNNEPE.
8-XII-92 SÁBÃOANI

SESCU PETRE-PĂDURARU SEPTUAGENAR AUTODIDDOCT (Szeszka Erdős Péter hetven és nyolcvan év közötti korú autodidakta)”. Hogy ez utóbbi fordítást ki követte el, már nem vélekszünk.

A kézirat első hasábjában románul, a vele párhuzamos másikban magyarul írta le a magyarországi barátainak újköszöntésül ajánlott verszetet. Felül két kép: az egyiken havas moldvai táj, a másikon békegalamb.

Ha iskolázatlan költő műve is e Kívánat, költészet. A legegyszerűbb. Abba kényszerítve, nyomorítva? Ráadásul majdnem ómagyarkori. (Tudván tudva az újabbakról, Iancu Lauráról, Duma-István Andrásról is... – mondhatni: az igaziakról.) (Mert, lám, mégsem az utolsó – költői – szó Etelközünkből/Móduából Szászka/Szeszka/Sescu Péteré.) (A veszély hozza elő a csak-azért-is életkedvet?)

Persze, a „népbarát”, sőt, „népi”, „népies” szellem... (Vagy csak „realista”?...) (Netán „magyar”?) Tán ettől függetlenül is. (...avagy mégsem?)

Mint máshol is: az s-t és az sz-t egyként írhatja s-nek, mert északi csángó faluként Szabófalván s helyett is sz-t ejtenek (s lám, időnként ír, a tollforgatásra vállalkozó pa-

rasztember is). A k helyetti c meg nyilván a románból. (Hogy a többit hagyjuk a – történeti? – nyelvjáráskutatókra.)

Akadémikus nyelvész mentorom, Hajdú Mihály hogy örülne ennek a szövegnek!... Nyomban kiadatná Péter bácsi teljes életművét. (Hogy – másoknak – legyen mit megfejteniük?)

(...kiadatná, ha ma kapna rá támogatást.)

„Buzur virág”...

(Márton-Péntek-Vöő szótárában a „buzsor” ’bazaróza’ a r. bujor-ból.) („Olyan sép estendők mind a buzur virág”; hogyne, gyönyörű, mint a bazsarózsa. Mármint ami nekünk adatott eme árnyékvilágban. Olyan, amilyen, de...) (Ráadásul egyszeri, megismételhetetlen, mint példának okáért Péter bácsi eme érzelmi „kifakadása”).

A románul írt levél a Noi szerkesztőségének szól, amelynek lényegét a végén magyarul (való, a maga csángó nyelvjárásában) összegezte. A gyulai román lapot, írja, „Nagyon sépen szerettem olvasni”, és „há akarnak és engedek maguk kiadják, akkor nagyon sépen köszönöm, és más verseket és fogok küldeni. Erül hireket felelést várok maguktul.” Mert hogy elküldette velem e verseit a Noi újságnak. (Az eredeti kéziratok oda kerültek? Nálam az általam átmásoltak maradtak meg, amelyekben remélhetőleg kevés a félreolvasás.)

Kedves Erdős Szászka Péter (atyai) barátom, az egésznek olyan nyelvemlék íze van! (...Már-már holnapi legeslegújabb-/magyar-/kori?)

1993. I. 25.

„Sarusi Mihály barátomnak! / Megkaptam a kis naptárkakat és a küldöt levelit a szép soráival. Nagyon örütem és sépen köszönöm.” Panaszolja, hogy már eltelt január és még nem kapott a gyulai román újságból. „Vannak régi verseim és mostis irok ujakat”, de most már kevesebbet. Az általa kért könyveket nem tudtam neki megszerezni, „semi baj. Nem meg kell, és én nem zavarom ilyen dolgokkal.” Majd azt írja, hogy jó egészséggel van, amit nekem is kíván. „Jánuarban a 10-ig volt nagy hideg 24-fok most mar meg melegült.” Végül a mellékelt (három fényképpel – Sarusi Mihálllyal, Harangaz Imrével, Sescu Petre-Păduraru-val – megfejtelt) „Békéség és barátság Emlék 25 I ’993” című, „HOGY SZÜLET E BARÁTSÁG. EMLÉK. 24-X-1992” alcímű verséhez fűz megjegyzést.

SOKFELI UTOZTAM

SOK EMBEREL TALÁLKOZTAM.

ÍGY ÉGY PÜNKÖZI NAPJÁN,

CSIKSOMLYÓ BUCSUIÁN.

ÉGY ȘÎNSIMION EMBEREL

TALÁLKOZTAM ILLÉS IMRÉEL

AMIN MEISMERKEDTÜNK,

BARATSÁGOT FOGODTUNK.

JIGODIN HEGYRE INDULTUNK.

AMIKOR ODA ÉRKEZTÜNK,

HARANGAZÓ IMRÉL TALÁLKOZTUNK.

VÉLE IS BARÁTSÁGOT FOGODTUNK.
 Ő MAGYARORSZÁGI UJKÍGYOSRUL
 ASIS IGIRTUK
 EGY MÁST OTTHON MELÁTOGATUK.
 ADIG LEVELEZGETÚNK.
 ÍGY NEM SOK IDŐRE
 IÁRTAM LÁTOGATNI IMRÉHEZ
 SZABAKIGYIOSRA
 MAGYARORSZÁGRA
 AHOL A SARUSI MIHÁLYOL MEGISMÉRKEDTEM.
 ÉS NOGYAN SERETEM.
 VÉLE ÉS KEZET ADTAM.
 BARÁSÁGOT ES FOGODTAM.
 Ő NAGY EMBER HÍRÓ
 UJSÁG IRO.
 SOKOT TUD UTAZNI,
 NÉPET LATOGATNI
 ES KÉRDEZNI.
 HÍREKET KAPNI,
 UJSÁGBAN KIADNI.
 IGY GYŰTEGETI A KIKET
 A SARUSI MIHÁLY UJSÁGIRÓ.
 NOGY EMBER HIRÓ.
 IGY TÖLTI AZ ÉLHETET.
 GYŰTEGHETI A HIREKET
 MAR NEM ÉL HIÁBA
 AZ VÁROSÁBA BEKESCSABÁBA.

AMINTIRE...” (S jön mindennek a kurta oláh változata.) (Hogyne, államnyelven, románul rövidítve.)

Érdekes, a világhálós fordítógép szerint az amintire memóriát jelent, nem emléket. A kettő náluk ugyanaz?

Árnyak, árnyalatok...

Ez az, amit a gép nem tud. De nem tud az adott nyelvet nem anyanyelveként használó sem?

És már megint, az ajánlása: „Sarusi Miály barátomnak Bekescsabára.”

Miály, Miály.

Harminc évvel később is magadhoz ölelve ezt az öreget.

„AMINTIRE.”

„HOGY SZÜLET E BARÁTSÁG.”

...”Jigodin hegy”? Zsögödfürdő?...

1993. III. 20.

PAR AVION ez is. Szabófalváról, Csabára. 95 lej; elég sokba került Péter bácsinak. Sovány téesz-nyugdijából...

A költészetért? Barátságért? ...bármennyit?

Ha válaszolsz, ha nem.

Biztos válaszoltam. De valahogy abbamaradt az egész.

Nem postázta neki a posta a gyulai lapot? Az nem közölte a versezeteit?

Valóban nem.

A levél egyik oldalán – párhuzamosan – Lakatos Demeter és Sescu Péter költeménye, fölül a fényképükkel. A mások oldalon – párhuzamosan – két levél, ugyanakkorra keltezve.

A fénykép alatt a címzés: „Igazolványkép / Lakatos Demeter / 1911–1974 / Irodalmi Márciuska / Az írásbeli bajtársomnak. / Sescu Péternek Szabófalva / Lakatos Demeter”, majd a vers, melynek olvasata (ha igaz):

Szenvedtem, akór te is, sokat az életben!
Emelkedvén a versec kálváriáján.
Ahol sokan szembeköptek.
Es mégis örvendezve felmentem.
Már te is Péter testvér
Tanum az egész Szabófalva,
Hogy életemben az ellenségeim sokszor
Kifütyültek, kövel dobáltak.
De teljés bizalommal az igazságban,
Véres talpammal, átmentem, fel a fejjel.
Az élet sárján.
És az Isten bizalmával,
Gyülölve mindig a hazugságot.
A rossz gondó gyáva embert.
A babér koszoru soha sem csábitott.
A versek kedvéért írtam
Mely lelki kényerem volt.
Es az öröm isteni ajándéka,
Az irodalmi verseimben.
Sokszor szórtam hameit(?) is;
En sok népet bíraltam,
Az is igaz sokat kikacagtam,
De sirtam mindenki bánatát.

A versec kálváriáján átmentek együtt az élet sárján – szembeköpték, kifütyülték, kövel dobáltak... Vagy legalábbis semmibe vették? Ami majd' annyit ért. Hogy sírják mindenki bánatát... Lelki kenyerükként. (Lakatos és Erdős Szászka...)

A költemény alatt, hogy ez fordítása az eredetileg 1974-ben (halála előtt) – románul? – Mitică Lăcătușu által írottaknak.

A kéziratoldal evvel párhuzamos felén a levél szerzőjének fényképe, alatta: „Sescu Péter – 1918 / Megéllen a Brásai Lapokban a / 29 szám Július 18 – 1981 Oldala 4-dic”, majd a vers.

Ides barátság!

Égy nap tizenhárom augusztban,
Sepsiszentgyörgy városán.
Három barát megtalálkoztak.
Égy másval kezet adtak.
Szüvesen barátságot fogadtak.
Égy masval barátok lesznek.
Amig ez világon élnek.
Mind e három más falokrol
Az Erdős Péter Szabófalváról
Az Erős Péter Pustyanáról
Ez mind kettő Moldvaról
Csak a harmadik Seres András.
Erdélyből.
Egy messze faluról.
Csak itt megtalálkoztak.
Ahol megszületett a barátságik
Amelyik fogadták élet végéig
Amig a halál megöli.
Amig akkor is nem vesz él.

Az ides barátságik örökére él

Most úgy élnek ez országon
Mind egy szép ményéországon.
Barátság előre fog erősödni,
Olyan erős mint a lánc.
Nem tud szakadni.
Ez világon így békével
Kell élni.

Aláírás: Sescu Péter. Szerezte 1981-ben, s másodjára a Csángó Újság 1990. 4. számában jelent meg.

Hogy érzékeljük, mekkora a különbség Lakatos Demeter és Erdős Szászka Péter „hozzaállása” között. Utóbbinak maga a mennyország Moldva, előbbi nagyon nem annak látja.

Péter bácsi... már a beolvadás küszöbén? Épp, az utolsó pillanatban. Hogy ha közlik, akár magyarul is ír. Mit ad Isten, költ. Lakatos, talán...

Amíg van választási lehetőség,
Milyen erős Péter bácsiban a barátság-vágy!
Valamennyiünkben? Csak ő őszinte?
Kiszolgáltatottabb?

A rövidebb levélben kéri, kinek küldjem el a képes verseket, és hogy „Nyáron többöt beszélgetünk amikor Bekescsabára utazak, de mar nem tudom mikor mert még nem kaptam forintokat az utra.” A másik, hosszabb levélben („Sépen”) köszöni, hogy legépeltem és eljuttattam neki a verseit. Régebbi „Verseim elpusztultak, nincsenek. Most amikor kel akkor irom es küldöm. Eről les többet a beszed nyaro amikor megtalálkozunk. Nincs mit küldjek es vigyek arafele de egy kis könyvecskét a Lakatos verseivel elvisem magának. / Élet történetet há megírom akkor elvisem de más imára nincs mikor jó koezedik a nyári munka szezon, ezeket leirom a jövőre télre. / Nem meg kaptam román ujsagot”, de „Nyáro ha arafelel utazok akkor Gyulára elmegyek meglátogatni az Liviu Rebreanu s(z)obr- rájat.” Majd búcsúzik: „Maga mit még csinál jól van e? Enis a feleségem jól vagyok. / Itt vegzem be ez leveletem és kellemes húsvét ünnapokat kívánok maganak együtt e csaladjal és sikert maganak e sép kedvess munkájában. / Sok szeretettel / Peter bács és a felesége / 20 Márc 1993”.

Végezetül álljon itt Erdős Szászka Péter azon imádsága, amelyet 1992-ben az ókigyósi csángó népfőiskolán mondott el, mint minden reggeli és minden esti imádságát. Énekelt változatát Erdélyi Zsuzsanna közli Hegyet hágét, lőtöt lépék című könyvében, ez pedig Harangozó Imre Anyám, anyám, szép Szűz Márjám... című kötetében szerepel. Ez, így, ha nem is az ő műve, de e változatot ő őrizte meg a magyar örökkévalóságunk.

Imádság

Csengitük a menyországban,
Kigyúlnak a szent angyalok,
A szent templuhoz.
Kihalgasszák a szent misztét,
Felhagnak a Kálvária hegyre,
Ott olyan szép fákra feltalálnak,
A Krisztus véréiél felvirágozval,
Bémenyen a Krisztus a Ghétsémáni Kertben,
Le ül a arany sékbe,
Sent hajaval leeresztvel,
Oda menyen e sent anya és kérdi:
„Mért üls olyan szomorodán szent fiam,”
Hagy ne ülyek szent anyám,
Amikor nekem e csüf iduk üzenetet küldtek,
A hugy engemet szent pénteken elfognak,

Sent kezeimben vas kironákat béutnek,
Fejembe csipke koronát béborítanak,
Nagyon elcsüfalkodnak éngemen,
Vid el szent anyám ez két három igeimet,
A Ádám fiaihoz,
Aki elmondja ez imádságot,
Este lefekedvel és reggel felkeletben,
Az megszabaduljon min a máj születet buba.
Ámen.

„Dicsértessék a Jézus Krisztus!” zárhatjuk Erdős Szászka Péter-émlékünk.
...Avagy, ahogy 1997-ben a Szereten-túl, Lábnikban a mezőn hallottuk a mi „Jó napot
aggyon Isten!”-ünkre adott asszonyválaszban:
-...Aggyon a Mária!
Adjon.

*

*Ötven éve a szabófalvi utcán a gyerekek magyarul szóltak hozzám, a felnőttek kézzől kézre
adtak – a szeretet tapintható volt. Harmincz éve Péter bácsi alig érthető szavai a legnépesebb
moldvai magyar helység népének utolsó sóhajtásaivá fogytak. Ma az utcán (írja Domonkos
László) „Kurvá mágyár!”-ral köszönnek rád, az emberek menekülnek előled. (...maguk
elől.) Aki még állná a sarat, kiközösítik.*

Költészet? Alig. A beolvadás előtti... Utolsó... panasz helyetti... Halk sikoly?

„Szó bennszakad, hang fennakad, / Lehellet megszegik.”

A „szó”! ...számít itt a legkevésbé. Mert amit már kimondani sem lehet...

Erdős Szászka Péter a '90-es években még kísérletezett veled.

A fojtás, a fojtás.

Szó...

Fujt.

Bihérey és
Barátság
Születés
1993

SARUSI MÁRÉLY SZÜLETETT 1944. HIRÁNGTÉZ IMREEL SESECU PETRU-PAUNARU. 1918
BÉKÉSCSABA-ARADJÁRÁKSZÁG. SZÜLET. URJICVUCHEA COM JUBONAI, JUO NEAMT,
MÁGYARORSZÁG. ROMANIA

HOGY SZÜLET É BARÁTSÁG
EMLEK. 24 X-1992

Sesuci Márialy
Barátság
Aradcsabára

SOKFELI ÚTÓZTAM,
SOK EMEREL TALÁLKOZTAM
ÍGY EGY PÜNKHÖZ NAPJÁN.
CSÁK SCHLYO AUCSUTÁN.
EGY SÁRSIMÁN EMEREL
TALÁLKOZTAM ILLES IMREEL
AMIN ANJISMERKEDTÜNK.
BARÁTSÁGOT FOCODTUNK.
JÓDOK HECYBÉ INDULTUNK.
AMIKOR ÖDM ERKERTÜNK
MÁKÁNCZSÓ IMREEL TALÁLKOZTUNK.
VELE IS BARÁTSÁGOT FOCODTUNK.
Ő MACHYBÁRÁJÓCI UJAICVUCHEA
ASTIS ICIARTON
EGY MÁST OTTHON MELTACATUNK.
HOIG LEVELEZGETÜNK
ÍGY NEM SOK IDŐRE
IRATOK LATOGATNI INNEFÉLÉ
SZARONICVUCHEA
MÁGYARORSZÁGRA
AMIN N SARUSI MÁRÉLY HEGYIÁRÁKERTEN
ÉS, MÓGYÁN SÉNTELEN
VELE, ÉS KÉRET ADTUNK.
BARRÁRSÁGOT ÉS FOCODTUNK.
Ő, JÓGY EMEREL HIRÁG
VIDDÉK IRO.
SÓGAT FOD ÚTKÉRI,
NÉPET LATOGATNI
ÉS, KÉRDÉNYI
HIREKET KIRÁNY.

UJÁRÁRÁK HIRÁDNI.
120. GYÜTEGETI É HIREKET
UJÁRÁRÁK ELCA É KIKET
A SARUSI MÁRÉLY UJÁRÁRÁK
HOGY EMEREL HIRÁG.
FOD, TOLTI AZ ELHETET.
GYÜTEGETI É HIREKET
"MÁR NEM, ÉL HIRÁG
AZ UJÁRÁRÁK BÉKÉSCSABARA
ROMANIAÉ.

IN MÁLTE EDDIG AM TÖPÖSIT
CU MELY ÖRÖMÖM MÁR HIRÁRÁKÉNY
AZA GÁK É KÉNTIMPLAT MÁR AN.
LA CSÁK SCHLYO LA HIRÁG.
ONDÓ CU ILLÉKÉ É MÁR INTILÁKÉ.
SI CU DÍKÁKÉ MÁR HIRÁRÁKÉNY.
SI TÖT ÁLLÓKÉ LA JÓGÁKÉ.
ONDE MÓSTI TÜRÁKÉTI VILÁ.
ME HIRÁRÁKÉ TIRE VÁR CONBACOT.
SI CU DÍKÁKÉ PÉKÉTER MÁR FACOT.
MÁR CU IN BÉKÉSCSABARA ÉZ TIRÉKÉ.
É MÁRÁKÉ I AM SI FACOT.
IN MÁLTE ÉZ LA UJÁRÁRÁKÉ
SÓT HIRÁRÁKÉTI LA FOCODÉ.
SI ÁKOLÉ LA É VÉKÉKÉKÉ.
VÁR ÖRÖMÖM HIRÁRÁKÉTI ÉZ SÓKÉ
CU SARUSI MÁRÉLY MÁR SÓGATÉ
SI ME SÓC PÉKÉTER MÁR DEKÉKÉ.
SI IMPRÁRÁKÉ DÍKÉKÉTI PÉKÉTERÉ
DÍKÉ LA DÍKÁKÉTI HE ÁKOLÉ.
TÖTÉKÉ MÁR MÁR É HIRÁRÁKÉ.

SESECU PETRU-PAUNARU. 24 X-1992

KULIN BORBÁLA

Dal Anyámnak

visszavitetni a betegágyat
csókot adni kihűlt koponyádra
kinek tartozom azzal hogy elhiszem
hogy halott vagy mától én meg árva
kinek tartozom azzal hogy elhiszem
nem tartozom én már embereknek
téged tartottalak vissza-el magamtól
hidd el nem azért mert nem szeretlek

figyelj alkonyatkor van egy erdőm
ahová a kutyával futni járok
gyászomnak itt állnak sorfalat
akácşzolgák és nyárfakirályok
van ez az erdő most már elhiszed
bújj el itt ez lesz hol lakni fogsz
alkonyatkor mikor futni járok
felvert őz leszel és feldobogsz